

ISSN 2522-1205 (Print)
ISSN 2522-1213 (Online)

ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Збірник наукових праць

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

ВИПУСК 77

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО ЛЬВІВСЬКОГО
ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
2024

Вісник Львівського торговельно-економічного університету / [ред. кол.: Куцик П. О., Семак Б. Б. та ін.]. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2024. – Вип. 77. – 132 с. – (Економічні науки).

Збірник наукових праць

Випуск 77

Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна перейменовано у Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки.

Згідно з наказом МОН України № 1643 (Додаток 4) від 28.12.2019 вісник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії “Б”.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ від 7.06.2016 р. Серія КВ № 22161-12061 ПР.

Друкується за ухвалою Вченої ради Львівського торговельно-економічного університету.

Протокол № 13 від 22 травня 2024 року

Редакційна колегія:

Куцик Петро Олексійович, д.е.н., проф. (головний редактор);

Семак Богдан Богданович, д.е.н., проф. (заступник головного редактора);

Міценко Наталія Григорівна, д.е.н., проф. (заступник головного редактора);

Музичка Олександра Миронівна, к.е.н., доц. (відповідальний секретар);

Базиліук Володимир Богданович, д.е.н., проф.;

Васильців Тарас Григорович, д.е.н., проф.;

Виноградова Олена Володимирівна, д.е.н., проф.;

Воронко Роман Михайлович, д.е.н., проф.;

Князєва Тетяна В’ячеславівна, д.е.н., проф.;

Ковальчук Світлана Володимирівна, д.е.н., проф.;

Копиліук Оксана Іванівна, д.е.н., проф.;

Кореніук Петро Іванович, д.е.н., проф.;

Літвінов Олександр Сергійович, д.е.н., проф.;

Лопашук Інна Афанасіївна, к.е.н., доц.;

Лушак Руслан Любомирович, д.е.н., проф.;

Міщук Ігор Пилипович, д.е.н., проф.;

Поліщук Ірина Ігорівна, д.е.н., проф.;

Полякова Юлія Володимирівна, д.е.н., проф.;

Сафонов Юрій Миколайович, д.е.н., проф.;

Свидрук Ірена Ігорівна, д.е.н., проф.;

Трут Ольга Олексіївна, д.е.н., проф.;

Черкасова Світлана Василівна, д.е.н., проф.;

Хлуска Йоланта, *Dr hab.*, проф. (Республіка Польща);

Шавга Лариса Афанасіївна, д.е.н., проф. (Республіка Молдова);

Шимановська-Діанич Людмила Михайлівна, д.е.н., проф.

Відповідальний за випуск – д.е.н., проф. **Семак Б. Б.**

Видання індексується у наукометричних базах:

Ulrich’s Periodicals, Index Copernicus, Google Scholar, World Cat

DOI: 10.32782/2522-1205

DOI: 10.32782/2522-1205-2024-77

Електронна версія : <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom>

© Львівський торговельно-економічний університет,
2024

ЗМІСТ

Данкевич В. Є., Ахметов І. Р.

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ НА
ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНТЕРНЕТ-РЕЧЕЙ.....7

Кравчук І. І.

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....14

Садовська І. Б., Нагірська К. Є., Гаврилюк Б. О.

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ЛОГІСТИЧНИХ ВИТРАТ.....20

Реслер М. В.

ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ІЗ ПРОКАТУ МАЙНА.....26

Куцик В. І., Семів С. Р., Шевчик Б. М.

ВИКОРИСТАННЯ ПОСЛУГ ЕЛЕКТРОННИХ ТЕРМІНАЛІВ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ
ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ
НА РИНКУ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ.....33

Городня Т. А., Боднарюк В. А., Процак К. В.

СИНЕРГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ДИВЕРСИФІКАЦІЙНИХ
СТРАТЕГІЙ ВИРОБНИЦТВА.....40

Назарова І. Я.

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ.....50

Панченко В. А.

ОПТИМІЗАЦІЯ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ЛОГІСТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОРУШЕННЯ
ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ.....57

Батьковець Н. О.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ
ТОРГОВЕЛЬНОЇ СФЕРИ.....62

Бойко Р. В.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....67

Винницький Т. І.

БІЗНЕС-ПРОЦЕСИ ДИСТРИБУЦІЙНИХ КОМПАНІЙ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ,
ВИДИ ТА СТРУКТУРА.....74

Власюк Н. І., Момрик Ю. І.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ
ЗА СУЧАСНИХ УМОВ.....83

Кобеля-Звір М. Я.

ГРАНТИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕКСПОРТНООРІЄНТОВАНИХ КОМПАНІЙ
В УМОВАХ ВІЙНИ.....90

Мацюк І. М.

ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ МІСЦЕВИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ
ТА ГАРАНТІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ97

Гаранко С. С.

ІНСТРУМЕНТАРІЙ КІЛЬКІСНОГО ТА ЯКІСНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ СТРАХОВОГО РИНКУ104

Грищенко О. В.

ОБЛКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РУХУ ПРОКАТНОГО МАЙНА
В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ110

Наумчук В. В.

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ІННОВАЦІЙ НА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ.....118

Кріль М. М.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТОРГОВЕЛЬНО-ПОСЕРЕДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ГУРТОВІЙ ТОРГІВЛІ НА МІЖНАРОДНОМУ
ТА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ124

CONTENT

Dankevych V. Ye., Akhmetov I. R.

FORMATION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SERVICE ENTERPRISES BASED ON THE USE OF INTERNET OF THINGS CAPABILITIES.....7

Kravchuk I. I.

INSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF LAND RESOURCE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES.....14

Sadovska I. B., Nahirska K. Ye., Havryliuk B. O.

ORGANIZATION OF MANAGERIAL ACCOUNTING OF LOGISTICS COSTS.....20

Resler M. V.

FEATURES OF AUTOMATION OF THE ACCOUNTING OF PROPERTY RENTAL ENTERPRISES ACTIVITIES.....26

Kutsyk V. I., Semiv S. R., Shevchyk B. M.

USE OF SERVICES OF ELECTRONIC TERMINALS AS AN INNOVATIVE TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF ACTIVITIES OF CONSUMER COOPERATION ENTERPRISES IN THE MARKET OF GOODS AND SERVICES.....33

Horodnia T. A., Bodnariuk V. A., Protsak K. V.

SYNERGY OF ENTERPRISE INNOVATION POTENTIAL AND PRODUCTION DIVERSIFICATION STRATEGIES.....40

Nazarova I. Y.

EVOLUTIONARY DEVELOPMENT OF ACCOUNTING&INFORMATION SYSTEMS IN UKRAINE.....50

Panchenko V. A.

OPTIMIZATION OF AGRO-INDUSTRIAL LOGISTICS OF UKRAINE IN CONDITIONS OF SUPPLY CHAIN DISRUPTION DUE TO WAR.....57

Batkovets N. O.

INFORMATION SUPPORT OF BUSINESS PROCESSES OF TRADE ENTERPRISES.....62

Boiko R. V.

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORMATION OF INVESTMENT POLICY MECHANISMS IN THE REGIONAL DEVELOPMENT SYSTEM.....67

Vynnytskyi T. I.

BUSINESS PROCESSES OF DISTRIBUTION COMPANIES: ECONOMIC ESSENCE, TYPES AND STRUCTURE.....74

Vlasyuk N. I., Momryk Y. I.

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF STATE CUSTOMS POLICY IN UKRAINE UNDER CURRENT CONDITIONS.....83

Kobelya-Zvir M. Ya.

GRANTS FOR UKRAINIAN EXPORT-ORIENTED COMPANIES IN THE CONDITIONS OF WAR...90

<i>Matsiuk I. M.</i>	
USE OF LOCAL LOAN MECHANISMS AND GUARANTEES TO ENSURE LOCAL DEVELOPMENT.....	97
<i>Garapko S. S.</i>	
TOOLKIT FOR QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ASSESSMENT OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE INSURANCE MARKET.....	104
<i>Gryshchenko O. V.</i>	
ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVIDING OF THE RENTED PROPERTY MOVEMENT IN ENTERPRISE’S MANAGEMENT: ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECT.....	110
<i>Naumchuk V. V.</i>	
THE IMPACT OF INFORMATION INNOVATIONS ON ENHANCING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF LAND RESOURCE MANAGEMENT.....	118
<i>Kril’ M. M.</i>	
BASIC PRINCIPLES OF TRADE-INTERMEDIARY ACTIVITIES IN SPECIALIZED WHOLESALE TRADE ON THE INTERNATIONAL AND DOMESTIC MARKET.....	124

УДК 339.1:330.341.1:658(477)

Данкевич В. Є.,

dankevych2017@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0522-2927,

Researcher ID: E-3739-2017,

д.е.н., проф., декан факультету права, публічного управління та національної безпеки, Поліський національний університет, м. Житомир

Ахметов І. Р.,

agency.goodwill.ua@gmail.com,

к.е.н., голова ГО “Агенція “Гудвіл””

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНТЕРНЕТ-РЕЧЕЙ

Анотація. У статті розглядаються питання інноваційного розвитку підприємств сфери послуг на основі використання можливостей Інтернет-речей (IoT). Впровадження IoT у сфері послуг відкриває нові перспективи для підвищення ефективності операційних процесів, поліпшення якості обслуговування та створення додаткової цінності для клієнтів. Висвітлено основні концепції та підходи до використання IoT, а також розглянуто приклади успішного впровадження цих технологій у різних галузях сфери послуг. Досліджено вплив IoT на ключові показники діяльності підприємств сфери послуг, такі як продуктивність, оперативність, точність та безпека. Визначено, що інтеграція IoT-технологій дозволяє забезпечити більш точний моніторинг та контроль ресурсів, оптимізацію управлінських процесів, а також зниження операційних витрат. Важливим аспектом є також підвищення рівня задоволеності клієнтів завдяки більш індивідуалізованому та оперативному обслуговуванню. Особливу увагу приділено аналізу бар'єрів та викликів, із якими стикаються підприємства при впровадженні IoT. До основних проблем віднесено технічні, фінансові та організаційні бар'єри, а також питання конфіденційності та безпеки даних. Запропоновано можливі шляхи подолання цих проблем, зокрема через впровадження відповідних стандартів, розвиток інфраструктури та підвищення рівня цифрової грамотності працівників. У висновках наведено рекомендації щодо стратегії впровадження IoT для інноваційного розвитку підприємств сфери послуг. Підкреслено важливість системного підходу до інтеграції нових технологій, необхідність адаптації організаційної структури та процесів управління, а також розробки нових бізнес-моделей, що враховують потенціал IoT. Визначено перспективи подальших досліджень у цьому напрямку, зокрема вивчення впливу IoT на різні аспекти діяльності підприємств та аналіз успішних практик впровадження.

Ключові слова: інтернет речей, послуги, інновації, підприємництво, ефективність, торгівля, діджиталізація.

Dankevych V. Ye.,

dankevych2017@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0522-2927,

Researcher ID: E-3739-2017,

Doctor of Economics, Professor, Dean of the Faculty of Law, Public Administration and National Security, Polissia National University, Zhytomyr

Akhmetov I. R.,

agency.goodwill.ua@gmail.com,

Ph.D, Head of the Public Organization “Agency “GOODWILL””

FORMATION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SERVICE ENTERPRISES BASED ON THE USE OF INTERNET OF THINGS CAPABILITIES

Abstract. The article addresses the issues of innovative development of service enterprises based on the use of Internet of Things (IoT) capabilities. The implementation of IoT in the service sector opens up new opportunities for improving the efficiency of operational processes, enhancing service quality, and creating additional value for customers. The main concepts and approaches to the use of IoT are highlighted, and examples of successful implementation of these technologies in various service industries are considered. The impact of IoT on key performance indicators of service enterprises, such as productivity, timeliness, accuracy, and security, has been studied. It has been determined that the integration of IoT technologies allows for more precise monitoring and control of resources, optimization of management processes, and reduction of operational costs. An important aspect is also the increase in customer satisfaction due to more personalized and prompt service. Particular attention is paid to the analysis of barriers and challenges faced by enterprises in the implementation of IoT. The main problems include technical, financial, and organizational barriers, as well as issues of data privacy and security. Possible solutions to these problems are proposed, including the implementation of relevant standards, the development of infrastructure, and the improvement of employees' digital literacy. The conclusions provide recommendations for the strategy of IoT implementation for the innovative development of service enterprises. The importance of a systematic approach to the integration of new technologies, the necessity of adapting organizational structures and management processes, and the development of new business models that consider the potential of IoT are emphasized. The prospects for further research in this direction are identified, including the study of the impact of IoT on various aspects of enterprise activities and the analysis of successful implementation practices.

Keywords: Internet of Things, services, innovation, entrepreneurship, efficiency, commerce, digitalization.

JEL Classification: H56

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-01>

Постановка проблеми. Формування інноваційного розвитку підприємств сфери послуг на основі використання можливостей Інтернет-речей (IoT) є актуальною темою дослідження у сучасних умовах глобалізації та цифровізації. У сучасному світі інформаційних технологій підприємства сфери послуг стикаються з необхідністю адаптації до швидких змін ринку, задоволення вимог споживачів і підвищення конкурентоспроможності. Інтернет-речей як одна з найбільш перспективних технологій надає нові можливості для оптимізації операцій, підвищення якості обслуговування та створення додаткової цінності для клієнтів.

Однак впровадження IoT у діяльність підприємств сфери послуг супроводжується рядом проблем, які потребують детального аналізу та вирішення. Основними проблемами є технічні бар'єри, такі як забезпечення безперервної роботи IoT-пристроїв, їх інтеграція з існуючими системами та підтримка високого рівня кібербезпеки. Важливим аспектом є і фінансові витрати на впровадження та підтримку нових технологій, що може бути значною перешкодою для малих та середніх підприємств [1-3].

Організаційні проблеми також мають суттєве значення при залученні IoT. Підприємства повинні адаптувати свої внутрішні процеси та структури до нових умов, що часто потребує значних змін у менеджменті та корпоративній культурі. Необхідно забезпечити підготовку персоналу до роботи з новими технологіями, що вимагає додаткових ресурсів та часу. Водночас відсутність стандартів та

регламентів щодо використання IoT у сфері послуг може ускладнювати процес впровадження та знижувати ефективність використання цих технологій.

Ще однією важливою проблемою є питання конфіденційності та безпеки даних. Використання IoT передбачає збір та обробку великого обсягу даних, що створює ризики витоку конфіденційної інформації та кіберзлочинів. Підприємства повинні розробити ефективні механізми захисту даних, а також дотримуватися вимог законодавства щодо конфіденційності інформації. Це потребує значних інвестицій у кібербезпеку та постійного моніторингу потенційних загроз.

Незважаючи на вказані проблеми, використання можливостей IoT відкриває значні перспективи для інноваційного розвитку підприємств сфери послуг. Інтеграція IoT-технологій дозволяє не тільки підвищити ефективність операційних процесів, але й створити нові бізнес-моделі, орієнтовані на індивідуальні потреби клієнтів. Важливим є також розвиток партнерських відносин із технологічними компаніями та інвесторами, що сприятиме впровадженню інновацій та підвищенню конкурентоспроможності на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Тематику формування інноваційного розвитку підприємств сфери послуг на основі використання можливостей Інтернет-речей досліджували відомі науковці, що підтверджується численними науковими працями [4-7]. Барна С. С. у роботі "Концепція управління інноваційним розвитком енергосервісних підприємств", опублікованій у 2020 році,

детально розглядає питання управління інноваційним розвитком, що є надзвичайно актуальним для сфери послуг [1]. Автор аналізує концептуальні підходи та пропонує нові методи для оптимізації процесів впровадження інновацій у діяльність підприємств.

Князевич А. О. та Крайчук О. В. у своїй монографії “Механізми управління інноваційним розвитком” досліджують механізми та стратегії управління інноваційним розвитком підприємств [2]. Ця робота є важливим внеском у розуміння комплексного підходу до впровадження інновацій, враховуючи економічні, організаційні та технічні аспекти. Автори пропонують системний підхід до управління інноваціями, що може бути застосований для підвищення ефективності підприємств сфери послуг.

Дослідження Рогози М. Є. та Вергала К. Ю. у монографії “Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми” акцентує увагу на стратегічному управлінні інноваціями [3]. Автори аналізують різні моделі та механізми інноваційного розвитку, що можуть бути адаптовані до потреб підприємств сфери послуг. Вони підкреслюють важливість стратегічного планування та використання сучасних технологій, зокрема Інтернет-речей, для досягнення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності на ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на воєнні дії, тематика Індустрії 5.0 залишається надзвичайно актуальною для України, особливо у контексті необхідності швидкої адаптації до нових викликів та умов. Війна накладає унікальні обмеження на економіку та промисловість, однак також стимулює інноваційний розвиток, підштовхуючи до пошуку нетрадиційних рішень та ефективніших способів ведення бізнесу [4-5]. Адаптація до Індустрії 5.0 може сприяти відновленню та модернізації української економіки, забезпечуючи сталість, енергоефективність, а також розвиваючи гнучкі виробничі процеси, які здатні швидко реагувати на змінні потреби ринку та економічного середовища.

У даному контексті використання можливостей Інтернет-речей (IoT) здатне стати ключовим фактором для інноваційного розвитку підприємств сфери послуг. Впровадження IoT у діяльність підприємств дозволяє підвищити ефективність операційних процесів, поліпшити якість обслуговування та створити додаткову цінність для клієнтів. Однак цей процес супроводжується значними технічними, фінансовими та організаційними викликами, що

потребують ретельного аналізу та стратегічного підходу до їх подолання [8-10].

Основними проблемами впровадження IoT у сферу послуг є технічні бар'єри, пов'язані із забезпеченням безперебійної роботи IoT-пристроїв, їх інтеграцією з існуючими системами та підтримкою високого рівня кібербезпеки. Не менш важливими є фінансові витрати на впровадження та підтримку нових технологій, що може стати значною перешкодою для малих та середніх підприємств. Організаційні проблеми також мають велике значення, оскільки підприємства повинні адаптувати свої внутрішні процеси та структури до нових умов, що часто вимагає значних змін у менеджменті та корпоративній культурі.

Виклики, пов'язані з конфіденційністю та безпекою даних, є ще однією серйозною проблемою [13-14]. Використання IoT передбачає збір та обробку великого обсягу даних, що створює ризики витоку конфіденційної інформації та кіберзлочинів. Підприємства повинні розробити ефективні механізми захисту даних, а також дотримуватися вимог законодавства щодо конфіденційності інформації. Це потребує значних інвестицій у кібербезпеку та постійного моніторингу потенційних загроз [11-12].

Незважаючи на зазначені проблеми, використання можливостей IoT відкриває значні перспективи для інноваційного розвитку підприємств сфери послуг. Інтеграція IoT-технологій дозволяє не тільки підвищити ефективність операційних процесів, але й створити нові бізнес-моделі, орієнтовані на індивідуальні потреби клієнтів. Важливим є також розвиток партнерських відносин із технологічними компаніями та інвесторами, що сприятиме впровадженню інновацій та підвищенню конкурентоспроможності на ринку.

Для реалізації зазначеного інноваційного розвитку підприємств сфери послуг на основі використання можливостей Інтернет-речей необхідно покращувати позиції України у рейтингу Глобального інноваційного індексу (GII) (рис. 1). Покращення позицій у цьому рейтингу є ключовим показником спроможності країни до впровадження інноваційних технологій та створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва. Глобальний інноваційний індекс оцінює інноваційну діяльність країн за різними показниками, такими як науково-дослідні роботи, людський капітал, інфраструктура, розвиток ринків та бізнесу, а також результати знань та технологій.

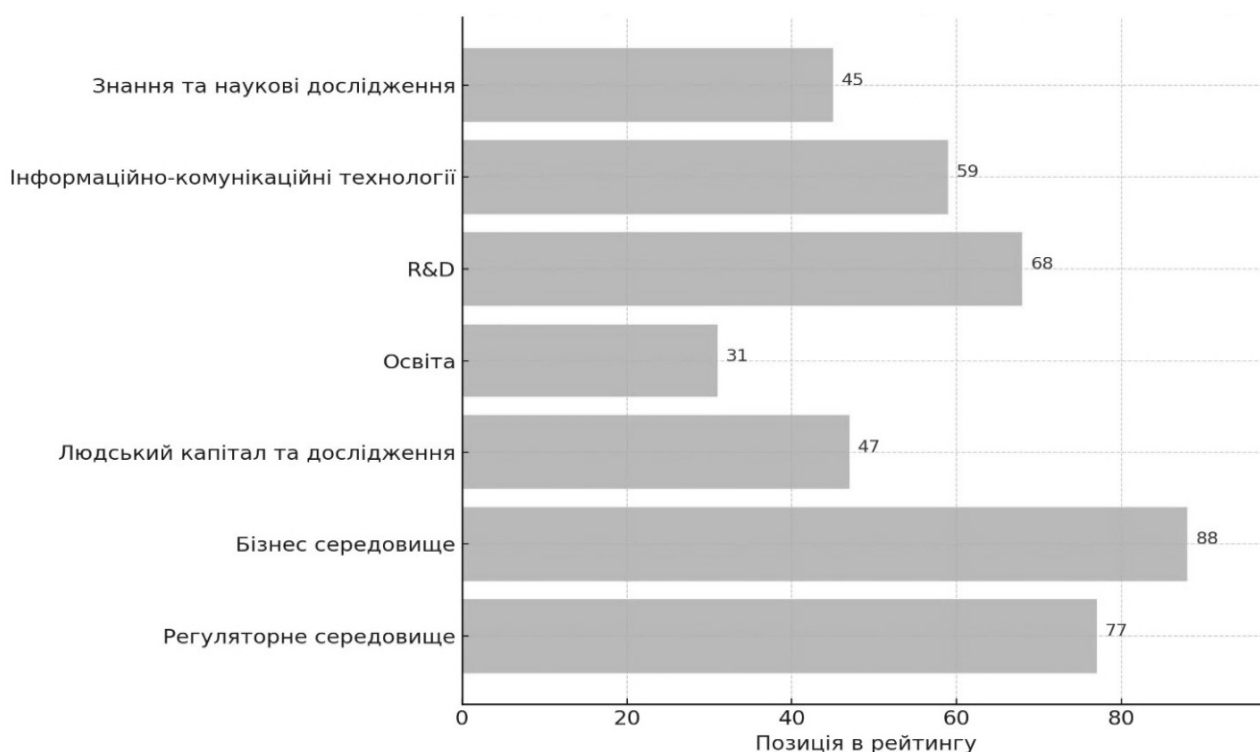

Рис. 1. Позиції України у рейтингу Глобального інноваційного індексу (ГІІ), 2023

Джерело: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=69b9a9bf-5fbc-4035-8c0f%20ac26b853c0eb&title=InformatsiiniMaterialiSchodoStanuInnovatsiinoiDiialnosti>

Покращення позицій України в ГІІ вимагає комплексного підходу до реформування та розвитку різних секторів економіки. Перш за все необхідно зосередити зусилля на поліпшенні регуляторного середовища, що сприятиме спрощенню процедур для впровадження інновацій та створенню умов для захисту інтелектуальної власності. Інвестиції в науково-дослідну діяльність та розвиток людського капіталу є критично важливими для забезпечення високого рівня компетентності та інноваційної спроможності підприємств.

Розвиток інфраструктури, включаючи цифрову інфраструктуру, є ще одним важливим напрямком. Створення сучасних технологічних платформ та мережових рішень сприятиме інтеграції IoT у різні сфери діяльності, зокрема у сферу послуг. Підтримка розвитку малого та середнього бізнесу через фінансові стимули та програми підтримки інновацій також є необхідною для забезпечення конкурентоспроможності українських підприємств на глобальному ринку.

Нарешті, необхідно активізувати міжнародну співпрацю та інтеграцію в глобальні інноваційні мережі. Участь у міжнародних проєктах, обмін досвідом та залучення іноземних інвестицій можуть значно прискорити процес інноваційного розвитку. Всі ці заходи сприятимуть покращенню позицій України у Глобальному інноваційному

індексі, що, в свою чергу, забезпечить умови для ефективного впровадження Інтернет-речей та інших інноваційних технологій у сферу послуг.

Динаміка рейтингів України за чотирма найбільш популярними підходами до оцінки інноваційної спроможності за 2015-2022 рр. – Глобальний інноваційний індекс (ГІІ), Глобальний індекс стартапів і корпоративних інновацій (GSII), Глобальний індекс конкурентоспроможності (GICT), Індекс знань і інновацій (КІІ) – демонструє, що наша держава займає досить скромні місця, хоча останніми роками спостерігається тенденція до покращення деяких позицій (рис. 2). Наприклад, у міжнародному рейтингу GSII у 2022 році Україна увійшла до топ-50 зі 180 країн світу, що є значним досягненням.

У 2022 році Україна зайняла 57-ме місце серед 132 країн у світовому рейтингу інноваційної діяльності (ГІІ), що свідчить про зміни порівняно з попередніми роками. Зокрема, порівняно з 2021 роком, коли Україна посідала 49-те місце, спостерігається певне погіршення позицій. У контексті Європи Україна опинилася на 34-му місці серед 39 країн, що демонструє відставання від більшості європейських держав у сфері інноваційної активності.

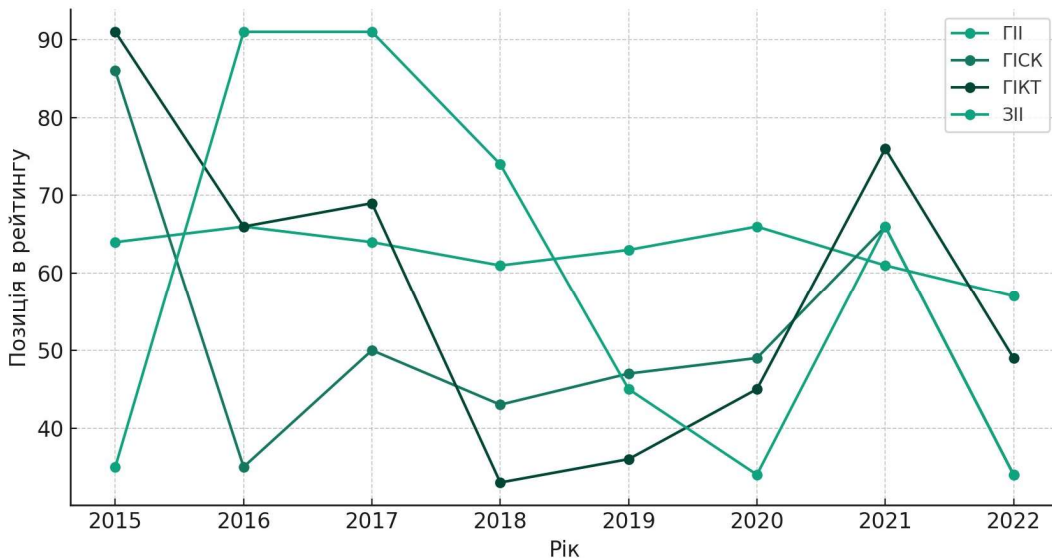

Рис. 2. Рейтинги України за індексами інноваційної спроможності

Джерело: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=69b9a9bf-5fbc-4035-8c0f%20ac26b853c0eb&title=InformatsiiniMaterialiSchodoStanuInnovatsiinoiDiialnosti>

Проте, аналізуючи положення України у групі країн із рівнем доходів нижче середнього, можна відзначити значно краще становище. У даній категорії Україна зайняла 4-те місце, що вказує на високий рівень інноваційної діяльності порівняно з країнами зі схожим рівнем доходу. Це підкреслює потенціал України у розвитку інновацій та її конкурентоспроможність на міжнародних ринках у певних секторах.

Для реалізації інноваційного розвитку підприємств сфери послуг на основі використання можливостей Інтернет-речей необхідно покращувати позиції України у рейтингу Глобального інноваційного індексу (ГІІ). Покращення позицій у цьому рейтингу є ключовим показником спроможності країни до впровадження інноваційних технологій та створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва. Глобальний інноваційний індекс оцінює інноваційну діяльність країн за різними показниками, такими як науково-дослідні роботи, людський капітал, інфраструктура, розвиток ринків та бізнесу, а також результати знань та технологій.

Покращення позицій України в ГІІ вимагає комплексного підходу до реформування та розвитку різних секторів економіки. Перш за все необхідно зосередити зусилля на поліпшенні регуляторного середовища, що сприятиме спрощенню процедур для впровадження інновацій та створенню умов для захисту інтелектуальної власності. Інвестиції в науково-дослідну діяльність та розвиток людського капіталу є критично важливими для забезпечення високого рівня компетентності та інноваційної спроможності підприємств.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Виходячи з проведеного дослідження, можна зробити кілька ключових висновків щодо формування інноваційного розвитку підприємств сфери послуг на основі використання

можливостей Інтернет-речей (IoT). По-перше, впровадження IoT-технологій у сферу послуг є надзвичайно перспективним напрямком, який може суттєво підвищити ефективність операційних процесів, покращити якість обслуговування та створити додаткову цінність для клієнтів. По-друге, попри наявні технічні, фінансові та організаційні виклики, інтеграція IoT здатна сприяти підвищенню конкурентоспроможності підприємств на національному та міжнародному ринках.

Для успішного впровадження IoT у діяльність підприємств сфери послуг необхідно вжити низку заходів. Перш за все слід зосередити зусилля на поліпшенні регуляторного середовища, що включає спрощення процедур для впровадження інноваційних технологій, створення умов для захисту інтелектуальної власності та забезпечення високого рівня кібербезпеки. Крім того, важливо інвестувати у науково-дослідну діяльність та розвиток людського капіталу, що забезпечить високий рівень компетентності та інноваційної спроможності працівників.

Одним із важливих кроків є розвиток цифрової інфраструктури, що включає створення сучасних технологічних платформ та мережеских рішень, які сприятимуть інтеграції IoT у різні сфери діяльності. Підтримка малого та середнього бізнесу через фінансові стимули та програми підтримки інновацій також є необхідною для забезпечення конкурентоспроможності українських підприємств на глобальному ринку. Важливим аспектом є також активізація міжнародної співпраці та інтеграція в глобальні інноваційні мережі, що сприятиме обміну досвідом та залученню іноземних інвестицій.

Покращення позицій України у Глобальному інноваційному індексі (ГІІ) є ключовим показником спроможності країни до впровадження інноваційних технологій та створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва. Це вимагає

комплексного підходу до реформування та розвитку різних секторів економіки, включаючи регуляторне середовище, науково-дослідну діяльність, людський капітал та інфраструктуру. Реалізація цих заходів забезпечить умови для ефективного впровадження Інтернет-речей та інших інноваційних технологій у сферу послуг, що сприятиме сталому економічному розвитку України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна С. С. Концепція управління інноваційним розвитком енергосервісних підприємств. *Інноваційна економіка*. 2020. № 3-4. С. 71-77.
2. Князевич А. О., Крайчук О. В. Механізми управління інноваційним розвитком : моногр. Рівне : РДГУ, 2011. 133 с.
3. Рогоза М. Є., Вергал К. Ю. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 136 с.
4. Корнілова Н. В. Методологічні аспекти формування інноваційної стратегії розвитку підприємства сфери послуг. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 6. С. 107.
5. W. Chan Kim, Renee Mauborgne. Value Innovation: The Strategic Logic of High Growth. *Carlson School of Management*. URL: <http://www.csom.umn.edu/assets/2435.pdf>.
6. Ціннісна інновація. URL: <http://www.strategy.com.ua>.
7. Пілюшенко В. Л., Аракелова І. О. Стратегія інноваційного управління сферою послуг на основі маркетингового підходу. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 133-142.
8. Підсумковий документ Міжнародної конференції з питань відновлення України (URC 2022) "Декларація Лугано". Лугано. 4-5 липня 2022 року. URL: <https://ua.urb2022.com/materiali-konferentsiyi>.
9. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. Верховна Рада України : *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
10. Писаренко Т. В., Куранда Т. К. та ін. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2021 р.: аналітична довідка. Київ : УкрІНТЕІ, 2022. 53 с.
11. Вишлінський Г., Репко М. та ін. Економіка України під час війни: звіт за жовтень 2022. Центр економічної стратегії, German Economic Team, 22 с.
12. Skydan O. V., Dankevych V. Ye., Fedoniuk T. P., Dankevych Ye.M, Yaremova M. I. European green deal: Experience of food safety for Ukraine. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*. 2022, 9(2). P. 63-71.
13. Dankevych A., Dankevych V., Levchenko Y. EU integration and the business efficiency of the quality control system of dairy products: The dilemma of ukrainian enterprises. *Recent Trends in Business and*

Entrepreneurial Ventures. Nova Science Publishers, Inc. 2023. Pp. 61-83.

14. Nimko O., Ohorodnyk V., Dankevych V., Doronina I. E-governance and Corruption Perception: Global Insights and Ukraine's Context During War and Displacement. *Pakistan Journal of Criminology*. Vol. 16, No. 03, July-September 2024. P. 223-244.

REFERENCES

1. Barna, S. S. (2020), Kontseptsiiia upravlinnia innovatsijnym rozvytkom enerhoservisnykh pidpryemstv, *Innovatsijna ekonomika*, № 3-4, s. 71-77.
2. Kniaveznych, A. O. and Krajchuk, O. V. (2011), Mekhanizmy upravlinnia innovatsijnym rozvytkom : monohr., RDHU, Rivne, 133 s.
3. Rohoza, M. Ye. and Verhal, K. Yu. (2011), Stratehichnyj innovatsijnij rozvytok pidpryemstv: modeli ta mekhanizmy : monohrafiia, RVV PUET, Poltava, 136 s.
4. Kornilova, N. V. (2015), Metodolohichni aspekty formuvannia innovatsijnoi stratehii rozvytku pidpryemstva sfery posluh, *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, № 6, s. 107.
5. W. Chan Kim, Renee Mauborgne. Value Innovation: The Strategic Logic of High Growth. *Carlson School of Management*, available at: <http://www.csom.umn.edu/assets/2435.pdf>.
6. Tsinnisna innovatsiia, available at: <http://www.strategy.com.ua>.
7. Piliushenko, V. L. and Arakelova, I. O. (2013), Stratehiia innovatsijnoho upravlinnia sferoiu posluh na osnovi marketynhovoho pidkhodu, *Marketynh i menedzhment innovatsij*, № 4, s. 133-142.
8. Pidsumkovyj dokument Mizhnarodnoi konferentsii z pytan' vidnovlennia Ukrainy (URC 2022) "Deklaratsiia Luhano". Luhano. 4-5 lypnia 2022 roku, available at: <https://ua.urb2022.com/materiali-konferentsiyi>.
9. Stratehiia rozvytku sfery innovatsijnoi diial'nosti na period do 2030 roku. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lypnia 2019 r. № 526-r. *Verkhovna Rada Ukrainy : Ofitsijnyj veb-portal parlamentu Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
10. Pysarenko T. V., Kuranda T. K. ta in. (2022), Realizatsiia priorytetnykh napriamiv rozvytku nauky i tekhniky ta otrymani rezul'taty u 2021 r.: analitychna dovidka, *UkrINTEI*, Kyiv, 53 s.
11. Vyshlins'kyj H., Repko M. ta in. *Ekonomika Ukrainy pid chas vijny: zvit za zhovten' 2022*. Tsentr ekonomichnoi stratehii, German Economic Team, 22 s.
12. Skydan O. V., Dankevych V. Ye., Fedoniuk T. P., Dankevych Ye.M, Yaremova M. I. (2022), European green deal: Experience of food safety for Ukraine, *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 9(2), p. 63-71.
13. Dankevych A., Dankevych V. and Levchenko Y. (2023), EU integration and the business efficiency of the quality control system of dairy products: The dilemma of ukrainian enterprises. *Recent*

Trends in Business and Entrepreneurial Ventures, *Nova Science Publishers, Inc.*, pp. 61-83.

14. Nimko O., Ohorodnyk V., Dankevych V. and Doronina I. E-governance and Corruption Perception: Global Insights and Ukraine's Context During War and Displacement, *Pakistan Journal of*

Criminology, Vol. 16, No. 03, July-September 2024, p. 223-244.

Стаття надійшла до редакції 23 квітня 2024 року

*Кравчук І. І.,
teacher_prepod@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-3561-6118,
д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту та маркетингу, Поліський національний університет,
м. Житомир*

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

***Анотація.** Інституційні засади управління земельними ресурсами в сучасних викликах мають бути спрямовані не тільки на відновлення передвоєнної нормальності, але й на створення більш стійкої та гнучкої системи, яка може адекватно реагувати на майбутні виклики, що становить основу для довгострокової стабільності та процвітання України. Ключовими напрямками державної політики в даній сфері є не тільки відновлення ефективного функціонування земельного ринку, але й гарантування продовольчої безпеки та стійкості земельних відносин на місцевому рівні, з особливою увагою на захист прав та інтересів громадян і громад. Стаття пропонує комплексний аналіз державної політики у сфері управління земельними ресурсами в Україні в умовах сучасних викликів. Розглядаються чотири рівні ієрархічної структури земельної політики, зорієнтовані на реалізацію законодавчих актів та директив державних органів. Обґрунтовується: основна функція державного управління полягає у регулятивному та розпорядчому впливі на суспільні відносини, що є критично важливим для адаптації до воєнних умов, особливо з погляду гарантування продовольчої безпеки та відновлення експорту продовольства. Стаття детально аналізує законодавчі ініціативи, спрямовані на адаптацію земельних відносин до воєнних реалій, акцентуючи на мінімізацію ризиків, пов'язаних із нелегальними угодами та спекуляціями. Особлива увага приділяється створенню умов для підтримки продовольчої безпеки та економічної стабільності на рівні місцевих громад, що підкреслює значення інституційної підтримки в умовах сучасних викликів. Основна увага привернута до впливу цих змін на ефективність аграрного сектору. Обґрунтовано, що рік 2023 став важливим у контексті розвитку земельного законодавства України, де головним завданням було адаптувати земельні відносини до воєнного стану, з особливим акцентом на реформування управління державними підприємствами через переорієнтацію з постійного користування землями на оренду для збільшення доходів від їх використання.*

Ключові слова: управління, земельні відносини, глобальні виклики, діджиталізація, війна, інституційні засади.

*Kravchuk I. I.,
teacher_prepod@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-3561-6118,
Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Management and Marketing, Polissia
National University, Zhytomyr*

INSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF LAND RESOURCE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES

***Abstract.** Institutional principles of land management in modern challenges should be aimed not only at restoring pre-war normality, but also at creating a more stable and flexible system that can adequately respond to future challenges, which forms the basis for long-term stability and prosperity of Ukraine. The key directions of state policy in this area are not only the re-establishment of the effective functioning of the land market, but also the guarantee of food security and stability of land relations at the local level, with special attention to the protection of the rights and interests of citizens and communities. This article offers a comprehensive analysis of state policy regarding the management of land resources in Ukraine amidst contemporary challenges. It examines the four levels of the hierarchical structure of land policy, which are oriented towards the implementation of legislative acts and directives of state authorities. It is argued that the primary function of state administration involves regulatory and administrative influences on societal relations, which are critically important for adaptation to wartime conditions, particularly from the perspective of ensuring food security and restoring food exports. The article thoroughly analyzes legislative initiatives aimed at adapting land relations to the realities of war, emphasizing the minimization of risks associated with illegal transactions and speculation. Special attention is given to creating conditions for supporting food security and economic stability at the local community level, highlighting the importance of institutional support in the face of modern challenges. The main focus is on the impact of these changes on the efficiency of the agricultural sector. It is*

substantiated that the year 2023 was significant in the context of the development of land legislation in Ukraine, where the main task was to adapt land relations to the state of war, with a particular focus on reforming the management of state enterprises through a shift from permanent land use to leasing to increase revenue from their utilization.

Keywords: management, land relations, global challenges, digitalization, war, institutional foundations.

JEL Classification: Q15, R13

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-02>

Постановка проблеми. Одним із ключових аспектів земельної реформи в Україні є модернізація системи державного управління земельними ресурсами. Реформа передбачає важливі зміни, зокрема відміну мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, що сприяло розвитку цивілізованого ринку земель. Такі кроки призначені для створення прозорих та ефективних механізмів земельного ринку, що відповідають стандартам та практикам Європейського Союзу.

Проте ситуація різко змінилася з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Цей безпрецедентний виклик у світовій практиці державного управління вимагав невідкладних дій з боку української влади. В перші місяці воєнного стану ринок землі був тимчасово призупинений, доступ до Реєстру речових прав на нерухомість та Державного земельного кадастру закритий, а також запроваджено ряд заборон у сфері земельних відносин. Ці кардинальні заходи стали відповіддю на критичну потребу захисту національних інтересів та запобігання можливому рейдерству та іншим формам зловживань в умовах військового конфлікту.

Важливість даних подій вимагає детального наукового аналізу та оцінки основних законодавчих ініціатив, що вводилися у відповідь на сучасні виклики. Це стосується як тимчасових заходів, так і довготривалих змін у сфері управління земельними ресурсами, які будуть необхідні для адаптації до постконфліктної реальності. Ключовими напрямками державної політики в даній сфері є не тільки відновлення ефективного функціонування земельного ринку, але й гарантування продовольчої безпеки та стійкості земельних відносин на місцевому рівні, з особливою увагою на захист прав та інтересів громадян і громад.

Таким чином, інституційні засади управління земельними ресурсами в сучасних викликах мають бути спрямовані не тільки на відновлення передвоєнної нормальності, але й на створення більш стійкої та гнучкої системи, яка може адекватно реагувати на майбутні виклики, що становить основу для довгострокової стабільності та процвітання України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тему інституційних засад управління земельними ресурсами в умовах сучасних викликів досліджено багатьма вченими та юристами, серед яких О. Г. Бондар, що у своїй статті, опублікованій у 2020 році в журналі "Право України", акцентував увагу на актуальних проблемах правового та

інституційного забезпечення використання та охорони земель в Україні. Паралельно у 2022 році український парламент прийняв ряд законів, зокрема закон № 2145-IX, що вносить зміни до законодавства з метою гарантування продовольчої безпеки під час воєнного стану, демонструючи реакцію на нові виклики у сфері земельних відносин [1].

Науковці Т. Г. Титаренко та П. Кулинич також зробили вагомий вклад у дослідження цієї проблематики, зосередившись на функціональній характеристиці діяльності суб'єктів державного управління земельними відносинами та основних тенденціях розвитку земельного законодавства України в період земельної реформи [5, 6]. Водночас колектив авторів під керівництвом А. Третяка сконцентрувався на методології державного управління земельними ресурсами, публікуючи свої результати в журналі "Агросвіт" [7].

Міжнародні представники, такі як N. Pryshliak, розширили обговорення, аналізуючи вплив воєнних дій на аграрний сектор України в контексті глобальної енергетичної та продовольчої безпеки, що відобразилося на публікації в журналі Energy Policy Journal у 2023 році [8, 9, 13]. Ці дослідження вказують на значну міждисциплінарність питання та необхідність комплексного підходу до аналізу земельних відносин в умовах високої соціально-економічної та політичної нестабільності.

Вклад основного матеріалу дослідження. В 2021 році Україна забезпечила продовольством понад 400 мільйонів людей світу, що підкреслює її роль як одного з ключових гравців на світовому аграрному ринку [10, 12]. Повномасштабне військове вторгнення Росії спричинило масштабні руйнування та забруднення більше чверті земельних ресурсів України вибухонебезпечними предметами, що критично позначилося на виробництві, переробці та постачанні продовольства, а також на можливостях експорту через закриття морських шляхів [9-11].

У зв'язку з вищевказаними подіями уряд України був змушений вжити невідкладних заходів для забезпечення контролю і захисту земельних ресурсів, в тому числі шляхом тимчасового закриття доступу до реєстрів нерухомості, щоб запобігти спекуляціям та рейдерству, виникнення яких імовірно на тлі військового конфлікту та загального хаосу. Цей крок мав на меті мінімізувати ризики корупції та інших форм шахрайства, що стають особливо актуальними у кризові періоди, коли звичайні механізми державного контролю можуть ослаблюватися.

Додатково, у відповідь на воєнний стан, у безрезні були внесені значущі зміни до Земельного кодексу України. Зокрема, визначено нові положення щодо обігу державних і комунальних угідь, де за певних обставин можна здійснювати реалізацію земель без проведення аукціонів. Це стосується, наприклад, промислових ділянок для підприємств, які здійснюють релокацію, або угідь для будівництва інфраструктурних об'єктів, які мають критичне значення для національної економіки в умовах війни, включно з енергетичними угіддями для ліній електропередач та газопроводів. Ці заходи не тільки спрямовані на підтримку критично важливих секторів економіки, але й на зміцнення продовольчої та енергетичної безпеки країни в умовах збройного конфлікту, наголошуючи на необхідності гнучкої та ефективної системи управління земельними ресурсами.

В умовах воєнного стану адаптація державного управління земельними ресурсами стає надзвичайно актуальною з огляду на значний внесок країни у світову продовольчу безпеку. Зокрема, важливо відзначити, що Україна у 2021 році забезпечила продуктами харчування понад 400 мільйонів осіб

глобально. Руйнації, спричинені повномасштабним військовим вторгненням, та забруднення земель вибухонебезпечними предметами значно ускладнили ведення аграрного бізнесу, а також призвели до порушення ланцюжків виробництва та постачання продовольства, що, в свою чергу, створює ризики для світової продовольчої безпеки.

2023 рік був надважким для держави, суспільства і всіх галузей економіки, зокрема для аграрного сектору. Продовження повномасштабної війни, загострення економічних і соціальних проблем, пошкодження та знищення майна агропідприємств і земель, мінування територій, порушення логістичних шляхів та заборона експорту української агропродукції на терени деяких країн Європейського Союзу – це лише невеликий перелік викликів, що поставали і постають перед українським агросектором. Незважаючи на ці та багато інших труднощів, український аграрний сектор продовжує працювати, а ринок землі із року в рік поживляється. У таблиці 1 представлено сучасні тренди розвитку земельного законодавства та ключові зміни, які можливі у 2024 році.

Таблиця 1

Сучасні тренди розвитку земельного законодавства та ключові зміни, які можливі у 2024 році

Результати 2023 року	Очікування у 2024 році
<p>2023 рік продовжив тенденції 2022 року в земельному законодавстві України, акцентуючи на прийнятті нових і зміні старих нормативно-правових актів. Ці зміни мали на меті покращення правового регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану, що вимагало адаптації до нових викликів.</p> <p>Реформування державних підприємств зосередилося на управлінні земельними ділянками, що вони використовують на праві постійного користування, особливо в сільськогосподарському секторі. Важливим кроком стало введення закону від 3 вересня 2023 року, який визначив детінізацію доходів від використання цих земель як пріоритет. Фонд державного майна України до кінця листопада 2023 року розробив дорожню карту для створення Земельного банку.</p> <p>Зміни в правилах користування землями мали значний вплив на структуру управління державними підприємствами. Кабінет Міністрів України отримав нові повноваження щодо припинення права постійного користування землями для одних держпідприємств і передачі їх іншим.</p> <p>Закон від 17 вересня 2023 року, що стосується інвестиційних проєктів із значними інвестиціями, вніс зміни, що дозволяють змінювати цільове призначення земель особливої цінності. Це відкрило нові можливості для інвесторів у виборі земельних ділянок для реалізації проєктів, не пов'язаних із лісовим господарством.</p>	<p>У 2024 році ситуація в аграрному секторі України залишатиметься складною через воєнно-політичні реалії. Втім, успіхи на фронті та ефективні урядові заходи на підтримку агробізнесу, а також встановлення стабільних відносин із Європою можуть сприяти відновленню аграрного експорту та покращенню умов для виробників.</p> <p>З початком 2024 року в Україні набуде чинності нововведення, що дозволить юридичним особам купувати сільськогосподарську землю, хоча іноземним компаніям і громадянам доступ до таких угод залишиться закритим до проведення референдуму. Це значно розширить можливості для внутрішніх інвесторів, але зберігатимуться серйозні обмеження, зокрема для юридичних осіб із іноземними бенефіціарами чи тими, що зареєстровані в офшорних зонах.</p> <p>Земельна реформа також передбачає чіткі ліміти на кількість землі, якою може володіти одна юридична особа - не більше 10 тисяч гектарів. Порушення цього правила призведе до судових позовів і конфіскації надлишкових земельних ділянок, що будуть виставлені на земельні торги з правом колишніх власників на компенсацію.</p> <p>Також передбачається, що у випадку внесення частки в статутний капітал юридичної особи громадянин України, який володіє часткою, вважатиметься співвласником земельних ділянок, що належать компанії, пропорційно до своєї частки.</p>

Джерело: <https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2024/01/klyuchovi-zminy-u-emelnomu-zakonodavstvi.html>

На 2024 рік очікується, що розвиток аграрного сектору продовжить залишатися під впливом складних воєнно-політичних умов. Із нового року заплановане нововведення, яке дозволить юридичним особам придбавати сільськогосподарські землі, сприятиме залученню внутрішніх інвестицій, хоча доступ для іноземних інвесторів залишиться обмеженим. Встановлення чітких лімітів на володіння землею з метою запобігання концентрації великих площ у руках однієї юридичної особи забезпечить більшу справедливість та ефективність земельного ринку.

У відповідь на сучасні виклики уряд України вжив заходів для забезпечення ефективного управління земельними ресурсами під час воєнного стану, що включало низку законодавчих ініціатив. Закон України № 2145-IX від 24.03.2022 року “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану” визначає нові умови регулювання земельних відносин, що дозволяє адаптувати земельне законодавство до непередбачуваних умов кризи, зокрема через поновлення договорів оренди і введення спрощених умов для важливих аграрних проєктів.

Серед ключових змін закон спрямований на вирішення проблеми недоступності Державного земельного кадастру та реєстру речових прав шляхом дозволу тимчасового користування землями без офіційної реєстрації прав, що критично важливо для оперативного реагування на воєнні потреби. Також було встановлено обмеження на передачу земельних ділянок у приватну власність та скасовано незавершені земельні торги, забезпечуючи тим самим додатковий захист від спекуляцій та рейдерства.

З набуттям чинності Постанови Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2022 року № 480 від 19.04.2022 року [2-4], відомої як “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану”, відновлено можливість вчинення нотаріальних та реєстраційних дій щодо нерухомого майна з певними виключеннями та обмеженнями. Згідно з пп. 8 п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 “Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану” [2-4] нотаріальне посвідчення договорів, пов’язаних із нерухомим майном, здійснюється виключно нотаріусами, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку нотаріусів. Це відновлення доступу до державних реєстрів сприяло поступовому оживленню ринку землі з травня 2022 року.

Додатково, з набуттям чинності Постанови Кабінету Міністрів України від 14 травня 2022 року № 564 “Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану” [2-4], встановлені умови ведення Державного земельного кадастру протягом дії воєнного стану в Україні та одного місяця з дня його припинення. Згідно з Постановою припиняється доступ

користувачів до Державного земельного кадастру у районах проведення бойових дій або у тимчасовій окупації збройними формуваннями РФ. На територіях, які не входять до цього переліку, операції з Державним земельним кадастром забезпечуються державними кадастровими реєстраторами Держгеокадастру та його територіальними органами.

Прийнятий 12 травня 2022 року Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану” [2-4] спрощує умови земельних відносин для розміщення виробничих потужностей підприємств, що переміщуються із зони бойових дій, розміщення об’єктів для тимчасового перебування внутрішньо переміщених осіб, ведення сільськогосподарського виробництва та сталого функціонування критичної інфраструктури.

Набуття чинності Закону України № 2698-IX “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель” [2-4] 19 листопада 2022 року дозволило проведення земельних торгів щодо прав користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, державну реєстрацію прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та інші заходи, спрямовані на відновлення системи земельних відносин.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Умови воєнного стану в Україні суттєво впливають на земельне законодавство, спрямоване на максимальне спрощення умов реалізації земельних ділянок сільськогосподарського, енергетичного та промислового призначення, які є критично важливими для держави в умовах війни. Економіка України переживає значну рецесію, прогнозується зменшення ВВП на понад 30%. Незважаючи на це, сільськогосподарська продукція залишається основним експортним товаром, що підкреслює важливість державної політики у сфері земельних ресурсів для забезпечення функціонування аграрного сектору та прискореного відновлення економіки. У подальшому передбачаються спрощення, які впроваджуються для розвитку на рівні територіальних громад, дрібних фермерських господарств та передачі їм у користування земельних ділянок. Також важливим є питання державної підтримки диверсифікації та поглиблення переробки сільськогосподарської продукції на місцевому рівні. Умови війни сприяють розвитку більш мобільних та стійких до кризових умов підприємств, що змушують владу активно працювати над створенням сприятливих умов для їхньої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар О. Г. Публічне управління у сфері використання та охорони земель в Україні: актуальні проблеми правового та інституційного забезпечення. *Право України*. 2020. № 5. С. 43-62.

2. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану” № 2145-IX від 24.03.2022 р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.

3. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану” 2247-IX від 12.05.2022 р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text>.

4. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок с.-г. призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель” № 2698-IX від 19.10.2022 р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text>.

5. Кулинич П. Земельне законодавство України періоду земельної реформи: основні тенденції розвитку. *Право України*. 2020. № 5. С. 63-75.

6. Титаренко Т. Г. Функціональна характеристика діяльності суб’єктів державного управління земельними відносинами. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 1. С. 222-234.

7. Третяк А., Третяк В., Прядка Т., Третяк Р., Капінос Н. Методологія державного управління земельними ресурсами та землекористуванням. *Агросвіт*. 2021. № 20. С. 14-21.

8. Pryshliak N., Dankevych V., Tokarchuk D., Shpykuliak O. The sowing and harvesting campaign in Ukraine in the context of hostilities: challenges to global energy and food security. *Energy Policy Journal*. 2023; 26(1):145–168.

9. Dankevych V., Dankevych Y. Management of forest and water resources in the context of administrative-territorial reform: the experience of Poland. *The scientific heritage*. Budapest. 2020. Vol. 6, № 55. Pp. 27-31.

10. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

11. Писаренко Т. В., Куранда Т. К. та ін. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2021 р.: аналітична довідка. Київ : УкрІНТЕІ, 2022. 53 с.

12. Вишлінський Г., Репко М. та ін. Економіка України під час війни: звіт за жовтень 2022. Центр економічної стратегії, German Economic Team, 22 с.

13. Skydan O. V., Dankevych V. Ye., Fedoniuk T. P., Dankevych Ye. M., Yareмова M. I. European green deal: Experience of food safety for

Ukraine. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*. 2022, 9(2). P. 63-71.

REFERENCES

1. Bondar, O. H. (2020), Publichne upravlinnia u sferi vykorystannia ta okhorony zemel' v Ukraini: aktual'ni problemy pravovoho ta instytutsijnoho zabezpechennia. *Pravo Ukrainy*, № 5, s. 43-62.

2. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo stvorennia umov dlia zabezpechennia prodovol'choi bezpeky v umovakh voiennoho stanu” № 2145-IXh vid 24.03.2022 r. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.

3. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo osoblyvostej rehuliuвання zemel'nykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu” 2247-IX vid 12.05.2022 r. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text>.

4. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv schodo vidnovlennia systemy oformlennia prav orendy zemel'nykh dilianok s.-h. pryznachennia ta udoskonalennia zakonodavstva schodo okhorony zemel'” № 2698-IXh vid 19.10.2022 r. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text>.

5. Kulynych P. (2020), Zemel'ne zakonodavstvo Ukrainy periodu zemel'noi reformy: osnovni tendentsii rozvytku. *Pravo Ukrainy*, № 5, s. 63-75.

6. Tytarenko, T. H. (2015), Funktsional'na kharakterystyka diial'nosti sub'iektiv derzhavnoho upravlinnia zemel'nymy vidnosynamy. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, № 1, s. 222-234.

7. Tretiak A., Tretiak V., Priadka T., Tretiak R., Kapinos N. (2021), Metodolohiia derzhavnoho upravlinnia zemel'nymy resursamy ta zemlekorystuvanniam. *Ahrosvit*, № 20, s. 14-21.

8. Pryshliak N., Dankevych V., Tokarchuk D., Shpykuliak O. (2023), The sowing and harvesting campaign in Ukraine in the context of hostilities: challenges to global energy and food security. *Energy Policy Journal*, 26(1):145–168.

9. Dankevych V. and Dankevych Y. (2020), Management of forest and water resources in the context of administrative-territorial reform: the experience of Poland. *The scientific heritage*. Budapest. Vol. 6, № 55, pp. 27-31.

10. Stratehiia rozvytku sfery innovatsijnoi diial'nosti na period do 2030 roku. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lypnia 2019 r. № 526-r. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

11. Pysarenko T. V., Kuranda T. K. ta in. (2022), Realizatsiia priorytetnykh napriamiv rozvytku nauky i tekhniky ta otrymani rezul'taty u 2021 r.: analitychna dovidka, UkrINTEI, Kyiv, 53 s.

12. Vyshlins'kyj H., Repko M. ta in. *Ekonomika Ukrainy pid chas vijny: zvit za zhovten' 2022*. Tsentr ekonomichnoi stratehii, German Economic Team, 22 s.

13. Skydan O. V., Dankevych V. Ye., Fedoniuk T. P., Dankevych Ye. M., Yareмова M. I. (2022), European green deal: Experience of food safety

for Ukraine. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 9(2), p. 63-71.

Стаття надійшла до редакції 25 квітня 2024 року

УДК 657

Садовська І. Б.,

irina_sadovska@ukr.net, ORCID ID:0000-0002-7081-8524,

д.е.н., проф., завідувач кафедри обліку і оподаткування, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Нагірська К. Є.,

katya_nagirska@ukr.net, ORCID ID:0000-0002-2792-8162,

к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і аудиту, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Гаверлюк Б. О.,

ORCID ID: 0009-0003-0870-7086,

магістр, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ЛОГІСТИЧНИХ ВИТРАТ

Анотація. Публікація висвітлює актуальні питання управлінського обліку логістичних витрат на рівні діяльності торговельного підприємства в умовах невизначеності і глобалізації економічних процесів. Визначено, що логістичні витрати є невід'ємною складовою технології торговельної діяльності. Частка логістичних витрат в загальній сукупності має тенденцію до зростання, що свідчить про актуалізацію досліджень у даній сфері. Проаналізовано та систематизовано наукові та практичні надбання з питань обліку логістичних витрат для потреб управління ними. В результаті проведених досліджень виявлено ряд факторів впливу на побудову оптимальної системи логістики на торговельному підприємстві. Встановлено зв'язок управлінського обліку з покращенням системи логістики, оптимізації логістичних витрат задля ефективного управління. Запропоновано удосконалення організації управлінського обліку логістичних витрат у частині методики, технічних способів відображення облікової інформації, формування управлінської звітності та методології розрахунку ключових показників ефективності. Запропоновано враховувати фактор суттєвості величини логістичних витрат як ключовий для організації управлінського обліку. Суттєвість визначається для кожного підприємства індивідуально і залежить від мети та цілей отримання інформаційного ресурсу для системи менеджменту. Фактор розподілу логістичних витрат на поточні та майбутніх періодів обумовлений принципом відповідності доходів і витрат, який декларується фінансовим обліком. Визнання та оцінка логістичних витрат є актуальною на всіх етапах послідовного проведення логістичної діяльності. Особливу увагу потрібно приділяти обліку прихованих логістичних витрат, які розпорошені на рахунках бухгалтерського обліку. Оцінка договірних умов із контрагентами дозволить систематизувати логістичні витрати, що дасть можливість отримати достовірну й об'єктивну інформацію для цілей управління. Окреслено напрями і перспективи досліджень із питань управлінського обліку логістичних витрат.

Ключові слова: організація управлінського обліку, витрати, облік логістичних витрат, логістичні витрати.

Sadovska I. B.,

irina_sadovska@ukr.net, ORCID ID:0000-0002-7081-8524,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Accounting and Taxation, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk

Nahirska K. Ye.,

katya_nagirska@ukr.net, ORCID ID:0000-0002-2792-8162,

Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Audit, Lutsk National Technical University, Lutsk

Havryliuk B. O.,

Master's degree student, Lutsk National Technical University, Lutsk

ORGANIZATION OF MANAGERIAL ACCOUNTING OF LOGISTICS COSTS

Abstract. *The publication highlights current issues of managerial accounting of logistics costs at the level of activity of a trading enterprise in conditions of uncertainty and globalization of economic processes. It was determined that logistics costs are an integral component of trading technology. The share of logistics costs in the total population tends to increase, which indicates the actualization of research in this field. Scientific and practical assets on the accounting of logistics costs for the needs of their management have been analyzed and systematized. As a result of the conducted research, a number of factors influencing the development of an optimal logistics system at a trading enterprise were identified. The relationship between managerial accounting and the improvement of the logistics system, optimization of logistics costs for effective management has been determined. It is proposed to improve the organization of managerial accounting of logistics costs in terms of methodology, technical methods of displaying accounting information, the formation of managerial reporting and the methodology of calculating key performance indicators. It is proposed to take into account the materiality factor of the amount of logistics costs as a key factor for the organization of managerial accounting. Materiality is determined for each enterprise individually and depends on the purpose and goals of obtaining an information resource for the management system. The distribution factor of logistics costs for current and future periods is determined by the principle of matching income and expenses, which is declared by financial accounting. The recognition and assessment of logistics costs is relevant at all stages of the consistent implementation of logistics activities. Special attention should be paid to the accounting of hidden logistics costs, which are scattered on accounting accounts. The assessment of contractual conditions with counterparties will allow systematization of logistics costs, which will allow obtaining reliable and objective information for management purposes. The directions and perspectives of research on managerial accounting of logistics costs are outlined.*

Key words: organization of managerial accounting, costs, accounting of logistics costs, logistics costs.

JEL Classification: M41, L80

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-03>

Постановка проблеми. Логістичні витрати в сучасній економічній системі проявляють тенденцію зростання. Очевидною є причина такого зростання, яка впливає з сутності самого явища логістики, яку безспідставно називають рушійною силою світової економіки. Логістика є наукою, яка досліджує питання оптимізації руху потоків товарних запасів, інших ресурсів для забезпечення життєдіяльності бізнесу, фінансових та інформаційних ресурсів, людського капіталу, невідчутних активів та інших компонентів. Логістика є частиною, а можливо й невід'ємною складовою процесу ефективного управління вищепереліченими потоками від моменту появи бізнес-ідеї до її реалізації, тобто доставки продукту бізнесу кінцевому споживачеві.

Логістика як наука і практична галузь економіки має ряд власних принципів, способів та інструментів, притаманних їй як сфері діяльності, що потребує дослідження з точки зору облікового відображення логістичних операцій задля логічної ідентифікації логістичних витрат. Облікова ідентифікація логістичних витрат дозволить з великою мірою об'єктивності і прозорості провести процедури визнання такого роду витрат, обрати найефективніший спосіб оцінки для цілей оподаткування, відображення у фінансовій звітності та для цілей управлінського обліку. Таким чином, заявлена нами проблема управлінського обліку логістичних витрат потребує вирішення для забезпечення практичних потреб бізнесу у прозорості інформації, а також для науки в частині розробки методики облікового відображення, визнання та оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому середовищі представлений досить широкий спектр публікацій, що висвітлюють різноманітні теми, пов'язані з логістикою як галуззю, як процесом, як економічним явищем. Переважно для дослідження облікової складової даної тематики нас цікавлять питання обліку логістичних витрат, які в бізнес-середовищі є найбільш актуальними, оскільки дозволяють поррахувати ефективність логістики для бізнесу. Якщо логістичні витрати не рентабельні, бізнес буде працювати без логістики. Проте практика доводить беззаперечну вигоду логістики для бізнесу. Питання на рівні науки і практики формуються у пошуку відповідної методики для розрахунку величини такої вигоди. Розрахунок можливий на основі облікових даних, які також добуваються різними методами і способами. В процесі нашого дослідження були використані наукові праці вчених, у яких висвітлені питання обліку логістичних витрат, зокрема: Медвідь Л. Г., Воронко Р. М., Редченко К. І. [6], Грицишин А., Задорожний З. [2; 5] розглянули багатоваріантність підходів щодо класифікації логістичних витрат; Плиса В., Плиса З., Рудніцькі Я. [8], Самодай В., Донський М., Гладун М. [10], Мельникова К. [7] досліджували особливості обліку й оптимізації логістичних витрат у мікрологістичних системах; Фоміна О. В., Августова О. О. [12] розкрили сутність логістичних витрат у розрізі центрів відповідальності; Воськало В., Демський В. [1], Завитій О., Дідоренко Т., Кондрюк Л. [4], Рета М. В. [9], Скоробогатова Н. Є. [11] розглядали інші питання щодо обліку логістичних витрат.

Перелічені публікації розкривають багатогранні проблеми та способи їх вирішення щодо обліку логістичних витрат, їх економічної сутності, класифікації. Проте з плином часу, а також в умовах надзвичайно складного для нашої країни стану з'являються нові проблеми, які породжують нові виклики, потребу додаткових досліджень, інтерпретації, практичних апробацій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дискусії вчених щодо науково-практичних підходів до питань класифікації, ідентифікації, визнання, оцінки логістичних витрат, різноманіття поглядів у частині фінансового, податкового та управлінського обліку логістичних витрат актуалізують вище означену проблему сьогодення і спонукають до проведення додаткових досліджень задля вироблення нових чи удосконалення наявних методів, способів і прийомів облікового відображення.

Постановка завдання. Формулювання цілей статті полягає у різносторонньому дослідженні проблемних питань організації управлінського обліку логістичних витрат, удосконалення методів і прийомів їх ідентифікації, визнання та оцінки, пошуку інноваційних шляхів облікового відображення з метою ефективного управління ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд наукових публікацій [1; 6; 7; 10; 11; 12] та дослідження кращих практик щодо логістичної політики торговельних підприємств свідчать про різноманітність підходів до визначення певних категорій і понять. Зокрема, науковець Воськало В. [1], аналізуючи дефініції, висловлені різними науковцями щодо логістичної діяльності, виокремлює три підходи: функціональний, системний та процесний. Функціональний підхід за своєю природою розкриває сутність логістики як ланцюга технологічного процесу постачання в частині переміщення і збереження матеріальних потоків. На наш погляд, доцільно фокус уваги перенести саме на конкретні функції, такі як планування, бюджетування, організація, управління, облік, аналіз та контроль руху матеріальних потоків від постачальника до кінцевого споживача з урахуванням часу та географії. Системний підхід акцентує увагу логістики на адаптивності зворотного зв'язку. При цьому важливими є перевірені часом і добре розвинені зв'язки підприємства із зовнішнім середовищем. Системна логістика зазвичай характеризується сукупністю декількох підсистем, які виконують конкретні логістичні функції та логістичні завдання [1]. Процесний підхід щодо сутності логістики проявляється у сукупності і послідовності етапів щодо логістичних рішень, що в цілому є комплексом методів, інструментів та процедур, за допомогою яких оптимізується процес логістичної діяльності. Розуміння вищеописаних дефініційних підходів дозволить виявити сильні і слабкі сторони в організації логістичної діяльності з метою побудови дієвої системи управлінського обліку логістичних витрат.

Традиційна система бухгалтерського обліку характеризується усталеними підходами щодо відображення логістичних витрат задля їх

ідентифікації, визнання, оцінки, класифікації, відображення на рахунках, систематизації за різними критеріями задля накопичення і розрахунку показників звітності. Система управлінського обліку в деяких аспектах повторює традиційні підходи бухгалтерського, проте доповнює власними методами, процедурами та інструментами, що дозволяє сформувати інформаційні ресурси для прийняття рішень у більш зрозумілій формі, з додатковими параметрами нефінансових даних, із більш привабливою деталізацією або, навпаки, укрупненням даних, залежно від цілей і намірів споживачів скористатися інформаційним ресурсом.

Логістичні витрати є складовою загальних витрат підприємства. Проте логістичні витрати не виокремлені як елемент або стаття для цілей обліку і контролю. Їх розглядають у сукупності інших елементів витрат, що завуальовує їх реальну величину. Отже, на практиці значна частина логістичних витрат мають статус прихованих витрат, які розпоршуються в сукупних витратах. Причиною такої організації обліку логістичних витрат є їх технологічна природа, трудомісткість заходів логістичної діяльності, безмежна кількість центрів виникнення логістичних витрат і центрів відповідальності. Наші дослідження показали, що найбільш доцільним для цілей управлінського обліку логістичних витрат є прийняття рішень щодо величини суттєвості, при якій настає вплив на прийняття управлінських рішень. Не варто вести деталізований облік логістичних витрат, додаючи при цьому вартість ведення власне обліку, якщо отримана інформація не матиме впливу на прийняття рішень. На запитання щодо орієнтованої величини суттєвості практично не існує єдиної правильної відповіді, оскільки така величина є унікальною та індивідуальною для кожного окремого підприємства. Також важливо відзначити той фактор, що при однакових параметрах підприємств на величину суттєвості матиме більший вплив рівень компетентності персоналу системи менеджменту і системи логістики на підприємстві. Загальновідомий вислів, що кадри вирішують все, в цій ситуації працює безапеляційно.

Другий фактор, який є важливим для ефективної організації управлінського обліку логістичних витрат, стосується класифікації логістичних витрат. У наукових працях досить поширені дослідження в цій сфері. Практико-орієнтований підхід щодо класифікації логістичних витрат дещо використовує наукові надбання. Проте дієва практична система управлінського обліку, враховуючи перший фактор суттєвості, пропагує розподіл логістичних витрат на дві частини: поточні і майбутніх періодів. Логіка такого розподілу виходить із принципу відповідності витрат і доходів, який декларує фінансовий облік на рівні національних та міжнародних стандартів. Особливо цінним і ефективним такий розподіл є для торговельних підприємств. Пропонуємо для накопичення логістичних витрат, які будуть фактично визнані у майбутніх звітних періодах, використовувати рахунок 39 "Витрати майбутніх періодів" субрахунок 391 "Логістичні витрати

майбутніх періодів”. При настанні терміну визнання таких логістичних витрат відповідно до отриманих доходів від реалізації товарів у бухгалтерському обліку доцільно це відобразити записом за дебетом рахунку 93 “Витрати на збут” і кредитом рахунку 391 “Логістичні витрати майбутніх періодів”. Запропонована нами методика накопичення і списання логістичних витрат, які за економічною природою мають відстрочене призначення, дозволить отримати об’єктивну інформацію про логістичні витрати в реальному часі. Управлінський облік зазвичай переплетений із системою бухгалтерського обліку. Тому така методологія розподілу логістичних витрат є прийнятною також у системі управлінського обліку. Розподіл логістичних витрат на поточні і для майбутніх періодів проводиться на всіх етапах логістичного процесу, які було описано вище. На етапі планування і бюджетування для управлінського персоналу підприємства, в тому числі пов’язаного з логістичною діяльністю, важливим є прийняття рішення про допустимість і ефективність логістичних витрат для майбутніх подій. Для цього доцільно провести відповідні розрахунки ефективності і результативності таких логістичних витрат, використовуючи правило суттєвості. На етапі організації логістичної діяльності необхідним є прийняття рішень із урахуванням порашованої ефективності при плануванні і бюджетуванні. Також оперативний управлінський облік надає нову інформацію, здебільшого не фінансового характеру, але, ймовірно, не менш важливу, ніж цифрові значення. На етапі власне обліку відбувається ідентифікація, реєстрація, документування фактично проведених операцій, які в сукупності складають логістичну діяльність. Правила бухгалтерського обліку і первинного документування є аналогічними щодо інших процесів. Проте управлінський облік є моніторингом щодо виконання правил доцільності, ефективності, суттєвості запланованих логістичних витрат.

Третім фактором, який має вплив на управління логістичними витратами, є їх адекватна оцінка і визнання. Огляд наукових публікацій дає підставу виділити кілька підходів щодо можливих оцінок логістичних витрат. Зокрема, за місцями їх виникнення, що можна прослідкувати в системі бухгалтерського обліку за аналітичними рахунками. Наприклад, логістичні витрати на доставку товарів, логістичні витрати на зберігання на складах торговельного підприємства, логістичні витрати на зберігання на складах магазинів або інших місць торгівлі, витрати на доставку товарів до споживача та інші. Визнання та оцінка логістичних витрат залежить від умов, визначених в угодах із контрагентами. Зазвичай такий фактор не беруть до уваги, відповідно, логістичні витрати набувають статус прихованих витрат і “губляться” в сукупності витрат підприємства. Для управління логістичними витратами це є негативним явищем, оскільки нівелюється величина логістичних витрат і втрачається можливість для достовірного аналізу показників ефективності таких витрат для цілей управління ними. Отже, достовірне й об’єктивне визнання

логістичних витрат можливе при проведенні оцінки договірних умов поставок, зберігання, реалізації, умов розрахунків і відповідальності контрагентів. Управлінський облік пропонує варіанти рішень, менеджмент приймає рішення, бухгалтерський облік реєструє, систематизує, накопичує і передає інформацію менеджменту. Таким чином коло інформаційного забезпечення системи менеджменту логістичної діяльності не є відокремленим процесом, а ефективно працює в системі, де всі елементи взаємопов’язані однозначними підходами і розумінням категорій і понять.

В управлінському обліку має значення поділ витрат на постійні, змінні, умовно-постійні та умовно-змінні. Для цілей управління логістичними витратами такий поділ також є доцільним. На практиці спостерігаємо досить великий відсоток змінних, умовно-змінних та умовно-постійних витрат. Проте зазвичай обліковий персонал не веде відокремлений облік описаних вище груп логістичних витрат. Здебільшого такий розподіл здійснюють аналітики, при бюджетуванні, або фахівці управлінського обліку. Як правило, базою та інформаційним джерелом отримання даних про логістичні витрати є система рахунків бухгалтерського обліку та професійні компетентності персоналу в сфері управлінського обліку. Таким чином, нами підтверджується роль людського фактора у формуванні якісного інформаційного продукту. Науково обґрунтовані методології, методи та інструменти не працюють без професійного персоналу, який володіє відповідними знаннями, навичками та набув потрібні компетентності.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проведене дослідження дозволило констатувати неоднозначність підходів вчених щодо відображення в системі управлінського обліку логістичних витрат. Чинна методологія організації управлінського обліку логістичних витрат вирішує питання теорії, проте на практиці якість облікового відображення логістичних операцій, їх класифікація, визнання, оцінка та віднесення логістичних витрат на об’єкти калькулювання і собівартість є дещо відмінними від наукових моделей і залежать від рівня професійної підготовки облікового персоналу.

Фактори впливу на побудову оптимальної системи логістики на торговельному підприємстві є залежними від системи управлінського обліку, яка забезпечує інформаційну базу для прийняття управлінських рішень. Запропоновано враховувати фактор суттєвості величини логістичних витрат як ключовий для організації управлінського обліку. Суттєвість визначається для кожного підприємства індивідуально і залежить від мети та цілей отримання інформаційного ресурсу для системи менеджменту. Фактор розподілу логістичних витрат на поточні та майбутніх періодів обумовлений принципом відповідності доходів і витрат, який декларується фінансовим обліком. Визнання та оцінка логістичних витрат є актуальною на всіх етапах послідовного проведення логістичної діяльності. Особливу увагу потрібно приділяти обліку

прихованих логістичних витрат, які розпорочені на рахунках бухгалтерського обліку. Оцінка договірних умов із контрагентами дозволить систематизувати логістичні витрати, що дозволить отримати достовірну й об'єктивну інформацію для цілей управління. Напрямами і перспективами досліджень із питань управлінського обліку логістичних витрат є більш глибоке вивчення надбання зарубіжних вчених і розробок практиків щодо оцінки, визнання, накопичення і розподілу означених витрат на об'єкти калькулювання задля покращення методики розрахунку їх ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воськало В., Демський В. Теоретичні аспекти логістичної діяльності у системі бухгалтерського обліку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-9>.
2. Грицишин А. В. Облік і аналіз логістичної діяльності підприємств кондитерської промисловості : дис... доктора філософії: 071/ Західноукраїнський національний університет Міністерства освіти і науки України. Тернопіль, 2020. 242 с.
3. Гулин І., Гуцал Н., Лободзинська Т. Проблеми відображення в обліку логістичних витрат та шляхи їх вирішення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-4>.
4. Завитій О., Дідоренко Т., Кондрюк Л. Логістичні витрати виробничих підприємств як об'єкти обліку та контролю. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2019. Вип. 1-2. С. 49-73.
5. Задорожний З., Грицишин А. Логістичні витрати та їх класифікація. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. № 2. С. 109-117. <https://doi.org/10.35774/visnyk2017.02.109>.
6. Медвідь Л. Г., Воронко Р. М., Редченко К. І. Класифікація логістичних витрат торговельних підприємств у підсистемі управлінського обліку. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2022. № 70. <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1280> <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-70-05>.
7. Мельникова К. В. Особливості обліку логістичних витрат на підприємствах. *Бізнес-інформ*. 2013. № 5. С. 242-246.
8. Плиса В., Плиса З., Рудніцькі Я. Бухгалтерський облік логістичних витрат на організацію виробництва та управління ним в обліково-аналітичному забезпеченні мікрологістичної системи. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2022, 3(45), 41-51. <https://doi.org/10.55643/ser.3.45.2022.468>.
9. Рета М. В. Логістичні витрати: визначення, класифікація та облік. *Бізнес-інформ*. № 8 '2012. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/17083/1/Biznes_Inform_2012_8_Reta_Lohistychni.pdf.
10. Самодай В., Донський М., Гладун М. Оптимізація управління логістичними витратами в

діяльності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-34>.

11. Скоробогатова Н. Є. Облік та контроль логістичних витрат підприємства. С. 592-602. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197263459.pdf>.

12. Fomina, Olena V., Avhustova, Olena O. The Accounting of Logistic Costs for Management Purposes. *Business Inform*. 2019, 4:294-299. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-294-299>.

REFERENCES

1. Vos'kalo V. and Dems'kyj V. (2024), Teoretychni aspekty lohistychnoi diial'nosti u systemi bukhgalters'koho obliku, *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 62. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-9>.
2. Hrytsyshyn, A. V. (2020), Oblik i analiz lohistychnoi diial'nosti pidprijemstv kondyters'koi promyslovosti : dys... doktora filosofii: 071/ Zakhidnoukrains'kyj natsional'nyj universytet Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. Ternopil', 242 s.
3. Hulyn I., Hutsal N. and Lobodzyn'ska T. (2022), Problemy vidobrazhennia v obliku lohistychnykh vytrat ta shliakhy ikh vyrishennia, *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-4>.
4. Zavytij O., Didorenko T. and Kondriuk L. (2019), Lohistychni vytraty vyrobnychykh pidprijemstv iak ob'iekty obliku ta kontroliu, *Instytut bukhgalters'koho obliku, kontrol' ta analiz v umovakh hlobalizatsii*, vyp. 1-2, s. 49-73.
5. Zadorozhnyj Z. and Hrytsyshyn A. (2017), Lohistychni vytraty ta ikh klasyfikatsiia, *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, № 2, s. 109-117. <https://doi.org/10.35774/visnyk2017.02.109>.
6. Medvid', L. H. Voronko, R. M. and Redchenko, K. I. (2022), Klasyfikatsiia lohistychnykh vytrat torhovel'nykh pidprijemstv u pidsystemi upravlins'koho obliku, *Visnyk LTEU. Ekonomichni nauky.*, № 70. <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1280> <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-70-05>.
7. Mel'nykova, K. V. (2013), Osoblyvosti obliku lohistychnykh vytrat na pidprijemstvakh, *Biznes-inform*, № 5, s. 242-246.
8. Plysa V., Plysa Z. and Rudnits'ki Ya. (2022), Bukhgtalters'kyj oblik lohistychnykh vytrat na orhanizatsiiu vyrobnytstva ta upravlinnia nym v oblikovo-analitychnomu zabezpechenni mikrolohistychnoi systemy, *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 3(45), 41-51. <https://doi.org/10.55643/ser.3.45.2022.468>.
9. Reta, M. V. Lohistychni vytraty: vyznachennia, klasyfikatsiia ta oblik, *Biznes-inform*, № 8 '2012, available at: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/17083/1/Biznes_Inform_2012_8_Reta_Lohistychni.pdf.
10. Samodaj V., Dons'kyj M. and Hladun M. (2023), Optymizatsiia upravlinnia lohistychnyvy vytratamy v diial'nosti pidprijemstv, *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-34>.

11. Skorobohatova, N. Ye. Oblik ta kontrol' lohistychnykh vytrat pidpriemstva, s. 592-602, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/197263459.pdf>.

12. Fomina, Olena V., Avhustova, Olena O. (2019), The Accounting of Logistic Costs for

Management Purposes, *Business Inform*, 4:294–299. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-294-299>.

Стаття надійшла до редакції 24 квітня 2024 року

УДК 657.24

Реслер М. В.,
m.resler@mail.msu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-3787-9472,
д.е.н., проф., декан факультету економіки, управління та інженерії, Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ ПРОКАТУ МАЙНА

Анотація. Автоматизація бізнесу вкрай необхідна, адже суттєво підвищує ефективність всіх робочих процесів та надає можливості делегування адміністративних процесів програмному забезпеченню. Автоматизовані програми дозволять: спростити та пришвидшити керування продажами; облік складу; управління рекламною діяльністю; аналіз даних та формування звітів по різних напрямкам діяльності компанії та управління взаємовідносинами з клієнтами. Стаття присвячена тематиці автоматизації обліку прокатного бізнесу. Метою статті є аналіз існуючих форм і методів автоматизації для бізнесу, визначення переваг та розкриття особливостей прокатного бізнесу з врахуванням обліку доходів та витрат. Зазвичай прокатний бізнес, що охоплює такі сектори, як оренда обладнання, лізинг майна та оренда транспортних засобів, має унікальні потреби в обліку через циклічний характер оренди, управління запасами та різноманітну взаємодію з клієнтами. Досліджено автоматизовані системи обліку та визначено три основні стадії, що характеризують основні етапи для створення спеціалізованих комп'ютерних програм. Проаналізовано програмне забезпечення, яке пропонується для ведення обліку в прокатному бізнесі та яке забезпечує відображення всіх доходів та витрат. Автоматизація бухгалтерського обліку прокатного бізнесу пропонує численні переваги, зокрема підвищену ефективність, покращене управління грошовими потоками, комплексний підхід до визначення доходів та витрат, покращений досвід роботи з клієнтами, масштабованість і прийняття рішень на основі даних. Сформовано комплексний підхід до автоматизації бухгалтерського обліку та обліку доходів і витрат прокатної діяльності. Використовуючи передові технології, орендні компанії можуть оптимізувати свою діяльність, зменшити витрати та підвищити прибутковість.

Ключові слова: автоматизація обліку, прокат, бізнес, активи, майно, витрати, доходи.

Resler M. V.,
m.resler@mail.msu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-3787-9472,
Doctor of Economics, Professor, Dean of the Faculty of Economics, Management and Engineering,
Mukachevo State University, Mukachevo

FEATURES OF AUTOMATION OF THE ACCOUNTING OF PROPERTY RENTAL ENTERPRISES ACTIVITIES

Abstract. Business automation is extremely necessary, because it significantly increases the efficiency of all work processes and provides opportunities to delegate administrative processes to software. Automated programs will allow: to simplify and speed up sales management; warehouse accounting; management of advertising activities; data analysis and reporting on various areas of the company's activities and managing relationships with clients. The article is devoted to the automation of rental business accounting. The purpose of the article is to analyze the existing forms and methods of automation for business, determine the advantages and reveal the peculiarities of the rental business, taking into account the accounting of income and expenses. Typically, the rental business, which encompasses sectors such as equipment rental, property leasing and vehicle rental, has unique accounting needs due to the cyclical nature of rentals, inventory management and diverse customer interactions. Automated accounting systems were studied and three main stages were identified, which characterize the main stages for creating specialized computer software. The software that is offered for keeping records in the rental business and that provides a display of all income and expenses has been analyzed. Automating accounting for rental businesses offers numerous benefits, including increased efficiency, improved cash flow management, a comprehensive approach to revenue and expense determination, improved customer experience, scalability and data-driven decision-making. A comprehensive approach to the automation of accounting and accounting of income and expenses of rental activities has been developed. By using advanced technology, rental companies can optimize their operations, reduce costs and increase profitability.

Keywords: accounting automation, rental, business, assets, property, expenses, income.

JEL Classification: M41

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-04>

Постановка проблеми. Запровадження та використання комп'ютерних технологій були і залишаються базовими проблемами в організації бухгалтерського обліку. Автоматизація бізнесу вкрай необхідна, адже суттєво підвищує ефективність всіх робочих процесів та надає можливості делегування адміністративних процесів програмному забезпеченню. Автоматизовані програми дозволяють: спростити та пришвидшити керування продажами; облік складу; управління рекламною діяльністю; аналіз даних та формування звітів по різних напрямкам діяльності компанії та управління взаємовідносинами з клієнтами.

Це ще не повний перелік того, які завдання вирішує автоматизація та які можливості вона надає керівнику. Автоматизація прокатного бізнесу передбачає використання технологій для оптимізації різних процесів, підвищення ефективності, зниження витрат та покращення досвіду клієнтів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам застосування автоматизованих технологій у бухгалтерському обліку присвятили роботи О. П. Кундря-Висоцька, О. В. Москаленко, О. М. Сулима, О. П. Плавкова, С. А. Гаркуша, Н. А. Букало та ін. Аналіз останньої літератури та періодичних матеріалів дав змогу зробити висновки, що питання впровадження та використання сучасних автоматизованих систем та технологій у бухгалтерському обліку завжди актуальні та потребують досліджень. Питання бухгалтерського обліку прокату майна у своїх працях вивчали такі українські науковці, як Бучко Н. В., Грищенко О. В., Диха М. В., Кукса В. М., Куценко Н. В., Куцик П. О., Полозова В. М. та інші. Об'єктами їхніх досліджень були питання сутності та класифікації предметів прокату як об'єктів бухгалтерського обліку та контролю, документального оформлення послуг з прокату, обліку доходів від прокату майна, організації відповідних елементів облікової політики тощо. Однак чимало аспектів бухгалтерської методики обліку цього виду діяльності залишаються неоднозначними та імперативно невизначеними, що і обумовлює невирішену частину загальної проблематики автоматизованої системи з прокату майна.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз існуючих форм і методів автоматизації для бізнесу, визначення переваг та розкриття особливостей прокатного бізнесу з врахуванням обліку доходів та витрат.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняній літературі традиційно виділяли дві

послідовні стадії автоматизації обліку: механізацію облікових робіт на окремих ділянках обліку за допомогою обчислювальних пристроїв та комплексну автоматизацію бухгалтерського обліку в умовах автоматизованої системи управління підприємством (АСУП). Здебільшого вітчизняний ринок сьогодні пропонує програмні продукти для малого, середнього і великого бізнесу. Втім, якщо програмний продукт для малого бізнесу вирішує переважно облікові завдання й автоматизує бухгалтерський облік, то для середніх і великих підприємств програмний продукт має передбачити забезпечення процесу управління підприємством, чіткий розподіл функцій та обов'язків, а також контроль і консолідацію інформації, орієнтацію на паралельну роботу великої кількості працівників [1].

Вважаємо, що доцільність вибору можливих шляхів здійснення автоматизації залежить від конкретних умов, зокрема від ступеня внутрішньої підготовки підприємства до впровадження нових методів роботи та його фінансових можливостей.

Н. А. Букало вказує, що внаслідок широкомасштабного розвитку засобів інформаційних технологій, змін законодавства гостро постають проблеми підготовки спеціалістів з обліку і оподаткування, здійснення фінансових витрат для придбання сучасного, нового програмного забезпечення, придбання ноутбуків та витрати на підвищення кваліфікації облікових працівників [2, с. 58]. О. П. Плавкова, С. А. Гаркуша стверджують, що "сучасні найбільш відомі програми для автоматизації фінансового обліку (BAS Бухгалтерія) мають переважно затверджений набір компонентів та частин (контрагенти, довідники, каса, банк, звітність" [3].

Вибір автоматизованої системи бухгалтерського обліку включає три основних стадії: вивчення проблеми, проектування та впровадження системи. На нашу думку, стадії вибору автоматизованої системи мають бути розбиті на низку етапів і до реалізації кожного з них мають залучатися відповідного профілю спеціалісти (рис. 1).

Методика первісного визнання й оцінювання об'єктів необоротних активів детально прописана у відповідних стандартах бухгалтерського обліку та фінансової звітності [10-17]. Тому облік операцій із нематеріальними активами має певні особливості. Вони реалізуються на основі відповідної облікової інформації та за допомогою численних облікових механізмів. Автоматизація відповідних облікових ділянок дасть змогу автоматизувати відповідні операції [1].

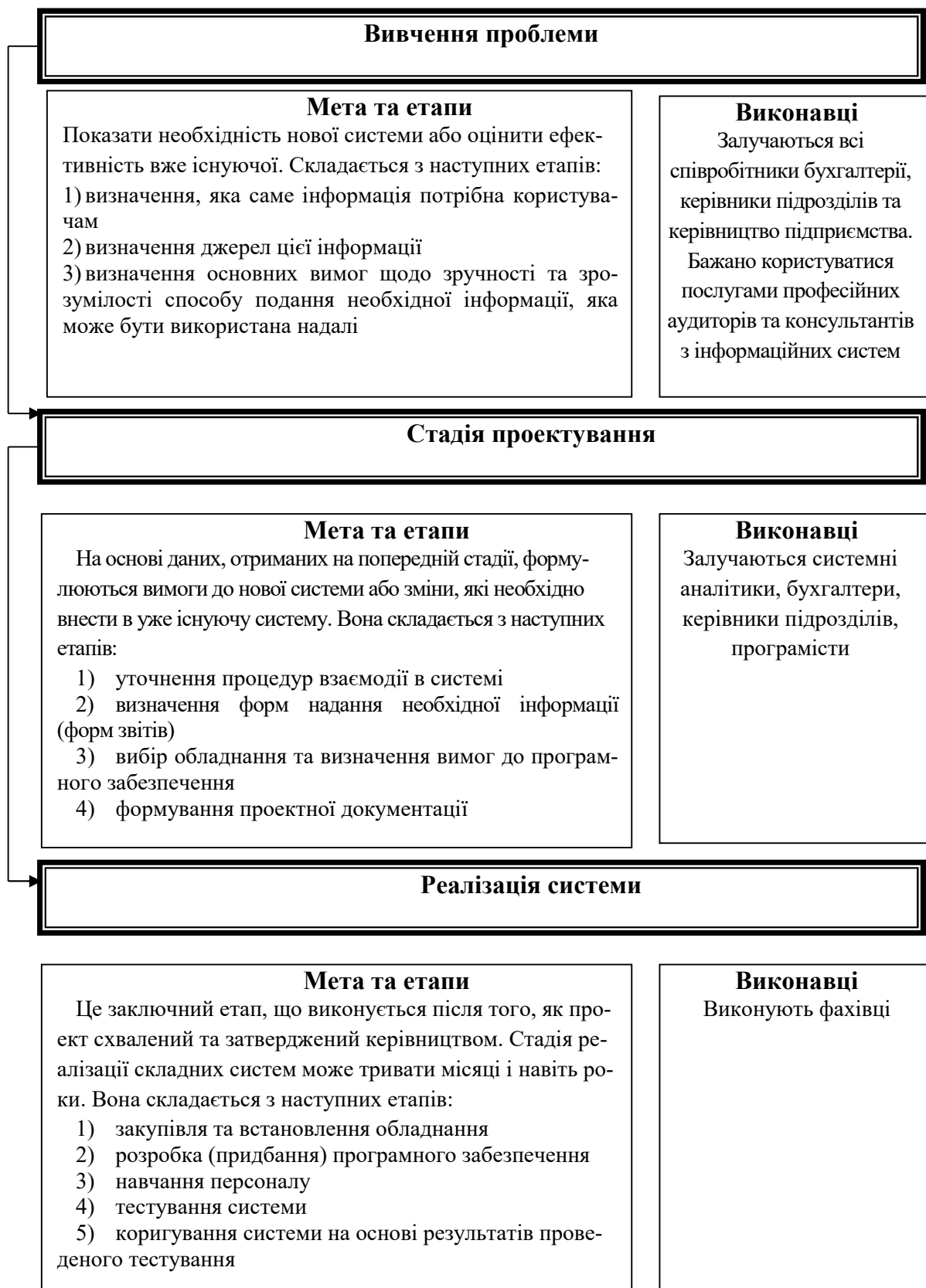

Рис. 1. Характеристика основних стадій створення автоматизованої системи бухгалтерського обліку

Комп'ютерні програми для обліку оренди (прокату) майна

№ з/п	Назва програми	Переваги	Недоліки
1	Rent Manager	Добре для початківців Автоматична звірка банків Різноманітні інтеграції сторонніх розробників	Мінімальні витрати \$200 на місяць Вища вартість для більш розширених функцій Дорожче, ніж програмне забезпечення конкурентів
2	Stessa	Безкоштовний рівень із основними функціями для будь-якої кількості властивостей Функції перевірки орендарів Автоматичне нагадування про стягнення орендної плати та оновлення платежів	Жодних прискорених орендних платежів на безкоштовному рівні Повна історія діаграм лише на платному рівні Немає функцій зв'язку з орендарями чи запитів на обслуговування
3	TenantCloud	Підтримка онлайн-оплати оренди Дозволяє орендарям здійснювати автоматичні та часткові платежі Можливість розділити договір оренди з кількома орендарями	Мінімальні функції відстеження та звітування на безкоштовному рівні Немає платежів АСН або відстеження орендної плати, якщо нема оновлення Користуватися мобільними додатками непросто
4	AppFolio	Інтуїтивно зрозумілий онлайн-портал для орендарів Розширений мобільний додаток для управління нерухомістю зі звітністю в реальному часі Інтегроване управління робочими замовленнями	Відсутність параметрів налаштування або інтеграції Дорого в порівнянні з іншим програмним забезпеченням Мінімум 50 одиниць і мінімальні витрати 280 доларів США на місяць
5	<i>Buildium</i>	Основні функції бухгалтерського обліку включені в усі рівні Створено для підприємств, які розширюються Підтримка платежів кредитною картою та АСН	Одне з найдорожчих рішень управління нерухомістю Розширені функції, заблоковані за вищими рівнями Додаткова плата за вступ на рівні Growth і Premium
6	<i>Landlord Studio</i>	Простий і легкий у використанні навіть для новачків Безкоштовний рівень пропонує відстеження трьох властивостей Інтуїтивно зрозумілий користувальницький інтерфейс	Відсутність розширеної функції управління активами Обмежене використання для тих, хто розширює свій портфель Немає функції синдикації списку
7	<i>Hemlane</i>	Розширені функції скринінгу для орендарів Надійні функції відстеження фінансів Інтегроване управління робочими замовленнями	28 доларів США на місяць - базова плата для всіх планів Розширені функції пропонуються лише на вищих рівнях Вартість перевірки орендаря оплачує орендар
8	<i>Rentmoji</i>	Розроблено для простоти використання, особливо для початківців Об'єднання лістингів на ринку в один клік Безпаперове управління	Відсутність публічної інформації про ціни Немає ясності щодо вартості розширених функцій Налаштування може заплутати
9	<i>SimplifyEm</i>	Необмежене зберігання документів Формування податкової звітності Підтримка в США	Обмежені можливості налаштування Немає банківських звітів про звірку Дорожче, ніж деякі інші рішення управління

Бухгалтерське програмне забезпечення є важливим для орендної нерухомості, оскільки воно надає професійні функції бухгалтерського обліку, які забезпечують точне відстеження всіх доходів і витрат на підприємстві. Налагоджена автоматизована робота та своєчасне ведення обліку доходів та витрат збільшує конкурентні переваги та запобігає викривленню інформації. Сьогодні ринок програмних розробників пропонує автоматизовані програми, які ведуть від первинного обліку до створення фінансових та податкових звітів (табл. 1).

На нашу думку, програмний продукт, створений на конкретному підприємстві його власними програмістами, не може бути ідеальним, адже він розроблявся на одному підприємстві та не пройшов випробування і тестування на декількох підприємствах. Створенням на замовлення програмних продуктів теж притаманний такий недолік, хоча ними займається команда досвідчених програмістів, адже саме внаслідок універсальності такі бухгалтерські програми не можуть забезпечити ефективну комп'ютеризацію облікових функцій. Вважаємо, що оптимальним є підхід, за якого підприємство купує готовий програмний продукт та замовляє весь комплекс послуг із його налагодження. Крім того, обираючи для підприємства бухгалтерські програмні продукти, необхідно дотримуватися вимог різних категорій користувачів: керівництва підприємства, бухгалтерів, спеціалістів із інформаційних систем.

На нашу думку, найраціональнішим є комплексний підхід до автоматизації бухгалтерського обліку загалом та обліку доходів і витрат прокатної діяльності зокрема:

- **Онлайн-бронювання.** Автоматизовані системи бронювання дозволяють клієнтам бронювати орендовані речі онлайн через зручний інтерфейс, доступний 24/7; доступність у реальному часі, відображає актуальну інформацію про наявність, щоб запобігти подвійним бронюванням і підвищити задоволеність клієнтів.

- **Управління запасами.** Відстеження та моніторинг використання RFID-мітки, штрих-коди та пристрої Інтернету речей, щоб відстежувати місцезнаходження та статус орендованих речей у режимі реального часу та автоматичні сповіщення, які повідомляють персонал про потреби в технічному обслуговуванні, прострочені повернення або низькі рівні запасів.

- **Управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM).** Автоматичний зв'язок надсилає персоналізовані електронні листи або повідомлення клієнтам для підтвердження бронювання, нагадувань і рекламних пропозицій та керування даними клієнтів, які зберігаються та аналізуються, щоб надавати кращі послуги та цільовий маркетинг.

- **Рахунки та платежі.** Системи онлайн-платежів та автоматичне виставлення рахунків.

- **Технічне обслуговування та ремонт.** Заплановане технічне обслуговування автоматизує планування регулярного технічного обслуговування, щоб гарантувати, що орендовані речі знаходяться в хорошому стані, та відстеження ремонту.

- **Звітність і аналітика.** Звіти про ефективність щодо використання предметів оренди, дохід, поведінку клієнтів та інші ключові показники, статистика на основі даних для виявлення тенденцій, оптимізації стратегій ціноутворення та підвищення ефективності роботи.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Автоматизація обліку доходів і витрат у прокатному бізнесі може принести численні переваги, покращуючи ефективність, точність і загальне управління фінансами. Це зменшить потребу в ручному введенні даних і повторюваних завданнях, звільняючи час для більш стратегічної діяльності та інтегровані програмні рішення оптимізують такі процеси, як виставлення рахунків, відстеження платежів і реєстрація витрат.

Автоматизація дозволяє оновлювати дані в режимі реального часу, дозволяючи оперативно створювати фінансові звіти та статистичні дані. Можна швидко проаналізувати фінансові дані та звітувати, що допоможе вчасно прийняти рішення. Автоматизовані системи зменшують ризик помилок під час введення даних і обчислень.

Для забезпечення ефективної діяльності постійний моніторинг витрат за рахунок автоматизації дозволяє визначити можливості економії та підтримувати дотримання бюджетів, надаючи сповіщення та звіти про бюджетні відхилення.

Всі автоматизовані системи потребують безпеки даних. Звісно, автоматизовані системи бухгалтерського обліку часто мають розширені функції безпеки, які захищають фінансові дані від несанкціонованого доступу та злому. Регулярне резервне копіювання гарантує, що дані не будуть втрачені та можуть бути відновлені у разі збою системи.

Отже, автоматизація допомагає забезпечити дотримання податкового законодавства та стандартів бухгалтерського обліку, зберігаючи точні записи та створюючи необхідні звіти, полегшує підготовку до аудиту, зберігаючи організовані та доступні записи. Автоматизація обліку доходів і витрат у прокатному бізнесі призводить до значного покращення ефективності, точності, управління фінансами, безпеки даних, масштабованості та прийняття рішень. Використовуючи передові технології, орендні компанії можуть оптимізувати свою діяльність, зменшити витрати та підвищити прибутковість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кундря-Висоцька О. П., Москаленко О. В., Сулима О. М. Організація бухгалтерського обліку : навч. посібник. Київ : УБС НБУ, 2015. 336 с.
2. Букало Н. А. Автоматизація обліку в сучасних умовах. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія "Економіка"*. 2013. Вип. 33. Ч. II. С. 56-59.
3. Славкова О. П., Гаркуша С. А. Впровадження автоматизації обліку: вимоги та підхід. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 4. С. 1046-1049. URL: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/219.pdf>.

4. Бучко Н. В. Документальне оформлення послуг прокату: сучасні тенденції. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*: Міжнар. наук. журнал. 2017. Вип. 3-4. С. 30-36.

5. Диха М. В., Полозова В. М., Ворона І. П. Економіка спільного споживання: особливості функціонування та перспективи розвитку. *Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2022. № 1(25). С. 65-73.

6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

7. Кукса В. М. Економіка спільного споживання – нова система цінностей і довіри. *Фінансовий простір*. 2018. № 2 (30). С. 71-77.

8. Куценко Н. В. Економічна суть та класифікація предметів прокату як об'єкта обліку та контролю. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 3 (61). С. 104-106.

9. Куцик П. О., Грищенко О. В. Облік доходів від прокату майна: організаційні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-21>.

10. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 “Основні засоби”. Документ 929_014, поточна редакція — Редакція від 01.01.2012. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014#Text.

11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 “Нематеріальні активи”. Документ 929_050, поточна редакція — Редакція від 01.01.2012. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text.

12. Міжнародний стандарт фінансової звітності 16 “Оренда”. Міжнародний стандарт від 30.06.2017 (Чинний). Чинна редакція - 09.11.2023. *LIGA ZAKON*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU17207>.

13. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби” : Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.

14. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 “Нематеріальні активи” : Наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>.

15. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 “Оренда” : Наказ Міністерства фінансів України від 28.07.2000 р. № 181. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00#Text>.

16. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”: Наказ Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 р. № 290. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.

17. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.

REFERENCES

1. Kundria-Vysots'ka, O. P. Moskalenko, O. V. and Sulyma, O. M. (2015), *Orhanizatsiia bukhgalters'koho obliku : navch. posibnyk*, UBS NBU, Kyiv, 336 s.

2. Bukalo, N. A. (2013), *Avtomatyzatsiia obliku v suchasnykh umovakh, Zbirnyk naukovykh prats' ChDTU. Seriia “Ekonomika”*, Vyp. 33. Ch. II, s. 56-59.

3. Slavkova, O. P. and Harkusha, S. A. (2015), *Vprovadzhennia avtomatyzatsii obliku: vymohy ta pidkhid, Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vyp. 4, s. 1046-1049, available at: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/219.pdf>.

4. Buchko, N. V. (2017), *Dokumental'ne oformlennia posluh prokatu: suchasni tendentsii, Instytut bukhgalters'koho obliku, kontrol' ta analiz v umovakh hlobalizatsii*: Mizhnar. nauk. zhurnal, vyp. 3-4, s. 30-36.

5. Dykha, M. V. Polozova, V. M. and Vorona, I. P. (2022), *Ekonomika spil'noho spozhyvannia: osoblyvosti funktsionuvannia ta perspektyvy rozvytku, Naukovyy visnyk IFNTUNH. Seriia: Ekonomika ta upravlinnia v naftovij i hazovij promyslovosti.*, № 1(25), s. 65-73.

6. Instrukttsiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhgalters'koho obliku aktyviv, kapitalu, zobov'iazan' i hospodars'kykh operatsij pidpryemstv i orhanizatsij : Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 30.11.1999 r. № 291. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

7. Kuxa, V. M. (2018), *Ekonomika spil'noho spozhyvannia – nova systema tsinnostej i doviry, Fiansovyy prostir*, № 2 (30), s. 71-77.

8. Kutsenko, N. V. (2012), *Ekonomichna sut' ta klasyfikatsiia predmetiv prokatu iak ob'iektu obliku ta kontroliu, Visnyk ZhDTU. Seriia: Ekonomichni nauky.*, № 3 (61), s. 104-106.

9. Kutsyk, P. O. and Hryshenko, O. V. (2023), *Oblik dokhodiv vid prokatu majna: orhanizatsijni aspekty, Ekonomika ta suspil'stvo*, vyp. 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-21>.

10. Mizhnarodnyj standart bukhgalters'koho obliku 16 “Osnovni zasoby”. Dokument 929_014, potochna redaktsiia — Redaktsiia vid 01.01.2012. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014#Text.

11. Mizhnarodnyj standart bukhgalters'koho obliku 38 “Nematerial'ni aktyvy”. Dokument 929_050, potochna redaktsiia — Redaktsiia vid 01.01.2012.

Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy., available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text.

12. Mizhnarodnyj standart finansovoi zvitnosti 16 “Orenda”. Mizhnarodnyj standart vid 30.06.2017 (Chynnyj). Chynna redaktsiia - 09.11.2023. *LIGA ZAKON*, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/MU17207>.

13. Natsional'ne polozhennia (standart) bukhhalters'koho obliku 7 “Osnovni zasoby” : Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 27.04.2000 r. № 92. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.

14. Natsional'ne polozhennia (standart) bukhhalters'koho obliku 8 “Nematerial'ni aktyvy” : Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 18.10.1999 r. № 242. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>.

15. Natsional'ne polozhennia (standart) bukhhalters'koho obliku 14 “Orenda” : Nakaz Ministerstva

finansiv Ukrainy vid 28.07.2000 r. № 181. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00#Text>.

16. Natsional'ne polozhennia (standart) bukhhalters'koho obliku 15 “Dokhid”: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 29 lystopada 1999 r. № 290. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.

17. Plan rakhunkiv bukhhalters'koho obliku aktyviv, kapitalu, zobov'iazan' i hospodars'kykh operatsij pidprijemstv i orhanizatsij : Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 30.11.1999 r. № 291. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.

Стаття надійшла до редакції 29 квітня 2024 року

УДК 339.137.2:339.9:334.735

Куцик В. І.,

valentynakutsyk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8230-9436,

к.е.н., проф., професор кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Семів С. Р.,

centercoop@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4682-7359,

к.е.н., проф., завідувач кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Шевчик Б. М.,

bmshevchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,

д.е.н., проф., професор кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ВИКОРИСТАННЯ ПОСЛУГ ЕЛЕКТРОННИХ ТЕРМІНАЛІВ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ НА РИНКУ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ

Анотація. У роботі проаналізовано ефективність та визначено головні напрями використання послуг електронних терміналів у сфері роздрібної торгівлі споживчої кооперації. Здійснено аналіз розвитку цифрових технологій як ринкового явища. З'ясовано, що одне з ключових завдань цифрової мережі, окрім збереження і забезпечення руху інформації на електронних носіях, – надання фінансових сервісів. Визначено головні історичні передумови становлення і розвитку процесів цифровізації економіки та сфери товарного обігу та послуг – від найдавніших часів до сьогодення. Визначено місце споживчої кооперації на українському ринку товарів та послуг. Зроблено висновок про те, що перспективним напрямом розвитку сфери торгівлі у системі споживчої кооперації є надання споживачам, що знаходяться у невеликих населених пунктах та у сільській місцевості, посередницьких послуг за рахунок використання електронних терміналів. Проаналізовано тенденції розвитку ринку послуг електронних платіжних терміналів в Україні. Наголошено, що в системі споживчої кооперації України вже зроблено перші кроки щодо використання послуг електронних терміналів на базі підприємств роздрібної торгівлі в межах реалізації пілотного проекту щодо функціонування електронних терміналів в магазинах у сільській місцевості. Визначено перспективні групи товарів та послуг, які доцільно реалізовувати з використанням послуг електронних терміналів споживчої кооперації. Обґрунтовано розмір необхідних інвестицій для реалізації пілотного інвестиційного проекту з організації діяльності 1000 електронних терміналів у системі споживчої кооперації. Проведений аналіз показників ефективності реалізації даного проекту у системі споживчої кооперації протягом двох років дозволяє стверджувати не лише про високі абсолютні показники реалізації проекту, але й про високий рівень відносних показників (коефіцієнт ефективності реалізованої продукції, прибутковість та рентабельність реалізації, продуктивність праці). Обґрунтовано головні переваги та соціальні ефекти від реалізації такого інноваційного проекту в системі споживчої кооперації, а саме: нижчі витрати на функціонування терміналів у порівнянні з роздрібними магазинами; можливість забезпечення широкого асортименту товарів та послуг відповідно до актуальних запитів споживачів; забезпечення високого рівня доступності терміналів для покупців; можливість надання різних видів додаткових послуг.

Ключові слова: сфера послуг, електронні термінали, послуги електронних терміналів, посередницькі послуги, споживча кооперація, інновації, інноваційні механізми, роздрібна торгівля, електронна торгівля, ефективність.

Kutsyk V. I.,

valentynakutsyk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8230-9436

Ph. D., Professor, Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Semiv S. R.,

centercoop@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4682-7359

Ph. D., Professor, Head of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Shevchyk B. M.,

bmshevchyk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

USE OF SERVICES OF ELECTRONIC TERMINALS AS AN INNOVATIVE TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF ACTIVITIES OF CONSUMER COOPERATION ENTERPRISES IN THE MARKET OF GOODS AND SERVICES

Abstract. *The article analyzed the effectiveness and identified the main directions of using the services of electronic terminals in the field of retail trade of consumer cooperatives. An analysis of the development of digital technologies as a market phenomenon was carried out. It was found that one of the key tasks of the digital network, in addition to saving and ensuring the movement of information on electronic media, is the provision of financial services. The main historical prerequisites for the formation and development of the processes of digitalization of the economy and the sphere of commodity circulation and services are determined – from the most ancient times to the present. The place of consumer cooperation in the Ukrainian market of goods and services has been determined. It was concluded that the promising direction of the development of trade in the system of consumer cooperation is the provision of intermediary services to consumers located in small settlements and in rural areas through the use of electronic terminals. The trends in the development of the electronic payment terminal services market in Ukraine are analyzed. It was emphasized that the first steps have already been taken in the system of consumer cooperation of Ukraine regarding the use of terminal services on the basis of retail trade enterprises within the framework of the implementation of a pilot project on the functioning of electronic terminals in shops in rural areas. Prospective groups of goods and services have been determined, which it is advisable to implement using the services of electronic terminals of consumer cooperation. The size of the necessary investments for the implementation of the pilot investment project on the organization of the activities of 1000 electronic terminals in the system of consumer cooperation has been substantiated. The analysis of the performance indicators of the implementation of this project in the system of consumer cooperation for two years allows us to assert not only high absolute indicators of project implementation, but also a high level of relative indicators (efficiency coefficient of the products sold, profitability and profitability of implementation, labor productivity). The main advantages and social effects of the implementation of such an innovative project in the system of consumer cooperation are substantiated, namely: lower costs for the operation of terminals compared to retail stores; the possibility of providing a wide range of goods and services in accordance with current consumer requests; ensuring a high level of availability of terminals for buyers; the possibility of providing various types of additional services.*

Keywords: service sector, electronic terminals, electronic terminal services, intermediary services, consumer cooperation, innovation, innovation mechanisms, retail trade, electronic trade, efficiency.

JEL Classification: L64, M21, O16

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-05>

Постановка проблеми. В сучасних умовах ринок товарів і послуг відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки України, постачанні для населення продукції першої необхідності. Навіть за повномасштабної війни і структурних змін на ринку сучасна ситуація у сфері роздрібної торгівлі України зумовлює високий рівень інвестиційної привабливості даного ринку та розбудови логістичних систем у коротко- й довгостроковій перспективі. Розвиток процесів цифровізації економіки та посилення конкуренції обумовлюють важливість пошуку принципово нових рішень та використання інноваційних

підходів при організації процесів збуту, зокрема в частині налагодження посередництва між виробниками та кінцевими споживачами товарів та послуг.

Найсуттєвішими чинниками, що визначають привабливість інвестування у розвиток інноваційних каналів збуту товарів та послуг, є стабільний високий попит на продовольчі товари, товари повсякденного попиту та побутову техніку, підвищення вимог споживачів до якості товарів та послуг, стабільне формування попиту за рахунок споживачів у сільській місцевості. Конкуренція на ринку посилюється за рахунок появи нових каналів

збуту (через інтернет-магазини, маркетплейси, систему поштової торгівлі тощо). Разом з тим, має місце і недобросовісна конкуренція у даному сегменті ринку, збільшення випадків продажу товарів низької якості. Організація продажу товарів та послуг через електронні термінали вимагає відповідних кроків у напрямі побудови системи бізнесу, орієнтованого на споживача та максимальне задоволення його запитів, запровадження високих стандартів обслуговування клієнтів, незважаючи на те, що цей процес є складним і масштабним.

Розвиток цифрових технологій як ринкове явище виявляє дві актуальні ситуації: першу – як виклик, другу – як можливість. Як виклик – це загострення конкурентної боротьби, де активом перемоги слугує інтелект. Як можливість – це коли формуються континуально-мережевий потенціал когнітивної пасіонарності аксіологічного солідаризму, інституціоналізація якого у сфері ринку послуг набуває вимірів кооперативного співробітництва. Отже, важлива соціально-економічна роль розвитку цифрових технологій у сфері товарного обігу обумовлює необхідність визначення головних інноваційних інструментів та методів посилення ефективності бізнесу вітчизняної кооперації на ринку товарів та послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми розвитку кооперативної торгівлі товарами та послугами в Україні, обґрунтування напрямів та пріоритетів підвищення конкурентоспроможності підприємств й організацій споживчої кооперації на вітчизняному ринку досліджували у своїх наукових працях такі вітчизняні вчені, як: Апопій В. В. [1], Бабенко С. Г. [2], Гелей С. Д. [15], Гончаренко В. В. [5], Гороховський І. Л. [6, 7], Зіновчук В. В. [8], Куцик П. О. [9], Лупенко Ю. О., Малік М. Й. [12], Манжура О. В. [13], Пантелеймоненко А. О. [5], Саблук П. Т. [14], Шпикуляк О. Г. [12] та інші. Разом з тим, у цих публікаціях недостатня увага приділена інноваційним інструментам підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності кооперативів у сфері товарного обігу та послуг. Потребують ретельного аналізу проблеми пошуку нових каналів збуту товарів та послуг в умовах посилення конкуренції за платоспроможний попит населення.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є оцінювання ефективності розвитку торгівлі з використанням інноваційних послуг електронних терміналів у системі споживчої кооперації України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна практика розвитку ринку товарів та послуг у розвинутих країнах доводить важливість запровадження інноваційних інструментів, що базуються на використанні цифрових технологій та інструментів. Одне з ключових завдань цифрової мережі, окрім збереження і забезпечення руху інформації на електронних носіях, – надання фінансових сервісів. Історія фінансових сервісів сягає витоків цивілізації і навіть більше – вона їх

зумовлює. Якщо цивілізація виростає із злакового зерняти, то структуризація через ієрархічні патерни соціальних зв'язків – наслідок винайдення монети. І хоча храмові ритуальні практики у стародавньому Вавилоні започаткували другу найдревнішу професію, вона стала першим досвідом грошових економічних відносин, де рух монети забезпечував доступ до життєвих благ. Тому монета – це семіотична репрезентація енергії додаткового продукту відтворювального господарства на локальному матеріально-конструктивному носіїві інформації про зворотну транзитивність мінових еквівалентностей життєвих благ [11].

Жити у світі означає змагатися за доступ до джерел енергії. Способи доступу розмаїті: від польовання хижаків до відтворювальної економіки та добувної промисловості. Проте рух енергії у штучній антропогенній природі під назвою “суспільство” набув особливого виміру – синергії семіотичної репрезентації інформаційного активу. Гроші – це інструмент конвертації семіотичної інформації в енергію життя через ринковий обмін. І обсяг цієї енергії (як показав ще Д. Юм у XVIII ст.) зростає пропорційно до швидкості обігу грошової маси: чим вужчий часовий інтервал, тим більша кількість енергії, зосередженої у товарній масі. Відтоді технологічний спосіб спресування часу у моделі суспільства як ринку почав визначати статус успішності і міру добробуту. Відтоді жити у суспільстві почало означати дві речі: 1) видиратися вгору Великим Енергетичним Ланцюгом шляхом застосування інтенсифікації вичавлювання енергії з тіла живої природи та косної речовини та 2) спресувати часовий інтервал темпоральності мінових еквівалентностей в актах інформаційно-енергетичного обміну [10].

Одним із ресурсів конкурентної переваги є оптимізація “ландшафту часу”. Мова йде про суміщення спресування темпоральності та просторову делокалізацію інституційного осередку забезпечення конвертації інформації в енергію. Інституційними осередками забезпечення фіктивного метаболізму семіотичними репрезентаціями інформаційних активів виступають банки. Формою оптимізованої локації між інформаційною мережею і банківською установою є електронний термінал – сучасний технологічний зразок оптимізації “ландшафту часу” для реалізації економічних рішень [11].

Безперечним досягненням сучасної цифрової економіки є спресування тривалості мінового акту у спектакулярній пропозиції чуттєвих вражень в економіці послуг. Важливо також зазначити: економіка послуг принципово відрізняється від звичної капіталістичної індустріальної економічної системи тим, що тут присутня не дуальна, а тріалектична структура присутності робочої сили: окрім “білого” офісного та “синього” комірця інженера-механіка, трудові ресурси представлені ще так званим “рожевим” комірцем, джерелом доходу якого виступає не просто обслуговування клієнта, а міра спектакулярності у наданні послуги. І що важливо у принципі інституційної

інклюзивності економіки сфери послуг, - то це те, що старий, ще середньовічний статусний патерн “клієнтелли”, подолання якого домагалася буржуазія на ранніх етапах становлення капіталізму, насправді нікуди не зник, а лише модифікувався через розрив медіатора. Патерн відносин “патрон – клієнт” розвернув статус “сервіліо”: патронаж зберігся на макроекономічному рівні як державне регулювання ринку, починаючи від “кейнсіанської ересі” і закінчуючи сучасною політикою соціально орієнтованої ринкової економіки (хоча на мікроекономічному рівні патерналізм трактується і шельмується як незаперечне соціальне зло, з якого виростає корупція, коли ігнорування агентом інтересів принципала стає джерелом нелегітимних доходів першого). У феодальному патерні відносин клієнт – це сервіліо. В економіці послуг – це не просто різні суб’єкти, а протилежні учасники мінового акту: клієнт – попит, сервіліо – пропозиція. Насиченість кольором “рожевого” комірця означає його остаточний тренд у напрямку становлення “золотого” комірця – когнітарія-меритократа. Проте, коли ми ведемо мову про цифрові технології в економіці послуг, то зазначений патерн зазнає ще суттєвішої модифікації: “рожевий” комірець стає “срібним”. Це означає, що міново-комунікативний акт передбачає так званий принцип “геоміфільності” – аксіологічної ідентичності учасників обміну. А це означає, що бінарний патерн “клієнт – сервіліо” може реалізуватися як мінова угода у випадку так званого “культурного інфікування” – формування принадного контексту як джерела доходу. Хаб – це приклад мережевого осередку аксіологічного інфікування, що набуває інституційної тілесності. Звідси – один важливий висновок: хоча безмасштабна мережа – це павутина без павука, темпоральність хабів (їх сила впливу) повинна передбачати латентну ієрархічність. А такий висновок руйнує поширену тезу про непримиренні антагонізми між ієрархіями і мережами (або між “площами” і “вежами”). І це принципова риса, яка виявляє раніше немислиме: якщо стара ієрархічна формула “патронаж – клієнтелла” мала вертикальну соціальну локацію, то сучасна “хабова” ієрархія в економіці цифрових послуг “клієнт – сервіліо” – це горизонтальна ієрархія. Але хіба буває горизонтальна ієрархія? – Так, якщо відсутній нарив примусу, а вся суть влади зводиться до “авторитетності за талантом”. Це цікавий сплав демократії та інтелекту у способах оптимального добору і пропозиції інформації [10].

І тепер – ключове питання: чи спроможним буде розвиток цифрових технологій (і в підсумку – штучного інтелекту) запропонувати економіці послуг особливий трудовий ресурс – меритократа-когнітарія “золотого”, а не “рожевого” (і навіть не “срібного”) комірця? Сфера споживчої кооперації може стати середовищем самореалізації такого ресурсу.

Споживча кооперація України є сьогодні багатогалузевою системою, у якій провідною сферою діяльності є роздрібна торгівля. В сфері кооперативної торгівлі функціонують понад 14 тис.

магазинів під єдиним брендом “СООР Україна”. Майже 80 % торговельної мережі становлять магазини з торговельною площею до 100 кв. м, які у значній мірі розташовані у сільській місцевості. Торговельні об’єкти здійснюють реалізацію передусім продовольчих товарів, також працюють торговельні підприємства, що спеціалізуються на продажу непродовольчих товарів, зокрема господарських товарів, будівельних матеріалів, культтоварів, меблів тощо. Значна частина торговельної мережі представлена у форматі магазинів-маркетів. Також під єдиним брендом функціонують більше двох десятків аптек, у тому числі ветеринарні [4].

Перспективним напрямом розвитку сфери торгівлі у системі споживчої кооперації є надання споживачам, що знаходяться у невеликих населених пунктах та у сільській місцевості, посередницьких послуг за рахунок використання електронних терміналів. На сьогоднішній день платіжні термінали є дуже популярним каналом купівлі-продажу товарів і послуг в європейських країнах. В Україні мільйони людей через термінали оплачують передусім фінансові, телекомунікаційні, інформаційні та інші послуги. Причому ринок моментальних платежів стрімко зростає і зростає за прогнозами у середньостроковій перспективі мінімум удвічі. У цьому контексті творчий підхід у процесі застосування електронних терміналів у сфері товарного обігу та послуг допоможе підприємствам споживчої кооперації розширити власну присутність на вже сформованому роздрібному ринку, насамперед у невеликих містах і сільській місцевості.

Важливо наголосити, що в системі споживчої кооперації України вже зроблено перші кроки щодо використання послуг електронних терміналів на базі підприємств роздрібною торгівлі. На даний час розпочато реалізацію пілотного проекту щодо функціонування електронних терміналів в магазинах у сільській місцевості. У процесі реалізації цього проекту споживачі одержали можливість поступового освоєння і навчання роботі у сфері електронної торгівлі, а кооперативні підприємства розширюють клієнтську базу, розвиваючи торгівлю за попередніми замовленнями. Внаслідок цього спостерігається посилення довіри покупців до інновацій у сфері торгівлі у сільській місцевості [9, с. 12].

Таким чином, зважаючи на сучасну ситуацію у сфері роздрібною торгівлі, своєчасним є запровадження в системі споживчої кооперації проекту щодо розвитку продажів товарів та послуг через електронні термінали. У першу чергу термінали необхідно розміщувати у сільській місцевості, районних центрах та невеликих містах. При цьому електронні термінали доцільно встановлювати у таких місцях: магазини споживчої кооперації у сільській місцевості площею до 100 м кв., сучасні кооперативні маркети у сільській місцевості та містах, кооперативні заклади громадського харчування, ринки й універсами, а також місця, що знаходяться на шляху значних потоків людей поза межами кооперативної роздрібною торгівлі

(залізничні вокзали, автовокзали й станції, підприємства готельного бізнесу, місця відпочинку, АЗС та інші людні місця).

При цьому головними групами товарів, які доцільно реалізовувати з використанням послуг електронних терміналів споживчої кооперації, є наступні:

- дрібна побутова техніка (праски, мікрохвильовки, міксери, електром'ясорубки, електрочайники, шинковки тощо);
- велика побутова техніка (газові та електричні плити, морозильні камери, холодильники, пральні машини тощо);
- господарські товари (господарський реманент, бензокосарки, бензопили, подрібнювачі, культиватори ґрунту тощо);
- меблі, килими, світильники та інші товари для дому;
- автотовари та запчастини;
- будівельні матеріали;
- інші товари й товари сезонного попиту (акумулятори, генератори, портативні електростанції, обігрівачі, портативні світильники тощо).

На перших етапах реалізації даного проекту слід залучати консультантів, які б на місцях допомагали покупцям і навчали їх здійснювати транзакції через термінали, проводили презентації та ознайомчі зустрічі для потенційних покупців, формували рекламну продукцію (буклети, каталоги, флаєри тощо). При цьому важливо ефективно формувати та оперативно корегувати асортимент, що вимагає додаткового залучення

кваліфікованих фахівців-маркетологів. Процес надання послуг із купівлі товарів й послуги через термінали передбачає організацію діяльності Call-центру з метою налагодження послуг клієнтської підтримки, особливо у перші роки реалізації такого інноваційного проекту. Доцільно комплектувати електронні термінали двома моніторами – для безпосереднього надання послуг із купівлі (нижній монітор) і для демонстрації реклами та інформаційних повідомлень (верхній монітор). Такий підхід дозволить отримувати додаткові доходи від поширення реклами. Відповідно, при середній вартості терміналу 3,5 тис. дол. США загальний обсяг інвестицій у їх придбання та встановлення буде становити у перший рік реалізації проекту 350 тис. дол. США (при чисельності терміналів 100 одиниць) із поступовим їх нарощуванням до 3,5 млн дол. США у другий рік реалізації проекту (при чисельності терміналів 1000 одиниць).

Аналіз показників ефективності реалізації даного проекту у системі споживчої кооперації протягом двох років із початку операційної діяльності (табл. 1) дозволяє стверджувати не лише про високі абсолютні показники реалізації проекту, але й про високий рівень відносних показників. При цьому спостерігається додатний рівень ефективності по таких основних показниках, що характеризують ефективність господарської діяльності, як коефіцієнт ефективності реалізованої продукції, прибутковість та рентабельність реалізації, продуктивність праці.

Таблиця 1

Показники ефективності реалізації проекту з продажу товарів та послуг через електронні термінали у системі споживчої кооперації

№ з/п	Назва показника	I рік реалізації проекту	II рік реалізації проекту
	Середня кількість терміналів	100	1000
1	Умовно-змінні витрати підприємства	224 000	3 200 000
2	Умовно-постійні витрати підприємства	2 240 000	26 000 000
3	Собівартість господарської діяльності	2 464 000	29 200 000
4	Валовий дохід (оборот)	2 800 000	40 000 000
5	Єдиний податок	140 000	2 000 000
6	Розподілений чистий прибуток	196 000	8 800 000
7	Прибутковість господарської діяльності, %	7,0	22,0
8	Рентабельність господарської діяльності, %	8,0	30,1
9	Коефіцієнт ефективності	1,14	1,37
10	Кількість працівників	110	1 020
11	Продуктивність праці, грн	25 455	39 216

Джерело: розраховано авторами

Проведені розрахунки свідчать про наступне:

ЛІТЕРАТУРА

- прибутковість реалізації проекту у перший рік буде спочатку нижчою (7% внаслідок високого рівня амортизаційних відрахувань і відносно невисокої чисельності терміналів) і буде поступово зростати у наступні роки (22% у другий рік реалізації проекту);

- рівень загальної рентабельності реалізації проекту буде зростати поступово – з 8% у перший рік до 33 % у другий рік реалізації проекту.

Таким чином, головними перевагами реалізації такого інноваційного проекту в системі споживчої кооперації є:

- нижчі витрати на функціонування терміналу у порівнянні з роздрібними магазинами;

- можливість забезпечення широкого асортименту товарів та послуг, які відповідають актуальним запитам споживачів;

- термінали можуть працювати цілодобово, якщо це дозволяє місце розміщення (наприклад, на автостанціях, вокзалах, АЗС тощо);

- при замовленні через термінал процес супроводжується кваліфікованими спеціалістами та службою підтримки;

- накопичувальна система знижок для постійних клієнтів;

- забезпечення високого рівня доступності терміналів для покупців;

- можливість надання різних видів додаткових послуг (робота під замовлення, попередні замовлення, доставка за адресою тощо з метою залучення постійних клієнтів).

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Запровадження інновацій у сфері товарного обігу є вкрай важливим для системи споживчої кооперації України. Системний підхід до розвитку бізнесу з використанням електронних терміналів дозволить сформулювати ефективно діючу модель збуту товарів і послуг, що зможе успішно конкурувати з підприємствами інших форм власності. Організація продажу товарів та послуг через електронні термінали дозволить підприємствам споживчої кооперації збільшувати свої доходи завдяки стабільному споживчому попиту, забезпеченню високого рівня якості та інноваційності надання послуг і розширенню сфер операційної діяльності. Реалізація таких проектів є високоефективною з точки зору соціальної сфери, сприяє створенню нових робочих місць, забезпечує високий рівень умов праці, не має негативного навантаження на довкілля. Перспективними напрямками досліджень у цьому напрямі є: аналізування та обґрунтування заходів щодо забезпечення конкурентних переваг електронних терміналів споживчої кооперації на внутрішньому ринку товарів та послуг; застосування інноваційних методів менеджменту та маркетингу; використання європейського досвіду цифровізації бізнесу кооперативів в умовах четвертої промислової революції.

1. Апопій В. В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії : монографія. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. 368 с.

2. Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці : монографія. Київ : Наукова думка, 2003. 332 с.

3. Балабан П. Ю., Балабан М. П. Трансформація торгівлі споживчої кооперації в економіці ринкового типу: етапи розвитку, конкурентоспроможність, стратегічні пріоритети : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 121 с.

4. Всеукраїнська центральна спілка споживчих товариств. URL: www.coop.ua.

5. Гончаренко В. В., Пантелеймоненко А. О. Основи діяльності кооперативних організацій. Вітчизняний та зарубіжний досвід : навчальний посібник. Полтава : ПУЕТ, 2012. 59 с.

6. Гороховський І. Л. Досвідом треба не тільки захоплюватися, а й запроваджувати. *Вісті Центральної спілки споживчих товариств України*. 2017. № 26(1307). С. 4-5.

7. Гороховський І. Л. Перспективи розвитку європейської споживчої кооперації в умовах глобальних викликів сучасності. *Економіст*. 2018. № 11. С. 24-31.

8. Зіновчук В. В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. 2 вид., доп. І перероб. Київ : Логос, 1996. 224 с.

9. Куцик П. О., Семів С. Р. Стратегічні напрями розвитку споживчої кооперації України у контексті глобальних економічних трендів. *Підприємництво і торгівля* : збірник наукових праць / редакц. Кол.: Куцик П. О., Семак Б. Б. та ін. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2022. Вип. 33. С. 5-15.

10. Куцик П. О., Шевчик Б. М., Шевчук В. О. Нооекономіка: філософія серця у практиці життя (до 300-ліття з дня народження Григорія Сковороди) : монографія. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2023. 303 с.

11. Куцик П. О., Шевчик Б. М., Шевчук В. О. Культура в економіці: *modus operandi* : монографія. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2024. 532 с.

12. Малік М. Й., Лупенко Ю. О., Шпикуляк О. Г. та ін. Розвиток сільськогосподарської кооперації в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови аграрної економіки : монографія / за ред. М. Й. Маліка. Київ : ННЦ "ІАЕ", 2023. 194 с.

13. Манджура О. В., Гаркуша О. В., Клименко В. І. Європейські координати розвитку кредитно-кооперативної системи України. *Науковий вісник ПУЕТ. Серія "Економічні науки"*. 2019. №1(86). С. 9-19.

14. Саблук П. Т., Зіновчук В. В., Лузан Ю. Я. та ін. Кооперація в аграрній сфері виробництва. Київ : УАДУ, 2003. 72 с.

15. Споживча кооперація України: від зародження до сьогодення : монографія / М. В. Аліман,

Л. Г. Войнаш, В. В. Гончаренко, С. Д. Гелей, С. Р. Семів та ін.; за ред. С. Д. Гелея. Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2013. 976 с.

16. Borzaga C., Michie J., Blasi J. R. The Oxford Handbook of Mutual, Co-operative and Co-owned Businesses. Oxford : Oxford University Press, 2017. 704 p.

17. Cooperatives Europe. URL: <https://coopseurope.coop/>.

18. EuroCoop. EU Elections 2024. Consumer Co-ops for Fair and Resilient EU Food Systems. Brussels, 2024. 10 p.

19. International Co-operative Alliance. URL: www.ica.coop.

REFERENCES

1. Апопій, В. В. (2007), Vnutrishnia torhivlia ta APK Ukrainy: efektyvnist' vzaiemodii : monohrafiia, Vydavnytstvo L'vivs'koi komertsijnoi akademii, L'viv, 368 s.

2. Babenko, S. H. (2003), Transformatsiia kooperatyvnykh system u perekhidnij ekonomitsi : monohrafiia, Naukova dumka, Kyiv, 332 s.

3. Balaban, P. Yu. And Balaban, M. P. (2011), Transformatsiia torhivli spozhyvchoi kooperatsii v ekonomitsi rynkovoho typu: etapy rozvytku, konkurentospromozhnist', stratehichni priorytety : monohrafiia, RVV PUET, Poltava, 121 s.

4. Vseukrains'ka tsentral'na spilka spozhyvchykh tovarystv, available at: www.coop.ua.

5. Honcharenko, V. V. And Pantelejmonenko, A. O. (2012), Osnovy diial'nosti kooperatyvnykh orhanizatsij. Vitchyznianyj ta zarubizhnyj dosvid : navchal'nyj posibnyk, PUET, Poltava, 59 s.

6. Horokhivs'kyj, I. L. (2017), Dosvidom treba ne til'ky zakhopliuvatysia, a j zaprovadzhuvaty, *Visti Tsentral'noi spilky spozhyvchykh tovarystv Ukrainy*, № 26(1307), s. 4-5.

7. Horokhivs'kyj, I. L. (2018), Perspektyvy rozvytku ievropejs'koi spozhyvchoi kooperatsii v umovakh hlobal'nykh vyklykiv suchasnosti. *Ekonomist*, № 11, s. 24-31.

8. Zinovchuk, V. V. (1996), Kooperatyvna ideia v sil's'komu hospodarstvi Ukrainy i SshA. 2 vyd., dop. I pererob., Lohos, Kyiv, 224 s.

9. Kutsyk, P. O. And Semiv, S. R. (2022), Stratehichni napriamy rozvytku spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy u konteksti hlobal'nykh ekonomichnykh trendiv. *Pidpriemnytstvo i torhivlia* :

zbirnyk naukovykh prats' / redakts. Kol.: Kutsyk P. O., Semak V. B. Ta in., Vydavnytstvo L'vivs'koho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu, L'viv, vyp. 33, s. 5-15.

10. Kutsyk, P. O. Shevchyk, B. M. And Shevchuk, V. O. (2023), Nooekonomika: filosofiiia sertsia u praktytsi zhyttia (do 300-littia z dnia narodzhennia Hryhoriia Skovorody) : monohrafiia, Vydavnytstvo L'vivs'koho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu, L'viv, 303 s.

11. Kutsyk, P. O. Shevchyk, B. M. And Shevchuk, V. O. (2024), Kul'tura v ekonomitsi: modus operandi : monohrafiia, Vydavnytstvo L'vivs'koho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu, L'viv, 532 s.

12. Malik M. J., Lupenko Yu. O., Shpykuliak O. H. Ta in. (2023), Rozvytok sil's'kohospodars'koi kooperatsii v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoi vidbudovy ahrarynoi ekonomiky : monohrafiia / za red. M. J. Malika, NNTs "IAE", Kyiv, 194 s.

13. Mandzhura, O. V. Harkusha, O. V. And Klymenko, V. I. (2019), Yevropejs'ki koordynaty rozvytku kredytno-kooperatyvnoi systemy Ukrainy. *Naukovyj visnyk PUET. Seriiia "Ekonomichni nauky"*, №1(86), s. 9-19.

14. Sabluk P. T., Zinovchuk V. V., Luzan Yu. Ya. Ta in. (2003), Kooperatsiia v ahrarynij sferi vyrobnytstva, UADU, Kyiv, 72 s.

15. Spozhyvcha kooperatsiia Ukrainy: vid zarodzhennia do s'ohodennia : monohrafiia / M. V. Aliman, L. H. Vojnash, V. V. Honcharenko, S. D. Helej, S. R. Semiv ta in.; za red. S. D. Heleia (2013), Vyd-vo L'vivs'koi komertsijnoi akademii, L'viv, 976 s.

16. Borzaga C., Michie J., Blasi J. R. (2017), The Oxford Handbook of Mutual, Co-operative and Co-owned Businesses, Oxford University Press, Oxford, 704 r.

17. Cooperatives Europe, available at: <https://coopseurope.coop/>.

18. EuroCoop. EU Elections 2024. Consumer Co-ops for Fair and Resilient EU Food Systems. Brussels, 2024. 10 r.

19. International Co-operative Alliance, available at: www.ica.coop.

Стаття надійшла до редакції 20 квітня 2024 року

УДК 338. 33

Городня Т. А.,

horodtan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9298-3088,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Боднарюк В. А.,

vbodnaryk76@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7595-1586,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Процак К. В.,

kateryna.v.protsak@lpnu.ua, ORCID ID: 0000-0001-5864-4077,

к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту організацій, Національний університет “Львівська політехніка”, м. Львів

СИНЕРГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ДИВЕРСИФІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ВИРОБНИЦТВА

Анотація. У статті наведено характеристику інновацій та інноваційної діяльності. Здійснено огляд інноваційного потенціалу з використанням стратегій виробництва. Наведена характеристика інноваційного потенціалу як комплексна інтеграція сучасних ключових компонентів. Проаналізовано ключові компоненти інноваційного потенціалу, а також розроблено комплексну модель синергії інноваційного потенціалу підприємства в контексті диверсифікації виробництва. Детально представлено основні елементи механізму взаємозв'язку між інноваційним потенціалом та диверсифікацією виробництва. Наведено приклад різнопланової диверсифікації виробництва. Скомплектовано ряд методів та інструментів для оцінки внутрішніх можливостей підприємства, зокрема: аналіз ресурсів і компетенцій, вартості ланцюга, конкурентного середовища, сценарний аналіз, фінансовий, портфельний, моделювання та прогнозування. Розроблено ключові критерії та фактори, від яких залежить модернізація виробничого процесу, особливо в контексті інноваційного потенціалу та диверсифікації. Зазначено важливі аспекти, які враховують у процесі комплексної модернізації і диверсифікації виробництва. Розроблено модель, яка дозволяє забезпечувати максимальну ефективність використання ресурсів виробництва з обмеженнями щодо виконання попиту на готову продукцію, використання вихідних ресурсів, обсягів позики для виробництва кожного виду готової продукції та загального обсягу коштів на модернізацію виробництва. В моделі запропоновано такі складові, як: індекси виду готової продукції, вихідних ресурсів, відповідних обсягів коштів, ціни, обсяги попиту та постачання продукції, норми витрат певних ресурсів, вартість модернізації виробничого процесу, кредитні обмеження. Запропоновано розв'язування виробничої ситуації на конкретних вихідних даних по об'єкту дослідження у складі двох виробничих підприємств та двох видів вихідних ресурсів. Наведено висновки по моделі щодо оптимізації обсягів виробництва для різних продуктів, розподілу кредитів та коштів на диверсифікацію, ефективного використання ресурсів та задоволення ринкових потреб споживачів. Наведене вирішення моделі показує оптимізовані обсяги виробництва для різних продуктів, розподіл кредитів та коштів на диверсифікацію, забезпечуючи ефективне використання ресурсів та задоволення ринкових потреб. Дана модель є універсальною і може бути застосована для проведення диверсифікації виробництва з метою розширення інноваційного потенціалу.

Ключові слова: інновації, інноваційний потенціал, інноваційна діяльність, синергія, диверсифікація виробництва, діагностика, потужність, модель, моделювання, модернізація, обмеження, оптимізація.

Horodnia T. A.,

horodtan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9298-3088,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Bodnariuk V. A.,

vbodnaryk76@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7595-1586,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Protsak K. V.,

kateryna.v.protsak@lpnu.ua, ORCID ID: 0000-0001-5864-4077,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Organizations Management, "Lviv Polytechnic" National University, Lviv

SYNERGY OF ENTERPRISE INNOVATION POTENTIAL AND PRODUCTION DIVERSIFICATION STRATEGIES

Abstract. *The article provides a description of innovations and innovative activities. It provides an overview of the innovative potential using production strategies. The innovative potential is characterized as a comprehensive integration of modern key components. The key components of the innovative potential are analyzed, and a comprehensive model of the synergy of a company's innovative potential in the context of production diversification is developed. The main elements of the mechanism of interaction between innovative potential and production diversification are detailed. An example of multidimensional production diversification is presented. A set of methods and tools for assessing the internal capabilities of the company is compiled, including: resource and competence analysis, value chain, competitive environment, scenario analysis, financial, portfolio, modeling, and forecasting. The key criteria and factors on which the modernization of the production process depends, especially in the context of innovative potential and diversification, are developed. Important aspects considered in the process of comprehensive modernization and diversification of production are indicated. A model is developed that ensures the maximum efficiency of the use of production resources with constraints on meeting the demand for finished products, the use of raw materials, the volumes of loans for the production of each type of finished product, and the total amount of funds for the modernization of production. The model proposes components such as: indexes of the type of finished product, raw materials, corresponding volumes of funds, prices, demand and supply volumes of products, norms of certain resources consumption, the cost of modernizing the production process, and credit constraints. A solution to the production situation based on specific initial data on the research object, comprising two manufacturing enterprises and two types of raw materials, is proposed. The conclusions of the model regarding the optimization of production volumes for different products, distribution of credits and funds for diversification, efficient use of resources, and meeting market needs are presented. The proposed solution of the model shows optimized production volumes for different products, distribution of credits and funds for diversification, ensuring efficient use of resources and meeting market demands. This model is universal and can be applied for the diversification of production with the aim of expanding innovative potential.*

Keywords: innovation, innovation potential, innovative activity, synergy, production diversification, diagnostics, capacity, model, modeling, modernization, constraints, optimization.

JEL Classification: M11, M13, M21, O31, L11

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-06>

Постановка проблеми. На поточному етапі розвитку української економіки інноваційна активність господарських суб'єктів набуває вирішально-го значення для підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності держави. Інтеграція передових технологій та новітніх управлінських практик не лише сприяє збільшенню продуктивності, але й відкриває нові можливості для сталого розвитку економіки України.

У сучасному економічному контексті важливим аспектом для підвищення конкурентоспроможності виробничо-господарських структур є постійне застосування інноваційно-інвестиційних ресурсів. Це передбачає не лише задоволення існуючого попиту через диверсифікацію виробництва, а й удосконалення якості продукції, вихід на нові ринки та адаптацію до змінюваних потреб споживачів. Сучасна диверсифікаційна стратегія повинна включати гнучке реагування на зміни ринкового середовища, покращуючи виробничі процеси та зменшуючи рекламції для досягнення стійкого розвитку та ефективної конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо формування і розвитку інноваційного потенціалу підприємства та стратегій виробництва залишаються важливими та актуальними для досліджень та практичного застосування в бізнесі. В умовах постійного технологічного прогресу підприємства, які інвестують у розвиток свого інноваційного потенціалу, здатні швидше адаптуватися до змін на ринку та впроваджувати новітні технології у свої виробничі процеси.

Досліджують та аналізують питання інноваційного потенціалу в контексті модернізації або диверсифікації виробництва такі науковці, як Т. Г. Васильців та Т. А. Городня [1], розкриває стратегічний контекст формування інноваційного потенціалу О. В. Востряков [3]. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком вивчає С. М. Ілляшенко [8], маркетингове і логістичне забезпечення в контексті інноваційного потенціалу підприємства наводить Н. І. Чухрай [13]. Інноваційний потенціал в межах промислових підприємств аналізує Н. М. Сиротинська [11]. Проблеми реалізації

державної інноваційної політики досліджуються в роботах В. А. Ізюмської [7]. В наукових працях Л. П. Шендрівської робиться акцент на взаємодію складників потенціалу підприємства і зовнішнього середовища [14], а М. Юдіна вивчає тенденції розвитку інноваційного потенціалу в контексті національної безпеки країни [15].

Постановка завдання. Сьогодні ефективне функціонування виробничих підприємств вимагає не тільки оптимальне використання доступних ресурсів, але й активне застосування інноваційних стратегій. Це стає можливим завдяки впровадженню синергії між інноваційним потенціалом підприємства та його здатністю до диверсифікації виробництва. Диверсифікація, що базується на інноваційних підходах, дозволяє підприємствам розширювати асортимент продукції, адаптуватися до змін на ринку та збільшувати свою конкурентоспроможність.

Ключовим аспектом, і, відповідно, метою роботи є розробка комплексної моделі синергії інноваційного потенціалу підприємства в контексті диверсифікації виробництва, а також розробка і впровадження моделі управління, яка забезпечує максимальну ефективність використання ресурсів. Така модель повинна враховувати обмеження з огляду на попит на готову продукцію, використання вихідних ресурсів, обсяги позики для виробництва кожного виду продукції, а також загальний обсяг коштів, виділених на модернізацію. В подальшому це дозволить підприємству не тільки оптимізувати свої поточні операції, але й гнучко реагувати на майбутні виклики та можливості.

У даному дослідженні ми застосували комплексний підхід, який охоплює кілька методів аналізу для всебічного вивчення теми. Основою дослідження стало теоретичне узагальнення ключових понять, таких як інновації, інноваційна діяльність та інноваційний потенціал, що дозволило нам сформулювати чітке розуміння цих концепцій. Для наочності та кращого сприйняття отриманих результатів ми використали графічні методи відображення даних, які ефективно ілюструють ключові знахідки.

Щоб проаналізувати максимальну ефективність використання ресурсів, ми впровадили методи моделювання. Це включало розробку відповідної моделі, яка дозволила враховувати різні обмеження та цілі, що стоять перед підприємствами. Такий підхід допоміг нам глибше зрозуміти взаємозв'язки між різними факторами та оптимізувати використання ресурсів.

Метод кейс-стаді був застосований для детального аналізу конкретного випадку, зосереджуючись на вирішенні виробничої ситуації в контексті виробничих підприємств. Це дало нам можливість дослідити реальні умови та виклики, з якими стикаються підприємства, та застосувати отримані знання у практичному контексті.

Нарешті, для формування обґрунтованих висновків ми використали метод узагальнення та системного підходу. Це дозволило нам інтегрувати різноманітні дані та перспективи у єдину координовану структуру, що сприяє глибшому розумінню

досліджуваної теми та формуванню цілісної картини здійсненого аналізу.

Вклад основного матеріалу дослідження. Синергія інноваційного потенціалу підприємства та диверсифікації набуває особливої актуальності на сучасному етапі економічного розвитку, оскільки вона відображає ключові тенденції у глобальному бізнес-середовищі.

В умовах інтенсифікації глобальної конкуренції та швидких технологічних змін інноваційний потенціал стає вирішальним фактором у забезпеченні довгострокового успіху підприємств. Ефективне поєднання інноваційних процесів із диверсифікацією виробничих стратегій дозволяє підприємствам адаптуватися до змінних ринкових умов, забезпечуючи стабільний розвиток та зростання.

Синергійний підхід до інновацій та диверсифікації відкриває нові можливості для розширення ринкового портфеля, оптимізації ресурсного використання та мінімізації ризиків. Втілення інновацій у процесах виробництва, продуктового асортименту та бізнес-моделях підсилює конкурентні переваги підприємства, стимулюючи його розвиток і розширення на нові ринки. Водночас диверсифікаційні стратегії, базовані на інноваційних принципах, сприяють зменшенню залежності від одних сегментів ринку або продуктових ліній, забезпечуючи гнучкість та стабільність у нестабільному економічному середовищі.

Враховуючи стрімке розширення цифрових технологій та їх інтеграцію в різні сфери економіки, інноваційні підходи стають не тільки засобом для досягнення ефективності та продуктивності, але й необхідною умовою для виживання та процвітання підприємств. Таким чином, синергія між інноваційним потенціалом та диверсифікаційними стратегіями займає ключове місце у наукових дослідженнях, присвячених сучасному управлінню бізнесом та стратегічному плануванню.

Інновації визначаються як ключовий чинник розвитку та конкурентоспроможності підприємств. Вони включають нові технології, продукти, бізнес-моделі, що сприяють ефективності та зростанню.

Так, інноваційна діяльність – це вид діяльності суб'єктів господарювання, спрямований на появу нових або удосконалених рішень, оформлених в інноваціях [12].

Інноваційний потенціал – це сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності [2].

Інноваційний потенціал підприємства в контексті диверсифікації виробництва у сучасних економічних умовах можна визначити як комплексну інтеграцію таких ключових компонентів:

1. **Аналіз зовнішнього середовища**, тобто оцінка технологічних, ринкових, політично-правових та соціокультурних тенденцій.

2. **Внутрішній аудит**, що включає аналіз ресурсів підприємства, таких як людські, фінансові, технологічні та інформаційні.

Рис. 1. Комплексна модель синергії інноваційного потенціалу підприємства в контексті диверсифікації виробництва (розроблено авторами)

3. **Стратегічне планування**, що передбачає розробку стратегії інноваційної діяльності, яка включає визначення напрямків розвитку та пріоритетів.

4. **Управління проектами**, тобто планування, організація, мотивація та контроль інноваційних проектів.

5. **Комерціалізація**, що охоплює виведення нових продуктів або технологій на ринок.

6. **Оцінка та контроль**, яка включає моніторинг результатів і коригування стратегії та процесів управління інноваціями.

Представимо дане трактування схематично (рис. 1).

Так, побудова моделі для аналізу ефективності диверсифікаційних стратегій включає кілька ключових кроків:

1. **Визначення мети та цілей диверсифікації**: чітке формулювання, що підприємство прагне досягти через диверсифікацію (зростання ринку, зменшення ризиків, інновації).

2. **Аналіз ринкового середовища**: вивчення ринкових тенденцій, конкурентів, потреб споживачів, щоб визначити можливі напрямки диверсифікації.

3. **Оцінка і діагностика внутрішніх ресурсів**: аналіз ресурсів та компетенцій підприємства для визначення його здатності реалізувати диверсифікаційні стратегії.

4. **Розробка та оцінка стратегій диверсифікації**: вибір потенційних напрямків (горизонтальна, вертикальна, концентрична диверсифікація) та оцінка їх потенційної ефективності.

5. **Фінансовий аналіз**: прогнозування витрат, доходів та оцінка рентабельності запропонованих стратегій.

6. **Впровадження та моніторинг**: реалізація обраної стратегії та постійний моніторинг її впливу на бізнес, із можливим коригуванням за необхідності.

Модель повинна бути гнучкою та адаптивною, здатною відображати зміни у зовнішньому середовищі та внутрішніх можливостях підприємства.

У цілому інноваційний потенціал є вираженням здатності підприємства реалізувати інноваційний проект чи програму, враховуючи динаміку економічних умов, технологічного розвитку, і ринкових тенденцій.

Інноваційний потенціал підсумовує готовність підприємств до інноваційного розвитку, відображаючи їх спроможність адаптуватися до змінюваних економічних умов та реагувати на нові ринкові можливості. Це включає не лише наявність ресурсів, але й стратегічне бачення, управлінську компетентність та культуру інновацій, що сприяє ефективному впровадженню нововведень.

Розробка механізму взаємозв'язку між інноваційним потенціалом та диверсифікацією може включати наступні елементи:

1. **Ідентифікація інноваційного потенціалу**: визначення ключових інноваційних ресурсів підприємства, таких як технології, людський капітал, дослідження та розробки.

2. **Аналіз можливостей диверсифікації**: вивчення нових ринків, продуктів або послуг, до яких підприємство може розширитися.

3. **Взаємодія та планування**: розробка стратегій, що використовують інноваційний потенціал для досягнення диверсифікації.

4. **Інтеграція та виконання**: злагодження інноваційних зусиль із процесами диверсифікації, включаючи розробку нових продуктів та вихід на нові ринки.

5. **Моніторинг та оцінка**: постійний аналіз впливу інноваційних ініціатив на процес диверсифікації та загальний успіх підприємства.

Ключ до успіху полягає у вмінні адаптувати інноваційні ресурси для відкриття нових можливостей, збільшуючи при цьому ефективність та конкурентоспроможність підприємства.

Приклад різнопланової диверсифікації демонструє компанія **General Electric**, використовуючи свої знання та інфраструктуру в електротехніці для розширення на різні бізнес-напрями. Компанія розробляла продукти, застосовуючи власні знання та інфраструктуру, що є втіленням пов'язаної, але обмеженої диверсифікації [9]. Цей приклад демонструє, як компанії можуть використовувати свій інноваційний потенціал для розвитку диверсифікаційних стратегій, підвищуючи ефективність та конкурентоспроможність на ринку.

Зазначимо, що оцінка внутрішніх можливостей підприємства, наявність інноваційного потенціалу для впровадження диверсифікаційних стратегій включає застосування ряду методів та інструментів:

1. **SWOT-аналіз (сили, слабкості, можливості, загрози)**: цей інструмент дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони підприємства, а також зовнішні можливості та загрози, які здатні впливати на процес диверсифікації [4].

2. **Аналіз ресурсів та компетенцій**: тобто комплексний аналіз внутрішнього середовища підприємства, що передбачає, поряд із виявленням слабких сторін, діагностику стратегічних проблем у цілому, встановлення їх причин і можливостей вирішення [6].

3. **Портфельний аналіз**: використання інструментів, таких як матриця GE/McKinsey для оцінки поточного портфоліо бізнесу та визначення потенційних напрямків для диверсифікації.

4. **Аналіз вартості ланцюга**: дозволяє виявити місця та процеси на підприємстві, що можуть впливати на здатність до досягнення конкурентних переваг [10].

5. **Фінансовий аналіз**: оцінка фінансового стану підприємства, включаючи ліквідність, рентабельність, структуру капіталу, що діагностує фінансову спроможність для впровадження диверсифікаційних стратегій.

6. **Сценарний аналіз**: розгляд різних можливих майбутніх сценаріїв розвитку ринку та їх впливу на потенційні диверсифікаційні стратегії.

7. **Моделювання та прогнозування**: використання математичних та статистичних моделей для оцінки потенційного успіху диверсифікаційних ініціатив [5].

8. **Аналіз конкурентного середовища:** оцінка позицій конкурентів та їх стратегій, щоб визначити незайняті ніші або потенційні переваги для диверсифікації.

Комбінація цих методів допомагає підприємству прийняти обґрунтовані рішення щодо диверсифікації, максимально використовуючи свої внутрішні ресурси та компетенції.

У праці [2] розглядається багатоаспектний підхід до оцінки інноваційного потенціалу підприємства, з акцентом на функцію бажаності Харрінгтона. Так, дана методологія охоплює різні індикатори: фінансові, технічні, кадрові, виробничо-технологічні. В свою чергу, взаємозв'язок інноваційного потенціалу з процесом диверсифікації виробництва проявляється у здатності оцінювати та оптимізувати ці індикатори, спрямовані на підвищення адаптивності та конкурентоспроможності підприємства.

Зазначимо, що диверсифікація виробництва безпосередньо пов'язана з інноваційним потенціалом, оскільки часто вимагає розробки нових продуктів, технологій чи ринків. Підприємство з міцним інноваційним потенціалом може ефективніше диверсифікувати своє виробництво, використовуючи дослідження та розробки, технічну експертизу та розподіл ресурсів для виходу на нові сфери бізнесу.

Так, інноваційний потенціал – це не статичний показник, а динамічний, який розвивається разом із стратегіями підприємства та вимогами конкурентного ринку. Чим краще досліджується та використовується інноваційний потенціал, тим ефективніше він може сприяти успішним стратегіям диверсифікації.

Отже, інноваційний потенціал підприємства є ключовим для розширення спектра діяльності та входження на нові ніші ринку, що є сутністю диверсифікації. Ефективне використання інноваційного потенціалу дозволяє підприємству не лише розробляти нові продукти, а й адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, забезпечуючи стійке зростання та розвиток.

В умовах розвитку комерційної діяльності виробничо-господарських структур суттєво ускладнюється зв'язок між постачальниками готової продукції і споживачами згідно з їх замовленнями і однією з нагальних проблем виробничо-збутового процесу стає питання покращення якості товару. При вирішенні цього питання багаторазово зростає відповідальність виробничо-господарських структур за одержані наслідки після прийнятих рішень.

Тому необхідно постійно проводити своєчасно комплекс заходів із удосконалення виробничого процесу через оптимізацію інноваційного потенціалу з наступним впровадженням результатів до виробничо-збутового процесу.

Такий підхід підвищує сталість комерційної діяльності виробничо-господарських структур в умовах ринкової конкуренції [5].

При проведенні модернізації виробничого процесу повинні виконуватися комплексні заходи, які спрямовані на використання сучасної техніки та

новітньої технології і винаходів, що сприяє покращенню якісних характеристик готової продукції.

Так, модернізація виробничого процесу, особливо в контексті інноваційного потенціалу та диверсифікації, залежить від декількох ключових критеріїв та факторів:

1. **Оцінка інноваційного потенціалу:** перед початком модернізації важливо оцінити інноваційний потенціал підприємства. Це включає аналіз наявних технічних знань, навичок працівників та інноваційних процесів, що вже існують у компанії.

2. **Технологічне оновлення:** важливо визначити, які технології потрібно оновити або замінити. Це може включати автоматизацію, впровадження систем управління якістю або використання більш сучасного обладнання.

3. **Фінансова виправданість:** модернізація повинна бути економічно виправданою. Це вимагає аналізу вартості оновлення у порівнянні з очікуваним підвищенням продуктивності та якості продукції.

4. **Диверсифікація продукції:** розширення асортименту продукції може бути важливим елементом модернізації. Це допомагає підприємству адаптуватися до змін у попиті та зменшити залежність від одного типу продукції.

5. **Екологічні та соціальні консидації:** сучасна модернізація також включає в себе розгляд екологічних та соціальних аспектів. Екологічно чисті технології та практики, що гарантують безпеку та здоров'я працівників, є важливими.

6. **Навчання та розвиток персоналу:** інвестиції в навчання працівників для роботи з новим обладнанням або технологіями є ключовим фактором успішної модернізації.

7. **Впровадження змін:** доречно мати чіткий план введення нових технологій та процесів, що включає етапи тестування, впровадження та постійного моніторингу.

8. **Гнучкість та адаптивність:** уміння швидко адаптуватися до змін у ринкових умовах, технологіях та попиті споживачів є важливим для успішної модернізації.

9. **Залучення стейкхолдерів:** доречно залучати усі зацікавлені сторони, включаючи співробітників, керівництво, інвесторів та клієнтів, у процес модернізації.

10. **Регулятивна відповідність:** важливо переконатися, що процес і результат модернізації відповідає чинним законодавчим та нормативним вимогам.

Ці критерії та фактори допомагають усвідомити: модернізація виробничого процесу в межах диверсифікаційних стратегій відбувається ефективно та відповідає довгостроковим цілям підприємства.

Зазначимо: до загальних витрат при модернізації виробничого процесу включаються, окрім витрат на придбання сучасного обладнання і розширення виробничих площ, також і витрати на науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки у напрямку технологічної інновації, тобто в питаннях структурної перебудови і технологічного переобладнання виробничого процесу [1].

Тому для підвищення рівня конкурентоспроможності в контексті модернізації виробничого процесу виробничо-господарські структури повинні постійно використовувати комплексно інноваційно-інвестиційні ресурси для своєчасного удосконалення й оновлення потужностей виробничих об'єктів з метою не тільки виконання обсягів попиту і застосування диверсифікаційних стратегій виробництва, а й покращення якості, виходу на нові ринки збуту та інших ознак і властивостей, які здатні задовольнити встановлені та передбачені потреби, а також зменшити рекламациї згідно із запитами споживачів ринкового середовища.

Однак виробничо-господарська структура не завжди самостійно спроможна повністю виділити кошти для переоснащення існуючої технології за сучасними вимогами до якості готової продукції.

Тому, крім власних коштів, виробничо-господарській структурі необхідно визначити загальні витрати і додатково взяти кошти із зовнішніх джерел фінансування для виконання роботи по модернізації виробництва в повному обсязі.

У сучасному виробничо-економічному контексті виробничо-господарські об'єднання, такі як корпорації, концерни, асоціації, кооперативи чи компанії, зазвичай мають у своїй структурі різноманітні виробничі підрозділи, наприклад філії, підприємства, цехи, технологічні лінії, ділянки тощо. Кожен із цих підрозділів спрямований на виробництво певного виду готової продукції, що відповідає поточним ринковим вимогам.

У контексті повноцінної модернізації всіх виробничих одиниць таке об'єднання може виділити частину коштів у вигляді фінансової підтримки, тоді як решту суми необхідно залучити через зовнішнє фінансування, зокрема банківські позики, для кожного окремого виробничого підрозділу.

У процесі комплексної модернізації важливо враховувати наступні аспекти:

1. Синхронізація виробничих обсягів із ринковим попитом: варто забезпечити, щоб обсяги виробництва готової продукції відповідали актуальним потребам ринку.

2. Визначення інвестиційно-інноваційних ресурсів: потрібно оцінити загальні обсяги інвестиційних та інноваційних ресурсів, необхідних для реалізації проекту модернізації або диверсифікації, як на рівні всього об'єднання, так і для кожного виробничого підрозділу зокрема.

3. Кількісне забезпечення вихідних ресурсів: слід більш точно розрахувати обсяги всіх вихідних ресурсів, що використовуються для виробництва продукції, відповідно до вимог ринку.

4. Ефективний розподіл фінансових ресурсів для модернізації або диверсифікації: потрібно розробити оптимальний план розподілу інвестиційних коштів між виробничими підрозділами, з урахуванням їх специфічних потреб та умов.

5. Стратегія повернення позикових коштів: необхідно розробити чіткий план із погашення позик у встановлені терміни, мінімізуючи фінансові ризики для підприємства.

У межах вирішення цих завдань використання методів математичного програмування, зокрема лінійного програмування, дозволяє оптимізувати процеси розподілу ресурсів, планування виробництва та фінансового менеджменту. Лінійне програмування як інструмент дає можливість розробити модель, що забезпечує максимальну ефективність використання ресурсів, враховуючи обмеження та цілі об'єднання.

Для складання універсальної математичної моделі вводяться наступні позначення:

j – індекс виду готової продукції ($j = \overline{1, n}$);

i – індекс виду вихідного ресурсу ($i = \overline{1, m}$);

J – множина видів готової продукції $J = \{j\}$;

s та p – індекси відповідних обсягів коштів між s -м та p -м видами готової продукції;

c_j – ціна реалізації j -го виду готової продукції;

P_j – обсяги попиту на j -й вид готової продукції;

b_i – обсяги постачання i -го виду вихідного ресурсу;

a_j – норми штрафних санкцій за недопостачання j -го виду готової продукції;

a_{ij} – норми витрат i -го виду вихідного ресурсу на виробництво j -го виду готової продукції;

γ – загальний відсоток від обсягу реалізації готової продукції для модернізації виробничого процесу (використовується у вигляді коефіцієнта);

D – загальна вартість модернізації виробничого процесу;

B_{sp} – вартісна умова між позиками s -го та p -го видів готової продукції;

ω – позиковий відсоток під час надання кредиту (використовується у вигляді коефіцієнта);

z – кількість періодів повернення позики (місяць, рік тощо);

x_j – обсяг виробництва j -го виду готової продукції;

x_{n+j} – позика для j -го виду готової продукції;

x_{2n+j} – загальна вартість модернізації для j -го виду готової продукції;

x_s – обсяг позики для s -го виду готової продукції;

x_p – обсяг позики для p -го виду готової продукції.

Структура математичної моделі наступна:

- цільова функція:

$$F = \sum_{j=1}^n [c_j x_j - a_j (P_j - x_j)] - \left(\frac{w}{z}\right) \sum_{j=1}^n x_{n+j} \rightarrow \max \quad (1)$$

- обмеження:
- по виконанню попиту на готову продукцію (спільно з F):

$$x_j \leq P_j,$$

- по використанню вихідних ресурсів:

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} x_j \leq b_i,$$

- по обсягах позики для виробництва кожного виду готової продукції:

$$\gamma C_j x_j + x_{n+j} = x_{2n+j},$$

- по загальному обсягу коштів на модернізацію:

$$\sum_{j=1}^n x_{2n+j} = D,$$

- особисті умови розподілу коштів (знак відношення \approx : $\leq, \geq, =, -, +$ та інше):

$$x_s \approx x_p.$$

Покажемо наочно розв'язування виробничої ситуації на умовних вихідних даних по об'єкту дослідження у складі двох виробничих підприємств ($j=1,2$) та двох видів вихідних ресурсів ($i=1,2$).

Вихідні дані наступні:

$$P_1 = 30, c_1 = 10, b_1 = 220, a_{11} = 4, a_{12} = 3, a_1 = 20,$$

$$P_2 = 25, c_2 = 12, b_2 = 320, a_{21} = 5, a_{22} = 6, a_2 = 15,$$

$$D = 425,$$

$$\gamma = 30\%, \omega = 20\%, z = 12, B_{12} = 70$$

(випадок: різниця обсягів).

Цільова функція у повному вигляді наступна:

$$F_0 = 10x_1 + 12x_2 - 2(30 - x_1) - 1(25 - x_2) - \left(\frac{1.2}{12}\right)(x_3 + x_4) = \\ = 30x_1 + 27x_2 - 0.1x_3 - 0.1x_4 - 975 \rightarrow \max$$

Оптимізації підлягає тільки змінна частина F_0 , тобто без величини 975. Тоді математична модель має наступний вигляд:

- цільова функція:

$$F = 30x_1 + 27x_2 - 0.1x_3 - 0.1x_4 \rightarrow \max$$

- обмеження:

- по виконанню попиту:

$$x_1 \leq 30,$$

$$x_2 \leq 25,$$

- по використанню вихідних ресурсів:

$$4x_1 + 3x_2 \leq 220,$$

$$5x_1 + 6x_2 \leq 320,$$

- по обсягах позики:

$$3x_1 + x_3 - x_5 = 0 \quad (0.3 * 10 x_1 + x_3 = x_5),$$

$$3.6x_2 + x_4 - x_6 = 0 \quad (0.3 * 12 x_2 + x_4 = x_6),$$

- по загальному обсягу коштів на модернізацію:

$$x_5 + x_6 = 425,$$

- особисті умови (різниця обсягів коштів позики):

$$x_3 - x_4 = 70.$$

Результати розв'язування:

$$F = 1550,5 \rightarrow F_o = 1550,5 - 975 = 575,5 \text{ у.о.},$$

$x_1 = 30$ – виробництво першого виду готової продукції для виконання обсягу попиту $P_j = 30$;

$x_2 = 25$ – виробництво другого виду готової продукції для виконання обсягу попиту $P_j = 25$;

$x_3 = 157.5$ – позика для виробництва першого виду готової продукції на першому виробничому об'єкті (для $j=1$: $x_{n+j} = x_{2+1} = x_3$);

$x_4 = 87.5$ – позика для виробництва другого виду готової продукції на другому виробничому об'єкті (для $j=2$: $x_{n+j} = x_{2+2} = x_4$);

$x_5 = 247.5$ – кошти для модернізації першого виробничого об'єкта ($x_{2 \cdot n+j} = x_{2 \cdot 2+1} = x_5$);

$x_6 = 177.5$ – кошти для модернізації другого виробничого об'єкта ($x_{2 \cdot n+j} = x_{2 \cdot 2+2} = x_6$).

Таким чином, аналізуючи представлену модель та її структуру, можна зробити наступні обґрунтовані висновки, використовуючи сучасні та модернізовані наукові положення:

1. Модель відображає комплексний підхід до процесу модернізації виробничих підприємств, що охоплює не тільки технічне переоснащення, але й оптимізацію використання ресурсів, виробничих потужностей та фінансових потоків. Цей підхід відповідає сучасним вимогам ефективного виробничого менеджменту.

2. Модель наголошує на важливості синхронізації обсягів виробництва з актуальними ринковими вимогами. Це дозволяє підприємствам залишатися конкурентоспроможними та гнучкими у відповіді на зміни попиту.

3. Через застосування лінійного програмування модель гарантує оптимізацію розподілу інвестиційних ресурсів. Це критично важливо для забезпечення, що кожен виробничий підрозділ отримує необхідне фінансування для модернізації згідно зі своїми унікальними потребами та умовами.

4. Модель враховує важливість стратегічного управління фінансовими ризиками, особливо при залученні зовнішнього фінансування. Розробка чіткого плану повернення позик та розподілу коштів мінімізує потенційні фінансові ризики.

5. Представлена модель має високий рівень гнучкості, оскільки вона дозволяє адаптувати параметри для різних виробничих сценаріїв та умов. Це забезпечує її застосування в широкому діапазоні виробничих контекстів.

6. Модель ефективно інтегрує інноваційні та інвестиційні стратегії, наголошуючи, що інвестиції спрямовуються не тільки на технічне оновлення,

але й на впровадження інноваційних рішень для поліпшення виробничих процесів.

7. Модель включає різноманітні параметри, що відображають реальні умови виробництва, включаючи ціни реалізації продукції, обсяги попиту, витрати на сировину, обмеження фінансування та інші. Це забезпечує всебічний підхід до аналізу виробничих процесів.

У цілому представлена модель є ефективним інструментом для планування та управління процесами модернізації виробничих підприємств, дозволяючи їм оптимізувати ресурси та відповідати вимогам сучасного динамічного ринку.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Інтенсивна глобалізація та збільшення конкурентної боротьби вимагають від підприємств бути інноваційними та гнучкими у своїх стратегіях. Інновації допомагають підприємствам розвивати унікальні конкурентні переваги, в той час як диверсифікація дозволяє їм зменшувати ризики. Систематичний моніторинг і оцінка результатів інноваційної діяльності та диверсифікаційних стратегій дає можливість вчасно адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та коригувати свої стратегії для підвищення ефективності, а інтеграція інновацій та диверсифікації передбачає злагоджену роботу між різними підрозділами підприємства, обмін знаннями та ресурсами, що сприяє створенню сильніших і більш конкурентоспроможних продуктів.

Представлена в роботі модель показує оптимізацію процесу виробництва через модернізацію або диверсифікацію. Вона інтегрує ціноутворення, обсяги ресурсів, попит, постачання, штрафи та норми споживання ресурсів. Рішення моделі показує оптимізовані обсяги виробництва для різних продуктів, розподіл кредитів та коштів на диверсифікацію, забезпечуючи ефективне використання ресурсів та задоволення ринкових потреб.

Щодо інноваційного потенціалу підприємства, то дана модель може в подальшому сприяти виявленню ключових напрямків для інновацій та модернізації. Аналізуючи ресурси, витрати та попит, підприємство здатне ідентифікувати потенційні сфери для впровадження нових технологій або продуктів. Це може включати розробку енергоефективних процесів, автоматизацію виробництва або розробку нових, більш конкурентоспроможних продуктів.

Таким чином, модель сприяє синергії інноваційного потенціалу і модернізації або диверсифікації виробництва, що є ключовим для підтримки конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Отже, синергія між інноваційним потенціалом та диверсифікаційними стратегіями є критичною для досягнення стійкого зростання та ефективності підприємства в динамічному та конкурентному бізнес-середовищі.

Подальше дослідження ефективності інноваційного потенціалу та диверсифікації виробництва має зосередитися на розробці та валідації передових алгоритмів для оптимізації ресурсного мене-

джменту з метою забезпечення адаптивності підприємств до швидкозмінних ринкових умов.

У подальшому необхідно акцентувати увагу на розробці інтегрованих інформаційних систем, які здатні аналізувати великі обсяги даних для прогнозування тенденцій ринку, що дозволить підприємствам швидко реагувати на зміни у попиті та конкурентному середовищі.

Важливим аспектом майбутніх досліджень є розробка стратегій для ефективної комерціалізації інновацій, що включає вивчення ринкових ніш, цільових сегментів та поведінкових моделей споживачів для максимізації ринкового успіху нових продуктів. Також необхідно зосередитися на дослідженні імплементації стійких та екологічно відповідальних інноваційних технологій у виробничі процеси, що сприяє сталому розвитку та зменшенню екологічного впливу в умовах зростаючих глобальних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильців Т. Г., Городня Т. А., Лупак Р. Л. Економічні аспекти диверсифікації підприємства з використанням інноваційних інвестицій. *Інтелект XXI*. 2017. № 1. С. 52-58.
2. Васильців Т. Г., Городня Т. А., Заярна Н. М. Інноваційний розвиток підприємства : навч. посіб. Львів : Вид-во ЛТЕУ, 2016. 220 с.
3. Востряков О. В., Вострякова Ю. В. Стратегічний контекст формування інноваційного потенціалу сучасного підприємства. *Стратегія підприємства: результативність за умов системних трансформацій* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. К. : КНЕУ, 2015. 400 с. С. 181-185.
4. Городня Т. А., Мойсеєнко І. П. Економічна та фінансова діагностика : навч. посіб. Львів : Магнолія-2006, 2021. 284 с.
5. Городня Т. А., Щербак А. Ф. Математичні методи в економічній діагностиці : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2023. 197 с.
6. Гриненко В. В. Стратегічна діагностика потенціалу підприємства : конспект лекцій. Харків : ХНУМГ, 2019. 128 с.
7. Ізюмська В. А. Реалізація державної інноваційної політики в Україні. *Економіка і держава*. 2016. № 12. С. 58-64.
8. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми концепції, методи : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2010. 129 с.
9. Історія GENERAL ELECTRIC. URL: <https://komlight.com.ua/ua/a243948-istoriya-general-electric.html>.
10. Крикавський С., Патора З. Ланцюг вартості Портера. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 2. URL: https://mmi.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/mmi/volume-6-issue-2/mmi2015_2_121_133.pdf.
11. Сиротинська Н. М. Сутність інноваційного потенціалу промислових підприємств. *Економічний простір*. 2016. № 55. С. 255-260.
12. Тебенко В. М. Економіка та організація інноваційної діяльності: Електронний навч. посіб.

2018. URL: https://elib.tsatu.edu.ua/dep/feb/ptbd_1/page34.html.

13. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове і логістичне забезпечення : монографія. Львів : Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2012. 316 с.

14. Шендрівська Л. П. Напрями розвитку інноваційного потенціалу підприємств. *Економічний простір*. 2021. № 166. С. 74-80.

15. Юдіна М. Сучасні тенденції розвитку інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств в контексті національної безпеки країни. *Вісник ХНУ. Економічні науки*. 2022. № 3. С. 259-262.

REFERENCES

1. Vasyl'tsiv, T. H. Horodnia, T. A. and Lupak, R. L. (2017), *Ekonomichni aspekty diversyfikatsii pidpriemstva z vykorystanniam innovatsijnykh investytsij*, *Intelekt XXI*, № 1, s. 52-58.

2. Vasyl'tsiv, T. H. Horodnia, T. A. and Zaiarna, N. M. (2016), *Innovatsijnyj rozvytok pidpriemstva : navch. posib.*, Vyd-vo LTEU, L'viv, 220 s.

3. Vostriakov, O. V. and Vostriakova, Yu. V. (2015), *Stratehichnyj kontekst formuvannia innovatsijnoho potentsialu suchasnoho pidpriemstva. Stratehiia pidpriemstva: rezul'tatyvnist' za umov systemnykh transformatsij : zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, KNEU, K., 400 s. S. 181-185.

4. Horodnia, T. A. and Mojseienko, I. P. (2021), *Ekonomichna ta finansova diahnozyka : navch. posib.*, Mahnoliia-2006, L'viv, 284 s.

5. Horodnia, T. A. and Scherbak, A. F. (2023), *Matematychni metody v ekonomichnij diahnozytsi : navch. posib.*, Mahnoliia 2006, L'viv, 197 s.

6. Hrynenko, V. V. (2019), *Stratehichna diahnozyka potentsialu pidpriemstva : konspekt leksij*, KhNUMH, Kharkiv, 128 s.

7. Iziurns'ka, V. A. (2016), *Realizatsiia*

derzhavnoi innovatsijnoi polityky v Ukraini, Ekonomika i derzhava, № 12, s. 58-64.

8. Illiashenko, C. M. (2010), *Upravlinnia innovatsijnym rozvytkom: problemy kontseptsii, metody : navch. posib.*, Universytets'ka knyha, Sumy, 129 s.

9. Istoriia GENERAL ELECTRIC, available at: <https://komlight.com.ua/ua/a243948-istoriya-general-electric.html>.

10. Krykavs'kyj Ye. and Patora Z. (2015), *Lantsiuh vartosti Portera, Marketynh i menedzhment innovatsij*, № 2, available at: https://mmi.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/mmi/volume-6-issue-2/mmi2015_2_121_133.pdf.

11. Syrotyns'ka, N. M. (2016), *Sutnist' innovatsijnoho potentsialu promyslovykh pidpriemstv*, *Ekonomichnyj prostir*, № 55, s. 255-260.

12. Tebenko, V. M. (2018), *Ekonomika ta orhanizatsiia innovatsijnoi diial'nosti: Elektronnyj navch. posib.*, available at: https://elib.tsatu.edu.ua/dep/feb/ptbd_1/page34.html.

13. Chukhraj N. (2012), *Formuvannia innovatsijnoho potentsialu pidpriemstva: marketynhove i lohistychnne zabezpechennia : monohrafiia*, Vyd-vo NU “L'vivs'ka politehnika”, L'viv, 316 s.

14. Shendrivs'ka, L. P. (2021), *Napriamy rozvytku innovatsijnoho potentsialu pidpriemstv*, *Ekonomichnyj prostir*, № 166, s. 74-80.

15. Yudina M. (2022), *Suchasni tendentsii rozvytku innovatsijnoho potentsialu vitchyznians'kykh pidpriemstv v konteksti natsional'noi bezpeky krainy*, *Visnyk KhNU. Ekonomichni nauky*, № 3, s. 259-262.

Стаття надійшла до редакції 21 квітня 2024 року

УДК 657.1

Назарова І. Я.,

niyuua2016@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8942-3998,

Researcher ID: GXZ-6060-2022,

к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і оподаткування, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

Анотація. Вирішальними факторами у формуванні обліково-інформаційних систем завжди були наявні засоби реєстрації, обробки та зберігання даних. Можна стверджувати, що еволюція обліку напряму залежить від науково-технічного прогресу, від розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Стаття присвячена генезису обліково-інформаційних систем від їх зародження і становлення в первинному вигляді (з використанням паперових форм обліку) до еволюціювання в електронно-цифрову форму, що передбачає застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, передових способів обробки та обміну інформацією. Теоретичну й методичну основу дослідження склали загальнонаукові, спеціальні та емпіричні методи пізнання, зокрема генезисно-історичний, бібліографічний, наукової абстракції та логічний. У межах дослідження вивчено розвиток обліково-інформаційних систем в Україні, встановлено вплив на них технічних та інформаційних засобів фіксації та обробки інформації. На підставі дослідження проведено періодизацію розвитку вітчизняного обліку та виділено основні ознаки по кожному з періодів. В межах періодизації виокремлено такі етапи становлення обліково-інформаційних систем: дообліковий етап (з фіксуванням інформації на будь-яких підручних засобах); етап ручного фіксування інформації (з ручними записами на паперових матеріальних носіях); етап механізованого обліку (з автоматичним фіксуванням інформації на паперових носіях); етап електронного обліку (з автоматичним фіксуванням інформації на електронних носіях); етап цифровізації обліку (з автоматичним фіксуванням та зберіганням інформації за допомогою електронних засобів у цифровому просторі чи на цифрових носіях інформації). Означено взаємозалежність зміни форм обліку у кожному з розглянутих періодів від засобів, способів обробки та носіїв інформації. Визначено передумови переходу до електронно-цифрової форми обліку з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: бухгалтерський облік, інформаційні системи, інформаційні технології, форми обліку, обліково-інформаційні системи.

Nazarova I. Y.,

niyuua2016@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8942-3998,

Researcher ID: GXZ-6060-2022,

Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, West Ukrainian National University, Ternopil

EVOLUTIONARY DEVELOPMENT OF ACCOUNTING&INFORMATION SYSTEMS IN UKRAINE

Abstract. Decisive factors in the formation of accounting&information systems have always been available tools of data registration, processing and storage. It can be argued that the evolution of accounting directly depends on scientific and technical progress, on the development of information and communication technologies. The article is devoted to the genesis of accounting&information systems from their inception and establishment in their initial form (using paper-based accounting forms) to their evolution into an electronic-digital format, which involves the application of modern information and communication technologies, advanced methods of processing, and exchanging information. The theoretical and methodological basis of the study consisted of general scientific, special, and empirical methods of cognition, including genesis-historical, bibliographic, scientific abstraction, and logical methods. The study examined the development of accounting&information systems in Ukraine as well as determined the influence of technical and informational means of recording and processing information on them. Based on the research, a periodization of the development of domestic accounting was conducted, and the main characteristics of each period were highlighted. Within the periodization, the following stages of the formation of accounting&information systems were distinguished: the pre-accounting stage (with information being recorded on any available means); the stage of manual information recording (with manual entries on paper material media); the mechanized accounting stage (with

automatic recording of information on paper media); the electronic accounting stage (with automatic recording of information on electronic media); and the digitalization stage of accounting (with automatic recording and storage of information using electronic means in the digital space or on digital information media). The interdependence of changes in accounting forms in each of the considered periods from the means, methods of processing, and information carriers was outlined. The prerequisites for the transition to an electronic-digital form of accounting using the latest information and communication technologies were determined.

Keywords: accounting, information systems, information technologies, accounting forms, accounting&information systems.

JEL Classification: C80, L63, L86, M41, M49

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-07>

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік як основний засіб інформаційного забезпечення бізнесу постійно еволюціонує та змінюється. Це пов'язано з тим, що розвиток цивілізації викликає все більші потреби в одержанні різного роду інформації, нових способів її обробки та нових форматів організації обліково-інформаційних систем.

Вирішальними факторами у формуванні обліково-інформаційних систем завжди були наявні засоби реєстрації, обробки та зберігання даних. Можна стверджувати, що еволюція обліку напругу залежить від науково-технічного прогресу, від розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Тому важливо провести аналіз історичних змін у бухгалтерському обліку, пов'язаних із впровадженням нових технічних засобів та технологій, для оцінки перспективних умов і напрямів розвитку обліково-інформаційних систем у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та їх впливу на еволюцію обліково-інформаційних систем присвячені наукові праці таких авторів, як Бенько М. М., Грабова Н. Н., Завгородній В.П., Івахненко О. В., Кузьмінський А. М., Лебедєв С. О., Муравський В. В., та інших. Разом з тим, більшість науковців розглядає кожен етап розвитку чи вид інформаційно-комунікаційних технологій відокремлено, не пов'язуючи їх із видозміною форм обліку та не узагальнюючи їх в історичному контексті, що й зумовило вибір теми дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження розвитку обліково-інформаційних систем на території України з оцінкою впливу на еволюційні зміни запровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Документування й облік господарських операцій використовується ще відтоді, коли у стародавніх цивілізаціях зародилася торгівля. У той час звичай облік здійснювався для організації спостереження та контролю за збереженням майна й розміром одержуваного доходу самим власником господарства у формі примітивних записів у торгових звітах [1]. Систематизації облікових даних як такої не було, а для документування застосовувалися різні підручні засоби. Наприклад, за твердженням археологів, на території України в якості перших облікових документів (грошових документів,

наказів, звітів тощо) використовували берест (березову кору), а пізніше пергамент [6].

Наступним етапом розвитку облікових систем був перехід від фіксування даних на будь-яких підручних засобах (дооблікового періоду) до систематизованого ручного фіксування інформації на папері, а згодом до паперового документування й повноцінного обліку (періоду ручних записів). Новим поштовхом стало зародження у XV столітті в Італії системи подвійного бухгалтерського обліку, так званої старої італійської або книжної форми бухгалтерського обліку [1]. За такої системи операції записувалися зі слів власника або з меморіалу у хронологічному реєстрі (журналі), а потім узагальнювалися у систематичному реєстрі (головній книзі), на підставі якого складався баланс. Пізніше до них додалися допоміжні книги, де вівся аналітичний облік, а головна книга стала реєстром синтетичного обліку. В середині XVIII ст. також почала використовуватися німецька або меморіально-касова форма обліку, при якій журнал було поділено на декілька хронологічних реєстрів (наприклад, касовий журнал, меморіал). Саме ця паперова форма стала першою, що застосовувалася на території України з середини XIX століття [1].

На той час вже існували найпростіші пристрої, які допомагали виконувати базові обчислення (наприклад, рахівниця, логарифмічна лінійка тощо), однак більшість бухгалтерських операцій, зокрема підведення підсумків, формування проведення й складання звітності, здійснювалися вручну за допомогою простих засобів фіксації інформації.

Черговий етап у розвитку бухгалтерського обліку пов'язаний із його механізацією. Саме на цьому етапі у світовій практиці швидкими темпами розвиваються та удосконалюються засоби механізації розрахунків та фіксації облікової інформації. Зокрема, в XVII ст. був виготовлений перший арифмометр (прототип сучасного калькулятора), який потім модернізувався в компютери, компютери, суматори, дуплекси та інші розрахункові машини. Окрім того, в XIX ст. для фіксації облікових операцій застосовувалися бухгалтерські машини, білінгові машини, табулятори тощо. Пізніше з винайденням електрики, зважаючи на зручність та практичність цих пристроїв, всі вони були електрифіковані, перейшовши в засоби електричної механізації обліку.

Дослідження розвитку облікових систем на території України показало, що довгий час в обліку використовувалися лише ручні розрахунки і записи, механізація розпочалася з арифмометрів, винайдених Вільгодтом Однером у 1874 р. Перші кроки з автоматизації обліку запроваджувалися вже у СРСР і саме на території Української РСР. Зокрема, у 1925 році при Всеукраїнському інституті праці у м. Харків була розроблена й апробована для наукових й економічних розрахунків перша в СРСР машинолічильна станція, що здійснювала як економіко-статистичні, так й бухгалтерські розрахунки з використанням перфораційних обчислювальних машин. Дана станція формувала таблиці витрат товарно-матеріальних цінностей, калькуляційні та зарплатні відомості, статистичні таблиці, що надавали широкі можливості з аналізу та дослідження даних, необхідних для оптимізації виробничих процесів [8].

Завдяки позитивному досвіду харківських вчених у 1938-1942 роках в СРСР була розроблена програма масового виробництва лічильних машин і механізації обліку, яка через Другу світову війну була відтермінована до 1949 р. Вона передбачала дві форми механізації обліку:

- велика механізація – коли на великих підприємствах із чисельністю працівників понад 3000 осіб мали встановлюватися розрахунково-перфораційні машини та створюватися машинолічильні станції,

- мала механізація – коли на невеликих і середніх підприємствах мали застосовуватися розрахунково-клавійні машини й створюватися машинолічильні бюро [10].

Переважаючою була мала механізація. За такої форми використовувалися розрахунково-клавійні, тобто сумуючі (для додавання та віднімання) й обчислювальні (в основному для множення та ділення) машини, а також розрахунково-табличні, до яких належали бухгалтерські (сумуючі машини, що дозволяли формувати документи) та фактурні (обчислювальні машини з формуванням документів). Сумуючими й обчислювальними машинами послуговувалися лише для механізації окремих облікових операцій, тоді як розрахунково-табличні пристрої зазвичай застосовувалися для складання відомостей на відвантаження цінностей, складання розрахунково-платіжних відомостей, зведених реєстрів синтетичного та аналітичного обліку. Фактурні машини широко використовувалися для виписки первинних документів (рахунків-фактур, накладних тощо) та досить часто для заповнення карток складського аналітичного обліку задля дотримання тотожності між записами у документах й звітах та виведення поточного залишку за кожним найменуванням [1].

Складніші операції проводилися на розрахунково-перфораційних машинах, застосування яких можна віднести до електромеханічної облікової системи ведення обліку. Первинні документи групувалися і передавалися на машинолічильні станції чи інформаційно-обчислювальні центри. Оператори машинолічильних станцій фіксували дані на

перфокартах та формували контрольні табуляграми у формі журналів реєстрації господарських операцій, що застосовувалися для контролю повноти і правильності перенесення інформації у машинозчитувальний формат. Окремо готувалися для багаторазового використання перфокарти, які містили нормативно-довідкову інформацію про ціни, розцінки, тарифи, норми тощо. Перфокарти сортувалися, рахувалися і табулювалися для формування різноманітних вихідних реєстрів у вигляді табуляграм. Підсумкова інформація аналітичних і синтетичних оборотних відомостей автоматично відтворювалася не лише у формі табуляграм, а й перфокарт для подальшого використання [10].

Новітні засоби фіксації й обробки інформації призвели до виникнення нової форми обліку. У наукових колах довгий час проводилася дискусія щодо її назви. Більшість вчених погоджувалися, що вона має бути пов'язана з назвою основного реєстру бухгалтерського обліку “табуляграми”, тому Ісаков В. І., Подольський В. І. [6] називають таку форму таблично-перфокартковою, а Нарібаєв К. Н. [1] – таблично-матричною.

Тут слід зазначити: вагомим поштовхом до зародження автоматизованих облікових систем послужило винайдення різного роду механічних облікових пристроїв. Тому, незважаючи на твердження деяких науковців, що початком автоматизації бухгалтерського обліку стало використання комп'ютерної техніки чи інших електронних технічних засобів, на нашу думку, автоматизація обліку була розпочата ще в час застосування перших механічних пристроїв із автоматичною фіксацією інформації. Такі облікові пристрої дозволили перейти від ручного документування на новий етап механізованого ведення бухгалтерського обліку.

У 50-60-ті роки відбувся новий виток у розвитку засобів облікової фіксації інформації, а саме: більшість механічних засобів збору, обробки й фіксування інформації поступово почали замінюватися на електронні. А в 1950 р. під керівництвом академіка Лебедева С. О. в Інституті електротехніки Академії наук УРСР у м. Києві розроблена перша на євразійському континенті електрообчислювальна машина – мала електронна рахункова машина (МЕСМ) [5], що відкриває еру комп'ютеризації.

Першими програмованими комп'ютерами в СРСР стали “Минск-1”, “Стрела”, БЕСМ, “Урал-1”. Вони були громіздкими, займали великі площі, а деколи окремі приміщення і спочатку використовувалися у сфері оборонних або ж загальнодержавних економічних розрахунків. Опрацьовані дані виводилися ними спочатку на паперових перфокартах, паперових стрічках. Проте такі технічні засоби швидко розвивалися й вдосконалювалися. Тому пізніше на їх основі був проведений перший електронний запис на магнітній стрічці (а далі на магнітних дисках). Таким чином був розпочатий етап впровадження електронних інформаційних систем.

Новостворені комп'ютери вимагали ще однієї складової – програмного забезпечення. Перші програми, розроблені у 50-х роках, були малоефективними, індивідуально налаштованими для кожної

машини. Вони створювалися великими колективами протягом тривалого часу й до моменту застосування практично застарівали. А ще таке програмне забезпечення вирізнялося високою ціною та низьким ступенем надійності, отож нові розробки практично не здійснювалися.

Разом з тим, комп'ютерна техніка, засоби зв'язку і програми постійно удосконалювались і у 1960-х роках минулого століття виникають перші проекти автоматизованих систем управління (АСУ) у вигляді комплексів програмних і технічних засобів. Їх впровадження на підприємствах мало дати значний економічний ефект за рахунок автоматизації й поліпшення обліку і контролю, здійснення оперативного управління й збалансованого планування, проведення більш ефективного аналізу.

Перший у СРСР проект із впровадження АСУ був здійснений в Україні - на Львівському телевізійному заводі проф. Глушковым В. М. [3]. Технічною базою для роботи АСУ "Львів" стали дві модифіковані універсальні ЕОМ "Мінськ-22", що були доукомплектовані додатковими блоками. Це дозволило використовувати всі технічні можливості у системному режимі, тобто вирішувати завдання управління в реальному часі. Роботи зі створення АСУ "Львів" проходили з 1965 р. по 1969 р. у два етапи. У 1967 р. завершився перший етап, при якому були вирішені завдання оперативного планування й диспетчеризації виробництва, а також його матеріально-технічного забезпечення. У 1969 р. після завершення другого етапу було здійснено автоматизацію обліку і звітності на підприємстві, а також вирішувалися завдання техніко-економічного планування та прогнозування. Таким чином, проект АСУ "Львів" вважався досить успішним, адже на його базі було здійснено поєднання автоматизації бізнес-процесів, бухгалтерського обліку і логістики.

Автоматизація бізнес-процесів призвела до виникнення нової системи документування й обробки даних, котру можна кваліфікувати як електронну обліково-інформаційну систему, що включає технічні й програмні засоби фіксації й обробки інформації з використанням електронних носіїв.

Така обліково-інформаційна система широко обговорювалася в наукових колах. Зокрема, Подольський В. І. у 1976 р. виокремлює основні атрибути тогочасного документування, що відповідають ознакам електронної обліково-інформаційної системи. Докладно вивчивши методику автоматизованого фіксування вихідних даних, він піднімає питання щодо бездокументального введення інформації, пропонує нові реєстри у формі машинограм та відеограм, вивчає організацію зберігання й відтворення інформації у файлах [5]. Додонов А. О. зазначає, що нова автоматизована форма рахівництва має передбачати "виконання всіх облікових робіт, починаючи з виписки первинних документів і закінчуючи отриманням необхідного зведення звітних даних за допомогою обчислювальних машин" [2]. Кузьмінський А. М., Бонев Ж. Б., Смолянінов В. І. засвідчують неможливість поєднання паперових та машинно-орієнтованих форм і

проводять поділ машинно-орієнтованих форм відповідно до технічних засобів обробки інформації на універсальні електронно-обчислювальні машини (ЕОМ) та мікроелектронно-обчислювальні машини (мікроЕОМ) [5]. Соколов Я. В. також здійснює диференціацію машинно-орієнтованих форм залежно від технічних засобів, на яких вони повинні бути реалізовані, на розподілені обчислювальні системи (РОС) (взаємопов'язаний комплекс мікроЕОМ) та автоматизовані робочі місця (АРМ) [4].

На початку 1990-х років із розпадом СРСР гро-міздки комп'ютери і об'ємні й складні бухгалтерські програмні продукти стають непотрібними у зв'язку із зменшенням складних процесів виробництва на великих заводах та децентралізацією бухгалтерського обліку. Разом з тим, із розвитком ринкових відносин, збільшенням обсягів приватного бізнесу, широким використанням персональної комп'ютерної техніки значно зростає попит на швидкі і мобільні інформаційні системи й технології у бухгалтерському обліку. Цю нішу зайняли програмні продукти приватних підприємств, що поєднували функції введення первинних даних в автоматизовану інформаційну систему та їх обробку з виведенням звітних показників. Отож, на ринку інформаційних послуг країн колишнього СРСР з'явилися програми "1С:Бухгалтерія" (1991 р.), "Турбо бухгалтер" (1991 р.), "Парус-Бухгалтерія" (1992 р.) та ін.

Такі програми дозволили автоматизувати збір первинної інформації, зберігати на машинних носіях нормативно-довідкову інформацію багаторазового використання, надали можливість за запитом отримувати звіти за необхідними формалізованими показниками. Це значно прискорило обліковий процес та спростило процедуру контролю й виправлення помилок. Водночас розширився обсяг інформації, що формувалася в обліковій системі, з'явилися нові можливості використання інформації для потреб управління, проте управлінські звіти й надалі складалися вручну.

Саме це створило умови для переходу до повноцінної автоматизації бухгалтерського обліку, що викликало у наукових колах чергові дискусії стосовно трактування форми бухгалтерського обліку із застосуванням інформаційних систем і технологій. Деякі автори, беручи до уваги співпрацю між користувачами та електронно-обчислювальними машинами, тобто форму взаємодії з технічними засобами, називали таку форму "діалоговою" (Писаревська Т. А. [10]) або "діалогово-автоматизованою" (Завгородний В. П. [4]). Інші науковці (Івахненко С. В. [5], Бугинець Ф. Ф. [2], Пушкар М. С. [5]) стверджували, що основою автоматизації обліку є комп'ютерна техніка, та вважали за доцільне називати цю форму обліку "комп'ютерною" або "комп'ютеризованою". Проте більшість авторів, зокрема таких як Кузьмінський А. М., Сопко В. В. [7], Подольський В. І., Дік В. В., Урінцов А. І. [4], Бенько М. М. [1], називали дану форму обліку "автоматизованою". Аргументи застосування такого терміна були різними. Зокрема, Подольський В. І., Дік В. В., Урінцов А. І. зазначали, що "автоматизо-

вана” форма бухгалтерського обліку базується на системі автоматизованих робочих місць [4]. У свою чергу, Бенько М. М. стверджував, що термін “автоматизована” є більш обґрунтованим, оскільки, крім комп’ютерів, для автоматизації обліку застосовують й інші засоби автоматизованої обробки даних, зокрема засоби автоматизації первинного обліку [1]. Таке обґрунтування, на нашу думку, є більш аргументованим.

Облікові програмні продукти, що завоювали ринок України ще з 90-х років, постійно розвивались та удосконалювались. Проте більшість із них були російського походження, що стало новим викликом при виникненні військової загрози з боку Російської Федерації і накладенні санкцій на виробників російських програмних продуктів. Тому ринок України почав наповнюватися найбільш розповсюдженими західними аналогами, серед яких німецька SAP, американські Microsoft Dynamics, Oracle, шведська IFS, польська BAS. Ці програми є досить ефективними, зокрема дозволяють управляти виробництвом, документооборотом і вести бухгалтерський облік. Водночас налаштування та подальше використання таких систем є дороговартісним. Вони не пристосовані до українського ринку інформаційних послуг, зокрема й до постійних змін українського законодавства. Разом з тим, вивільнення ринку дало суттєвий поштовх і до впровадження вітчизняних програмних продуктів, найбільш популярними з яких на даний час є IT-Enterprise, Дебет Плюс, ISpro.

Розвиток нових технічних засобів збору, фіксування і передачі облікової інформації, виникнення та постійне поліпшення носіїв інформації, удосконалення бухгалтерських програм, нові форми зберігання інформації (зокрема, на віддалених серверах, що знаходяться за межами самої компанії або на орендованих хмарних серверах партнерів) дозволили розвинути новітні системи електронного документування, документообігу та ведення обліку. Це суттєво видозмінило основні елементи сучасної електронної обліково-інформаційної системи (зокрема, електронне документування та електронний документообіг), не змінивши її сутності як процесу автоматизованої реєстрації фактів господарської діяльності підприємства, їх групування, електронної обробки і передачі узагальненої інформації з допомогою комп’ютерно-комунікаційної техніки внутрішнім і зовнішнім користувачам для прийняття управлінських рішень.

Це призвело, на думку Івахненкова С. В., до трансформації автоматизованої (комп’ютеризованої) форми бухгалтерського обліку у комп’ютерно-комунікаційну, що базується на засобах обчислювальної та комунікаційної техніки [5]. Він розробив

основні принципи функціонування цієї форми, що полягають у накопиченні інформації про господарські факти у формі єдиного хронологічного регістру, ведення якого базується на застосуванні сучасних комп’ютерів та електронних засобів комунікації.

Пізніше Муравський В. В. більш детально описав дану форму, вивчив комунікаційні канали і визначив її важливі завдання, до яких відніс: повну автоматизацію збору та реєстрації первинних даних, дистанційне передавання облікової інформації, застосування хмарних сервісів та делегування облікових повноважень [9].

Застосування комп’ютерно-комунікаційної форми в поєднанні з технологічними засобами призводить до заміщення в системі обліку усіх усних та письмових комунікацій на електронно-цифрові, тобто відбувається цифровізація обліково-інформаційних систем із використанням основних компонентів, притаманних даному етапу.

Окрім того, видозмінюється сутність документування з використанням цифрових документів без прямої передачі чи зберігання даних, а тільки через їх візуалізацію за допомогою доступу до електронних реєстрів. Таким чином, трансформується й сама обліково-інформаційна система, змінюється спосіб отримання, передачі та зберігання даних через відмову від обміну будь-якими файловими документами або ж з розподілом інформаційних даних у різних місцях зберігання з їх об’єднанням лише при перегляді документа.

Тому, на нашу думку, наступним є етап цифровізації обліково-інформаційних систем, тобто формування цифрових обліково-інформаційних систем, які об’єднують в єдине ціле документування та документооборот, оскільки процес створення, підтвердження верифікації і передачі документа відбувається при цьому одночасно.

Узагальнення етапів формування і розвитку обліково-інформаційних систем в Україні відобразимо на рис. 1.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Узагальнюючи порядок формування обліково-інформаційних систем в Україні, слід зазначити, що вони пройшли значний шлях, зазнавали постійних змін та модернізувалися під впливом технічного прогресу, нових потреб інформаційного забезпечення бізнесу. У зв’язку з цим у формуванні і розвитку обліково-інформаційних систем можна виділити кілька етапів:

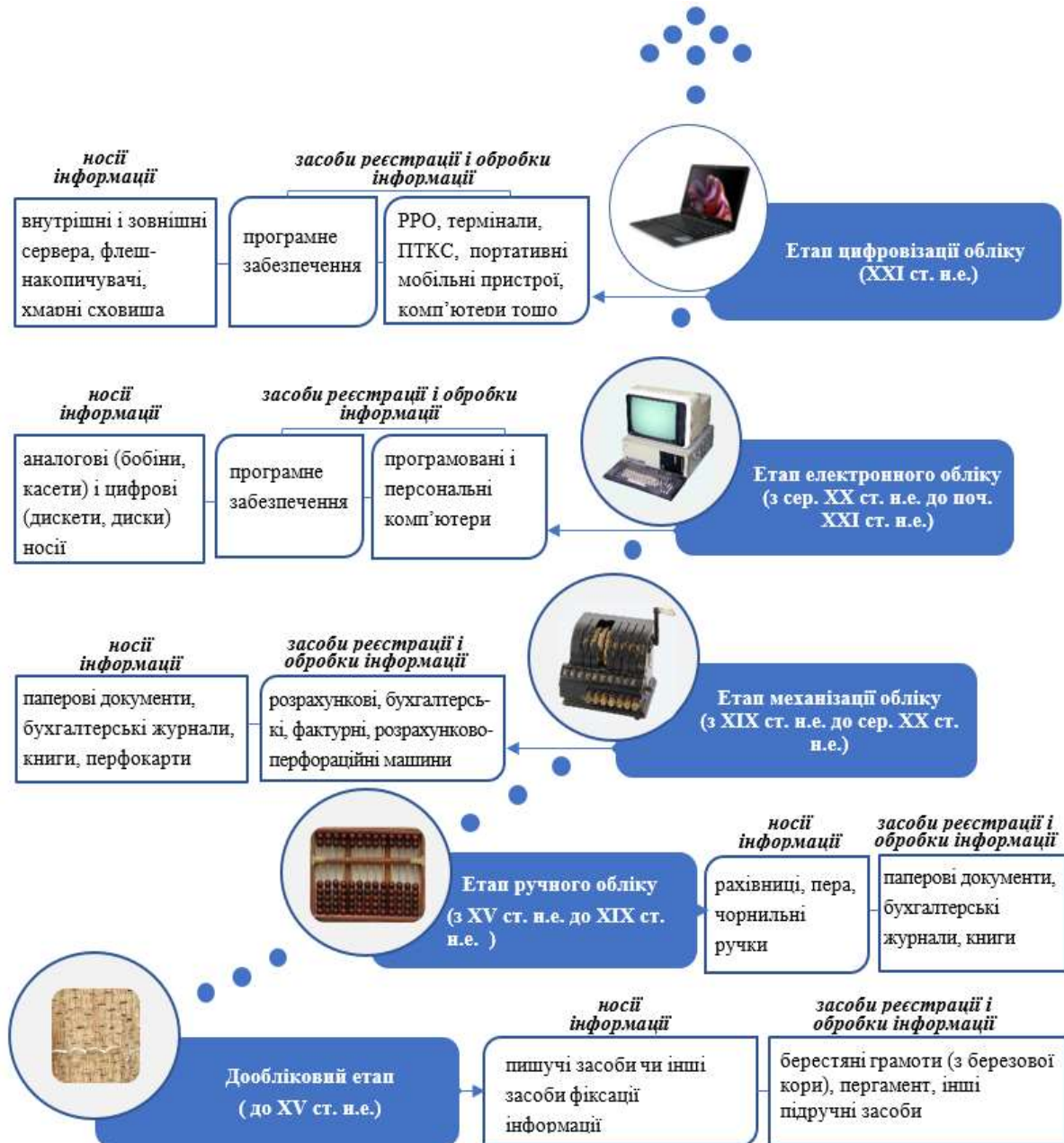

Рис. 1. Етапи формування і розвитку обліково-інформаційних систем в Україні

(Укладено автором)

➤ Дообліковий етап, за якого відсутній бухгалтерський облік як система, а лише здійснюється фіксування інформації на будь-яких підручних засобах.

➤ Етап ручного фіксування інформації – розвивається елементарна (первинна) облікова система і здійснюється ручне фіксування інформації на матеріальних носіях, зокрема й паперових.

➤ Етап механізованого обліку, за якого формується механізована облікова система і здійснюється автоматичне фіксування інформації на паперових носіях.

➤ Етап електронного обліку, коли формується електронна обліково-інформаційна система і здійснюється автоматичне фіксування інформації на електронних носіях за допомогою електронних

засобів. Саме на цьому етапі починають застосовуватися електронні форми документування та електронного документообігу.

➤ Етап цифровізації обліку, за якого створюється електронно-цифрова обліково-інформаційна система та здійснюється автоматичне фіксування інформації у цифровому просторі за допомогою електронних засобів із розподілом та зберіганням інформації на цифрових носіях. На цьому етапі поєднується електронне документування та електронний документообіг, оскільки такі процеси відбуваються одночасно.

За кожного з них видозмінювалися форми бухгалтерського обліку. На нашу думку, три останні етапи є етапами автоматизованого обліку, оскільки фіксування й обробка інформації здійснювалися за

допомогою спеціальних технічних засобів в автоматичному режимі. З них два вирізняються широким запровадженням в облік електронних засобів фіксації, обробки, зберігання, передачі інформації. Тому їх можна вважати новими етапами розвитку електронних обліково-інформаційних систем в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенько М. М. Інформаційні системи і технології в бухгалтерському обліку : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 336 с.
2. Бутинець Ф. Ф., Івахненко С. В., Давидюк Т. В., Шахрайчук Т. В. Інформаційні системи бухгалтерського обліку / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. Житомир : ПП "Рута", 2002. 544 с.
3. Глушкова В. В., Подчасова Т. П. К истории цифровых трансформаций: АСУ Львов. *Ідеї академіка В.М. Глушкова і сучасні проблеми штучного інтелекту* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. "Глушковські читання", Київ, 2019 р. / уклад. : Ю. В. Крак, А. О. Пашко, А. А. Мельниченко, В. Д. Піхорович; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, ф-т комп'ютерних наук та кібернетики; Нац. техн. ун-т України "КПІ ім. І. Сікорського", ф-т соціології і права; Ін-т кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України; Ін-т проблем мат. машин і систем НАН України. Київ, 2019. С. 57-60. URL: http://www.icfest.kiev.ua/MUSEUM/TXT/ASU_Lviv.pdf.
4. Завгородній В. П. Автоматизація бухгалтерського учета, контролю, аналізу і аудиту : монографія. К. : АСК, 1998. 768 с.
5. Івахненко С. В. Організація бухгалтерського обліку в умовах застосування комп'ютерної техніки (на прикладі підприємств Житомирської області) : дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04. Житомир, 1998. 225 с.
6. Кононенко Л., Назарова Г. Форми бухгалтерського обліку: ретроспектива та сучасність. *Економічний простір*. 2020. № 157. С. 89-96. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/157-17>.
7. Кузьминский А. Н., Сопко В. В. Организация бухгалтерского учета и анализа хозяйственной деятельности. К. : Вища шк., 1986. 256 с.
8. Михайличенко Д. Ю. Всеукраинский институт труда и становление харьковской школы научного менеджмента (1921-1930 гг.). *Гілея: науковий вісник*. Збірник наукових праць. К. : ВІР УАН, 2012. Вип. 60 (№5). С. 100-106.
9. Муравський В. В. Комп'ютерно-комунікаційна форма обліку : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 486 с.
10. Писаревська Т. А. Інформаційні системи обліку та аудиту. К. : КНЕУ, 2004. 369 с.
11. Пронь Н. О. Носії облікової інформації: історичний аспект. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. Вип. 18. С. 340-347. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2011_18_44.
12. Пушкар М. С., Журавель Г. П., Литвин Ю. Я., Мельник В. Г. Бухгалтерський облік: основи методології і організації. Тернопіль : Економічна думка, 1997. 266 с.

REFERENCES

1. Ben'ko, M. M. (2010), *Informatsijni systemy i tekhnologii v bukhholders'komu obliku* : monografija, Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, K., 336 s.
2. Butynets', F. F. Ivakhnenkov, S. V. Davydiuk, T. V. and Shakhrajchuk, T. V. (2002), *Informatsijni systemy bukhholders'koho obliku / za red. prof. F. F. Butyntsia*, PP "Ruta", Zhytomyr, 544 s.
3. Hlushkova, V. V. and Podchasova, T. P. (2019), *K ystoryy tsyfrovyykh transformatsyj: ASU L'vov. Idei akademika V.M. Hlushkova i suchasni problemy shtuchnoho intelektu* : materialy VIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. "Hlushkovs'ki chytannia", Kyiv, 2019 r. / uklad. : Yu. V. Krak, A. O. Pashko, A. A. Mel'nychenko, V. D. Pikhorovych; Kyivs'kyj nats. un-t im. T. Shevchenka, f-t komp'iuternykh nauk ta kibernetiky; Nats. tekhn. un-t Ukrainy "KPI im. I. Sikors'koho", f-t sotsiologii i prava; In-t kibernetiky im. V.M. Hlushkova NAN Ukrainy; In-t problem mat. mashyn i system NAN Ukrainy. Kyiv, s. 57-60, available at: http://www.icfest.kiev.ua/MUSEUM/TXT/ASU_Lviv.pdf.
4. Zavorodnyj, V. P. (1998), *Avtomatyzatsiya bukhholders'koho ucheta, kontroliia, analiza y audyta* : monografyia, ASK, K., 768 s.
5. Ivakhnenkov, S. V. (1998), *Orhanizatsiia bukhholders'koho obliku v umovakh zastosuvannia komp'iuternoї tekhniki (na prykladi pidpriemstv Zhytomyrs'koi oblasti)* : dys. ... kand. ekon. nauk: 08.06.04, Zhytomyr, 225 s.
6. Kononenko L. and Nazarova H. (2020), *Formy bukhholders'koho obliku: retrospektyva ta suchasnist'*, *Ekonomichnyj prostir*, № 157, s. 89-96, available at: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/157-17>.
7. Kuz'mynskij, A. N. and Sopko, V. V. (1986), *Orhanyzatsiia bukhholders'koho ucheta y analiza khoziajstvennoj deiatel'nosti*, *Vyscha shk.*, K., 256 s.
8. Mykhajlychenko, D. Yu. (2012), *Vseukrayn'skyj ynstitut truda y stanovlenye khar'kovskoj shkoly nauchnoho menedzhmenta (1921-1930 hh.)*, *Hileia: naukovyj visnyk*. Zbirnyk naukovykh prats', VIR UAN, K., vyp. 60 (№5), s. 100-106.
9. Muravs'kyj, V. V. (2018), *Komp'iuternokomunikatsijna forma obliku* : monografija, TNEU, Ternopil', 486 s.
10. Pysarevs'ka, T. A. (2004), *Informatsijni systemy obliku ta audytu*, KNEU, K., 369 s.
11. Pron', N. O. (2011), *Nosii oblikovoi informatsii: istorychnyj aspekt*, *Finansy, oblik i audyt*, vyp. 18, s. 340-347, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2011_18_44.
12. Pushkar, M. S. Zhuravel', H. P. Lytvyn, Yu. Ya. and Mel'nyk, V. H. (1997), *Bukhhalters'kyj oblik: osnovy metodologii i orhanizatsii*, *Ekonomichna dumka*, Ternopil', 266 s.

Стаття надійшла до редакції 16 квітня 2024 року

УДК 338.2

Панченко В. А.,

or_panchenko@ukr.net, Orcid ID: 0000-0003-0958-7752,

д. е. н., проф., завідувач кафедри менеджменту та підприємництва Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

ОПТИМІЗАЦІЯ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ЛОГІСТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОРУШЕННЯ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ

Анотація. *Дана стаття присвячена надзвичайно актуальним проблемам оптимізації агропромислової логістики України в умовах серйозного порушення усталених ланцюгів постачання, спричиненого військовою агресією Росії. Обґрунтовано високу значущість проведення ґрунтовного дослідження деструктивного впливу війни на функціонування агрологістичної системи України з огляду на винятково важливу роль агропромислового сектору в структурі національної економіки та його вагомий внесок у формування ВВП, експортних надходжень, продовольчої безпеки держави. Метою статті є розробка науково обґрунтованих та практично орієнтованих рекомендацій щодо суттєвого підвищення ефективності функціонування агрологістики в надскладних умовах масштабної військової агресії на основі всебічного аналізу ключових проблем, деструктивних чинників, а також вивчення та адаптації кращих світових практик антикризового управління логістичними системами. У результаті проведеного дослідження ідентифіковано, класифіковано та системно проаналізовано основні виклики та загрози для сталого розвитку агрологістики України, що виникли внаслідок розв'язаної РФ широкомасштабної війни проти нашої держави. На основі аналізу динаміки ключових кількісних та якісних показників роботи агропромислового комплексу України та його логістичної інфраструктури у довоєнний та воєнний періоди виявлено основні негативні тренди та диспропорції. Використовуючи релевантні статистичні дані з авторитетних офіційних джерел, наочно продемонстровано масштаби скорочення виробництва та експорту основних видів агропродукції, суттєві зміни у структурі логістичних потоків внаслідок блокади українських морських портів агресором та значного руйнування інфраструктури на активній фазі бойових дій. Визначено орієнтовні обсяги необхідних інвестицій за ключовими напрямками відновлення, модернізації та нарощення логістичного потенціалу АПК України до довоєнного рівня та з урахуванням нових викликів. Запропоновано комплекс пріоритетних напрямів оптимізації агрологістики в умовах військових дій, що включає розвиток альтернативної логістичної інфраструктури на заміну зруйнованої чи заблокованої, максимальну диверсифікацію експортних маршрутів та освоєння нових ринків збуту, впровадження сучасних цифрових технологій управління логістикою, багаторівневу державну підтримку агровиробників шляхом компенсації частини логістичних витрат, страхування воєнних ризиків, пільгового кредитування, а також поглиблення міжнародної співпраці задля деблокади портів, залучення інвестицій в аграрну інфраструктуру, протидії експортним обмеженням. Окреслено широкий спектр перспективних напрямів подальших досліджень даної проблематики, що мають передбачати поглиблений аналіз кращого світового досвіду антикризової агрологістики та розробку на цій основі методичного інструментарію інтегрального оцінювання ефективності реалізації на національному рівні комплексу оптимізаційних заходів для підвищення стійкості агропромислової логістики України в умовах війни.*

Ключові слова: агропромислова логістика, ланцюги постачання, порушення, оптимізація, війна, агросектор.

Panchenko V. A.

or_panchenko@ukr.net, Orcid ID: 0000-0003-0958-7752,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Management and Entrepreneurship, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi

OPTIMIZATION OF AGRO-INDUSTRIAL LOGISTICS OF UKRAINE IN CONDITIONS OF SUPPLY CHAIN DISRUPTION DUE TO WAR

Abstract. *This article is devoted to the extremely urgent problems of optimizing the agro-industrial logistics of Ukraine in the conditions of a serious disruption of established supply chains caused by Russian military aggression. The high significance of conducting a thorough study of the destructive impact of war on the functioning of the agro-logistics system of Ukraine is substantiated, given the exceptionally important role of the agro-industrial sector in the structure of the national economy and its significant contribution to the formation of GDP, export revenues, and food security of the state. The purpose of the article is to develop scientifically substantiated and practice-oriented recommendations for a substantial increase in the efficiency of agro-logistics functioning in the extremely difficult conditions of large-scale military aggression based on a comprehensive analysis of key problems, destructive factors, as well as*

the study and adaptation of the world's best practices in anti-crisis management of logistics systems. As a result of the conducted research, the main challenges and threats to the sustainable development of Ukraine's agro-logistics, which arose as a result of the large-scale war unleashed by the Russian Federation against our state, were identified, classified, and systematically analyzed. Based on the analysis of the dynamics of key quantitative and qualitative indicators of the performance of the agro-industrial complex of Ukraine and its logistics infrastructure in the pre-war and war periods, the main negative trends and imbalances were revealed. Using relevant statistical data from authoritative official sources, the scale of the reduction in production and export of main types of agricultural products, significant changes in the structure of logistics flows due to the blockade of Ukrainian seaports by the aggressor, and significant destruction of infrastructure during the active phase of hostilities are clearly demonstrated. The estimated amounts of necessary investments in the key areas of restoration, modernization, and expansion of the logistics potential of the Ukrainian agro-industrial complex to the pre-war level and taking into account new challenges are determined. A set of priority directions for optimizing agro-logistics in the conditions of military operations is proposed, which includes the development of alternative logistics infrastructure to replace the destroyed or blocked one, maximum diversification of export routes and development of new sales markets, introduction of modern digital technologies for logistics management, multi-level state support for agricultural producers through compensation of part of logistics costs, insurance of military risks, preferential lending, as well as deepening international cooperation to unblock ports, attract investment in agricultural infrastructure, and counter export restrictions. A wide range of prospective directions for further research on this issue is outlined, which should include an in-depth analysis of the world's best experience in anti-crisis agro-logistics and the development on this basis of methodological tools for integrated assessment of the effectiveness of the implementation at the national level of a set of optimization measures to increase the resilience of Ukraine's agro-industrial logistics in wartime.

Key words: agro-industrial logistics, supply chains, disruption, optimization, war, agricultural sector.

JEL Classification: M11

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-08>

Постановка проблеми. Військова агресія Російської Федерації проти України призвела до значних порушень у функціонуванні агропромислового комплексу та його логістичної інфраструктури [1]. Блокування морських портів, руйнування транспортних шляхів та інфраструктури, перебої з постачанням палива, добрив та інших ресурсів, необхідних для сільськогосподарського виробництва, суттєво ускладнили логістику агропродукції.

Агросектор відіграє ключову роль в економіці України. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [2], у 2021 році частка сільськогосподарства у ВВП становила 10,6%, а експорт агропродовольчої продукції склав 27,8 млрд дол. США, або 41% від загального експорту України. Порушення ланцюгів постачання агропродукції через війну загрожує не лише продовольчій безпеці та експортному потенціалу України, а й світовій продовольчій безпеці, адже наша країна є одним із провідних експортерів зернових та олійних культур на глобальному ринку.

Все це актуалізує потребу в ґрунтовному дослідженні впливу війни на агрологістику України та розробці ефективних рішень для оптимізації логістичних процесів у агропромисловому комплексі в умовах військової агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика агропромислової логістики в Україні знайшла відображення у працях багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, В. Г. Алькема [3] досліджував теоретико-методологічні засади агрологістики та управління ланцюгами постачань у сільському господарстві. Н. М. Вахович [4] розкрила особливості управління агрологістикою на

різних рівнях. О. В. Захарова [5] проаналізувала сучасний стан та перспективи розвитку аграрної логістики в Україні.

Окремі аспекти впливу війни на агросектор та агрологістику України висвітлювалися в аналітичних матеріалах консалтингових компаній та міжнародних організацій. Зокрема, звіт Київської школи економіки [6] розкриває масштаби руйнувань та збитків агросектору України внаслідок війни. Дослідження ФАО [7] присвячене впливу війни на продовольчу безпеку України та світу. Проте проблеми оптимізації агрологістики в умовах війни досі не отримали системного та комплексного висвітлення у наукових публікаціях.

Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо оптимізації агропромислової логістики України в умовах порушення ланцюгів постачання через війну на основі аналізу ключових проблем, вивчення кращих практик та оцінки перспектив розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство та харчова промисловість України зазнали значних втрат та руйнувань внаслідок військової агресії РФ. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [8], станом на травень 2022 року прямі документально підтверджені збитки агросектору від бойових дій перевищили 4,3 млрд дол. США. Агровиробництво на тимчасово окупованих територіях скоротилося на 70-80%, площа неконтрольованих або замінованих сільськогосподарських земель сягає 25% усіх посівних площ України.

Таблиця 1

Динаміка ключових показників агрологістики України у 2021-2022 рр.

Показник	2021	2022	Відносна зміна, %
Експорт зернових, млн т	44,7	39,4	-11,9
Експорт олійних культур, млн т	5,3	4,1	-22,6
Перевезення зерна залізницею, млн т	35,2	23,1	-34,4
Перевезення зерна авто транспортом, млн т	8,3	11,7	+40,1
Перевалка агропродукції в портах, млн т	52,1	30,4	-41,7

Джерело: сформовано автором за даними [9, 19].

Таблиця 2

Оцінка потреб у інвестиціях на відновлення та розвиток агрологістики України

Напрямок інвестування	Потреба у інвестиціях, млрд дол. США
Відновлення залізничної інфраструктури	2,8
Розвиток річкової логістики	1,2
Модернізація елеваторів та зерносквоищ	1,0
Розбудова логістичних хабів на кордоні з ЄС	0,7
Цифровізація систем управління агрологістикою	0,3
Всього	6,0

Джерело: сформовано автором за даними [10, 14].

Ключовими проблемами агропромислової логістики України внаслідок війни стали:

1. Блокада українських морських портів, через які до війни експортувалося понад 90% зернових та 60% олійних культур. За підсумками 2022/23 МР експорт зернових скоротився на 30,7% порівняно з попереднім роком – до 39,4 млн тонн [9].

2. Руїнування транспортної та логістичної інфраструктури (залізничних та автомобільних шляхів, мостів, елеваторів, складів тощо). Збитки транспортної інфраструктури України через війну оцінюють у 26-30 млрд дол. США [10].

3. Дефіцит палива та агрохімікатів через проблеми з постачанням. Значна частка дизпалива та мінеральних добрив, які залучає агросектор України, імпортувалася з РФ та Білорусі. У 2022 році використання дизпалива в агровиробництві скоротилося на 20%, мінеральних добрив – на 30% [11].

4. Логістичні розриви у постачанні сільгосптехніки, запчастин, насіння, засобів захисту рослин і т.д. Близько 60% потреб агрокомпаній в імпортній техніці та обладнанні залишаються незадоволеними [12].

5. Проблеми з фінансуванням агрологістики через високі ризики, зростання цін та обмежений доступ до кредитних ресурсів. 78% агрокомпаній відзначають брак обігових коштів для організації логістики врожаю [13].

Для оптимізації агрологістики в таких умовах доцільно реалізувати низку заходів:

1. Розвиток альтернативної логістичної інфраструктури для експорту агропродукції – залізничного та річкового транспорту, автомобільних

шляхів, прикордонних терміналів, елеваторів тощо. За оцінками експертів, загальні потреби в інвестиціях на розбудову та модернізацію агрологістичної інфраструктури України перевищують 5 млрд дол. США [14].

2. Диверсифікація експортних маршрутів через наземні кордони з країнами ЄС та морські порти Румунії, Молдови, країн Балтії тощо. У 2022 році частка експорту агропродукції через західні кордони України зросла із 8% до 67%, але вартість логістики збільшилася у 5-6 разів [15].

3. Цифровізація логістичних процесів в АПК, впровадження систем відстеження вантажів, електронного документообігу, онлайн-платформ для пошуку перевізників тощо. Використання AgriChain дозволяє скоротити витрати на логістику агропродукції на 20-30% [16].

4. Державна підтримка агрологістики у вигляді компенсації логістичних витрат, страхування ризиків, пільгового кредитування, спрощення експортних процедур. У держбюджеті-2023 на розвиток агрологістики передбачено 2,7 млрд грн [17].

5. Міжнародна співпраця у сфері агрологістики з метою деблокади українських портів, безпечного судноплавства, розвитку альтернативних маршрутів, залучення інвестицій у логістичну інфраструктуру. Важливе значення має реалізація “зернової ініціативи”, в межах якої з серпня 2022 р. експортовано 29 млн тонн агропродукції [18].

Комплексна реалізація цих заходів дозволить підвищити ефективність агропромислової логістики України навіть в умовах війни. За оцінками Мінагрополітики [19], оптимізація агрологістики

дає змогу наростити експорт сільгосппродукції у 2023 році до 50-55 млн тонн порівняно з 42 млн тонн у 2022 році.

Перспективними напрямками розвитку агрологістики України є: створення мережі мультимодальних логістичних хабів для зберігання та перевалки агропродукції; формування кластерів виробничо-логістичної кооперації малих та середніх агровиробників; залучення приватних інвестицій та міжнародної фінансової допомоги у модернізацію логістичної інфраструктури АПК; розробка цифрових платформ та рішень для оптимізації управління агрологістикою; професійна підготовка фахівців із агрологістики [20].

Базовий сценарій прогнозу, за умови завершення активної фази бойових дій до кінця 2024 року та поступового відновлення економіки, передбачає:

– Зростання обсягів виробництва зернових та зернобобових культур до 80-85 млн тонн у 2025 р. та 95-100 млн тонн у 2027 р. порівняно з 65-70 млн тонн в 2023 р. (дані Мінагрополітики).

– Відновлення експорту агропродукції до рівня 55-60 млн тонн у 2025 р. (в т.ч. морськими портами до 35 млн тонн) та 70-75 млн тонн у 2027 р. (в т.ч. морськими портами до 50 млн тонн), тоді як у 2022 р. експортовано лише 40 млн тонн (дані Мінекономіки).

– Збільшення пропускнуєї спроможності залізничної інфраструктури для перевезення агровантажів до 35 млн тонн у 2025 р. та 45 млн тонн у 2027 р. порівняно з 25 млн тонн у 2022 р. (дані Укрзалізниці).

– Зростання обсягів річкових перевезень агропродукції до 20 млн тонн у 2025 р. та 30 млн тонн у 2027 р. завдяки розвитку річкових терміналів та флоту, тоді як у 2021 р. річками транспортовано менше 15 млн тонн (дані Адміністрації морських портів України).

– Підвищення рівня контейнеризації експорту агропродукції з 5% у 2022 р. до 20% у 2025 р. та 35% у 2027 р. завдяки введенню в експлуатацію нових контейнерних терміналів та залученню контейнерних ліній (дані Мінінфраструктури).

– Скорочення частки логістичних витрат у структурі експортної ціни агропродукції з 35-40% у 2022 р. до 20-25% у 2025 р. та 15-20% у 2027 р. за рахунок впровадження цифрових рішень, оптимізації маршрутів, зниження корупційних витрат (експертні оцінки).

Звичайно, реалізація такого прогнозу суттєво залежить від ефективності державної аграрної політики, темпів відбудови економіки та інфраструктури, спроможності залучати масштабні інвестиції в модернізацію логістики, а також низки зовнішніх чинників - світових цін на продовольство, політики країн-імпортерів, глобальної економічної кон'юнктури.

Альтернативні сценарії прогнозу можуть передбачати як більш високі показники розвитку агрологістики України (за умови швидкого завершення війни, сприятливої зовнішньої кон'юнктури, надходження значних обсягів міжнародної допомоги тощо), так і більш песимістичні результати (у

разі затягування бойових дій, ескалації глобальної продовольчої кризи, скорочення врожаїв через кліматичні зміни тощо).

У будь-якому випадку агропромисловий комплекс та його логістична система мають зберегти роль ключового драйвера відновлення та зростання економіки України у післявоєнний період. Але для цього необхідні системні реформи, цільова державна підтримка та значні інвестиції у модернізацію агрологістики відповідно до кращих світових практик та новітніх технологічних трендів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, оптимізація агропромислової логістики України в умовах порушення ланцюгів постачання через війну є комплексним завданням, що потребує розвитку альтернативної інфраструктури, диверсифікації маршрутів, цифровізації процесів, державного стимулювання та міжнародного співробітництва. Реалізація запропонованих заходів дозволить підвищити ефективність агрологістики, збільшити експорт української агропродукції, залучити інвестиції у модернізацію інфраструктури.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на поглиблений аналіз кращого світового досвіду та розробку методичного інструментарію оцінки ефективності заходів із оптимізації агрологістики України в умовах військової агресії. Перспективними є розробка економіко-математичних моделей оптимізації агрологістики, обґрунтування механізмів державно-приватного партнерства у розбудові логістичної інфраструктури АПК, формування кадрового забезпечення агрологістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вплив війни на українське сільське господарство та харчову промисловість. *Київська школа економіки*. 2022. URL: <https://kse.ua/ua/war-impacts-on-ukrainian-agriculture/>.
2. Сільське господарство України 2021. Статистичний збірник / за ред. О. Вишневського. К. : Державна служба статистики України, 2022. 232 с.
3. Алькема В. Г. Агрологістика та управління ланцюгами постачань у сільському господарстві: теорія та практика. К. : НУХТ, 2021. 258 с.
4. Вахович Н. М. Управління агропромисловою логістикою: рівні, функції, завдання. *Економічний форум*. 2020. № 2. С. 82-88.
5. Захарова О. В. Стан та перспективи розвитку аграрної логістики в Україні. *Економіка та держава*. 2022. №2. С. 32-36.
6. Агросектор України: вплив війни. Київська школа економіки. *Київська школа економіки*. 2022. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Агросектор-України_вплив-війни_10.10_f.pdf.
7. War in Ukraine. Impacts on Food Security and Agriculture. FAO, 2023. URL: <https://www.fao.org/3/cc2387en/cc2387en.pdf>.
8. Воєнні втрати: збитки АПК перевищили \$4,3 мільярда. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. 2022. URL: <https://minagro.gov.ua>.

9. Основні показники зовнішньої торгівлі України. *Міністерство економіки України*. 2023. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

10. Оцінка шкоди інфраструктурі від війни перевищила \$143 млрд – KSE. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/05/27/700002/>.

11. Виробництво промислової продукції у 2022 році. Держстат України, 2023.

12. Близько 60% потреб аграріїв в імпортній техніці залишаються незадоволеними. *ІА АПК-Інформ*. 2023. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1537896>.

13. Брак обігових коштів та перешкоди в логістиці – основні виклики для аграріїв у 2023 році. *AgroNews*. 2023. URL: <https://agronews.ua/news/brak-obihovykh-koshtiv-ta-pereshkody-v-lohistrysi-osnovni-vyklyky-dlia-ahrariiv-u-2023-rotsi/>.

14. Оцінка необхідних ресурсів для відновлення та розвитку інфраструктури в Україні. *Центр економічної стратегії*. 2022. URL: <https://ces.org.ua>.

15. Названо частку експорту агропродукції через західні кордони України. *AgroPolit*. 2023. URL: <https://agropolit.com>.

16. AgriChain: як оптимізувати агрологістику та заощадити 20% витрат. *Пропозиція*. 2022. URL: <https://propozitsiya.com/ua>.

17. Щодо державної підтримки АПК у 2023 році. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. 2023. URL: <https://minagro.gov.ua>.

18. Угода про вивіз зерна з портів України продовжена на наступні 2 місяці. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. 2023. URL: <https://minagro.gov.ua>.

19. Прогноз балансів попиту і пропозиції на 2022/23 МР. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. 2023. URL: <https://minagro.gov.ua>.

20. Стратегія розвитку експорту продукції сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року. *Міністерство економіки України*. 2019. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp190588>.

REFERENCES

1. Vplyv vijny na ukrains'ke sil's'ke gospodarstvo ta kharchovu promyslovist' (2022), *Kyivs'ka shkola ekonomiky*, available at: <https://kse.ua/ua/war-impacts-on-ukrainian-agriculture/>.

2. Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy 2021. Statystychnyj zbirnyk / za red. O. Vyshnevs'koho (2022), Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, K., 232 s.

3. Al'kema, V. H. (2021), Ahrolohystyka ta upravlinnia lantsiuhamy postachan' u sil's'komu hospodarstvi: teoriia ta praktyka, NUKhT, K., 258 s.

4. Vakhovych, N. M. (2020), Upravlinnia ahro-promyslovoiu lohistrykoiu: rivni, funktsii, zavdannia, *Ekonomichnyj forum*, № 2, s. 82-88.

5. Zakharova, O. V. (2022), Stan ta perspektyvy rozvytku ahrarynoi lohistryky v Ukraini, *Ekonomika ta derzhava*, №2, s. 32-36.

6. Ahrosetktor Ukrainy: vplyv vijny. (2022), Kyivs'ka shkola ekonomiky. *Kyivs'ka shkola ekonomiky*, available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Ahrosetktor-Ukrainy_vplyv-vijny_10.10_f.pdf.

7. War in Ukraine. Impacts on Food Security and Agriculture. FAO, 2023, available at: <https://www.fao.org/3/cc2387en/cc2387en.pdf>.

8. Voienni vtraty: zbytky APK perevyschyly \$4,3 miliarda (2022), *Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy*, available at: <https://minagro.gov.ua>.

9. Osnovni pokaznyky zovnishn'oi torhivli Ukrainy (2023), *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy*, available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

10. Otsinka shkody infrastrukturi vid vijny perevyschyla \$143 mlrd – KSE (2023), *Ekonomichna pravda*, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/05/27/700002/>.

11. Vyrobnytstvo promyslovoi produktsii u 2022 rotsi. Derzhstat Ukrainy, 2023.

12. Blyz'ko 60% potreb ahraryiv v importnij tekhnitsi zalyshaiut'sia nezadovolenymy (2023), *ІА АПК-Інформ*, available at: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1537896>.

13. Brak obihovykh koshtiv ta pereshkody v lohistrysi – osnovni vyklyky dlia ahraryiv u 2023 rotsi (2023), *AgroNews*, available at: <https://agronews.ua/news/brak-obihovykh-koshtiv-ta-pereshkody-v-lohistrysi-osnovni-vyklyky-dlia-ahrariiv-u-2023-rotsi/>.

14. Otsinka neobkhdnykh resursiv dlia vidnovлення та rozvytku infrastruktury v Ukraini (2022), *Tsentr ekonomichnoi stratehii*, available at: <https://ces.org.ua>.

15. Nazvano chastku eksportu ahroproduktsii cherez zakhidni kordony Ukrainy (2023), *AgroPolit*, available at: <https://agropolit.com>.

16. AgriChain: iak optymizuvaty ahrolohystyku ta zaoschadyty 20% vytrat (2022), *Propozytsiia*, available at: <https://propozitsiya.com/ua>.

17. Schodo derzhavnoi pidtrymky APK u 2023 rotsi (2023), *Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy*, available at: <https://minagro.gov.ua>.

18. Uhoda pro vyviz zerna z portiv Ukrainy prodovzhena na nastupni 2 misiatsi (2023), *Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy*, available at: <https://minagro.gov.ua>.

19. Prohnoz balansiv popytu i propozytsii na 2022/23 MR (2023), *Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy*, available at: <https://minagro.gov.ua>.

20. Stratehiia rozvytku eksportu produktsii sil's'koho gospodarstva, kharchovoi ta pererobnoi promyslovosti Ukrainy do 2026 roku (2019), *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy*, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp190588>.

Стаття надійшла до редакції 09 травня 2024 року

УДК: УДК 334.716

Батьковець Н. О.,

natabatkovets72@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3003-5039,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки та маркетингу ВСП Навчально-науковий Інститут просторового планування та перспективних технологій, Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГОВЕЛЬНОЇ СФЕРИ

***Анотація.** В статті описано основні характеристики бізнес-процесів підприємств торговельної сфери. Бізнес-процеси є базою для успішного функціонування підприємств, їх опис та алгоритмізація дозволяють успішно діяти в умовах мінливого економічного середовища. Акцентовано увагу на тому, що оптимізація бізнес-процесів є важливим стратегічним завданням підприємства, через яке формуються резерви та потенціал для його подальшого розвитку. Визначено, що в економічній системі з розвинутою конкуренцією всі бізнес-процеси підприємства повинні мати релевантне інформаційне забезпечення для належного управління ними. Зазначено: в процесі розширення діяльності підприємства збільшується і кількість бізнес-процесів, які потребують планування, організування і контролю. Наведено характеристики, що повинні відображати локальний опис інформаційної підтримки бізнес-процесів. Для визначення поля задіяних інформаційних одиниць у статті описано блоки бізнес-процесів, притаманних роздрібній торгівлі. Для побудови ефективної системи інформаційного забезпечення діяльності торговельних підприємств запропоновано перелік завдань, які мають бути вирішені при структуризації бізнес-процесів, а також наведено недоліки інформаційного забезпечення управління підприємствами торговельної сфери. Описано типи показників багаторівневої структури організаційної піраміди. У статті наведено недоліки в існуючій системі інформаційного забезпечення управління підприємств: відсутність системного підходу для побудови ІЗ; відсутність інформаційного зв'язку між структурними підрозділами; недостатня оперативність роботи з інформаційними потоками; дублювання даних у різних джерелах; складна система соціально-економічного моніторингу підприємств. Описана концепція ланцюга системної ефективності інформаційного забезпечення, яка базується на параметрах: бізнес-процеси; витрати; споживачі; доходи. У статті акцентовано увагу на синтезуванні різнофункціональної інформації для управління різними блоками бізнес-процесів, що повинна базуватися на рівні узагальненості за різними показниками, межах підприємства, часовій локалізації, складності економічного утворення системи, трансекзестивності показників.*

Ключові слова: бізнес-процес, торговельне підприємство, інформаційне забезпечення, управління.

Batkovets N. O.,

natabatkovets72@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3003-5039,

Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Marketing, Educational-Scientific Institute of Spatial Planning and Advanced Technologies, Lviv Polytechnic National University, Lviv

INFORMATION SUPPORT OF BUSINESS PROCESSES OF TRADE ENTERPRISES

***Abstract.** The article describes the main characteristics of business processes of trade enterprises. Business processes are the basis for the successful functioning of enterprises, their description and algorithmization allow to operate successfully in the conditions of a changing economic environment. Attention is focused on the fact that the optimization of business processes is an important strategic task of the enterprise, through which reserves and potential for its further development are formed. It was determined that in an economic system with developed competition, all business processes of an enterprise must have relevant information support for their proper management. It is noted that in the process of expanding the company's activities, the number of business processes that require planning, organization and control also increases. The characteristics that should reflect the local description of information support for business processes are given. To determine the field of involved information units, the article describes the blocks of business processes inherent in retail trade. In order to build an effective system of information support for the activities of trade enterprises, a list of tasks that must be solved during the structuring of business processes is proposed, as well as the shortcomings of information support for the management of trade enterprises. The article describes the types of indicators of the multi-level structure of the organizational pyramid. The article shows the*

shortcomings in the existing system of information support for the management of enterprises: the lack of a systematic approach to the construction of IS; lack of information communication between structural divisions; insufficient efficiency of work with information flows; duplication of data in different sources; complex system of socio-economic monitoring of enterprises. The concept of the system efficiency chain of information provision is described, which is based on the following parameters: business processes; costs; consumers; income. The article focuses on the synthesis of multifunctional information for the management of various blocks of business processes, which should be based on: the level of generalization according to various indicators, the boundaries of the enterprise, temporal localization, the complexity of the economic formation of the system, the transextensiveness of indicators.

Keywords: business process, trade enterprise, information support, management.

JEL Classification: L81

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-09>

Постановка проблеми. Сучасні підприємства торговельної сфери функціонально задіяні у формуванні та реалізації великої кількості бізнес-процесів. Чисельні бізнес-процеси на сьогоднішній день є формалізовані, чітко структуровані при впровадженні, однак існує велика кількість бізнес-процесів, які виникають рандомно і не мають формалізованого алгоритму реалізації.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням проблем інформаційного забезпечення бізнес-процесів присвячували наукові праці зарубіжні та вітчизняні економісти: Біннер Х., Дейвенпорт Т., Шорт Дж., Портер М., Чампі Дж., Біловодська О., Виноградова О., Дума О., Котлика А., Лепейко Т., Чернобай Л., та багато інших.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад щодо вибору системи інформаційних одиниць для релевантного інформаційного забезпечення управління бізнес-процесами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато бізнес-процесів відрізняються рандомністю і не мають формалізованого алгоритму реалізації. Для таких бізнес-процесів особливо важливо володіти релевантною інформаційною базою, яка надасть змогу зреалізувати той чи інший процес, досягнувши визначеної результативної мети. Однак частіше у такого роду бізнес-процесах формується інформаційна база через призму формалізованого опису дій, що не завжди відповідають очікуваному результату [2]. Тому важливою умовою формування належної інформаційної підтримки бізнес-процесу є його локальний опис, який повинен містити чіткі характеристики, а саме:

- зрозуміла для сприйняття ціль бізнес-процесу. Якщо ціль реальна, набагато простіше прописати алгоритм її досягнення;

- план досягнення цілі повинен бути сформований виключно на фактах та діях, які необхідно здійснити. Покрокова інструкція виконання того чи іншого бізнес-процесу – це запорука вчасного та результативного його здійснення;

- функціональне закріплення кожного етапу за виконавцем із коментарем по перехідних етапах та загальною схемою ланцюговості та черговості.

Бізнес-процес – це послідовність дій, у результаті яких створюється новий продукт/послуга або

проводиться аналіз діяльності всіх співробітників [4]. Жоден бізнес-процес не може бути результативним, якщо він реалізується на власний досвід працівників, він повинен мати чітку структуру і розуміння кінцевого результату. У кожного бізнес-процесу є свій початок та закінчення, тому його тривалість впливатиме на вартісну складову.

Змістовне насичення інформаційного забезпечення торговельних бізнес-процесів формує функціонування відповідних інформаційних потоків, кількісні і якісні показники яких досліджуються в контексті управління комерційною діяльністю торговельних підприємств. Реалізація завдань управління, що постають перед підприємствами торгівлі, розглядається через призму чотирьох бізнес-процесів, притаманних роздрібній торгівлі:

1. Організації замовлення, надходження товарних ресурсів.
2. Формування товарних запасів.
3. Реалізації.
4. Формування сегмента ринку обслуговування.

Побудова ефективної системи інформаційного забезпечення діяльності торговельних підприємств передбачає необхідність вивчення та аналізу навколишньої інфраструктури, яка повинна забезпечувати вирішення наступних завдань:

- створення єдиного інформаційного фонду підприємства і віддалених один від одного його підрозділів;
- організацію та проектування ефективного руху інформаційних потоків;
- виокремлення інформаційного забезпечення діяльності підрозділів і об'єктів підприємства;
- автоматизацію функціональних бізнес-процесів, оперативний контроль і регулювання операцій та процедур підприємства;
- оперативну обробку інформації, що надходить із зовнішнього середовища;
- забезпечення надійного рівня безпеки і захисту інформаційної бази підприємства.

Розробки інформаційного забезпечення як база прийняття управлінських рішень потребує врахування ряду вимог [6]. У першу чергу параметри економічного розвитку як нормативні показники обов'язково повинні мати вимірювання і конкретний зміст; повинні бути визначені рівні надійності

виконання процедур бізнес-процесів; має забезпечуватися дотримання функціональної повноти раціональної інтеграції обробки інформації торговельних бізнес-процесів; визначення розмірів надлишку інформації, що дозволить отримувати багатаспектні результати.

Для ефективного управління торговельним підприємством недостатньо мати лише інформаційну систему, яка надає показники в зручній формі, точно та швидко, потрібно, щоб дані відповідали певним вимогам, адекватним до реальної ситуації. Разом з тим, в існуючій системі інформаційного забезпечення управління підприємств є серйозні недоліки:

- відсутність системного підходу при формуванні та використанні ІЗ;
- відсутність постійного інформаційного зв'язку лінійних керівників із керівниками структурних підрозділів;
- недостатня оперативність збору та аналізу інформації, як правило, це облікова інформація про діяльність структурних підрозділів;
- дублювання статистичних даних та відсутність інформаційних одиниць, які б ідентифікували інформацію про діяльність окремого підрозділу;
- недосконалість системи показників оцінки діяльності ТП;
- відсутність сучасної технічної бази для оперативної обробки фактичних даних та соціально-економічного моніторингу підприємств.

При формуванні інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень важливим є те, щоб показники служили основою для прийняття управлінського рішення. Ефективність показників у складі інформаційного забезпечення системи управління торговельним підприємством, на нашу думку, визначається їх відповідністю таким основним вимогам:

- мінімальною кількістю показників оцінки діяльності торговельного підприємства;
- здатністю використання для прогнозування результатів майбутньої діяльності;
- повнотою відображення реального стану торговельного підприємства;
- економічністю їх отримання, реєстрації, обробки та використання.

Як свідчать дані проведеного дослідження, задовольнити повністю вказані вимоги неможливо. Єдиних ефективних показників у практиці не існує, оскільки для управління різними блоками бізнес-процесів необхідно синтезувати різнофункціональну інформацію:

1. Рівень узагальненості – виникає при намаганні класифікувати показники за критерієм одиничності/множинності. Так, при виділенні одиничного показника поза виміром залишається багато інших характеристик діяльності торговельного підприємства. Множинні показники складно формалізувати, а їх агрегація у віртуальну узагальнену оцінку може бути лише узагальненою (абстрактною, а не реальною) мірою ефективності підприємства.

2. Межі підприємства – виникає при класифікації за ознакою “внутрішні/зовнішні показники”.

Зовнішні показники важко виділити за ієрархічними рівнями управління (що є важливим при формуванні інформаційних одиниць за рівнем управління, наприклад, секція – відділ – підприємство – група підприємств, і що є важливим для структури управління торгівлі).

3. Часова локалізація. Цей бар'єр визначається часовою локалізацією ефективності в минулому, теперішньому і майбутньому часі.

4. Розміри і складність економічного утворення. Ця проблема є суттєвою, оскільки багато організаційно-правових форм належить до складних багаторівневих економічних утворень. Такий бар'єр визначається тим, що із збільшенням розмірів і складності підприємства збільшується інертність використання ІЗ за рахунок зростання часового проміжку між процесами функціонування й оцінкою їх результатів.

5. Трансекзестивність показників. Даний бар'єр означає, що показник губить здатність прямої агрегації (неможливо знайти різницю між показниками високого і низького рівнів).

Причиною цього виступає процедура неякісного відбору показників у силу різних причин (соціальний консенсус, маніпуляція персоналу тощо).

Чим більше і складніше торговельне підприємство, тим більша потреба в інформаційних одиницях, що відображають результати його діяльності. При цьому призначення показників залежить від місця їх використання в організаційній піраміді підприємства.

У такій піраміді умовно доцільно визначити сім показників (інформаційних груп):

- (1) показники, призначені для прогнозування майбутнього;
- (2) показники, призначені для оцінки минулого;
- (3) показники мотивації персоналу;
- (4) показники винагороди - розміщені за межами організаційної піраміди, оскільки вони є загальними, що характерно для всіх типів торговельних підприємств;
- (5) показники (інформаційні одиниці), призначені для узагальнення результативності бізнес-процесів;
- (6) каскадного розподілу інформаційних одиниць зверху вниз у розрізі аналітичних підсумків за бізнес-процесами;
- (7) для цілей порівняння: ці інформаційні одиниці стають важливими в міру зростання підприємства і збільшення обсягів його діяльності.

Для суміщення семи призначень показників із багаторівневою структурою організаційної піраміди групи показників можна звести в інформаційному забезпеченні торговельного підприємства у чотири типи.

1. Ринкова оцінка. Показники ринкової оцінки по суті є основою розрахунку ефективності всього підприємства в цілому, однак не його окремих бізнес-одиниць, хоч деякі з них можна ввести і доцільно використовувати для визначення й оцінки окремих структурних компонентів супермаркету, за принципом агрегування від нижчого рівня до вищого з подальшою композицією. При цьому потрібно зауважити, що є показники, які не можна агре-

гувати знизу вверху, а також не можна декомпонувати зверху вниз (прикладом таких показників є ринкова вартість підприємства, яка направлена на зростання у майбутньому).

2. Фінансові показники. Ці показники пронизують структуру підприємства (вони агрегуються за відповідним розробленим алгоритмом), з рівня бізнес-одиниць на рівень підприємства і дезагрегуються в зворотному напрямку. Але їх проникаюча здатність у нижні рівні (функціональні підрозділи та робочі групи виконавців) практично зводиться до невеликої величини. В принципі фінансові показники аналізують минуле, оскільки в них зафіксовані результати минулої оцінки господарської діяльності. Впливати на майбутнє вони можуть шляхом дії на собівартість торговельних процесів (а також капітал підприємства та його репутацію). Фінансові показники широко використовуються як для мотивації, так і винагороди працюючих.

3. Нефінансові показники. Найбільш складний і всеохоплюючий характер мають нефінансові показники, оскільки саме вони характеризують всі процеси функціонування торговельного підприємства. В силу цього існує велика кількість даної групи інформаційних одиниць. Оскільки функції рівня підрозділів (бізнес-процесів) спеціалізовані, то показники, що відображають їх стан, можуть бути неспівставними з іншими групами. А тому їх важко (а часто і неможливо) вивести і використати в плані аналізу роботи різних підрозділів (і різних бізнес-процесів). За своєю природою нефінансові показники, що характеризують процеси функціонування, більш адаптовані для функціональних підрозділів. Деякі нефінансові показники можуть серйозно впливати на грошові потоки в майбутньому, через формування і використання мотиваційного механізму. Оскільки нефінансові показники прив'язані до процесу, їх складно агрегувати і дезагрегувати. Але, якщо в різних підрозділах (бізнес-процесах) виконуються аналогічні функції, то такі функції підлягають порівнянню і є можливість розрахунку асиметрії.

Нефінансові показники використовуються і для зовнішнього порівняння з аналогічними підприємствами (бізнес-процесами). Крім того, чим більш важливими є нематеріальні активи, тим більшу значущість мають нефінансові показники. В силу великої кількості і специфічності таких показників вони стають одним із головних бар'єрів для копіювання і розповсюдження конкурентами (як і підприємствами однієї системи).

4. Показники витрат. Цей вид показників направлений у минуле, хоча траєкторія витрат спрямована у майбутнє: нездатність (або технологічна неможливість) контролю витрат для забезпечення "якості" роботи торговельного підприємства призведе до втрат. Дана група показників може агрегуватися і дезагрегуватися по всіх рівнях торговельного підприємства.

Для відслідковування результатів діяльності необхідно поєднати функціональні показники з фінансовими результатами, що мають місце на рівні функціональних підрозділів і процесів. А це

складне завдання, оскільки бізнес-процеси протікають організаційно в багатьох підрозділах і не співпадають із підрозділами, в яких акумулюються фінансові результати. Іншими словами, відбувається ускладнення і, відповідно, уповільнення визначення фінансових результатів роботи великого торговельного підприємства. Труднощі раціонального інформаційного забезпечення проявляються і в тому, що показники, орієнтовані на майбутнє (ринкова вартість, ліквідність, нефінансові показники) неможливо в організаційному плані агрегувати зверху вниз і знизу вверху, у той час, як показники, що відображають фактичний стан торговельного підприємства, зазвичай направлені в минуле.

Пізніше інтерес змінився на користь нефінансових показників; у результаті проводився ряд експериментів із приведення до одного рівня фінансових та нефінансових показників (система збалансованих показників). На жаль, все це призвело до "перевиробництва" показників вимірювання результатів роботи підприємства, зростання обсягів інформації для прийняття ефективних управлінських рішень (це підтверджує, що ідеальних показників не існує). На нашу думку, зниження впливу вищевказаних перешкод залежить перш за все від раціональної організації ІЗ, використання комп'ютерних технологій та прикладних програм.

Для зменшення надлишку показників великих торговельних підприємств типу "Супермаркет" пропонується розглядати підприємство не в розрізі підрозділів, секцій чи товарних груп, а в розрізі окремих бізнес-процесів і їх витрат та покупців, що виступають джерелом доходу.

Розгляд торговельного підприємства на основі нової елементної бази: бізнес – процеси – клієнти, дозволяє побудувати ланцюг системної ефективності його роботи і одночасно нову структуру інформаційного забезпечення його управлінської діяльності. Саме цей підхід дозволяє оцінювати ефективність роботи ТП із його доходами і витратами аж до "молекулярної" його структури, починаючи від товарних витрат і закінчуючи прибутком по кожній проміжній ланці підприємства в цілому.

На нашу думку, концепція ланцюга системної ефективності являє собою відмову від традиційних підходів до побудови інформаційного забезпечення. При цьому увага акцентується на чотирьох складових елементах, а саме:

- бізнес-процеси;
- витрати;
- споживачі;
- доходи.

Такий підхід обумовлений тим, що значущість внутрішньої архітектури багаторівневого торговельного підприємства зменшилась, а вплив суб'єктів зовнішнього середовища - збільшився.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єршова О. О. Зарубіжний досвід ефективного управління бізнес-процесами підприємств. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2016. № 6. С. 66-79.

2. Коненко В. В. Методологія організації та проектування бізнес-процесів. *Ефективна економіка*. 2020. №11. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek20201131>.

3. Мельник О. Г., Муқан О. В., Злотнік М. Л. Особливості моделювання бізнес-процесів підприємства та їх оптимізування в контексті здійснення міжнародної діяльності. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. Вип. 2. С. 43-52.

4. Навіщо потрібен опис бізнес-процесів. *RemOnline*. URL: <https://remonline.ua/blog/business-process/>.

5. Олексій В. Сучасні методики удосконалення бізнес-процесів на підприємстві. *Інноваційний розвиток освіти, науки, бізнесу, суспільства та довкілля в умовах воєнного стану* : матеріали VII Національної науково-практичної конференції (Тернопіль, 20 травня 2022 р.). Тернопіль : Вектор, 2022. С. 45-46.

6. Чорна Н., Олексій В. Бізнес-процеси підприємства: теоретичний аспект. *Наука і бізнес: проблеми, перспективи та інновації в умовах воєнного стану* : матеріали X Національної науково-практичної конференції (Тернопіль, 10 листопада 2022 р.). Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2022. С. 33-34.

7. Чорнобай Л. І., Дума О. І. Бізнес-процеси підприємства: класифікація та структурно-ієрархічна модель. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 22. № 2. С. 171-182.

8. Чернобай Л. І., Дума О. І. Бізнес-процеси підприємства: загальна характеристика та економічна суть [Текст]. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2013. № 769. С. 125-131. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VNULPM_2013_769_20.pdf.

REFERENCES

1. Yershova, O. O. (2016), Zarubizhnyj dosvid efektyvnoho upravlinnia biznes-protsesamy

pidpryemstv, *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohij ta dyzajnu*, № 6, s. 66-79.

2. Konenko, V. V. (2020), Metodolohiia orhanizatsii ta proektuvannia biznes-protsesiv, *Efektivna ekonomika*, №11, available at: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek20201131>.

3. Mel'nyk, O. H. Mukan, O. V. and Zlotnik, M. L. (2019), Osoblyvosti modeliuvannia biznes-protsesiv pidpryemstva ta ikh optymizuvannia v konteksti zdijsnennia mizhnarodnoi diial'nosti, *Menedzhment ta pidpryemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*, vyp. 2, s. 43-52.

4. Navischo potriben opys biznes-protsesiv. *RemOnline*, available at: <https://remonline.ua/blog/business-process/>.

5. Oleksij V. (2022), Suchasni metodyky udoskonalennia biznes-protsesiv na pidpryemstvi, *Innovatsijnyj rozvytok osvity, nauky, biznesu, suspil'stva ta dovyklyia v umovakh voiennoho stanu* : materialy VII Natsional'noi naukovo-praktychnoi konferentsii (Ternopil', 20 travnia 2022 r.), Vektor, Ternopil', s. 45-46.

6. Chorna N. and Oleksij V. (2022), Biznes-protsesy pidpryemstva: teoretychnyj aspekt, *Nauka i biznes: problemy, perspektyvy ta innovatsii v umovakh voiennoho stanu* : materialy X Natsional'noi naukovo-praktychnoi konferentsii (Ternopil', 10 lystopada 2022 r.), FOP Osadtsa Yu. V., Ternopil', s. 33-34.

7. Chornobaj, L. I. and Duma, O. I. (2015), Biznes-protsesy pidpryemstva: klasyfikatsiia ta strukturno-ierarkhichna model', *Ekonomichnyj analiz*, T. 22. № 2, s. 171-182.

8. Chernobaj, L. I. and Duma, O. I. (2013), Biznes-protsesy pidpryemstva: zahal'na kharakterystyka ta ekonomichna sut' [Tekst], *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Menedzhment ta pidpryemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, № 769, s. 125-131, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VNULPM_2013_769_20.pdf.

Стаття надійшла до редакції 12 травня 2024 року

УДК 354.24

Бойко Р. В.,

rboy@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-4044-0217, Researcher ID: F- 2597-2019,

к.е.н., доц., доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

***Анотація.** У дослідженні актуалізовано проблематику формування та реалізації державної інвестиційної політики на регіональному рівні. Акцентовано та аргументовано на тому, що досягнення завдань регіональних і місцевих органів влади в частині задоволення потреб економіки й суспільства в інвестиціях, нівелювання викликів і загроз функціонування та розвитку економіки в інвестиційній сфері, реалізація інвестиційного потенціалу відносно розширеного відтворення економічної системи потребують впровадження комплексного підходу. Доведено, що такий підхід може реалізуватися на основі сучасних методичних засад. Метою статті є обґрунтування методичних засад формування механізмів інвестиційної політики в системі регіонального розвитку. Констатовано, що існують зв'язки між результатами інвестиційної політики та досягненням мети, стратегічних цілей і завдань регіонального розвитку, які у переважній більшості інституціонально узгоджені у межах та на базі державних і регіональних стратегій розвитку регіонів. Доведено, що така політика потребує узгодження механізмів та завдань регіональної політики в цілому та інвестиційної політики в регіоні зокрема. Визначено мету регіональної політики в аналізованій сфері. Доведено, що це формування, раціональне та ефективне використання інвестицій на потреби сталого збалансованого розвитку економіки, населення та бізнесу, протидії сучасним викликам і загрозам регіонального розвитку. Розроблено базисні механізми інвестиційної політики та їх інструментарій, які орієнтуються на вирішення завдань подолання викликів і досягнення цілей регіонального розвитку, а саме – інституційні, соціально-економічні, фінансово-економічні, інноваційно-технологічні та політико-управлінські, спрямовані на посилення інституційної спроможності та системних інтеграційних зв'язків на всіх рівнях відносин.*

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, інвестиції, інвестиційна політика, мета і завдання, механізми реалізації.

Boiko R. V.,

rboy@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-4044-0217, Researcher ID: F- 2597-2019,

Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Control, Analysis and Taxation, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORMATION OF INVESTMENT POLICY MECHANISMS IN THE REGIONAL DEVELOPMENT SYSTEM

***Abstract.** The study updates the issues of formation and implementation of the state investment policy at the regional level. It is emphasized and argued that achieving the tasks of regional and local authorities in terms of meeting the investment needs of the economy and society, leveling challenges and threats to the functioning and development of the economy in the investment sphere, realizing the investment potential in relation to the expanded reproduction of the economic system, require the implementation of a comprehensive approach. It has been proven that such an approach can be implemented on the basis of modern methodological principles. The purpose of the article is to substantiate the methodological foundations of the formation of investment policy mechanisms in the system of regional development. It was determined that there are connections between the results of the investment policy and the achievement of the goal, strategic goals and tasks of regional development, which in the vast majority are institutionally coordinated within the limits and on the basis of state and regional strategies for the development of regions. It has been proven that such a policy requires coordination of mechanisms and tasks of regional policy in general and investment policy in the region in particular. The goal of regional policy in the analyzed area is determined. It has been proven that this is the formation, rational and effective use of investments for the needs of sustainable, balanced development of the economy, population and business, countering modern challenges and threats to regional development. The basic mechanisms of investment policy and their toolkit have been developed, which are oriented towards solving the tasks of overcoming*

challenges and achieving the goals of regional development, namely, institutional, socio-economic, financial-economic, innovative-technological and political-management, aimed at strengthening institutional capacity and systemic integration ties at all levels of relations.

Keywords: region, regional development, investments, investment policy, goals and objectives, implementation mechanisms.

JEL Classification: O18, R12, E20

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-10>

Постановка проблеми. Можна з високим рівнем вірогідності стверджувати про те, що механізми інвестиційної політики на нині вважаються достатньо ustalеними у профільній економічній літературі. Так, механізм інвестиційної політики являє собою цілеспрямовані планові поетапні дії (інституційного, економічного та організаційного характеру), які визначають (змінюють) умови перебігу інвестиційних процесів задля реалізації провідних соціально-економічних завдань зростання територій країни, орієнтовані на формування сприятливого інвестиційного клімату, структурну перебудову та системне підвищення рівня ефективності економічної системи. Щодо результатів його впровадження безпосередньо на регіональному рівні, то це створення нових робочих місць, збільшення обсягів виробництва і збуту продукції (надання послуг), зростання доходів та підвищення добробуту населення, ефекти синергії, які забезпечують збільшення місткості внутрішнього ринку й надалі – розширене відтворення регіональної соціально-економічної системи.

Реалізуються механізми інвестиційної політики зі застосуванням 4 блоків інструментарію, які по суті можуть слугувати окремими цілісними механізмами в межах єдиної регіональної інвестиційної політики:

(1) економічний (що слугує складовою економічного стратегування регіонального розвитку та в більшій мірі орієнтується на формування середовища, сприятливого для залучення інвестиційних ресурсів);

(2) правовий (спрямований на створення належних інституційно-правових засад у сфері інвестування; йдеться про умови виробничої, комерційної, фінансово-господарської та іншої діяльності, пов'язаної з інвестиційними процесами, відповідні економічні відносини між контрагентами, а також (що значно важливіше) правові норми захисту капіталу, активів, прав власності);

(3) інформаційний (зі завданнями, з одного боку, поширення інформації про існуючі й потенційні об'єкти інвестування, а також про заходи (у т. ч. публічного характеру), спрямовані на покращення інвестиційного середовища, інвестиційного клімату);

(4) управлінський (стосується формування організаційно-управлінської системи і структури керування процесами нарощення, розподілу й ефективного використання інвестиційних ресурсів

у регіональній економічній та соціальній системах).

Загалом визначені вектори регулювання в дійсності відповідають базисним механізмам, які використовуються державою у цілях формування й реалізації якісної інвестиційної політики на рівні регіонів та громад. Однак на сьогодні актуалізувалися завдання подальшого розвитку методичних засад формування механізмів інвестиційної політики в системі регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні та методико-прикладні аспекти дослідження в сфері регіональної економічної політики та інвестування достатньо досліджені в публікаціях таких науковців, як Барановський О. І., Білик В. В., Васильців Т. Г., Вашаї Ю., Верле Ф., Єрмак О. О., Єрмолаєв А. В., Кириленко В. І., Крупка М. І., Куницька-Іляш М. В., Ліпич Л. Г., Лупак Р. Л., Мошенський С. З., Нікитенко Д. В., Поль Дж., Сухоруков А. І., Ткаленко С. І., Харазішвілі Ю. М., Юркевич О. М. та ін.

Однак методичні засади формування механізмів інвестиційної політики держави на регіональному рівні все ще не в повній мірі напрацьовані.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування методичних засад формування механізмів інвестиційної політики в системі регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах інвестиційної політики формується широкий арсенал механізмів та інструментів, які спрямовуються на вирішення її цілей і завдань, причому у фокусі системного впливу на забезпечення сталого збалансованого регіонального розвитку. У вказаному сенсі постає питання узгодження стратегічних цільових орієнтирів розвитку економіки і соціальної сфери регіону та впровадження механізмів і інструментарію інвестиційної політики.

Критично важливо, аби такі узгодження здійснювалися не тільки на теоретико-методичних засадах, але на чинному інституціональному підґрунті. Така заувага окреслює завдання висвітлення місця, ролі і завдань, а, що важливіше – інструментарію, інвестиційної політики у досягненні цільових орієнтирів Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Хоча цей документ розроблявся до повномасштабного вторгнення і на тепер є проєкт його уточнення, однак залишається чинним й на нині, а визначені в ньому загрози, перешкоди та рішення – актуальними і зараз, і на майбутньому етапі повосенної відбудови регіонів та громад України.

Відтак із таких позицій при формуванні інвестиційної політики важливо, аби її завдання і засоби орієнтувалися на, по-перше, досягнення мети регіонального розвитку країни; по-друге, вирішення стратегічних завдань зростання регіонів; по-третє, подолання викликів, ризиків і загроз, ключових проблемних аспектів, характерних для вітчизняних регіонів і громад.

Щодо мети, то в Державній стратегії вона стоює високої якості життя населення через реалізацію економічного потенціалу, забезпечення конкурентоспроможності і сталого розвитку регіонів, їх просторову єдність і згуртованість у соціально-гуманітарному, економічному та всіх інших аспектах. Можна по-різному ставитися до конкретики визначеної мети, однак її орієнтованість на людину і якість життя у значній мірі виправдовує таку нечіткість, а повноцінне інвестиційне забезпечення та його раціональний розподіл з-поміж сфер суспільного життя і детермінант розширеного відтворення суспільства, ефективне і продуктивне використання, беззаперечно, слугують засобами лише прискорення реалізації мети державної регіональної політики в Україні.

Роль інвестицій та інвестиційної політики у ще більшій мірі корелює з втіленням у життя стратегічних пріоритетів регіонального розвитку, провідними з яких у Державній стратегії визначені: посилення зв'язків та інтеграції соціально-економічних систем країни, регіонів та громад; розвиток регіональних економік, подолання міжрегіональних диспропорцій; екологічна безпека і відновлення регіональних екосистем, охорона культурної спадщини; зростання інклюзії адміністративних послуг, зокрема на засадах цифрової трансформації відносин. Вочевидь, що разом із інтелектуальним капіталом (у т. ч. інституційно-кадровим забезпеченням системи державного управління регіональним розвитком і місцевого самоврядування) інвестиції у вирішення таких амбітних завдань слугують провідним і ресурсом, і чинником, і умовою.

Позаяк роль інвестиційної політики має проявитися й у подоланні (принаймні – належній протидії) системних проблем регіонального розвитку, які постали на нині перед регіонами України. Згідно з Державною стратегією, і авторська позиція тут ідентична, це негативні наслідки війни, демографічна криза, погіршення екологічної ситуації, втрати (міграційні, воєнні, ін.) і зниження рівня якості людського потенціалу, низька економічна ефективність регіональних та місцевих економік, нерозвиненість інфраструктури, слабкість публічних інститутів, низький рівень міжгалузевої, міжсекторальної, міжмуніципальної, трансрегіональної та інтеррегіональної співпраці.

Відтак у методико-прикладному сенсі особливої актуальності набувають питання узагальнення та подальшого удосконалення концептуального базису формування механізмів інвестиційної політики в системі регулювання регіонального розвитку.

За результатами досліджень, авторська позиція в частині концептуальних засад узгодження мети, механізмів та завдань регіональної політики в

аналізованій сфері набуває вигляду, як на рис. 1. Важливо вести мову про, по-перше, комплексний вплив механізмів та інструментарію інвестиційної політики на регіональний розвиток і, по-друге, зміну в характері регулювання (а разом і в застосовуваних інструментах та засобах регіональної політики) у відповідності до вирішення тих чи інших соціально-економічних проблем.

Так, як показано у більшості сучасних досліджень із проблем формування й реалізації інвестиційної політики в умовах повномасштабної війни [1-3], активізації інвестиційної діяльності, як і назагал надходженню інвестицій в економіку країни, яка воює, перешкоджають передусім дві групи загроз: (1) воєнні ризики та (2) гарантування захищеності інвестицій, прав на інвестиційні активи по завершенні війни, на етапі повоєнної відбудови національного господарства і його регіональних комплексів.

Саме тому врегулювання цих викликів головно потребує інституційних змін, запровадження на рівні нормативно-правових актів положень, здатних інституціалізувати нові дієві інститути страхування від воєнних ризиків та надійних запобіжників зазіхань на право приватної власності, у т. ч. з боку держави, під “прикриттям” форс-мажорних обставин воєнних дій.

У складних умовах війни економічні, психологічні, інформаційні та інші такого ґатунку інструменти стають значно менш дієвими, аніж, до прикладу, інституційні, більшою мірою інституційно-правові, хоча інституційно-організаційні також мають сенс. Важливо, аби і ті, і ті, попри страхування і захист від воєнних викликів та загалом ризиків настання форс-мажорних обставин, орієнтувалися на: а) відновлення критичної інфраструктури, але з розумінням того, що це не тільки об'єкти енергетичної, військової, політичної, екологічної та інших складових національної безпеки, але й елементи інституційної інфраструктури бізнесу, зокрема йдеться про індустріальні парки, промислові площадки, техніко-виробничі зони, виробничо-торговельні кластери, об'єкти транспорту і зв'язку, логістики; б) інвестиційно-інноваційні проекти у ВПК, однак не тільки у великі державні підприємства, але важливо, щоб були інституціалізовані засади функціонування дрібних приватних суб'єктів господарювання, які спеціалізуються на виробництві тих, чи інших видів техніки (особливо малогабаритної) для армії; в) вдосконалення судової системи і забезпечення прозорої ефективної діяльності антимонопольних і антикорупційних структур; г) співпрацю з міжнародними організаціями в цілях напрацювання інституційно-правових засад зовнішнього страхування і перестраховування ризиків, розміщення частини технологічних етапів інвестиційного процесу за кордоном; д) проведення структурно-інституційних реформ, у т. ч. на регіональному та місцевому рівнях. У комплексі такі заходи дозволяють як стимулювати інвестиції, необхідні для відновлення економічної, соціальної та екологічної систем регіону в умовах війни, але й використовуються для загального покращення нормативно-правового і регуляторного поля в країні та в її регіонах.

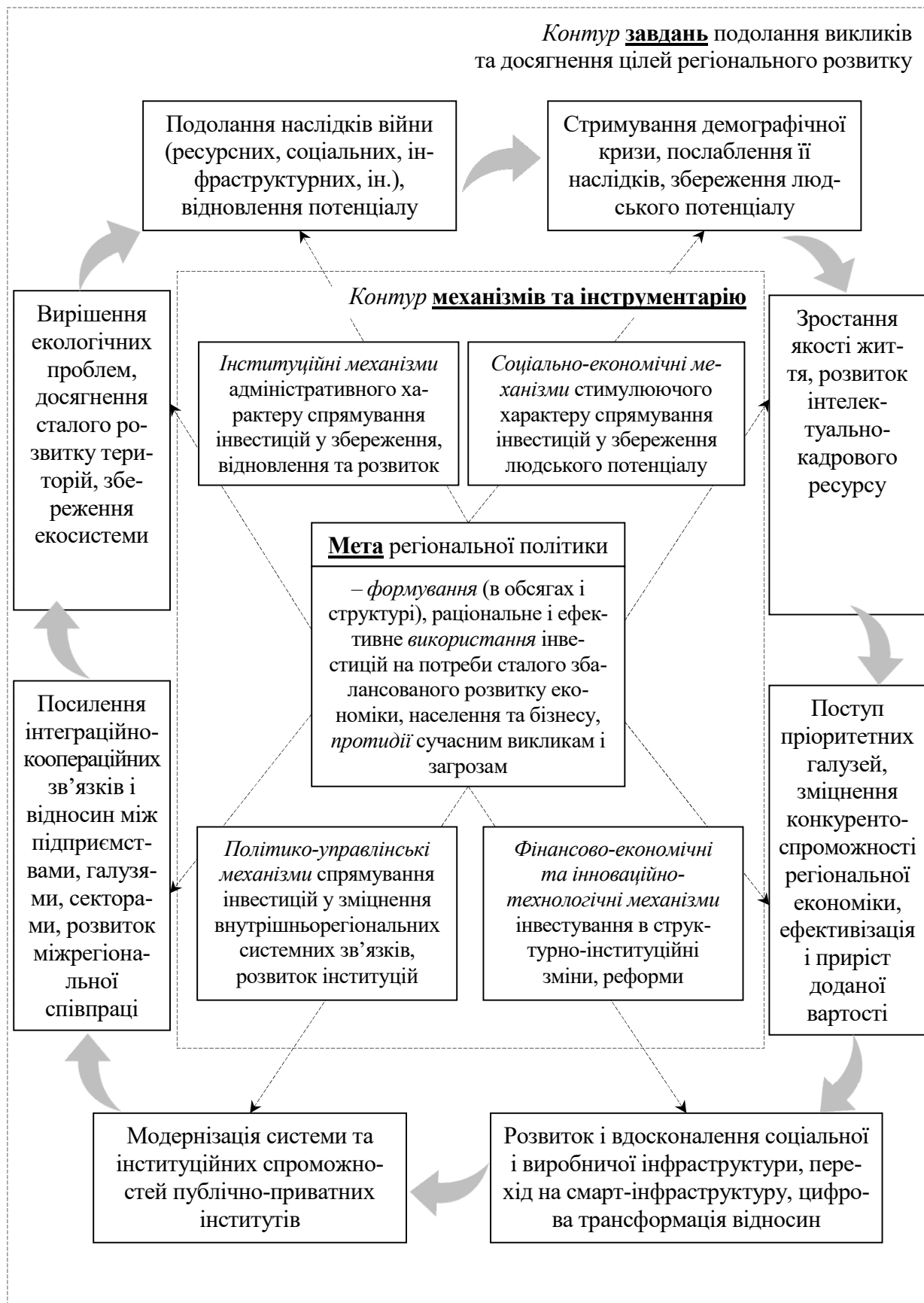

Рис. 1. Концептуальний базис формування механізмів інвестиційної політики в системі регулювання регіонального розвитку

Джерело: авторська розробка.

Коли мова йде про зв'язок і позитивний вплив інвестицій на вирішення гострих, актуальних практично для всіх областей України, соціально-демографічних проблем та перешкод регіонального розвитку, як свідчать результати наукових досліджень у цій сфері [4-6], найбільш затребуваними постають соціальні інвестиції, які у тому числі скеровуються на регулювання структурних співвідношень й у демографічній сфері.

Відтак актуалізується цілий спектр соціально-економічних механізмів на підтримку інвестицій з покращення і модернізації об'єктів соціальної інфраструктури (освіти, науки, охорони здоров'я, житлово-комунальної сфери), підвищення рівня соціальної захищеності і подолання проблем соціальної вразливості населення, збереження, збагачення і розвитку інтелектуального потенціалу.

Окремий спектр об'єктів для інвестування в частині збереження людського потенціалу регіонів країни стосується зростання якості життя населення та одночасно стримування зовнішніх міграційних процесів, покращення структурних характеристик населення (йдеться про збільшення прошарку молоді та осіб працездатного віку, зниження рівня навантаження непрацездатного населення і пенсіонерів на економічно активне населення, збільшення частки здорових громадян та зниження рівня захворюваності, подолання критичних дисбалансів у якісних характеристиках населення і безпосередньо робочої сили в обласному центрі і великих містах, з одного боку, та на сільських територіях, віддалених громадах, прикордонних і депресивних територіях, з іншого боку).

З-поміж переліченого у фаворі інвестиційної політики мають перебувати різні аспекти якості життя населення – сімейного, трудового, суспільного, особистого, адже якість життя – системна і комплексна категорія, яка визначає і міграційну стабільність, і демографічну стійкість, і соціальну резильєнтність місцевого населення.

Коли ж йдеться про розвиток та зміцнення конкурентоспроможності регіональної економіки, реалізацію економічного потенціалу її стратегічних підприємств та провідних видів економічної діяльності, розвиток виробничої інфраструктури, особливо на сучасних засадах цифрової трансформації економіки та суспільства, становлення мережі об'єктів смарт-інфраструктури населених пунктів і агломерацій, дорожньо-транспортних сполучень тощо, то найбільш актуальними, згідно з результатами наукових пошукувань [7-9], стають фінансово-економічні та інноваційно-технологічні механізми.

При тому вони можуть передбачати як економічний характер (заходи здійснюються задля формування сприятливого інвестиційного середовища, позитивного інвестиційного клімату та покращення інвестиційної привабливості економіки регіону і його територій), так і в більшій мірі цільовий (інструменти інвестиційної політики обираються таким чином, аби стимулювати інвестиційну активність у конкретному виді економічної діяльності, на тому чи іншому ринку / цільовому ринковому

сегменті, відносно наукових досліджень та розробок, орієнтованих на розробку певного виду інновацій, задоволення тих чи інших потреб суб'єктів господарювання, об'єктів соціальної сфери або ж місцевого населення).

Додамо, що в епоху діджиталізації особливо актуальним трендом стає розвиток смарт-інфраструктури, що водночас відповідає сучасним підходам до стратегічного планування регіонального розвитку у державах Європейського Союзу. Смарт-інфраструктура являє собою єдині системи поєднання інформаційно-комунікаційних технологій із Інтернетом речей, і такий метод забезпечує ефективний менеджмент процесів функціонування комунальних господарств та перехід на принципово нову концепцію якості життя населення. Йдеться про "розумні" міські транспортні мережі, модернізовані спроможності водопостачання та утилізації відходів, більш ефективні й технологічні способи освітлення територій та обігріву будівель, високий рівень взаємодії і реагування міської адміністрації на громадські потреби, безпечніші громадські місця та багато іншого.

Своєю чергою, як показують результати наукових досліджень [10-12], регіони України на нинішньому етапі свого поступу потребують значних інституційних змін та реформ, головно орієнтованих на вирішення й усунення проблем низького рівня якості й спроможності інститутів публічного управління, економіко-управлінської дезінтеграції, відсутності масштабних практик функціонування й розвитку локальних інтегрованих кластерних структур, міжсекторальної та міжгалузевої інтеграції, внутрі- (коли йдеться про партнерство і реалізацію спільних інвестиційно-економічних програм партнерів з обласного центру, інших економічно розвинених територій та більш віддалених громад) та міжрегіональної співпраці в економічній, соціальній, культурній та інших сферах.

На вирішення такої проблематики в значній мірі орієнтуються політико-управлінські механізми інвестиційної політики регіонального розвитку [13-14]. Їх базисне призначення – посилення внутрішньорегіональних системних зв'язків та покращення інституційних можливостей регіональних органів влади і місцевого самоврядування. Вони передбачають збільшення обсягів та ефективне використання інвестиційного ресурсу в цілях подолання таких системних інституціональних проблем інвестування та регіонального розвитку, як слабке інституційно-правове та інституційно-організаційне забезпечення економічної політики в цілому та інвестиційного регулювання зокрема, низький рівень реалізації та обмеженість інструментарію розкриття внутрішнього економічного потенціалу регіонів, погіршення інвестиційного клімату та зменшення обсягів інвестицій у підсумку соціально-економічної кризи та складної ситуації, обумовленої наслідками повномасштабної війни, використання дуже обмеженого інструментарію реалізації капітальних інвестиційних проєктів, нераціональність розміщення капітальних вкладень, надмірні строки реалізації та тривалість інвестиційних процесів, збереження адміністративних перепон під

час отримання дозволів та погоджень, низька ефективність інвестування, недоліки корпоративного інвестиційного менеджменту.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Існують тісні зв'язки між результатами інвестиційної політики та досягненням мети, стратегічних цілей і завдань регіонального розвитку, які у переважній більшості інституціонально узгоджені у межах та на базі державних і регіональних стратегій розвитку регіонів. Такий підхід потребує узгодження механізмів та завдань регіональної політики в цілому та інвестиційної політики в регіоні зокрема. На таких засадах метою регіональної політики стає формування, раціональне та ефективне використання інвестицій на потреби сталого збалансованого розвитку економіки, населення та бізнесу, протидії сучасним викликам і загрозам регіонального розвитку. Тоді як базисні механізми інвестиційної політики та їх інструментарій орієнтуються на вирішення завдань подолання викликів і досягнення цілей регіонального розвитку: інституційні – на подолання негативних наслідків війни та відновлення потенціалу регіональної соціально-економічної системи, забезпечення сталого розвитку і збереження екосистеми; соціально-економічні – стримування демографічної кризи та збереження людського потенціалу, покращення якості життя населення; фінансово-економічні та інноваційно-технологічні – зміцнення конкурентоспроможності регіональної економіки, модернізацію її інфраструктури на засадах smart- та інформаційно-технологічної модернізації; політико-управлінські – посилення інституційної спроможності та системних інтеграційних зв'язків на всіх рівнях відносин (мікро-, галузевому, секторальному і міжрегіональному).

Подальші наукові дослідження в цій сфері доцільно спрямувати на ідентифікацію каузальних зв'язків параметрів активізації інвестиційної діяльності та забезпечення регіонального розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нечипорук О. Проблема залучення іноземних інвестицій в Україні під час війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-6>.
2. Герасимова О. Синхронізація процесів залучення інвестицій для економічного відновлення України. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 4 (04). С. 18-23.
3. Різник Д. Інвестиційна діяльність в Україні після повномасштабного вторгнення в Україну. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-60>
4. Герасименко Г. В. Соціальні інвестиції в Україні: роль міжнародних донорських організацій. *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 2 (16). С. 128-135.
5. Прокопєць Л. В., Бабчук А. М., Рудько К. І. Вплив демографічних процесів на формування інвестиційного потенціалу України. *Бізнес-Навігатор*. 2019. Вип. 52 (54). С. 65-70.

6. Гриб В. Демографія війни: хто відбудує повоєнну Україну. *Interfax-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/905422.html>.

7. Рогозян Ю. Інноваційна траєкторія розвитку регіональної економіки як стратегічного фактору відновлення територій в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-12>.

8. Атамас О. Інвестиційна привабливість регіонів України: проблематика, рекомендації, перспективи. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. № 4. С. 29-36.

9. Чуриканова О. Ю. Актуальні засади управління регіональним розвитком і формування регіональної політики. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 128-133.

10. Шевченко О. В. Інструменти підвищення інвестиційної спроможності регіонів в контексті розкриття внутрішнього потенціалу розвитку : Аналітична записка. *НІСД*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/instrumenti-pidvischennya-investitsiynoi-spromozhnosti-regioniv-v>.

11. Бандура Т. І. Інституційне забезпечення інвестиційної діяльності Карпатського регіону. *Регіональна економіка*. 2020. № 17 (67). С. 15-22.

12. Повна С. В. Аналіз стану інвестування в Україні як засобу розвитку підприємств та структурних перетворень в економіці. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2 (22). С. 131-137.

13. Васильців Т. Г., Городня Т. А., Лупак Р. Л. Економічні аспекти диверсифікації підприємства з використанням інноваційних інвестицій. *Інтелект XXI*. 2017. Вип. 1. С. 52-57.

14. Ilyash O., Lupak R., Vasylytsiv T., Trofymenko O., Dzhadan I. Modelling of the Dependencies of Industrial Development on Marketing Efficiency, Innovation and Technological Activity Indicators. *Economika*. 2021. Vol. 100(1). P. 94-116.

REFERENCES

1. Nechyporuk O. (2023), Problema zaluchennia inozemnykh investytsij v Ukraini pid chas vijny, *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 54, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-6>.
2. Herasymova O. (2023), Synkhronizatsiia protsesiv zaluchennia investytsij dlia ekonomichnoho vidnovlennia Ukrainy, *Transformatsijna ekonomika*, № 4 (04), s. 18-23.
3. Riznyk D. (2023), Investytsijna diial'nist' v Ukraini pislia povnomasshtabnoho vtorhennia v Ukrainu, *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-60>
4. Herasymenko, H. V. (2011), Sotsial'ni investytsii v Ukraini: rol' mizhnarodnykh donors'kykh orhanizatsij, *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*, № 2 (16), s. 128-135.
5. Prokopets', L. V. Babchuk, A. M. and Rud'ko, K. I. (2019), Vplyv demohrafichnykh protsesiv na formuvannia investytsijnoho potentsialu Ukrainy, *Biznes-Navigator*, vyp. 52 (54), s. 65-70.

6. Hryb V. Demohrafiia vijny: khto vidbuduie povoiennu Ukrainu. *Interfax-Ukraina*, available at: <https://interfax.com.ua/news/blog/905422.html>.

7. Rohozian Yu. (2023), Innovatsijna traiektoriia rozvytku rehional'noi ekonomiky iak stratehichnoho faktoru vidnovlennia terytorij v umovakh vijny, *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 47, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-12>.

8. Atamas O. (2023), Investytsijna pryvablyvist' rehioniv Ukrainy: problematyka, rekomendatsii, perspektyvy, *Acta Academiae Beregsiensis. Economics.*, № 4, s. 29-36.

9. Churikanova, O. Yu. (2020), Aktual'ni zasady upravlinnia rehional'nym rozvytkom i formuvannia rehional'noi polityky, *Biznes Inform*, № 12, c. 128-133.

10. Shevchenko, O. V. Instrumenty pidvyschennia investytsijnoi spromozhnosti rehioniv v konteksti rozkryttia vnutrishn'oho potentsialu rozvytku : Analychna zapyska. *NISD*, available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/instrumenti-pidvischennya-investiciynoi-spromozhnosti-regioniv-v>.

11. Bandura, T. I. (2020), Instytutsijne zabezpechennia investytsijnoi diial'nosti Karpats'koho rehionu, *Rehional'na ekonomika*, № 17 (67), s. 15-22.

12. Povna, S. V. (2021), Analiz stanu investuvannia v Ukraini iak zasobu rozvytku pidpriemstv ta strukturnykh peretvoren' v ekonomitsi, *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, № 2 (22), s. 131-137.

13. Vasyl'tsiv, T. H. Horodnia, T. A. and Lupak, R. L. (2017), Ekonomichni aspekty dyversyfikatsii pidpriemstva z vykorystanniam innovatsijnykh investytsij, *Intelekt XXI*, vyp. 1, s. 52-57.

14. Ilyash O., Lupak R., Vasyl'tsiv T., Trofymenko O., Dzhadan I. (2021), Modelling of the Dependencies of Industrial Development on Marketing Efficiency, Innovation and Technological Activity Indicators, *Ekonomika*, vol. 100(1), r. 94-116.

Стаття надійшла до редакції 05 травня 2024 року

УДК 657

Винницький Т. І.,

tarwyn@ukr.net, ORCID ID: 0009-0006-5591-4194,

здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

БІЗНЕС-ПРОЦЕСИ ДИСТРИБУЦІЙНИХ КОМПАНІЙ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА СТРУКТУРА

Анотація. В статті розглянуто важливість бізнес-процесів для успішного функціонування сучасної дистрибуційної компанії. Наведено підходи науковців до трактування сутності поняття “бізнес-процес”. Акцентовано увагу на тому, що всі визначення бізнес-процесів, які описуються у науковій літературі, відносяться до початку процесів активізації та прискорення цифровізації в країні і вони не враховують особливості їх здійснення в період цифровізації. Для кращого розуміння сутності головного питання даної статті зроблено його доповнення певними характеристиками. Описано класифікацію бізнес-процесів у дистрибуційних компаніях за певними категоріями. Висловлено думку, що за функціональним підходом в основу класифікації видів дистрибуційної діяльності покладено ланцюг етапів руху і зміни форм логістичних потоків. При цьому дистрибуційну діяльність компанії розглядають як сукупність закупівельної, транспортної, виробничої, збутової, логістики складування, логістики запасів та інформаційної логістики. Наголошено думку, що потреба в пристосуванні бізнес-процесів українських підприємств до вимог міжнародного ринку особливо гостра та актуальна в контексті структурної перебудови економіки України на засадах інноваційних підходів до менеджменту, мобілізації України після вступу у СОТ та на шляху інтеграції до Європейського Союзу. Подано загальну характеристику найбільших дистрибуційно-логістичних компаній України. Узагальнено інформацію та сформульовано думку про те, що в умовах нової економіки, під час жорсткої конкуренції, швидкого старіння технологій, професій, ідей, проникнення Інтернету в усі частини економіки, діджиталізація вийшла на новий рівень важливості для бізнес-організацій. Сучасна дистрибуційна компанія в своїй діяльності все активніше використовує ERP-систему, що являє собою цілісну систему управління, яка об'єднує ресурси дистрибуційної компанії з різними підрозділами. ERP передбачає управління усіма різновидами ресурсів дистрибуційної компанії а, включаючи моделювання, різноманітні аналітичні інструменти, оптимізацію прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: бізнес-процеси, дистрибуційна компанія, інноваційний механізм, логістика, діджиталізація, цифровізація.

Vynnytskyy T. I.,

tarwyn@ukr.net, ORCID ID: 0009-0006-5591-4194,

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

BUSINESS PROCESSES OF DISTRIBUTION COMPANIES: ECONOMIC ESSENCE, TYPES AND STRUCTURE

Abstract. The article discusses the importance of business processes for the successful operation of modern distribution company. It presents scholars' approaches to interpreting the essence of the concept of «business process». Attention is focused on the fact that all definitions of business processes described in scientific literature relate to the onset of processes of activation and acceleration of digitalization in the country and do not consider the specificity of their implementation during digitalization. To better understand the essence of the main question of this article, it is supplemented with certain characteristics. The article describes classifications of business processes in distribution companies according to certain categories. It is argued that from a functional approach, the classification of types of distribution activities is based on the chain of stages of movement and transformation of logistic flows. In this regard, the distribution activity of the company is considered as a combination of procurement, transportation, production, sales, warehouse logistics, inventory logistics, and information logistics. It is emphasized that the need to adapt business processes of Ukrainian enterprises to the requirements of the international market is particularly acute and relevant in the context of structural transformation of Ukraine's economy on the basis of innovative management approaches, mobilization of Ukraine after joining the WTO, and on the path to integration into the European Union. This includes a general characterization of the largest distribution and logistic companies in Ukraine. The information is summarized, and the opinion is formulated that in the conditions of the new economy, during fierce competition, rapid aging of technologies, professions, ideas, and the penetration of the Internet into all parts of the economy, digitalization

has reached a new level of importance for business organizations. Modern distribution company are increasingly using an ERP system in their activities, which is a comprehensive management system that integrates the resources of the distribution company across various departments. ERP includes management of all types of distribution company resources, including modeling, various analytical tools, and optimization of management decision-making.

Keywords: business processes, distribution company, innovative mechanism, logistics, digitalization, digitalization.

JEL Classification: M41

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-11>

Постановка проблеми. Постійний рух всіх процесів, що відбуваються у нашому житті, викликає певні трансформації як на загальнонаціональному рівні, так і на рівні окремих галузей та підприємств. Бізнес-процеси не є в цьому винятком. Діяльність будь-яких підприємств завжди складається з бізнес-процесів, що переважно відповідають цілям та напрямкам діяльності даних підприємств та мають певний набір задач та послідовність їх виконання. Із зміною даних умов бізнес-процеси підприємств також потерпають від відповідних змін, а їх визначення в цьому випадку потребують додаткової уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням визначення сутності бізнес-процесів та методів їх удосконалення присвятили значну кількість наукових праць та економічних досліджень вітчизняні та зарубіжні автори: Маковецька О. В. [7], Щербина В. [13], Бутусов О. Д., Герзанич В. М. [2], Ковальська Л., Барський Ю. [5]. Перелічені автори у своїх трактуваннях зосереджували увагу на суті процесів, а не на умовах, в яких вони протікають.

Постановка завдання. Сучасні бізнес-процеси є діяльністю, при здійсненні якої на “вході” використовують ресурси, а “на виході” отримують продукт або послугу, що має задовольнити потреби споживачів та клієнтів. Питання сутності та удосконалення бізнес-процесів підприємства залишаються до кінця не висвітленими, а відсутність єдиного підходу до тлумачення даного поняття ускладнює подальші дослідження з формування системи управління бізнес-процесами на підприємстві, що вимагає більш нових підходів та рішень.

Мета дослідження – проаналізувати економічну сутність, назвати види та структуру бізнес-процесів дистрибуційної компанії.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою забезпечення довгострокової конкурентної позиції українським підприємствам необхідно постійно розвиватися та змінювати, вдосконалювати свої бізнес-процеси відповідно до ринкових умов та потреб споживачів. Оптимізація бізнес-процесів – це комплекс взаємопов’язаних управлінських, організаційних та інформаційних заходів, об’єднаних певною технологією, спрямований на покращення параметрів як окремих процесів, так і показників діяльності підприємства загалом з

метою задоволення потреб та очікувань зацікавлених сторін.

Сучасні умови господарювання характеризуються динамічним розвитком ринків товарів та послуг, постійними змінами в зовнішньому середовищі та виробничих відносинах, зростанням конкуренції. Такі умови визначають пошук нових інструментів та методів управління підприємством. Поняття бізнес-процесу є основою орієнтованого підходу в управлінні підприємством, що дозволяє отримати структуру, діяльність якої спрямована на постійне поліпшення якості кінцевого продукту та задоволення потреб клієнта.

Відповідно до різних визначень можна виділити ключові характеристики бізнес-процесу як поняття [5]: бізнес-процеси формують додану вартість (споживчу цінність); взаємозалежність і взаємопов’язаність всіх бізнес-процесів на підприємстві; зосередження бізнес-процесів навколо однієї цілі; вимірність результату кожного бізнес-процесу; дискретність процесу (наявність початку і закінчення); існування мети здійснення бізнес-процесів.

Криворучко О. М. та Овчаренко А. Г. [6], розглянувши дефініції та підходи до визначення сутності бізнес-процесів, пропонують наступні ключові характеристики даного поняття: бізнес-процеси формують додану вартість (споживчу цінність); взаємозалежність і взаємопов’язаність всіх бізнес-процесів на підприємстві; зосередження бізнес-процесів навколо однієї комплексної цілі; вимірність результату кожного бізнес-процесу; наявність початку “входу” та закінчення “виходу” процесу (дискретність процесу); існування мети здійснення бізнес-процесу та безперервність бізнес-процесів; використання ресурсів підприємства для виконання бізнес-процесів та керованість бізнес-процесів; зв’язок бізнес-процесів та бізнес-моделі підприємства.

Систематизовані підходи до визначення сутності поняття “бізнес-процес” наведено у таблиці 1.

Трушкіна Н. В. та Шкригун Ю. О. [10] вважають, що динамізм середовища діяльності бізнесу як відкритої системи вимагає від бізнес-процесів гнучкості, тобто здатності до зміни, трансформації у відповідності до турбулентності зовнішнього середовища організації чи зміни пріоритетів діяльності останньої.

Підходи до визначення сутності поняття “бізнес-процес”

Автор	Визначення
Овчаренко А. Г. [9]	Пов’язаний набір повторюваних дій (функцій), які перетворюють вхідний матеріал і / або інформацію в кінцевий продукт (послугу) у відповідності із заздалегідь встановленими правилами.
Маковеева О. В. [7]	Сукупність різних видів діяльності, у рамках якої “на вході” використовуються один або більше видів ресурсів, і в результаті цієї діяльності на “виході” створюється продукт, що представляє цінність для споживача.
Криворучко О. М. [6]	Специфічно впорядкована сукупність робіт, завдань, у часі та в просторі з вказівкою початку і кінця, точним визначенням “входів” і “виходів”. Або – набір дій, що структурується, вимірюваний, створений, щоб виробити певний вихід для конкретного клієнта або ринку.
Желіховська М. [4]	Послідовність логічно пов’язаних, повторюваних дій, у результаті яких використовуються ресурси підприємства для перетворення об’єкта (фізично чи віртуально) з ціллю досягнення визначених вимірних результатів, або продукції для задоволення потреб внутрішніх і зовнішніх споживачів.
Бондаренко В. М. [2]	Система взаємопов’язаних і взаємодіючих дій, кінцевими цілями виконання яких є створення продуктів / послуг, які мають цінність для зовнішніх і внутрішніх споживачів.
Цимбалістова О. А. [12]	Безліч внутрішніх кроків (видів) діяльності, що починаються з одного і більше “входів” і що закінчуються створенням продукції, необхідної клієнту, що задовольняє його за вартістю, довговічністю, сервісом і якістю.
Щербина В. [13]	Структурована послідовність дій з виконання певного виду діяльності на всіх етапах життєвого циклу предмета діяльності – від створення концептуальної ідеї через проєктування до реалізації та результату (здача в експлуатацію об’єкта, постачання продукції, надання послуг, закінчення певної фази діяльності), тобто певний системно-замкнений процес.
Khmelevskiy O. [14]	Система включає в себе послідовність взаємопов’язаних та відповідно упорядкованих дій, що контролюються і керуються. Вона є складовою частиною механізму формування доданої вартості, шляхом перетворення організаційних ресурсів, які спрямовані на досягнення спільної мети. Ця система спрямована на підтримку продуктивності та ефективності всієї організації і забезпечення доставки доданої вартості до цільового ринку через бізнес-модель підприємства.

Чернікова Н. у своїй статті описала алгоритм оцінювання бізнес-процесів, який включає в себе шість етапів [12]: аналіз результативності бізнес-процесів підприємства, виокремлення проблемних і ключових процесів, оцінка ресурсних можливостей для реалізації заходів із покращення, вибір форм та методів для економічного моделювання бізнес-процесів, розрахунок ефективності розроблених заходів з удосконалення, контроль за виконанням запропонованих заходів.

Якщо розглянути визначення бізнес-процесу в динаміці, то є підстави зробити висновок, що перші спроби застосування даного поняття відбувались у 80-ті роки, а його засновником доцільно вважати Демінга В., який розглядав бізнес-процес як процес, що постійно поліпшується та є основою підвищення конкурентоспроможності [8]. Трохи пізніше його теорію уточнили та розвинули Портер М. та Міллар В. в частині визначення меж бізнес-процесів та їх унікальності для кожного

підприємства. В період із 1990 по 2010 рр. (Дайвенпорт Т., Шорт Д., Хаммер М., Ойхман Е., Шеер А., Андерсон Б., Харінгтон Д., Есселінг К., Біннер Х.) основними складовими даного поняття вважали:

- сукупність впорядкованих, логічно пов’язаних завдань (дій);
- наявність ресурсів на вході;
- отримання продукції (товарів, робіт, послуг), яка б задовольняла споживачів, на виході.

З 2010 до 2016 року Чорнобай Л. та Дума О., розглядаючи поняття “бізнес-процес”, зосереджували увагу також на системності та замкненості процесу, обов’язкової керованості дій та ін.

Проте слід зауважити, що всі визначення бізнес-процесів, які описуються у науковій літературі, відносяться до початку процесів активізації та прискорення цифровізації в країні (яким можна вважати 2018 рік – затвердження “Цифрової

адженди – 2020”), і тому вони не враховують особливості їх здійснення саме в цих умовах.

Деякі автори розглядають бізнес-процеси в логістичних підприємствах як послідовність внутрішніх дій, спрямованих на створення продукції, що задовольняє потреби клієнтів з точки зору цінності, тривалості, сервісу та якості. Вони визначаються наявністю як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів, взаємодією між підрозділами та між підприємствами, а також формуються залежно від способу виконання робіт, що характерний для кожного підприємства [3].

Таким чином, пропонуємо розуміти під поняттям “бізнес-процес” комплекс дій, взаємозалежних та пов’язаних між собою, що мають початок та кінець, метою реалізації яких є перетворення вхідних ресурсів у вихідний продукт, що задовольняє вимогам споживачів. Натомість з огляду на вищевикладене вважаємо за доцільне під бізнес-процесами підприємств в умовах цифрових змін розуміти будь-яку їх діяльність, базовану на застосуванні цифрових технологій з метою повного використання їх переваг для досягнення максимально можливої результативності здійснення такої діяльності.

Поняття бізнес-процесів у дистрибуційних компаніях пропонуємо доповнити такими характеристиками:

- зв’язок бізнес-процесів із рівнем цифровізації дистрибуційних компаній, який на пряму впливає на рівень продуктивності праці;
- групування бізнес-процесів, залежно від технологій цифровізації, які використовуються при їх здійсненні та дозволяють оптимізувати роботу;
- удосконалення бізнес-процесів дистрибуційних компаній відповідно до цифрових змін, що відбуваються в країні та світі (впровадження цифрових технологій у діяльність вітчизняних та закордонних підприємств змінює бізнес-процеси

даних підприємств на краще, прискорюючи, здешевлюючи їх та підвищуючи якість їх виконання).

Існують кілька базових класифікацій бізнес-процесів у дистрибуційних компаніях, одна з найбільш поширених розрізняє такі категорії:

- основні бізнес-процеси, спрямовані на створення доданої вартості продукту або послуги, яка має цінність для клієнта та приносить прибуток. Ці процеси фокусуються на формуванні результату, який клієнт готовий оплатити;
- допоміжні бізнес-процеси, що спрямовані на надання внутрішніх продуктів та послуг для потреб бізнесу, а також забезпечують функціонування інфраструктури компанії;
- бізнес-процеси розвитку, які спрямовані на отримання прибутку в довгостроковій перспективі та на розвиток або вдосконалення діяльності компанії;
- процеси управління, спрямовані на керування всіма попередніми групами процесів.

За функціональним підходом, в основу класифікації видів логістичної діяльності покладено ланцюг етапів руху і зміни форм логістичних потоків. При цьому логістичну діяльність підприємства розглядають як сукупність закупівельної, транспортної, виробничої, збутової, логістики складування, логістики запасів та інформаційної логістики [1].

Потреба в пристосуванні бізнес-процесів українських підприємств до вимог міжнародного ринку особливо гостра та актуальна в контексті структурної перебудови економіки України на засадах інноваційних підходів до менеджменту, мобілізації України після вступу у СОТ та на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

Комплексний аналіз різних авторських підходів дозволив визначити такі критерії та їх види (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація бізнес-процесів у системі управління фірмою

Критерій класифікації	Види бізнес-процесів
За Портером	Первинні, підтримуючі, розвиваючі.
За причетністю до фірми	Внутрішні, зовнішні.
За місцем ієрархії в системі цілей підприємства	Бізнес-процеси верхнього рівня; бізнес-процеси середнього рівня; бізнес-процеси нижнього рівня.
За місцем в організаційній структурі підприємства	Горизонтальні процеси; індивідуальні горизонтальні процеси; міжфункціональні горизонтальні процеси; вертикальні процеси; інтегровані процеси.
За призначенням або ступенем впливу на одержання доданої цінності	Основні (базові) процеси; підтримувальні процеси; процеси управління.
За ступенем впливу на результативність	Ключові (вирішальні); ризикові.
За участю у життєвому циклі товару	Основні процеси; допоміжні процеси; організаційні.
За структурою взаємодії	Вертикальні та горизонтальні.
За варіантами ідентифікації	Наскрізні; функціональні.
За рівнем складності	Прості; складні.

Серед основних дистрибуційних бізнес-процесів виокремлюють наступні: планування товароруху; ресурсний процес (доставка матеріалів від постачальників); організація складських процесів та облік товарів на складах; процес збуту товарів; виконання функцій сервісної дистрибуції. В даний час виконано ідентифікацію основних дистрибуційних процесів відповідно до концепції ланцюга поставок: план попиту – план реалізації – план розподілу – виробниче планування – план закупівлі. При цьому виділено основні та підпроцеси дистрибуції.

До основних включено: виробничу програму, дизайн товарної продукції та упаковки, обслуговування клієнтів, складування, постачання.

До підпроцесів дистрибуції: оцінювання якості роботи за ключовими показниками, інформаційна підтримка, персонал та організація дистрибуції, управління фінансами в дистрибуції, формування дистрибуційної мережі, якість у дистрибуції.

На даний час виділено п'ять видів дистрибуційних процесів:

1. Дистрибуційний процес: власне його виконання (наприклад, поставка товарних ресурсів для забезпечення продаж певного виду товару).

2. Планування виконання дистрибуційного процесу (наприклад, планувати поставку товарних ресурсів, необхідних для продажу).

3. Отримання, опрацювання та накопичення інформації щодо виконання дистрибуційного процесу в реальному часі (наприклад, інформація для служби матеріально-технічного постачання стосовно забезпеченості товарними ресурсами, перспективи змін на ринку, прогнозування цін на товарні ресурси тощо).

4. Контроль і аналіз виконання дистрибуційного процесу (модуль контролю визначає процедури контролю інформаційних потоків, які у сукупності визначають ефективність процесу, відбору необхідних керівництву даних, надання різноманітних форм вихідної інформації; модуль аналізу передбачає опрацювання інформації про характеристики та структуру процесу, товарні ресурси, параметри дистрибуційних потужностей).

5. Управлінські рішення у межах конкретного дистрибуційного процесу, наприклад внесення змін до планів матеріально-технічного забезпечення продаж у довгостроковій перспективі, стратегії розвитку відносин компанії з постачальниками.

За ознакою відношення споживача до дистрибуційного процесу розрізняють зовнішніх та внутрішніх споживачів. Зовнішні споживачі дистрибуційного процесу (посередники, кінцеві споживачі тощо) можуть розглядатися як за відношенням до компанії (дистрибуційної системи) у цілому,

так і за відношенням до відповідних дистрибуційних процесів компанії (дистрибуційних підсистем). До внутрішніх споживачів дистрибуційного процесу відносять функціональні підрозділи компанії (виконавців та процеси), які використовують результати виконання дистрибуційного процесу.

Загальна характеристика найбільших дистрибуційно-логістичних компаній України наведена в табл. 3.

Ознака відношення дистрибуційного процесу до створення цінності поділяє дистрибуційні процеси залежно від їх внеску в отримання кінцевого результату діяльності компанії: основні (базові) дистрибуційні процеси – спрямовані на об'єкт дистрибуції та забезпечують просування товару; допоміжні (забезпечувальні) дистрибуційні процеси – створюють необхідні умови для виконання основних процесів; легітимні процеси управління – виконують організаційно-управлінські функції, спрямовані на підвищення ефективності основних та допоміжних дистрибуційних процесів.

З метою забезпечення ефективного управління дистрибуційними бізнес-процесами, організації та досягнення встановлених цілей доречно застосувати системний підхід та розгляд аспектів системності управління.

В якості прикладу наведемо рейтинг логістично-дистрибуційних компаній України за 2023 р. Лідерами рейтингу є Ubi-logistic та ВІЛТРАНС (Wheltrans) – табл. 4.

Системність в управлінні дистрибуційними бізнес-процесами компанії є способом репрезентації: об'єкта управління, що характеризується певною структурою, складом і функціями; суб'єкта управління як системи, що є організованою та побудованою відповідно до принципів ієрархії та цілісності, а також використання системних методів управління.

По Київській області у структурі перевезень вантажів за обсягом перевезень 2023 року автомобільний транспорт складає 45,6%, помітна незначна тенденція до зниження питомої ваги автомобільних перевезень порівняно із залізничним. 2023 року питома вага перевезень автомобільним транспортом складала 50,4%. У м. Києві функціонує достатньо багато логістично-дистрибуційних компаній (ТОВ “Делівері”, SAT № 3 – транспортна компанія, “Альянс Логістик” – логістичний комплекс, Meest Express та ін.). Наприклад, щодо логістичної компанії Linar Trans “LLC” відомо: це невеличка компанія з чисельністю працівників 19 осіб, які працюють на 12 треках; виконано 1386 перевезень; 1560 тис. км та перевезено 24960 т вантажу.

Таблиця 3

Загальна характеристика найбільших логістично-дистрибуційних компаній України

Назва компанії	Країна походження	Чисельність персоналу, осіб	Сильні сторони	Валовий оборот, 2023 р.
Kuehne + nagel (1992 р.)	Швейцарія	450	Морська та авіаційна логістика, автомобільна та контрактна логістика з фокусом на інтегровані логістичні рішення, дистрибуція та різні методи обробки товарних потоків	1100
DSV logistics (2013 р.)	Данія	180	Міжнародні автоперевезення, морські контейнерні перевезення, авіаперевезення, проєктна, складська логістика, дистрибуція, митно-брокерські послуги та страхування вантажів, локальна дистрибуція	900
FM logistics Україна (1996 р.)	Франція	900	Дистрибуція косметики і краси та інших споживчих товарів, товарів промисловості та охорони здоров'я; керує операціями більш ніж на 57 000 кв. м складських платформ класу А	800
Raben (2003 р.)	Нідерланди	500	Складська логістика, міжнародні і внутрішньоукраїнські вантажні перевезення, митне обслуговування та морський фрахт, Fresh Logistics (оброблення свіжих продуктів, з температурним режимом від 0 °С до +6 °С), контрактна дистрибуція	600
Ekol Ukraine (2012 р.)	Туреччина	680	Система обліку товарів Rainbow, що дозволяє клієнтові бачити реальну кількість товару, потреби в поповненні запасів, моніторинг історії товарів на всіх етапах логістичного ланцюга, FMCG дистрибуція	550
Zammler (2007 р.)	Україна	625	Автомобільні, морські, залізничні, авіаперевезення, митно-брокерське оформлення та комплекс складських послуг, FMCG дистрибуція	550
Pakline logistics (2004 р.)	Україна	882	Логістичний консалтинг, фулфілмент з використанням конвеєрних ліній, зберігання та складська логістика, дистрибуція товарів, кур'єрське експрес-доставляння по Україні та світу, холодна логістика для фармацевтики та FMCG, послуги для інтернет-магазинів	500

Рейтинг логістично-дистрибуційних компаній України

Позиція в рейтингу	Назва компанії	Напрями роботи
1	Ubi-logistic	Повний цикл логістичних послуг; акцент на швидкість, надійність і зручність, дистрибуція товарів
1	ВІЛТРАНС (Wheltrans)	
2	YURIS GRUP	Вантажоперевезення різними видами транспорту, послуги складської логістики та дистрибуції
3	ПРОФІ КАРГО СЕРВІС	Професіонал у сфері зовнішньоекономічної діяльності, митно-брокерських послуг; міжнародні морські перевезення вантажів - одна з пріоритетних послуг в асортименті, дистрибуція
4	KOSMOS LTD (Дніпро)	Автомобільні перевезення в межах України, імпорт / експорт, морські контейнерні перевезення за разовими і довгостроковими контрактами, проекти “Аутсорсинг транспортного завдання”, консультації з питань організації доставляння вантажів, дистрибуція
5	ГРЕЙМАР, ТОВ (Одеса)	Організація міжнародних перевезень автотранспортом в усіх напрямках; складські та експедиторські послуги в порту Чорноморська, дистрибуція

Більш детальне оцінювання якості дистрибуційних бізнес-процесів можна зробити з використанням моделі SCOR, тобто оцінювати процеси за її базовими напрямками: планування (Planning), виконання (Execution), забезпечення (Enable). Доцільно оцінювати окремо дистрибуційні бізнес-процеси постачання, просування та збуту. В основі пропонованого підходу лежить аналіз складових операцій ЛБП, використання показників, що характеризують безпосередньо дистрибуційні активності (складові процеси, логістичні операції).

Тенденцією сьогодення є продовження збільшення впливу цифрових технологій та діджиталізації у межах дистрибуційної системи. Зокрема, в умовах нової економіки, під час жорсткої конкуренції, швидкого старіння технологій, професій, ідей, проникнення Інтернету в усі частини економіки, діджиталізація вийшла на новий рівень важливості для бізнес-організацій.

Діджиталізації бізнес-процесів повинна передувати автоматизація, що вимагає використання спеціального програмного забезпечення для управління стратегічними та щоденними процесами. Вона націлена на їх вдосконалення, усунення помилок та підвищення продуктивності. Популярністю користується набір програмного забезпечення системи управління взаємодією з клієнтами – CRM, за впровадження якої співробітники при тій же чисельності виконують більший обсяг роботи, а отже, зможуть за той же час обробити більшу кількість споживачів та заробити пропорційно більший прибуток.

Сучасне підприємство в своїй діяльності все активніше використовує ERP-систему, що являє собою цілісну систему управління, яка об'єднує ресурси підприємства з різними підрозділами. ERP передбачає управління усіма різновидами ресурсів підприємства, включаючи моделювання, різноманітні аналітичні інструменти, оптимізацію прийняття управлінських рішень. Сутність ERP-систем у дис-

трибуції полягає в тому, що TMS отримує необхідні дані та перетворює їх у зрозумілий для себе та клієнта формат. Системи обмінюються даними за допомогою передачі файлів визначеного формату. ERP-система завантажує файл на FTP-сервер, після чого TMS його оброблює, знаходить потрібну інформацію та завантажує. Аналогічно інформація передається в зворотному напрямку. Інтеграція цих систем дає змогу синхронізувати всі дистрибуційні процеси та отримувати інформацію у розрізі, необхідному для прийняття дистрибуційних рішень.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Розглянуто підходи науковців до трактування поняття “бізнес-процес” та вказано на недоліки існуючих визначень. З метою кращого висвітлення сучасного підходу до поняття “бізнес-процес” запропоновано власне доповнення досліджуваного поняття. Розглянуто найбільші логістично-дистрибуційні компанії України та вказано їх особливості діяльності. Наголошено, що процес становлення та розвитку підприємств супроводжується об'єктивними причинами, які вказують та обґрунтовують необхідність переходу до застосування організації сучасного процесу продаж компанії як сукупності окремих взаємозв'язаних бізнес-процесів.

Вказано, що війна в Україні містить у собі, безумовно, як потенційні суттєві загрози, небезпеки продовження зазнавання втрат (через руйнування чітко налагоджених дистрибуційних ланцюгів постачання), так і нові (потенційні) можливості щодо оновлення, перетворень компаній, формуючи новітні, значно покращені підходи, адаптовані до проведення діяльності під час та після критичного періоду (побудова нової, гнучкої, більш адаптивної до реалій, дистрибуційної системи, системи комунікування, спрямованих на подальший розвиток дистрибуційних компаній). Саме ці підходи будуть напрямками подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безсмертна О., Шварц І., Ярмола О. Проблеми та перспективи розвитку логістики на світовому рівні та в Україні. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці*. 2021. С. 340-342.
2. Бондаренко В. М., Бутусов О. Д., Герзанич В. М. Суть та класифікація бізнес-процесів в сучасній науковій парадигмі: *Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики*. 2019. С. 295-298.
3. Голобородько А., Легомінова С. Сучасні особливості розвитку логістичних потоків в умовах цифрової економіки. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2020. Вип. 2. С. 93-90.
4. Желіховська М. Моделювання логістичної системи підприємства в умовах цифрової економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. С. 50-55.
5. Ковальська Л., Барський Ю., Оніщук В. Логістичні бізнес-процеси у підприємстві: сутність та види. *Економічний форум*. 2023. № 1 (4). С. 118-124. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-4-15>.
6. Криворучко О. М., Овчаренко А. Г. Розробка стратегій якості логістичного обслуговування споживачів. *Економіка транспортного комплексу* : збірник наукових праць. Х. : ХНАДУ, 2021. Вип. 38. С. 61-76. doi: <https://doi.org/10.30977/ЕТК.2225-2304.2021.38.61>.
7. Маковеева О. В. Напрямки підвищення ефективності логістичної системи виробничих підприємств. *Бізнес-інформ*. Київ, 2020. № 5. С. 436.
8. Овчаренко А. Г. Ідентифікація логістичних бізнес-процесів підприємства. *Економіка транспортного комплексу*. 2018. Вип. 32. С. 49-63. doi: [10.30977/ЕТК.2225-2304.2018.32.0.49](https://doi.org/10.30977/ЕТК.2225-2304.2018.32.0.49).
9. Овчаренко А. Г. Основні аспекти управління якістю логістичних бізнес-процесів. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва* : матер. XV Міжнар. наук.-практ. конф. Х. : ХНАДУ, 2021. С. 289-291.
10. Трушкіна Н. В., Шкригун Ю. О. Управління логістичною діяльністю підприємства в цифровій економіці: теоретичні засади. *Наукові інновації та передові технології*. 2021. № 2 (2). С. 152-166.
11. Цимбалістова О. А., Харченко М. В., Юденко Є. В. Інформаційні технології в системі логістичного обслуговування бізнес-процесів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Економіка і управління*. 2020. Т. 31 (70). № 6. С. 148-154.
12. Чернікова Н., Долина Р., Діденко О. Удосконалення поняття бізнес-процесів підприємств в умовах цифрових змін. *Економічний простір*. 2022. № 181. С. 158-161. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-27>.
13. Щербина В. Формування та розвиток логістичного потенціалу України в умовах воєнного часу. *III міжнародна науково-практична*

конференція “Трансформація національної, закордонної моделі економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу”. Луцьк, 2022. С. 296-298.

14. Khmelevskiy O. International logistics in key trends in its development. *Market Infrastructure*. 2019. № 38. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastruct38-10>.

REFERENCES

1. Bezsmertna O., Shvarc I. and Jarmola O. (2021), Problemy ta perspektyvy rozvytku loghistryky na svitovomu rivni ta v Ukraini, *Upravlinnja ta administruvannja v umovakh protydiji ghibrydnym zaghrozam nacionalnij bezpeci*, s. 340-342.
2. Bondarenko, V. M., Butusov, O. D. and Gherzanych, V. M. (2019), Sutj ta klasyfikacija biznes-procesiv v suchasnij naukovej paradygmi, *Upravlinnja socialjno-ekonomichnymy transformacijamy ghospodarskykh procesiv: realiji i vyklyky*, s. 295-298.
3. Gholobordjko A. and Leghominova S. (2020), Suchasni osoblyvosti rozvytku loghistrychnykh potokiv v umovakh cyfrovoji ekonomiky, *Instytut bukhghaltersjkogho obliku, kontrolj ta analiz v umovakh glocalizaciji*, vyp. 2, s. 93-90.
4. Zhelikhovsjka M. (2022), Modeljuvannja loghistrychnoji systemy pidpryjemstva v umovakh cyfrovoji ekonomiky, *Visnyk Khmeljnycjkogho nacionalnogho universytetu*, # 4, s. 50-55.
5. Kovaljsjka L., Barskjy Ju. and Onishhuk V. (2023), Loghistrychni biznes-procesy u pidpryjemnyctvi: sutnistj ta vydy, *Ekonomichnyj forum*, # 1 (4), s. 118-124. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-4-15>.
6. Kryvoruchko, O. M. and Ovcharenko, A. Gh. (2021), Rozrobka strategij jakosti loghistrychnogho obslughovuvannja spozhyvachiv, *Ekonomika transportnogho kompleksu* : zbirnyk naukovykh pracj, KhNADU, Kh., vyp. 38, s. 61-76. doi: <https://doi.org/10.30977/ЕТК.2225-2304.2021.38.61>.
7. Makovejeva, O. V. (2020), Naprjamky pidvyshhennja efektyvnosti loghistrychnoji systemy vyrobnychych pidpryjemstv, *Biznes-inform*, Kyjiv, # 5, s. 436.
8. Ovcharenko, A. Gh. (2018), Identyfikacija loghistrychnykh biznes-procesiv pidpryjemstva, *Ekonomika transportnogho kompleksu*, vyp. 32, s. 49-63. doi: [10.30977/ЕТК.2225-2304.2018.32.0.49](https://doi.org/10.30977/ЕТК.2225-2304.2018.32.0.49).
9. Ovcharenko, A. Gh. (2021), Osnovni aspekty upravlinnja jakistju loghistrychnykh biznes-procesiv, *Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpryjemnyctva* : mater. KhV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. KhNADU, Kh., s. 289-291.
10. Trushkina, N. V. and Shkryghun, Ju. O. (2021), Upravlinnja loghistrychnoji dijajlnistju pidpryjemstva v cyfrovij ekonomiki: teoretychni zasady, *Naukovi innovaciji ta peredovi tekhnologiji*, # 2 (2), s. 152-166.
11. Cymbalistova, O. A., Kharchenko, M. V. and Judenko, Je. V. (2020), Informacijni tekhnologiji v systemi loghistrychnogho obslughovuvannja biznes-procesiv, *Vcheni zapysky TNU imeni*

V. I. Vernadsjkogho. *Ekonomika i upravlinnja*, T. 31 (70), # 6, s. 148-154.

12. Chernikova N., Dolyna R. and Didenko O. (2022), Udoskonalennja ponjattja biznes-procesiv pidpryjemstv v umovakh cyfrovykh zmin, *Ekonomichnyj prostir*, # 181, s. 158-161. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-27>.

13. Shherbyna V. (2022), Formuvannja ta rozvytok loghistrychnogho potencialu Ukrainy v umovakh vojennogho chasu, *III mizhnarodna naukovo-praktychna konferencija "Transformacija nacionaljnoji, zakordonnoji modelej ekonomichnogho*

rozvytku ta zakonodavstva v umovakh vojennogho chasu", Lucjk, s. 296-298.

14. Khmelevskiy O. (2019), International logistics in key trends in its development, *Market Infrastructure*, # 38, available at: <https://doi.org/10.32843/infrastructure38-10>.

Стаття надійшла до редакції 22 квітня 2024 року

УДК 33.339.5

*Власюк Н. І.,
natalily1706@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9463-5626,
Researcher ID: F-1812-2019,*

*к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

*Момрик Ю. І.,
бакалавр, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

Анотація. Загальновідомо, що активізація державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності загалом та митного регулювання зокрема на сучасному етапі торговельних відносин набувають все більшого значення в умовах глобальної конкуренції та захисту національних економічних інтересів. Митна система є вагомим важелем підтримки рівноваги та створення в суспільному виробництві максимально сприятливих умов для розвитку економіки. У статті йдеться про значення митної політики держави в сучасних умовах для забезпечення захисту національних товаровиробників та формування спільного європейського простору, а також про особливості реалізації державної митної політики України в умовах воєнного стану. Зокрема, проаналізовано заходи, вжиті державою у сфері регулювання зовнішньоекономічних відносин, із початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Зазначено, що сутність державної митної політики доцільно розглядати не як відокремлену від практики теоретичну категорію, а як складовий елемент системи державного управління ЗЕД. Попри бойові дії на території країни, спровоковані російським повномасштабним збройним вторгненням, митні органи України продовжують працювати. На законодавчому рівні прийнято значну кількість нормативно-правових актів, що не лише спрощують процедуру митного оформлення товарів і транспортних засобів, а й передбачають певні пільги для імпортерів. Визначено вплив держави при регулюванні відносин, які виникають між нею та юридичними і фізичними особами, в процесі переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Розкрито сутність державної митної політики як напрямку державної політики, що має фінансовий характер і спрямована на регулювання суспільних відносин, які виникають в процесі переміщення товарів через митний кордон. Визначено цільове призначення, а також методи й способи функціонування митної політики держави. Окреслено реалізацію пріоритетних напрямів митної політики держави, яка передбачає подальший розвиток інститутів зовнішньоекономічної діяльності. Основна робота в удосконаленні митної політики повинна бути спрямована на оптимізацію митного тарифу шляхом зниження податкового навантаження на різні номенклатури товарів, імпорту яких є економічно недоцільним.

Ключові слова: державна митна політика, зовнішньоекономічна діяльність, митно-тарифне регулювання, митний контроль, митне оформлення, митні формальності.

*Vlasyuk N. I.
natalily1706@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9463-5626,
Researcher ID: F-1812-2019,
Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial and Economic Security,
Banking and Insurance Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

*Momryk Y. I.
Bachelor's degree student, Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF STATE CUSTOMS POLICY IN UKRAINE UNDER CURRENT CONDITIONS

Abstract. It is well known that the intensification of state regulation of foreign economic activity in general and customs regulation in particular at the current stage of trade relations are gaining more and more importance in the conditions of global competition and protection of national economic interests. The customs system is an important lever for maintaining balance and creating the most favorable conditions for the development of the economy in social

production. The article deals with the significance of the state's customs policy in modern conditions to ensure the protection of national producers and the formation of a common European space, as well as the peculiarities of the implementation of the state customs policy of Ukraine in the conditions of martial law. In particular, the measures taken by the state in the sphere of regulation of foreign economic relations since the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine have been analyzed. It is noted that the essence of the state customs policy should be considered not as a theoretical category separated from practice, but as a constituent element of the system of state management of foreign trade. Despite the hostilities on the territory of Ukraine, provoked by the Russian full-scale armed invasion, the customs authorities of Ukraine continue to work. At the legislative level, a significant number of normative legal acts have been adopted, which not only simplify the procedure for customs clearance of goods and vehicles, but also provide certain benefits for importers. The influence of the state in regulating the relations that arise between it and legal entities and individuals in the process of moving goods and vehicles across the customs border is determined. The essence of state customs policy is revealed as a direction of state policy that has a financial nature and is aimed at regulating social relations that arise in the process of moving goods across the customs border. The purpose, as well as the methods and ways of functioning of the customs policy of the state, are defined. The implementation of the priority directions of the customs policy of the state, which provides for the further development of institutions of foreign economic activity, is outlined. The main work in improving the customs policy should be aimed at optimizing the customs tariff by reducing the tax burden on various categories of goods, the import of which is economically impractical.

Keywords: state customs policy, foreign economic activity, customs and tariff regulation, customs control, customs clearance, customs formalities.

JEL Classification: H 70

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-12>

Постановка проблеми. На сьогоднішній день Україна перебуває на етапі активного пошуку свого місця в системі міжнародних економічних відносин, саме тому вивчення та використання сучасних економічних механізмів та інструментів впливу, зокрема в царині митно-тарифного регулювання, є пріоритетним для держави. Варто зазначити, що в усьому світі митно-тарифне регулювання є “локомотивом” економічного регулювання і відповідає вимогам ринкових відносин і ринкової економіки, дає змогу формувати активні та взаємовигідні відносини з іншими країнами та забезпечувати економічне зростання в конкурентному середовищі.

Стратегія України, націлена на Європейський Союз та світове співтовариство, актуалізує покращення механізмів забезпечення успішної реалізації державної митної політики, спрямованої на зростання обсягів зовнішньоекономічної діяльності й підвищення її ефективності, а також спрощення митних процедур та митних формальностей, пов'язаних із митним контролем товарів та транспортних засобів, що перетинають митний кордон країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування та реалізації ефективної митної політики України вивчали у своїх працях такі дослідники, як І. Бережнюк, О. Десятнюк, Д. Приймаченко, Г. Воронцова, М. Тараненко, С. Гармаш, Р. Калюжний, О. Борисенко та ін.

Постановка завдання. Метою статті є систематизація та дослідження інформації щодо митної політики держави в сучасних умовах та особливостей ведення митної справи в умовах воєнного стану в Україні.

Оскільки головні напрями діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі та захисту внутрішнього ринку є змістом державної політики у сфері державної митної справи, то дослідження особливостей її формування та розвитку є вкрай актуальними.

Вклад основного матеріалу дослідження. Як показує історичний досвід багатьох розвинутих країн, митниця є неодмінним елементом високоефективної організації суспільства і насамперед функціонування його економіки. Вирішуючи низку важливих завдань, митна система зі своєї сторони стає вагомим важелем підтримки рівноваги та створення в суспільному виробництві максимально сприятливих умов для розвитку власної економіки. Що стосується нашої держави, то разом із цими завданнями митна система має стати і на даний час стає важливим фактором ринкової трансформації.

З метою регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) митний закон визначає принципи, політику, правила та заходи, які стосуються імпорту та експорту, а також транзиту та обігу товарів. Слід наголосити на тому вагомому чиннику, що основна робота в удосконаленні митної політики повинна бути спрямованою на оптимізацію митного тарифу шляхом зниження податкового навантаження на різні номенклатури товарів, імпорт яких є економічно недоцільним. Існуюча диференціація ставок митних зборів (мінімальні ставки мита на матеріали, сировину, комплектуючі; максимальні – на готову продукцію) створює більш привабливі умови для виробництва товарів в Україні порівняно з їхнім імпортом та водночас сприяє перенесенню виробництва в Україну. При цьому обмеженням для застосування диференційованих ставок мита

залежно від призначення товарів є правова та економічна невизначеність статусу окремих товарів [1].

Відомо: у багатьох країнах світу наявні обмеження щодо імпорту, що можуть стосуватися їжі, домашніх тварин, а також ліків.

Усі товари, які експортуються або імпортуються наземним, водним або повітряним транспортом, повинні проходити маршрутами, визначеними органами влади, і декларуватися на прикордонних митних пунктах пропуску, митних постах або найближчій митниці. Закономірним є той чинник, що забороняється без дозволу використовувати інші маршрути, зберігати товари в будь-яких приміщеннях або не зупинятися на прикордонному пункті митного контролю; якщо є порушення, то воно відповідно буде розглядатися як умисне ухилення від митниці.

Попри бойові дії на території України, спровоковані російським повномасштабним збройним вторгненням, митні органи України продовжують працювати. На даний момент понад 200 митних пунктів функціонують як пункти відправлення/призначення, а також близько 30 автомобільних пунктів пропуску – додатково як пункти транзиту.

Після введення воєнного стану Держмитслужба працює в режимі 24/7 та виконує покладені на неї завдання. На законодавчому рівні прийнято значну кількість нормативно-правових актів, які не лише спрощують процедуру митного оформлення товарів і транспортних засобів, а й передбачають певні пільги для імпортерів. Зокрема, спрощено митне оформлення вантажів гуманітарної допомоги, внесено зміни до оподаткування легкових автомобілів, автомобільного бензину та дизельного палива [2]. Відповідно, ці заходи, в свою чергу, спрямовані на забезпечення населення та Збройних Сил України всім необхідним під час війни.

Тимчасово, до припинення або скасування воєнного стану на території України, платники єдиного податку I-III груп можуть застосовувати спрощений порядок декларування товарів шляхом подання попередньої митної декларації, яка містить усі необхідні відомості для випуску товарів згідно з частиною 5 статті 259 Митного кодексу України.

Митне оформлення товарів завершується у найкоротший термін, але не пізніше однієї робочої години з дня пред'явлення митному органу товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що підлягають митному оформленню, подання митної декларації або документа, що її замінює за законом.

Плата за виконання митними органами митних формальностей поза місцезнаходженням митних органів або поза встановленим для них робочим часом не справляється.

Митні формальності можуть бути виконані іншим митним органом, у тому числі без пред'явлення таких товарів цьому митному органу, за погодженням з Держмитслужбою, якщо митний орган не виконує покладених на митні органи завдань у зв'язку з воєнним станом.

Запроваджено тимчасове призупинення проведення та продовження документальних митних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів, до припинення або скасування воєнного режиму.

Загальновідомо, що 27 липня 2022 року набув чинності Закон України № 2445-IX, яким передбачено звільнення від оподаткування ввізним митом продукції та обладнання для зберігання, транспортування, навантаження та розвантаження зернових та/або олійних культур при ввезенні в Україну на період дії воєнного стану та протягом 30 діб із дня його припинення або скасування, зокрема:

– полімерних рукавів та мішків об'ємом не менше 0,8 куб. м для зберігання сільськогосподарської продукції;

– самозавантажувальних або саморозвантажувальних причепів та напівпричепів для перевезення сільськогосподарської продукції [3].

Постановою Кабінету Міністрів України від 09 листопада 2022 року № 1260 звільнено від оподаткування ПДВ та ввізним митом електрогенератори, трансформатори, літєві батареї, пульти, панелі, щити, електрообладнання, запасні частини для ремонту генераторів та енергетичного обладнання, обладнання та пристрої для фільтрації або очищення води, засоби супутникового зв'язку, Інтернету (Starlink) та ін.

4 червня 2022 року набуло чинності рішення Ради Європейського Парламенту про тимчасові заходи лібералізації торгівлі, яке доповнює можливості українських експортерів у межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Зокрема, дія тарифів, передбачених Угодою, буде тимчасово призупинена. Це стосується: мита на промислову продукцію; системи вхідних цін на фрукти та овочі; всіх тарифних квот на сільськогосподарську продукцію; дії антидемпінгових мит на імпортовані товари походженням із України; глобальних гарантій щодо українських товарів [4].

Крім того, 4 травня 2022 року Україна та Великобританія юридично закріпили скасування імпортованих мит і тарифних квот у двохсторонній торгівлі шляхом підписання угоди. Угода буде діяти протягом 12 місяців, але може бути продовжена за угодою сторін на новий термін.

Також 10 травня 2022 року міністр торгівлі Сполучених Штатів Америки Джина Раймондо оголосила про призупинення мит на українську сталь терміном на один рік. Йдеться про 25% мита на металургійну продукцію, яке США ввели в 2018 році. Безмитний режим для української сталі в США триватиме 12 місяців.

9 червня 2022 року уряд Канади видав розпорядження про звільнення від сплати митних платежів щодо товарів, які походять із України, протягом одного року. Незважаючи на те, що більшість товарів із України надходили до Канади без сплати мита внаслідок Угоди про вільну торгівлю між Канадою та Україною (CUFTA), мита все ще застосовуються до певних товарів.

Однією з ключових функцій митних органів є контроль за переміщенням товарів та особистих речей через кордон. Для того, аби уникнути неприємностей і конфіскації при перетині кордону України, важливо знати і дотримуватися митних правил.

Основою законодавства, що регулює імпорт в Україну та пов'язані з ним митні формальності, є Митний кодекс України. Слід зазначити: Кодекс можна вважати бізнес-дружнім, тобто орієнтованим більше на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, ніж на державу. Наприклад, у разі неоднозначного тлумачення прав та обов'язків юридичних та фізичних осіб рішення має прийматися на користь зазначених юридичних та фізичних осіб, а не на користь митних органів України.

Що стосується імпорту з Європейського Союзу (ЄС), Угода про асоціацію між ЄС та Україною, безумовно, має вирішальне значення. Відповідно до цієї Угоди кожна договірна сторона знижує або скасовує тарифи на внутрішні товари іншої [5].

Необхідно відзначити те, що у сучасному світі, де торгівля перетинає кордони, важливо забезпечити ефективний контроль за рухом товарів. Державна митна служба України взялася за трансформацію та вдосконалення цього контролю шляхом впровадження рекомендаційно-технічного пілотного проекту з постмитного контролю.

При реалізації державної митної політики важливо враховувати її роль у системі державного управління ЗЕД (рис. 1).

Як показано на рис. 1, державне управління в сфері ЗЕД включає наступні важливі чинники: зовнішньоекономічну політику; державну митну політику; зовнішньоторговельну політику; державну митну справу; механізми та методи реалізації митної політики; суб'єкти реалізації державної митної політики.

митної політики; суб'єкти реалізації державної політики.

Стратегія національних доходів як частина реформи митної політики окреслює важливі кроки до перетворення митної служби на східний митний кордон Європейського Союзу. Як відомо, ця мета є частиною ширшої стратегії, спрямованої на комплексне оновлення митних органів, активну боротьбу з контрабандою та гармонізацію українського митного законодавства зі стандартами ЄС.

Реформа, в свою чергу, передбачає низку ініціатив, спрямованих на вдосконалення української митної системи. Відповідно, це включає перехід на митні формальності в Україні відповідно до стандартів ЄС. При цьому одним із ключових елементів є запровадження нового Митного кодексу України, який, у свою чергу, базуватиметься на Митному кодексі Європейського Союзу [7].

У країні значна увага також приділяється зміцненню законодавчої бази у сфері митного регулювання. А це, зокрема, врегулювання кримінальної відповідальності за контрабанду та недостовірне митне декларування, а також розширення повноважень митних органів у сфері оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування контрабанди. Реалізація цих заходів після адміністративної реформи митниці допоможе Україні стати інтегрованою частиною європейського економічного та регуляторного простору, зміцнивши її позиції як важливого митного партнера на східному фланзі ЄС.

У табл. 1 відображено результати діяльності Державної митної служби України (ДМСУ) щодо митних брокерів у 2021 та 2022 рр.

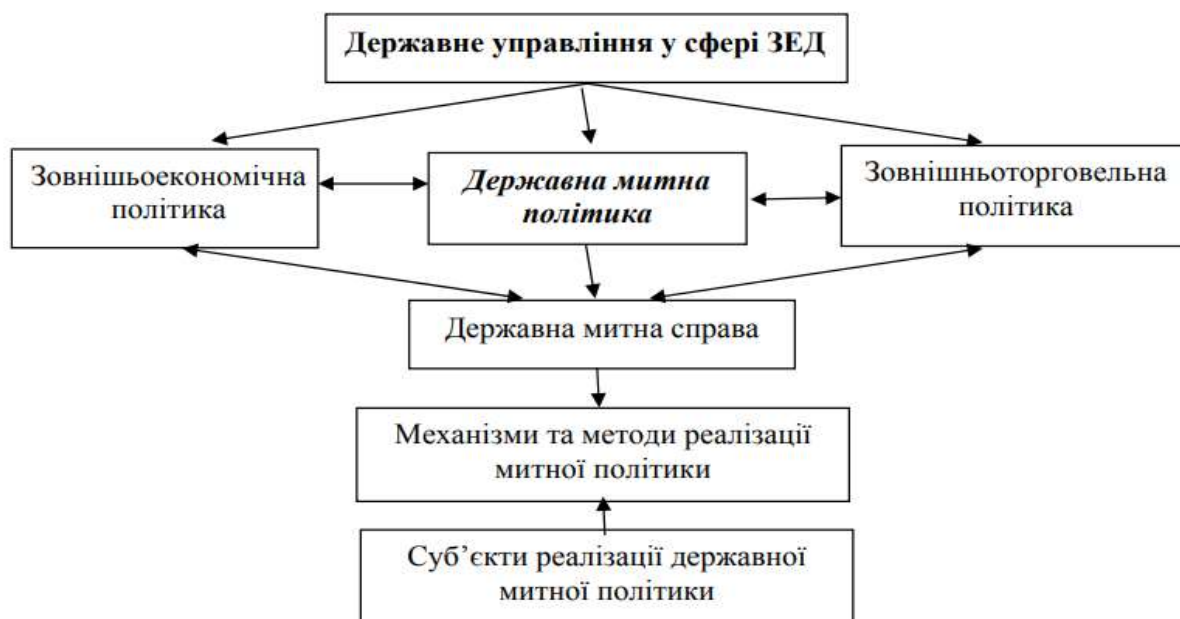

Рис. 1. Роль державної митної політики в системі державного управління ЗЕД (складено на підставі [6])

Діяльність ДМСУ щодо митних брокерів*

Станом на 01.01.2022 кількість дозволів - 8072	Станом на 30.12.2022 кількість дозволів - 8840
Надано (переоформлено) 919 дозволів	Надано (переоформлено) 830 дозволів
Відмовлено у наданні 330 дозволів	Зупинено дію 94 дозволів
Анульовано 29 дозволів	Анульовано 29 дозволів

* Табл. 1 складена на підставі [8]

Відповідно до звітів Державної митної служби України за 2021 та 2022 рр. станом на 01.01.2022 видано 8072 дозволи на діяльність митних брокерів, а на кінець 2022 р. – 8840. Тобто фактично кількість дозволів в умовах війни зросла на 10%.

З початком повномасштабного вторгнення український експорт значною мірою переорієнтувався на країни Європи, а західні прикордонні переходи стали найважливішими логістичними центрами для українського експорту та імпорту. За 10 місяців 2023 року частка країн ЄС в експорті України становила 65%, а у імпорті – 51%. Тому блокада автомобільних переходів на кордоні з Польщею, яка триває вже місяць, поставила під загрозу значну частину зовнішньої торгівлі України, а в середньостроковій перспективі – всю стабільність економіки країни.

Блокування західних автопереїздів вже мало численні негативні наслідки для українського бізнесу та його контрагентів. Найпомітніші з них – збільшення витрат на логістику в 3-4 рази, затримки поставок, зрив контрактів тощо, що призвело до подорожчання багатьох імпортованих товарів. Наприклад, ціни на автогаз на АЗС за місяць зросли на 30%, а імпортні будматеріали – на 5-10%. Продовження блокади може призвести до дефіциту імпортованої продукції, в тому числі критичної для оборони країни [9].

“Транспортні витрати значно збільшуються, що впливає на собівартість продукції та цінову конкурентоспроможність компаній. Є зміни в маршрутах, а черги на словацькому та угорському кордоні зростають. Невиконання зобов’язань перед українськими та іноземними замовниками тягне за собою штрафні санкції з боку покупців, скасування подальших замовлень та втрату клієнтів. Неможливість імпорту необхідної сировини чи комплектуючих створює ризики для українських виробничих потужностей. Усе це безпосередньо впливає на доступ населення України до необхідних товарів і безперебійну роботу підприємств”, – наголошує Європейська Бізнес Асоціація.

Поточне оцінювання ситуації показує, що блокування прикордонних переходів уже призвело до

величезних фінансових втрат: у межах однієї середньої компанії мова може йти про сотні тисяч гривень, а в національному масштабі – про сотні мільйонів доларів. Основні фінансово-економічні втрати:

1. Блокада кордону призвела до зниження експорту автотранспорту в листопаді 2023 р. на 26,7% – до 783 тис. тонн, імпорту – на 23,5%, до 967,1 тис. тонн. Загалом у листопаді обсяг українського експорту через польський кордон скоротився на 40%.

2. Федерація роботодавців України оцінила збитки української економіки приблизно в 400 млн євро станом на 22 листопада 2023 р.

3. За підрахунками Європейської Бізнес Асоціації, середньодобові збитки компаній бізнес-асоціації (експортерів та імпортерів) становлять 1 млн грн. За два тижні блокади загальні збитки перевищили 300 млн грн.

4. За оцінками Reuters, у разі продовження акції протесту блокада може коштувати українській економіці 1% зростання валового внутрішнього продукту (ВВП).

5. Надходження від митниці за листопад 2023 р. склали 81% від плану – за індикативним показником 48,5 млрд грн фактично надійшло 39,2 млрд грн [10].

Загальна вартість блокади для української економіки залежить від тривалості протесту. За даними Мінфіну, у 2022 році ВВП України становив 161 млрд дол. Відповідно, саме через це падіння ВВП на 1% за приблизними оцінками означає економічні втрати понад 1,6 млрд дол. Якщо припустити, що лише за два тижні блокади збитки склали 400 млн євро, то до середини грудня вони перевищать 1 млрд євро.

Рис. 2 характеризує втрати української економіки від блокади українсько-польського кордону в листопаді 2023 р. Як бачимо, найбільші втрати стосувалися експорту через кордон Польщі – 40,0 %.

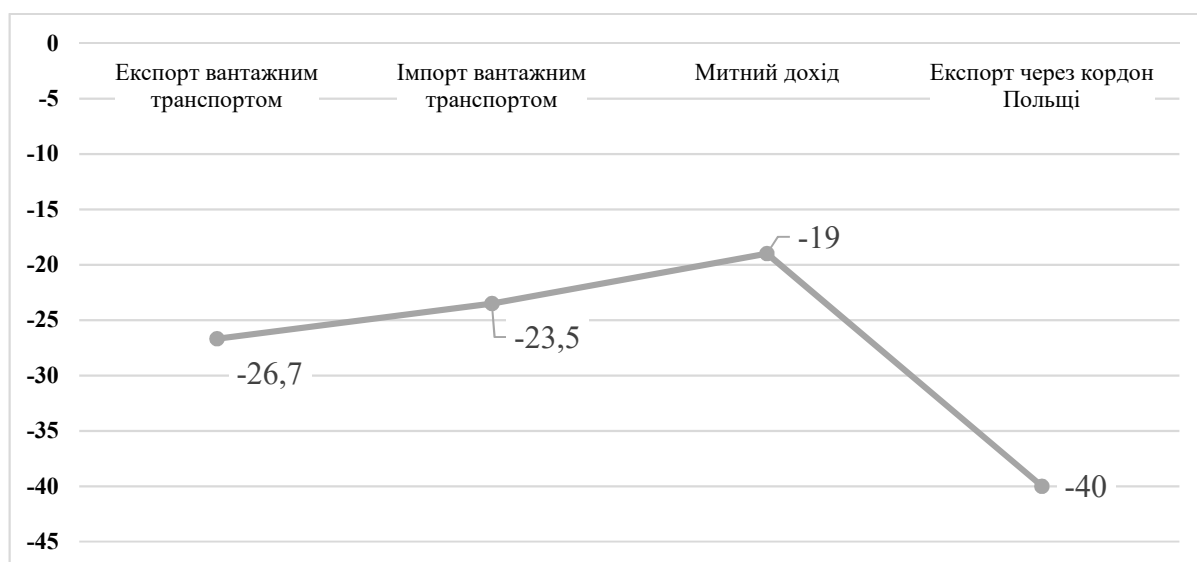

Рис. 2. Втрати української економіки від блокади українсько-польського кордону в листопаді 2023 р., % (складено на підставі [4])

Крім того, негативний ефект від блокування пунктів пропуску відчуватиметься в наступні роки, оскільки довгострокові контракти будуть розірвані.

Цікаво, що блокада вдарить і по самій Польщі, враховуючи її значення в торговому балансі України. Так, за 10 місяців 2023 р. частка Польщі в структурі українського імпорту становила 5,5 млрд дол., або 10,5%.

Україна планує перетворити свою митницю на східну митницю Євросоюзу. Відповідні плани були закладені в Стратегії національного доходу: “Стратегія національного доходу передбачатиме реалізацію важливих кроків до перетворення української митниці на східну митницю Європейського Союзу в рамках реформування митної політики”.

Ця мета є частиною більш широкої стратегії, спрямованої на комплексне оновлення митних органів, активну протидію контрабанді та адаптацію українського митного законодавства до норм ЄС.

Реалізація реформи передбачає низку ініціатив, спрямованих на вдосконалення української митної системи, та включає перехід до здійснення митних формальностей в Україні за стандартами ЄС.

Зокрема, одним із ключових елементів є впровадження нового Митного кодексу України, який базуватиметься на Митному кодексі ЄС, а також посилення правового поля у сфері митного регулювання.

Згідно з поясненнями Міністерства фінансів: “Це передбачає унормування кримінальної відповідальності за контрабанду, недостовірне митне декларування, а також уповноваження митних органів на проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування контрабанди” [5].

У Міністерстві фінансів переконані в тому, що реалізація зазначених заходів після впровадження обов’язкового компонента – адміністративної реформи митниці – допоможе Україні стати інтегрованою частиною європейського економічного та

регуляторного простору, зміцнивши її позиції як важливого митного партнера на сході ЄС.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Нині система державного управління в Україні не відповідає потребам країни у проведенні комплексних реформ у різних сферах державної політики та європейським стандартам належного управління державою. Саме тому підвищується торгово-політична роль державної митної політики щодо розвитку міждержавних інтеграційних зв’язків і відносин для створення у довгостроковій перспективі умов досягнення провідних позицій України у світовій економіці, забезпечення її глобальної конкурентоспроможності.

Митним органам необхідно посилити співпрацю з владою та бізнесом. Робота української митниці має бути синхронізована з митними адміністраціями країн ЄС, що дасть змогу пришвидшити пропуск вантажів через кордони та максимально сприяти міжнародній торгівлі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко Н. Л., Дорошенко Т. М., Матвеев М. Е. Проблеми митного контролю в контексті європейської інтеграції України. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 55-60. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.1.55>.
2. Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану : Постанова КМУ № 330 від 20.03.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26. С. 75. Ст. 1417.
3. Закон України “Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-

членами, з іншої сторони” від 15 серпня 2022 року № 2510-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2510-20#Text>.

4. Звіт про виконання Плану роботи Державної митної служби України на 2021 рік та покладених на неї завдань. *Державна митна служба України*. URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>.

5. Звіт про результати роботи Державної митної служби України за 2022 рік. *Державна митна служба України*. URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>.

6. Кийда Л. І., Шевченко Н. І. Особливості реалізації державної митної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення і розвиток*. 2020. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/68.pdf.

7. Митна політика України. *Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/meta-mytnoi-polityky-ukrainy-v-ramkakh-natsstrategii-staty-skhidnym-mytnym-kordonom-ievropeiskoho-soiuzu>.

8. Нові реалії здійснення митної справи в Україні: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу (Ірпінь-Хмельницький, 30 травня 2023 року) / Редакційна колегія: канд. екон. наук, доц., с.н.с. Смірнова О. М.; докт. екон. наук, проф. Давиденко Н. М.; канд. юрид. наук, доц. Калганова О. А. та ін. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. 80 с.

9. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю: Розпорядження Кабінету Міністрів України №188-р від 26.02.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. №20. С. 20. Ст. 1068.

10. Гребельник О. П., Пашко П. В., Шевчук С. В. Розвиток митної політики України в контексті реалізації економічної функції держави: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 266 с.

REFERENCES

1. Avramenko, N. L. Doroshenko, T. M. and Matveiev, M. E. (2022), Problemy mytnoho kontroliu v konteksti ievropejs'koi intehratsii Ukrainy, *Ekonomika ta derzhava*, № 1, s. 55-60, available at: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.1.55>.

2. Deiaki pytannia zdiysnennia mytnoho kontroliu ta mytnoho oformlennia tovariv, zokrema transportnykh zasobiv, v umovakh voiennoho stanu: Postanova KMU № 330 vid 20.03.2022 (2022), *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, № 26, s. 75. St. 1417.

3. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do Mytnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy schodo deiakykh pytan' vykonannia hlavy 5 rozdiliv IV Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropejs'kym Soiuzom, Yevropejs'kym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i ikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony” vid 15 serpnia 2022 roku № 2510-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2510-20#Text>.

4. Zvit pro vykonannia Planu roboty Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy na 2021 rik ta pokladyenykh na nei zavdan'. *Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy*, available at: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>.

5. Zvit pro rezul'taty roboty Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy za 2022 rik. *Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy*, available at: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>.

6. Kyjda, L. I. and Shevchenko, N. I. (2020), Osoblyvosti realizatsii derzhavnoi mytnoi polityky v Ukraini. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia i rozvytok*, № 4, available at: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/68.pdf.

7. Mytna polityka Ukrainy. *Uriadovyj portal: Yedynyj veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy*, available at: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/meta-mytnoi-polityky-ukrainy-v-ramkakh-natsstrategii-staty-skhidnym-mytnym-kordonom-ievropeiskoho-soiuzu>.

8. Novi realii zdiysnennia mytnoi spravy v Ukraini: zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoho kruhloho stolu (Irpyn'-Khmel'nyts'kyj, 30 travnia 2023 roku) / Redaktsijna kolehiia: kand. ekon. nauk, dots., s.n.s. Smirnova O. M.; dokt. ekon. nauk, prof. Davydenko N. M.; kand. iuryd. nauk, dots. Kalhanova O. A. ta in. (2023), *Derzhavnyj podatkovyj universytet, Irpin'*, 80 s.

9. Pro tymchasove zakryttia deiakykh punktiv propusku cherez derzhavnyj kordon ta punktiv kontroliu: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy №188-r vid 26.02.2022 (2022), *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, №20, s. 20. St. 1068.

10. Hrebelynyk, O. P. Pashko, P. V. and Shevchuk, S. V. (2021), Rozvytok mytnoi polityky Ukrainy v konteksti realizatsii ekonomichnoi funktsii derzhavy: monohrafiia, Universytet DFS Ukrainy, Irpin', 266 s.

Стаття надійшла до редакції 28 квітня 2024 року

УДК : 334.012.63/.64 : 355(477)

Кобеля-Звір М. Я.,

marianakobelia@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5627-9408,

к. е. н., доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ГРАНТИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕКСПОРТНООРІЄНТОВАНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У статті досліджено можливості грантових фондів та програм, які є актуальними для України в умовах війни на підтримку експортноорієнтованих бізнес-компаній. Окреслено 10 основних грантових інструментів, що діють станом на березень 2024-го, проте ряд програм будуть актуальними з нинішніми пріоритетами аж до 2027 року. Як виявилось, для українських експортноорієнтованих бізнес-компаній відкриті можливості участі у конкурсах таких великих програм Європейської комісії: Horizon Europe, Single Market Programme, Connecting Europe Facility. Також зауважено, що Європейська комісія вже оголосила ряд пропозицій, спрямованих на підтримання українських підприємців. Ініціативи мають спільну назву "ReadyForEU". У дослідженні приділено увагу ряду грантових конкурсів програм EU4business. Акцентовано на тому, що Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) також пропонує програми для українських підприємств з метою зміцнення та розширення експортної діяльності. Окремо наголошено, що підприємці з України мають право скористатися компенсаційним грантом від Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Наголошено, що Банк може профінансувати заходи, що спрямовані на зміцнення експортного потенціалу, до прикладу: розробка відповідних стратегій, маркетингових рішень, підготовка до сертифікації за міжнародними стандартами, оптимізація бізнес-процесів тощо. Результати дослідження продемонстрували, що в Україні діє низка грантових програм походженням із США та Європейського Союзу. Вони пропонують фінансову та технічну підтримку представникам українського мікро-, малого та середнього бізнесу з метою стимулювання експорту нашої держави. Підприємці мають право скористатися безповоротними грантовими ресурсами на проекти задля експортноорієнтованої діяльності. Акцентовано на тому, що може бути профінансовано широкий спектр усього: від консультування та навчання до закупівлі обладнання та участі у міжнародних торгових заходах. Наголошено на доступних сумах грантового фінансування: від кількох тисяч доларів/євро до кількох мільйонів, залежно від масштабів програми та пріоритетів конкурсів.*

Ключові слова: гранти, експорт, експорт під час війни, гранти ЄС, гранти Єврокомісії, Horizon Europe, Single Market Programme, Connecting Europe Facility, EU4business, USAID, можливості програм, вимоги програм.

Kobelya-Zvir M. Ya.,

marianakobelia@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5627-9408,

Ph.D., Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

GRANTS FOR UKRAINIAN EXPORT-ORIENTED COMPANIES IN THE CONDITIONS OF WAR

***Abstract.** The article examines the possibilities of grant funds and programs that are relevant for Ukraine in wartime conditions to support business of export-oriented companies. 10 main grant instruments are outlined, which are in effect as of March 2024, but a number of programs will be relevant with current priorities until 2027. As it turned out, there are open opportunities for Ukrainian export-oriented business companies to participate in grant competitions of such large programs of the European Commission: Horizon Europe, Single Market Program, Connecting Europe Facility. Also, it is noted that the European Commission has already announced a number of grant proposals aimed at supporting Ukrainian entrepreneurs. The initiatives have a common name "ReadyForEU". The research focuses on a number of EU4business program grant competitions. It was emphasized that the US Agency for International Development (USAID) also offers grant programs for Ukrainian enterprises to strengthen and expand export activities. It was separately emphasized that entrepreneurs from Ukraine can take advantage of a compensation grant from the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). It was emphasized that the Bank can finance measures aimed at strengthening export potential, for example: development of appropriate strategies, marketing solutions, preparation for certification according to international standards, optimization of business processes, etc. The results of the study showed that a number of grant programs originating from the USA and the*

European Union operate in Ukraine. They offer financial and technical support to representatives of Ukrainian micro, small, and medium-sized businesses in order to stimulate the export of our country. Entrepreneurs can use non-refundable grant resources for projects for export-oriented activities. It is emphasized that a wide range of activities can be financed: from consulting and training to the purchase of equipment and participation in international trade events. Available amounts of grant funding are emphasized: from several thousand dollars/euro to several million, depending on the scale of the program and the priorities of the competitions.

Keywords: grants, export, export during the war, EU Grants, European Commission grants, Horizon Europe, Single Market Programme, Connecting Europe Facility, EU4business, USAID, program opportunities, program requirements.

JEL Classification: G30, M29, O16, O19

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-13>

Постановка проблеми. Російська агресія суттєво вплинула на стан бізнесу в Україні. Основними відчутними для підприємців проблемами є: нестача сировини та клієнтів, недоотримання оплат за виконані замовлення, ускладнення з логістикою, брак робочої сили, пошкоджені та зруйновані потужності [4]. Майже призупинення зовнішньої торгівлі поставило значну частину бізнесу у ситуацію неминучого “піке”. Окрім допомоги в просуванні продукції на зовнішні ринки, організації експорту та логістики, українські підприємці потребують значного фінансування для зміцнення експортного потенціалу. Низка міжнародних грантових фондів та програм поставили собі за пріоритет допомогти Україні відновити ланцюги постачання, налагодити експорт в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увагу даній проблемі приділяли Я. Бойко, А. Нечипорук, М. Котова, Д. Кочубей, В. Шевчук, О. Зоріна, Г. Вербицька та інші [3, 4, 5, 9, 13].

О. Зоріна наголосила: “На сьогодні увесь цивілізований світ сприяє стабілізації економіки України, у тому числі шляхом найскорішого налагодження міжнародної торгівлі. Економічні наслідки у всьому світі набудуть катастрофічних масштабів, тому зараз найперше завдання – всіма можливими способами сприяти поліпшенню ситуації та уникненню світової кризи, яка напряму залежить від тривалості рашистсько-української війни” [9].

Г. Вербицька, досліджуючи особливості та прикладні проблеми вітчизняної експортної діяльності бізнесу з урахуванням впливу війни, дійшла висновку: “Російська військова агресія має негативний вплив не тільки на динаміку вітчизняного експорту, але й поставила цілі галузі на межу виживання. Проведено детальне аналізування динаміки і структури експорту за основними секторами економіки. Визначено основні загрози, з якими вони стикнулися у цей нелегкий для всієї країни час” [5].

Я. Бойко наголошував: “Протягом війни найбільший дохід українці отримали від експорту аграрної продукції, зокрема кукурудзи та соняшникової олії, які займають перше і друге місця в рейтингу експорту з частками відповідно 12,9% (4,7 млрд. доларів) та 12,1% (4,4 млрд. доларів). Залізна руда та концентрати займають третє місце з часткою

7,5% (2,7 млрд. доларів). Далі за обсягами експорту слідує продукція АПК, зокрема пшениця і насіння ріпаку. На шостому місці розташовуються кабелі та ізольовані проводи, а на сьомому – напівфабрикати з вуглецевої сталі” [13].

Доцільно зауважити, що розвідки цих авторів є вагомим внеском у вивчення стану експорту в умовах війни та напрацювання рекомендацій щодо шляхів розвитку та розширення зовнішньої діяльності українських ММСП. Проте поза увагою дослідників залишився важливий механізм фінансової підтримки експортноорієнтованих підприємств, а саме: грантовий.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження можливостей грантових фондів та програм, які є актуальними для України в умовах війни на підтримку експортноорієнтованих бізнес-компаній, виявлення специфіки та пріоритетів грантодавців, а також особливості участі українських організацій у грантових конкурсах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки зовнішня торгівля є одним із головних чинників розвитку багатьох бізнесів, то навіть в нинішніх умовах війни і нестабільності підприємці все ж прагнуть розширитися за рахунок присутності на нових закордонних ринках. Особливу увагу розширенню та диверсифікації експорту українських товарів і послуг та реалізації експортного потенціалу українського бізнесу приділяють міжнародні грантові фонди та програми. Вони пропонують мікро-, малим та середнім підприємствам (ММСП) фінансову та технічну підтримку задля нарощування експортного потенціалу та просування продукції та послуг на зовнішніх ринках [12].

Розглянемо основні грантові інструменти фінансування ММСП, які є актуальними для українських підприємств у 2024 році.

1. ГРАНТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО БАНКУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ (ЄБРР) НА КОНСАЛТИНГОВУ ПІДТРИМКУ МСП

ЄБРР на постійній основі пропонує представникам українського бізнесу можливість компенсувати частину вартості консалтингового проекту у розмірі 85% від вартості. Особливістю програми є можливість фінансування заходів, що спрямовані на зміцнення експортного потенціалу, до прикладу:

розробка відповідних стратегій, маркетингових рішень, підготовка до сертифікації за міжнародними стандартами, оптимізація бізнес-процесів тощо [7, 11].

2. ГРАНТИ ДЛЯ МСП ІЗ ЕКСПОРТНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПРОГРАМИ EU4BUSINESS

Це програма, що фінансується Європейським Союзом та урядом Німеччини, в межах якої мікро-, малі та середні підприємства України з експортною спроможністю та інноваційним потенціалом мають право отримати 100 грантів до 10 000 євро кожен для відновлення, розвитку та стійкості у часи війни.

Як зазначено в конкурсній документації, ця хвиля грантів сприятиме реалізації цілей урядової ініціативи “єРобота” під егідою Міністерства економіки України. Стратегічний виконавець програми – німецька федеральна компанія Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Партнер із виконання – громадська організація EasyBusiness (ГО “Легкий бізнес”).

Особливістю програми є можливість участі в ній представників бізнесу, що працюють у сферах:

1. Переробки (машинобудівна, меблева, харчова та легка промисловість тощо).
2. Креативних індустрій.
3. Логістики та транспорту.
4. Інших не згаданих вище секторах із потенціалом експорту або створення інновацій (наприклад освітні та медичні послуги).

Грант може бути витрачений на: просування експорту, дослідження та розвиток, сертифікацію, тестування та перевірку продукції, реєстрацію та захист інтелектуальної власності тощо.

Відмінна особливість програми – те, що до 50% гранту може бути витрачено на придбання обладнання чи інших основних засобів виробничого призначення. За умови, що підприємець пояснить у заявці, як це обладнання вплине на експортний потенціал або впровадження інновацій. Інші кошти мають бути витрачені виключно на послуги [1, 12].

3. ГРАНТИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ, ЯКІ СТВОРЮЮТЬ ПРОДУКТИ ТА ПОСЛУГИ З ІННОВАЦІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ ТА/АБО ФОКУСОМ НА РОЗШИРЕННЯ ТА/АБО ЕКСПОРТ

Це інструмент фінансування програми міжнародної співпраці “EU4Business: відновлення, конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП”, що співфінансується Європейським Союзом та урядом Німеччини і реалізується Німецькою федеральною компанією Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Проект втілено за сприяння Міністерства цифрової трансформації України, Офісу з розвитку підприємництва та експорту, а також національного проекту Дія.Бізнес. Імплементуючий партнер ініціативи – Український фонд стартапів.

Фінансування буде надано 20 малим та середнім підприємствам на загальну суму 300 тисяч євро (до 15 тисяч євро кожен). Особливістю програми є те, що на грант може претендувати підприємство:

- з чисельністю працівників від 11 до 150 осіб на момент подання заявки;
- з річним доходом від будь-якої діяльності, еквівалентним сумі до 10 мільйонів євро;
- продукт або послуга якого містить інноваційну складову та/або коли підприємство має потенціал до розширення та/або експорту [12, 16].

4. ГРАНТИ ПРОГРАМИ SEEDS OF BRAVERY ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ СТАРТАПІВ

Seeds of Bravery – це проект із бюджетом 20 мільйонів євро, який фінансується Європейським Союзом у межах Європейської ради з інновацій для підтримки українських технологічних стартапів та наближення їх до ЄС. Ініціатива має на меті зміцнити технологічний ландшафт України, підтримуючи місцевих підприємців для досягнення міжнародного успіху.

Особливістю програми є те, що на грант можуть претендувати українські інноваційні технологічні компанії, як стартапи, так і масштабні компанії, які розробляють інноваційні послуги або продукти та відповідають вимогам:

- бути зареєстрованими в Україні або бути переселеними з України до однієї з держав-членів Європейського Союзу та ОСТ або асоційованих країн Horizon Europe після 24.02.2022 р.;
- бути зареєстрованими в одній із держав-членів Європейського Союзу та ОСТ або асоційованих країн Horizon Europe після 24.02.2022 р.;
- мати принаймні одного засновника або співзасновника, який працює повний робочий день у компанії;
- мати принаймні одного засновника чи співзасновника, або топ-менеджера (генерального директора, технічного директора, головного операційного директора або еквівалентну ключову посаду), який має українське громадянство.

Щоб бути профінансованими, бізнес-модель і стратегія зростання повинні мати європейський вимір та демонструвати здатність збільшити присутність українських стартапів у Європейській інноваційній екосистемі.

Відмінною особливістю програми є те, що щонайменше 20% стартапів-грантоотримувачів повинні бути засновані або очолювані жінками.

Як зазначено в умовах програми, близько 200 українських стартапів можуть отримати 12 мільйонів євро грантового фінансування. У фокусі – Deep Tech-розробки. Програма надає 5 видів підтримки з можливістю залучити до 60 000 євро одному стартапу:

1. Innovation Services.
2. Entrepreneurship.
3. Deep Tech Incubation.
4. Rebuilding Ukraine.
5. Deep Tech Scale-Up [12, 17].

5. ГРАНТИ ДЛЯ СЕРЕДНІХ ТА ВЕЛИКИХ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ ВІД USAID

Це грантова допомога Проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) “Конкурентоспроможна економіка України” на реалізацію

заходів, спрямованих на підтримку та розвиток **переробних підприємств, які є експортноорієнтованими і працюють у таких галузях: виробництво упаковки та пакувальних матеріалів, харчова промисловість, машинобудування та металообробка, текстиль, продукти для відновлення та відбудови** (будівельні матеріали, вікна, двері, металоконструкції, електротовари тощо).

Особливістю програми є можливість фінансування наступних заходів:

- Закупівля обладнання та/або устаткування для покращення процесів/продукції/технологій, а також послуги монтажу, пов'язаних із придбанням обладнання.
- Діяльність, пов'язана із запуском виробництва технологічно нового або вдосконаленого продукту за допомогою обладнання та устаткування, придбаного в межах цього гранту.
- Підтримка діяльності сталих підприємств, які вже мають продуктову лінійку, тобто тих, які не є стартапами, що тільки починають свій шлях на ринку.

Відмінною ознакою програми є те, що в ній можуть брати участь **середні та великі підприємства з кількістю працівників понад 100 осіб та річним оборотом не менше 200 мільйонів гривень**, діяльність яких сприяє розширенню існуючого виробництва, створенню нових інноваційних продуктів та модернізації виробництва (це призведе до створення нових робочих місць), збільшенню обсягу продажів як на внутрішньому, так і міжнародному ринках.

Як зазначено в умовах програми, профінансованими можуть бути до 30 підприємств на суму від **150 000 доларів США до 500 000 доларів США** [8, 12].

6. ГРАНТИ В МЕЖАХ КОНКУРСУ “БУДУЄМО МАЙБУТНЄ УКРАЇНСЬКОЇ ЛОГІСТИКИ ТА ЕКСПОРТУ” ВІД USAID

Це ініціатива USAID “Економічна підтримка України”, метою якої є фінансування бізнесу для досягнення двох важливих цілей економічного відновлення країни:

1) розбудова експортного та логістичного потенціалу сільського господарства з наголосом на торгівлі зерном;

2) покращення експортної інфраструктури, технологій та процесів уздовж західних кордонів України.

В умовах програми зазначено, що очікуваними результатами грантової діяльності повинно бути:

1) покращення знань логістичних компаній, що працюють в агросекторі, щодо передового міжнародного досвіду торгівлі зерном, його продажу та маркетингу, збільшення експортних продажів на нові ринки (наприклад, ЄС, Північної Африки);

2) співфінансування логістичного обладнання у сфері сільського господарства, на яке існує значний попит;

3) підвищення кваліфікації та вдосконалення навичок персоналу логістичних компаній, які

працюють в агросекторі, щодо використання обладнання для експорту зерна;

4) удосконалення процесу в пунктах пропуску, що приведе до підвищення експортного потенціалу;

5) покращення трансграничного співробітництва між Митною службою України та митними органами на кордоні ЄС та Молдови.

Відмінною особливістю програми є те, що профінансованими на суму від 25 000 до 500 000 тис. США можуть бути заходи:

- логістичних компаній;
- асоціацій або виробників логістичного обладнання в сфері сільського господарства;
- агентств маркетингового аналізу;
- організовані у сфері бізнесу;
- неурядових організацій;
- консалтингових фірм;
- постачальників навчальних послуг;
- державних структур;
- науково-дослідних та освітніх установ [12,

14].

7. ГРАНТИ ПРОГРАМИ “ЄДИНИЙ РИНОК”

Це програма Європейської комісії з бюджетом у розмірі 4,2 мільярди євро в межах фонду InvestEU Fund. Тут охоплюються єдиний ринок, конкурентоспроможність підприємств, включаючи малі та середні підприємства, сферу рослинництва, тварин, харчових продуктів та кормів, а також європейську статистику. Ініціатива об'єднує ці аспекти, щоб оптимізувати та використати синергію та забезпечити більш гнучку, прозору, спрощену та адаптивну структуру для фінансування діяльності, спрямованої на добре функціонуючий стійкий внутрішній ринок. Експерти вважають перевагою програми те, що вона працює за такими напрямками: внутрішній ринок, ефективні стандарти, конкурентоспроможність (зокрема, малих і середніх підприємств), захист споживачів, безпека харчових продуктів, європейська статистика. Угоду про приєднання України до “Єдиного ринку” було ратифіковано ВРУ 29 червня 2023 року. Країна братиме участь у таких компонентах програми, як зміцнення конкурентоспроможності та стійкості малих і середніх підприємств (близько 1 млрд євро), а також створення та поширення високоякісної європейської статистики (близько 546 млн євро). Європейська комісія вже оголосила ряд грантових пропозицій, спрямованих на підтримання українських підприємств. Ініціативи мають спільну назву “ReadyForEU” [18].

8. МІКРОГРАНТИ ПРОГРАМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ ДО ЄДИНОГО РИНКУ ЄС UKRAINE-READY4EU

Ця ініціатива має на меті заохотити та допомогти українським МСП стати активними на Єдиному ринку ЄС та успішно співпрацювати з бізнес-партнерами з ЄС. Як зазначено в її умовах, 1 500 українських МСП, які відповідають вимогам та бажають увійти на такий Ринок ЄС, зможуть отримати ваучери на мікрогранти у розмірі 2 500 євро.

Кошти дозволяється використати на:

- Участь у торгових місіях та брокерських зустрічах.
- Сертифікацію та адаптацію продукції до стандартів і норм ЄС.
- Підготовку продукції до експорту/ технічної документації на промислову продукцію.
- Захист інтелектуальної власності та витрати на ліцензування.
- Технологічний аудит та/або надання технічної підтримки для модернізації МСП, сприяння зеленій, цифровій та стійкій економіці [2, 12].

9. ГРАНТИ ПРОГРАМИ «МЕХАНІЗМ «СПОЛУЧЕННЯ ЄВРОПИ»»

Це програма Європейської комісії з бюджетом 28,4 млн євро, яка стала актуальною для нашої держави 22 листопада 2023 р., коли Верховна Рада України ратифікувала Угоду про участь. Програма покликана покращити зв'язок країни з сусідами ЄС та сприятиме інтеграції України в Єдиний ринок ЄС.

Ініціатива спрямована на підтримку зростання, створення робочих місць і підвищення конкурентоспроможності через цільові інвестиції в європейську інфраструктуру. Особливість програми – вона сприяє розвитку високоефективних, стійких та взаємопов'язаних трансєвропейських мереж у сферах транспорту, енергетики та цифрових послуг, що об'єднують країни Європи.

Програма має три напрямки:

Transport, яка спрямована на покращення стійкості транспортної мережі та виконання цілей Європейської “Зеленої угоди”. Ця підпрограма фокусується на проектах, що охоплюють розширення, оновлення та вдосконалення трансєвропейської транспортної мережі та інфраструктури, таких як залізниці, внутрішні водні шляхи, порти та безпека дорожнього руху.

Energy, що підтримує розвиток трансєвропейських мереж у сфері енергетики з акцентом на відновлювану енергію та інтеграцію внутрішнього енергетичного ринку.

Digital, яка спрямована на підтримку цифрової трансформації Європи, включаючи розгортання мереж 5G та модернізацію цифрових мереж.

Одним із пріоритетів програми є сприяння синергії між секторами транспорту, енергетики та цифрових технологій [15]. На думку експертів, це шанс для України отримати підтримку програми – реалізовувати транскордонні проекти у сфері відновлюваної енергетики. Після запуску всіх етапів програми суб'єкти в Україні зможуть подавати заявки на співфінансування проектів, спрямованих на підвищення потужності, безпеки та стійкості цифрового зв'язку між Україною та її сусідами з ЄС. Використовувати грантове фінансування мають право суб'єкти господарювання з України аналогічно до інших організацій із ЄС. Суми гранту залежать від актуального конкурсу та можуть становити до кількох мільйонів євро на один проект.

10. ГРАНТИ ПРОГРАМИ “ГОРИЗОНТ ЄВРОПА”

Це програма Європейської комісії із досліджень та інновацій на 2021-2027 роки з бюджетом 95,5 млрд євро. Вона вирішує проблеми, пов'язані з боротьбою зі змінами клімату, сприянням досягненню Цілей сталого розвитку ООН, підвищенням конкурентоздатності та зростання ЄС. Програма допомагає співпраці у сфері досліджень та розроблення інновацій, підвищенню їх впливу на розроблення та впровадження політик ЄС, поширенню нових знань і технологій, що стимулює створення робочих місць і бізнес-конкурентоспроможність. “Горизонт Європа” охоплює три напрями: Передова наука (Excellent Science), Глобальні виклики та європейська промислова конкурентоспроможність (Global Challenges and European Industrial Competitiveness), Інноваційна Європа (Innovative Europe).

На програмний період до 2027 року визначено п'ять ключових місій - комплексних напрямів дій у різних сферах:

- Адаптація до кліматичних змін, включаючи соціальні трансформації.
- Боротьба з раком.
- Здоров'я ґрунту та харчування.
- Кліматично нейтральні та розумні міста.
- Здорові океани, моря, берегові та внутрішні води.

Загалом програма Horizon Europe охоплює широкий спектр тем, які групуються в такі кластери, як: здоров'я; культура, творчість та інклюзивне суспільство; громадська безпека; цифрові технології, промисловість та космос; клімат, енергія та мобільність; харчування, біоекономіка, природні ресурси, сільське господарство та довкілля.

Особливістю програми є те, що в її межах існують різні типи грантів: дослідження та інновації (RIA), інновації (IA), координація та підтримка (CSA), програми співфінансування (COFUND), інновації та дії з виходу на ринок (IMDA), проекти з навчання та мобільності (TMA). Брати участь у конкурсах аналогічно до аплікантив із різних країн світу дозволяється і представникам українських бізнес-компаній. Суми грантового фінансування залежать від конкурсу та можуть становити до кількох мільйонів євро на один проект. 10 жовтня 2021 року між Україною та ЄС була укладена угода на новий програмний період (2021-2027 рр.), яка надала доступ до програми “Горизонт Європа”. З моменту ратифікації, 9 червня 2022 року, українські бізнес-компанії можуть брати участь у всіх її компонентах [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Результати дослідження продемонстрували, що в Україні діє низка грантових програм походженням із США та Європейського Союзу. Вони пропонують фінансову та технічну підтримку представникам мікро-, малого та середнього бізнесу з метою стимулювання експорту нашої держави. Підприємці мають право скористатися безповоротними грантовими ресурсами на проекти задля експортноорієнтованої діяльності.

Може бути профінансовано широкий спектр усього: від консультування та навчання до закупівлі обладнання та участі у міжнародних торгових заходах. Суми грантів – від кількох тисяч доларів/євро до кількох мільйонів, залежно від масштабів програми та пріоритетів конкурсів. Окрім цих програм, для українського бізнесу актуальними є ряд інших, зокрема з метою модернізації виробництва, створення нової продукції, оптимізації бізнес-процесів тощо. Такі грантові інструменти повинні стати нашими подальшими напрямками досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. €1 мільйон: ЄС та Німеччина надають 100 грантів українським підприємствам з експортним потенціалом та інноваційними ідеями. URL: <https://100grants4smes.net.ua>.
2. 2 500 євро - мікрогранти програми інтеграції українських компаній до Єдиного ринку ЄС READY4EU. *Центр розвитку "ЧАС ЗМІН"*. URL: <https://chaszmin.com.ua/2-500-yevro-mikrogranty-programy-integratsiyi-ukrayinskyh-kompanij-do-yedynogo-rynku-yes-ready4eu/>.
3. Нечипорук А., Котова М., Кочубей Д. Експорт України в умовах військового стану. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 5. С. 18-32. URL: https://www.researchgate.net/publication/375094939_Ekспорт_Ukraini_v_umovah_v_oenogo_stanu.
4. Шевчук В. Міжнародний бізнес в Україні під час війни. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 листопада 2022 року). К. : ДУІТ, ХНУРЕ, 2022. С. 229-231. URL: <http://surl.li/mlmou>.
5. Вербицька Г. Про вплив війни на динаміку експорту України. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2023. № 64. С. 57-67. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/economics/article/view/11835>.
6. Horizon Europe. *European Commission*. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en.
7. Грантова підтримка консалтингових проєктів. URL: https://www.merezha.ua/grants/ebrd-asb?fbclid=IwAR2NMZuYvio-6lA8DzDC3h6pg3B3XpcWiBeks8_pxJYbP1cdSRVAXnZkYic.
8. До 500 000 дол. - гранти для середніх та великих переробних підприємств USAID. URL: <https://chemonics.submittable.com/submit?fbclid=IwAR3VuGmOgqtZPg2Z0H2xDaDcF9KdlE09vf6F-y9SGN81d9677K29SmDUwQU>.
9. Зоріна О. А. Експорт української сільгосп-продукції та продовольча безпека світу: кроки для вирішення під час війни. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / відп. за вип.:

проф. Семак Б. Б. Львів : Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2022. С. 113-114. URL: <http://surl.li/rqfft>.

10. Кобеля-Звір М. Я. Грантові програми Європейської комісії як інструменти розвитку: можливості та бар'єри. *Науково-виробничий журнал "Бізнес-навігатор"*. 2023. Вип. 2 (72). С. 48-53. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2023/72_2023/9.pdf.

11. Кобеля-Звір М. Я., Звір Ю. В. Гранти Європейського банку реконструкції та розвитку для мікро-, малого та середнього бізнесу України. *Український економічний часопис*. 2023. № 2. С. 31-35. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/259>.

12. Центр розвитку "ЧАС ЗМІН". URL: <http://www.chaszmin.com.ua/>.

13. Бойко Я. Український експорт: зміни від впливом війни. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти* : збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 1 грудня 2023 р.). Ужгород : ДВНЗ "УжНУ", 2023. С. 13-15. URL: <http://surl.li/rqffn>.

14. Будуємо майбутнє української логістики та експорту. Гранти. URL: <https://era-ukraine.org.ua/grants/>.

15. Connecting Europe Facility (CEF). *EU F&T Portal. European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/cef2027>.

16. EU4Business відкриває новий грантовий конкурс: до 15 тисяч євро на підтримку бізнесу. УФС. 4 березня 2024. URL: https://usf.com.ua/eu4business-up-to-15k-for-business-support/?fbclid=IwAR2yWH1NH4mBmUty1OhgH-hb_iZgCMv-sQBzAhRKzYyn1mnCusct2Q-CU8.

17. Seeds of Bravery is a €20 million project funded by the European Union under the European Innovation Council (EIC) to support Ukrainian tech startups bringing them closer to the EU. *Seeds of Bravery*. URL: <https://seedsofbravery.eu/>.

18. Single Market Programme (SMP). *EU F&T Portal. European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/smp>.

REFERENCES

1. €1 mil'jon: YeS ta Nimechchyna nadaiut' 100 hrantiv ukrains'kym pidpriemstvam z eksportnym potentsialom ta innovatsijnymy ideiamy, available at: <https://100grants4smes.net.ua>.
2. 2 500 ievro - mikrohranty prohramy intehratsii ukrains'kykh kompanij do Yedynoho rynku YeS READY4EU. *Tsentr rozvytku "ChAS ZMIN"*, available at: <https://chaszmin.com.ua/2-500-yevro-mikrogranty-programy-integratsiyi-ukrayinskyh-kompanij-do-yedynogo-rynku-yes-ready4eu/>.
3. Nechyporuk A., Kotova M. and Kochubej D. (2023), *Ekспорт Ukrainy v umovakh vijs'kovoho stanu, Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, № 5, s. 18-32, available at: <https://www.researchgate.net/>

publication/375094939_Eksport_Ukraini_v_umovah_v_oennogo_stanu.

4. Shevchuk V. (2022), Mizhnarodnyj biznes v Ukraini pid chas vijny. *Upravlinnia ta administruvannia v umovakh protydiv hibrydnym zahrozam natsional'nij bezpetsi* : materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 22 lystopada 2022 roku), DUIT, KhNURE, K., s. 229-231, available at: <http://surl.li/mlmou>.

5. Verbyts'ka H. (2023), Pro vplyv vijny na dynamiku eksportu Ukrainy, *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya ekonomichna.*, № 64, s. 57-67, available at: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/economics/article/view/11835>.

6. Horizon Europe. *European Commission.*, available at: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en.

7. Hrantova pidtrymka konsal'tynhovyykh proektiv, available at: https://www.merezha.ua/grants/ebd-asb?fbclid=IwAR2NMZuYvio-6lA8DzDC3h6pg3B3XpcWiBeks8_pxJYbP1cdSRVA_XnZkYic.

8. Do 500 000 dol. - hranty dlia serednykh ta velykykh pererobnykh pidpriemstv USAID, available at: <https://chemonics.submittable.com/submit?fbclid=IwAR3VuGmOgqtZPg2Z0H2xDaDcf9KdIE09vf6F-y9SGN81d9677K29SmDUwQU>.

9. Zorina, O. A. (2022), Eksport ukrains'koi sil'nosproduktivnoyi ta prodovol'choi bezpeka svitu: kroky dlia vyrishennia pid chas vijny. *Suchasni napriamy rozvytku ekonomiky, pidpriemnytstva, tekhnolohij ta ikh pravovoho zabezpechennia* : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii / vidp. za vyp.: prof. Semak B. B., Vyd-vo L'vivs'koho torhovel'no-ekonomichnogo universytetu, L'viv, s. 113-114, available at: <http://surl.li/rqfft>.

10. Kobelia-Zvir, M. Ya. (2023), Hrantovi prohramy Yevropejs'koi komisii iak instrumenty rozvytku: mozhlyvosti ta bar'ery, *Naukovo-vyrobnychij zhurnal "Biznes-navihator"*, vyp. 2 (72),

s. 48-53, available at: http://business-navigator.ks.ua/journals/2023/72_2023/9.pdf.

11. Kobelia-Zvir, M. Ya. and Zvir, Yu. V. (2023), Hranty Yevropejs'koho banku rekonstruktsii ta rozvytku dlia mikro-, maloho ta seredn'oho biznesu Ukrainy, *Ukrains'kyj ekonomichnyj chasopys*, № 2, s. 31-35, available at: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/259>.

12. Tsentr rozvytku "ChAS ZMIN", available at: <http://www.chaszmin.com.ua/>.

13. Bojko Ya. (2023), Ukrains'kyj eksport: zminy vid vplyvom vijny. *Transformatsiia natsional'noi modeli finansovo-kredytnykh vidnosyn: vyklyky hlobalizatsii ta rehional'ni aspekty* : zbirnyk materialiv VIII Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Uzhhorod, 1 hrudnia 2023 r.), DVNZ "UzhNU", Uzhhorod, s. 13-15, available at: <http://surl.li/rqffn>.

14. Buduiemo majbutnie ukrains'koi lohistyky ta eksportu. Hranty., available at: <https://era-ukraine.org.ua/grants/>.

15. Connecting Europe Facility (CEF). *EU F&T Portal. European Commission.*, available at: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/cef2027>.

16. EU4Business vidkryvaie novyj hrantovyj konkurs: do 15 tysiach ievro na pidtrymku biznesu. *UFS. 4 bereznia 2024.*, available at: https://usf.com.ua/eu4business-up-to-15k-for-business-support/?fbclid=IwAR2yWH1NH4mBmUty1OhgH-hb_iZgCMv-sQBzAhRKzYyn1mnCusct2Q-CU8.

17. Seeds of Bravery is a €20 million project funded by the European Union under the European Innovation Council (EIC) to support Ukrainian tech startups bringing them closer to the EU. *Seeds of Bravery.*, available at: <https://seedsofbravery.eu/>.

18. Single Market Programme (SMP). *EU F&T Portal. European Commission.*, available at: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/smp>.

Стаття надійшла до редакції 18 квітня 2024 року

УДК 352.07:330.322.4

Мацюк І. М.,

matsiuk.ivan@ynu.edu.ua, ORCID ID: 0009-0002-1156-6838,

здобувач, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ МІСЦЕВИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ТА ГАРАНТІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

***Анотація.** Одним із основних завдань місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування є реалізація проектів, спрямованих на підвищення якості життя місцевого населення, розвитку інфраструктури, соціальних послуг, культурних та економічних ініціатив. Реалізація будь-яких ініціатив потребує пошуку джерел їх фінансування, які зазвичай обмежені, що особливо помітно в умовах воєнного стану. Використання механізмів місцевих запозичень та гарантій може стати одним із вагомих джерел фінансування потреб місцевого розвитку, що, у свою чергу, буде додатковим стимулом у розвитку місцевого бізнесу та залученні інвестицій. За останні роки відбулося нормативне збільшення можливостей органів місцевого самоврядування для отримання коштів через використання відповідних позикових інструментів. Зокрема, внесені зміни до Бюджетного кодексу України передбачали з 2018 року можливість здійснювати місцеві запозичення для обласних рад, а з 2023 року – і для сільських, селищних, міських територіальних громад (до цього були лише у міст обласного значення). Таким чином, усі місцеві ради (крім районних) отримали право на використання місцевих запозичень та гарантій. Однак на практиці зазначені повноваження станом на початок 2024 року практично не використовуються відповідними суб'єктами, що пов'язано, на нашу думку, з окремими організаційними та фінансовими факторами. У Луцькій міській територіальній громаді основними кінцевими бенефіціарами, що користувалися кредитними коштами від місцевих запозичень та гарантій, є переважно комунальні підприємства, діяльність яких спрямована на забезпечення потреб жителів у тепло- і водопостачанні, водовідведенні та громадському транспорті. Обласні ради отримали повноваження з надання гарантій та отримання запозичень при реалізації боргової політики та управлінні виконання бюджетам в умовах воєнного стану обласними військовими адміністраціями. Подальше використання отриманих місцевими радами повноважень з надання гарантій та отримання запозичень дасть можливість краще забезпечити якість життя мешканців громад та територій, що, у свою чергу, стимулюватиме процеси місцевого та, відповідно, і державного розвитку.*

Ключові слова: місцеві запозичення, місцеві гарантії, місцевий розвиток, боргові інструменти, кредитні кошти, гранти, фінанси, органи місцевого самоврядування.

Matsiuk I. M.,

matsiuk.ivan@ynu.edu.ua, ORCID ID: 0009-0002-1156-6838,

Postgraduate, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk

USE OF LOCAL LOAN MECHANISMS AND GUARANTEES TO ENSURE LOCAL DEVELOPMENT

***Abstract.** One of the main tasks of local authorities and bodies of local self-government is the implementation of projects aimed at improving the quality of life of the local population, developing infrastructure, social services, cultural, and economic initiatives. The implementation of any initiatives requires the search for sources of funding, which are limited in conditions of martial law. The use of mechanisms of local borrowing and guarantees can become one of the significant sources of financing for the needs of local development, which in turn will be an additional incentive for the development of local business and attracting investments. In recent years, there has been a regulatory increase in the capabilities of local self-government bodies to attract funds through the use of relevant borrowing instruments. In particular, amendments have been made to the Budget Code of Ukraine, which since 2018 have provided opportunities for local borrowing for regional councils, and since 2023 - for rural, settlement, and urban territorial communities (previously such opportunities were only available in cities of regional significance). Thus, all local councils (except district ones) have obtained the right to use local borrowings and guarantees. However, in practice, these powers as of the beginning of 2024 are practically not used by the relevant entities, which, in our opinion, is associated with certain organizational and financial factors. In the territorial community of Lutsk city, the main ultimate beneficiaries who used credit funds from local borrowings and guarantees are mainly municipal enterprises whose activities are aimed at meeting the needs of residents in heating, water supply, sanitation, and public transport. Regional councils have been granted powers to provide guarantees and obtain loans, but in conditions of martial law, the management of the local*

budget is carried out by regional military administrations. Further implementation of the powers granted by local councils regarding guarantees and borrowings will provide an opportunity for better quality of life for residents of communities and territories, which in turn will stimulate the processes of local and, accordingly, state development.

Keywords: local borrowings, local guarantees, local development, debt instruments, credit funds, grants, finance, local self-government bodies.

JEL Classification: H72

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-14>

Постановка проблеми. Основним проблемним питанням здійснення заходів енергоефективності і розвитку місцевої інфраструктури є обмеженість власних ресурсних можливостей місцевих органів влади. Одним із способів забезпечення джерел фінансування є залучення кредитних коштів через здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій, які на даному етапі розвитку України використовуються не в повній мірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій, які стосуються теми дослідження, свідчить про збільшення актуальності питання залучення додаткових ресурсних можливостей для забезпечення місцевого розвитку, у тому числі в контексті необхідності здійснення повоєнної відбудови України. Зокрема, В. Горин [3, с. 364] відзначає перевагу місцевих гарантій у тому, що вони: не трансформуються у заборгованість органу місцевого самоврядування перед кредитором, адже у випадку належної платоспроможності позичальника він самостійно повертає залучену позику; надають можливість використання кредитних ресурсів на доволі тривалий період, що дозволяє їх спрямувати на реалізацію проектів розвитку. Погоджуємось із висновками О. Перчука щодо проблем у впровадженні окремих місцевих ініціатив, які не вдається реалізувати не стільки “через їх недоступність, а через брак досвіду, неспроможність підготовки проектних заявок чи інших необхідних документів, представлення всім зацікавленим сторонам інвестиційних та інших проектів. Розвиток навичок залучення фінансових ресурсів з усіх доступних джерел є ключовим фактором успіху у реалізації будь-яких ініціатив у сфері місцевого розвитку” [7, с. 26]. У. Ватаманюк-Зелінська відзначає скорочення в останні роки капітальних інвестицій за усіма видами економічної діяльності у Львівській області у зв’язку із запровадженими обмеженнями, спричиненими поширенням пандемії коронавірусу та воєнними діями [2, с. 75]. У працях науковців Н. Павліхи, І. Цимбалюк, Н. Хомюк, М. Войчука, М. Лугової досліджені різні аспекти сталого розвитку регіонів та територіальних громад України, зокрема їх безпеки сталого розвитку [5; 6].

Таким чином, актуальність питання забезпечення місцевого розвитку в Україні викликає інтерес у багатьох науковців, серед перспективних ідей яких вважаємо: необхідність підвищення інституційної спроможності виконавчих органів територіальних громад; необхідність залучення

додаткових ресурсів та можливостей для реалізації повоєнної відбудови та відновлення територіальних громад на засадах інклюзивного зростання, і ін.

Постановка завдання. Завданням статті буде вивчити практичний стан застосування боргових інструментів: місцевих запозичень та місцевих гарантій на прикладі Волинської області, а також проблемні питання їх використання в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в Україні на законодавчому рівні створені передумови для розширення перспектив використання боргових інструментів у процесах місцевого розвитку. Зокрема, в Бюджетному кодексі України (БКУ) з 2018 року передбачено можливість для обласних рад здійснювати місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії; з 2023 року відповідну можливість надано усім міським, селищним і сільським територіальним громадам. Зокрема, відповідні норми передбачені у ч. 3 статті 16 та ч. 2 і 3 статті 17 БКУ.

Місцеві гарантії надаються на умовах платності, строковості, а також забезпечення виконання зобов’язань. Зокрема, міські, селищні, сільські ради можуть їх надавати для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов’язань суб’єктів господарювання – резидентів України, що здійснюють реалізацію інвестиційних проектів, метою яких є розвиток комунальної інфраструктури або впровадження ресурсозберігаючих технологій; обласні ради – для виконання боргових зобов’язань суб’єктів господарювання комунального сектору економіки, що реалізують інвестиційні проекти, метою яких є розвиток комунальної інфраструктури, відновлення та реконструкція об’єктів, що перебувають в управлінні обласних рад, обласних державних адміністрацій, або впровадження ресурсозберігаючих технологій, а також реалізація проектів будівництва, реконструкції, капітального ремонту автомобільних доріг загального користування державного і місцевого значення.

Проте практично станом на початок 2024 року зазначеними борговими інструментами в Україні користувалися в основному лише міські ради. Єдиним прикладом надання місцевої гарантії обласною радою є гарантія Волинської обласної ради комунальному підприємству “Інформаційно-аналітичний центр «Волиненергософт»”, надана у 2023 році за проектом “Термореновація будівель медичних закладів Волині”.

Дані щодо місцевих запозичень Волинської області станом на 31.12.2023*

Назва бюджету	Кредитор	Вид запозичення	Рік укладання угоди	Обсяг запозичення (млн євро)	Всього отримано (млн євро)	Місцевий борг	
						млн євро	млн грн
Луцької МТГ	Мінфін	Внутрішнє	28.12.18	4,4	4,2	4,2	139,1
Луцької МТГ	Мінфін	Внутрішнє	28.12.23	6,3			
Луцької МТГ	“Укр-ексім-банк”	Внутрішнє	28.12.18	10,0			

*Сформовано автором за даними департаменту фінансів Волинської ОДА [9].

Нормативна база для *практичної* реалізації в Україні механізмів місцевих запозичень та гарантій визначається постановами Кабміну від 16.02.2011 № 110 “Про затвердження порядку здійснення місцевих запозичень” та від 14.05.2012 № 541 “Про затвердження Порядку надання місцевих гарантій”, а також наказами Мінфіну від 30.09.2021 № 532 “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо погодження обсягу та умов здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій” і від 25.07.2012 № 866 “Про затвердження Порядку ведення Реєстру місцевих запозичень та місцевих гарантій”.

Розглянемо використання місцевих запозичень та гарантій на прикладі Волинської області, які наведено в таблицях 1 і 2.

Основними напрямками залучення запозичень були:

- Оновлення інфраструктури електротранспорту та поліпшення екологічної ситуації в місті Луцьку. Для реалізації зазначеної мети Луцькою міською радою здійснено внутрішнє місцеве запозичення шляхом укладання Угоди про передачу коштів позики між Мінінфраструктури, Мінфіном та міською радою відповідно до Фінансової угоди “Міський громадський транспорт України” між Україною та Європейським інвестиційним банком на суму 4,4 млн євро. У 2020-2023 роках до бюджету ТГ отримано 4,2 млн євро відповідної позики. Погашення боргових зобов'язань за відповідною угодою не здійснювалось. Обсяг місцевого боргу за угодою станом на 31.12.2023 становить 4,2 млн євро, або 139,1 млн грн за офіційним курсом НБУ на відповідну дату.

- Підвищення енергоефективності та надійності системи водопостачання та водовідведення міста Луцька. Зовнішнє місцеве запозичення здійснено шляхом укладання кредитного договору з Північною Екологічною Фінансовою Корпорацією

(НЕФКО) на суму 1,6 млн євро. У 2021-2023 роках до бюджету Луцької ТГ залучено в цілому 207 тис. євро кредитних коштів, які погашені в повному обсязі у 2023 році.

- Для реалізації інфраструктурних проектів у сфері водопостачання та водовідведення, метою яких є реконструкція очисних споруд міста Луцька, а також впровадження сучасних технологій водочистки Луцькою міською радою здійснено внутрішнє місцеве запозичення шляхом укладання кредитних договорів із АТ “Укрексімбанк” на суму 10 млн євро, якими передбачено повернення кредитних коштів до 2028 року. Оскільки кредитні кошти до громади у 2023 році не надходили, то місцевий борг за відповідними кредитними договорами відсутній.

- Задля реалізації проекту “Оновлення тролейбусного парку міста Луцька” Луцькою міською радою здійснено внутрішнє місцеве запозичення шляхом укладання Угоди про передачу коштів позики між Міністерством інфраструктури України, Міністерством фінансів України та Луцькою міською радою відповідно до Фінансової угоди “Міський громадський транспорт України II” між Україною та Європейським інвестиційним банком на суму 6,3 млн євро. Кошти за цією позикою до бюджету Луцької ТГ у 2023 році також не надходили.

Таким чином, загальна сума боргових зобов'язань бюджету Волинської області з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом 31 грудня 2023 року становить 4,2 млн євро, або 139,1 млн грн за офіційним курсом НБУ на відповідну дату.

Дані щодо місцевих гарантій Волинської області станом на 31.12.2023

Гаранто-давець	Назва позичальника	Назва кредитора	Термін надання місцевої гарантії	Фактично надійшло під місцеву гарантію (млн євро)	Фактичне погашення коштів (млн євро)	Обсяг гарантованого боргу на 31.12.2024	
						млн євро	млн грн
Луцька МР	ДКП “Луцьктепло”	ЄБРР	2015-2028	10,0	4,7	5,3	222,9
Луцька МР	КП “Луцькводоканал”	Мінфін	2022-2052	1,70		1,7	71,8
Волинська ОР	КП “ІАЦ «Волиньенергософт”	Мінфін	2023-2044	0	0	0	0

*Сформовано автором за даними департаменту фінансів Волинської ОДА [9].

Кредитні кошти під місцеві гарантії залучалися в наступних обсягах для реалізації проектів (табл. 2):

- з модернізації інфраструктури теплопостачання у місті Луцьку на суму 10 млн євро. З початку дії гарантії погашено 4,7 млн євро. Обсяг гарантованого боргу за відповідним кредитним договором станом на 31.12.2023 становить 5,3 млн євро;

- “Комплексна модернізація системи водопостачання та водовідведення м. Луцьк” – надано місцеву гарантію на суму 11,6 млн євро. Обсяг гарантованого боргу за цією угодою становить 1,7 млн євро;

- “Термореновація будівель медичних закладів Волині” - Волинською обласною радою надано місцеву гарантію на суму 13,1 млн євро. У 2023 році кошти позики не отримувалися, гарантований борг за відповідною угодою відсутній.

Загальний обсяг гарантованого боргу до зведеного бюджету Волинської області становить 7,0 млн євро, або 294,7 млн грн за офіційним курсом Національного банку України на 31 грудня 2023 року.

Отже, суб'єктами отримання місцевих запозичень та гарантій у Луцькій територіальній громаді є переважно підприємства з монопольним становищем на ринку, які надають певний спектр послуг жителям громади. Зокрема, ДКП “Луцьктепло” створене з метою задоволення потреб населення та інших споживачів у забезпеченні тепловою енергією і реалізації на основі отриманого прибутку інтересів територіальної громади міста; КП “Луцькводоканал” – для надання послуг централізованого водопостачання та водовідведення населенню, промисловим та іншим підприємствам і організаціям відповідно до укладених договорів та діючих тарифів; КП “Луцьке підприємство електротранспорту” – для задоволення потреб у його послугах перевезення пасажирів міським електричним транспортом, внутрішніх перевезеннях пасажирів автобусами.

Враховуючи конституційне розмежування повноважень між обласними радами та обласними державними адміністраціями, а також особливості формування і виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану, є необхідність у вивченні сучасного стану нормативного забезпечення процесу надання та реалізації місцевих гарантій обласними радами. Зокрема, незважаючи на отримання з 2018 року обласними радами права на здійснення запозичень та надання гарантій, за даними сайту Мінфіну щодо місцевого боргу та місцевого гарантованого боргу лише Полтавською обласною радою у 2020 році було зафіксовано намір здійснити місцеве запозичення в АТ “Державний експортно-імпортерний банк України”, яке на практиці не було реалізоване; а Волинською обласною радою – надано місцеву гарантію комунальному підприємству “ІАЦ «Волиньенергософт””, реалізація якої повинна розпочатися лише у 2024 році.

Для сільських, селищних та переважної частини міських територіальних громад використання місцевих запозичень на сьогодні так і не стало інструментом для фінансування витрат розвитку, лише 22 міста обласного значення мають на своїх балансах борг [10, с. 239].

Причиною низької активності у використанні боргових інструментів обласними радами та зазначеними територіальними громадами, на нашу думку, можуть бути як організаційні, так і фінансові передумови (рис. 1).

До організаційних на місцевому рівні віднесемо те, що сільські, селищні та міські територіальні громади (крім колишніх міст обласного значення) лише з 2023 року отримали законодавчі підстави для використання боргових інструментів та, вважаємо, потребують більше часу для вивчення нових можливостей, у тому числі для забезпечення технічного супроводу у процесі їх оформлення та подальшого забезпечення погашення. Значно більшу зацікавленість відповідні суб'єкти виявляють у залученні альтернативних джерел фінансування, таких як державні субвенції та грантові кошти.

Рис. 1. Обмеження у використанні боргових інструментів місцевими радами *(Сформовано автором)*

На регіональному рівні слабким місцем у відповідних процесах вважаємо розмежування повноважень обласних рад та обласних державних адміністрацій; в умовах дії воєнного стану – обласних військових адміністрацій. Зокрема, згідно з ч. 1 статті 1 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” в обласних та районних радах, на відміну від інших органів місцевого самоврядування, не створені виконавчі органи. Натомість відповідно до статей 119 Конституції України [4] та 78 Бюджетного кодексу України [1] повноваження щодо виконання обласного бюджету здійснюють обласні державні адміністрації, а згідно з постановою Кабміну від 11.03.2022 №252 “Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану” обласні військові адміністрації також і затверджують відповідний місцевий бюджет. Таким чином, на регіональному рівні повноваження стосовно здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій згідно зі статтями 16 і 17 БКУ належать обласним радам, а їх практична реалізація здійснюється обласними державними (військовими) адміністраціями, у структурі яких функціонують місцеві фінансові органи, що повинні забезпечувати управління місцевим боргом та гарантованим обласною радою боргом.

Для погодження обсягів та умов запозичень і місцевих гарантій обласні ради надсилають Мінфіну належним чином оформлені документи та розрахунки, перелік яких визначений у постановках Кабміну №541 і 110. При цьому більша частина належної для отримання погодження інформації не може бути підготовлена обласними радами у зв'язку з виконанням відповідних функцій

обласними державними адміністраціями та підпорядкованими їм місцевими фінансовими органами. Крім того, оскільки в умовах воєнного стану рішення про обласні бюджети затверджуються обласними військовими адміністраціями, то і граничний обсяг надання гарантій, граничні обсяги місцевого боргу і гарантованого місцевого боргу визначаються на кожен бюджетний період відповідними військовими адміністраціями, а не обласними радами.

Щодо *фінансових* обмежень у залученні кредитних коштів під місцеві гарантії, то з 1 січня 2023 року частиною 3 статті 18 БКУ встановлені наступні обмеження: загальний обсяг гарантованого місцевою радою боргу станом на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 200 відсотків середньорічного обсягу доходів загального фонду місцевого бюджету (без урахування надходжень податку на доходи фізичних осіб). За таких умов у випадку обласних бюджетів основним джерелом покриття гарантованих обласними радами боргів будуть надходження податку на прибуток, рентних платежів за воду і надра, плати за надання адміністративних послуг та інших незначних за обсягом джерел доходів відповідних бюджетів, загальна питома вага яких, для прикладу, в обласному бюджеті Волинської області становить лише 16 відсотків від усіх доходів загального фонду.

Обмеження щодо обсягів місцевих запозичень встановлені у статті 74 БКУ в частині можливого обсягу видатків на обслуговування місцевого боргу, які не повинні перевищувати 10 відсотків витрат загального фонду у тому році, коли планується обслуговування місцевого боргу.

Таким чином, врахування організаційних та фінансових аспектів діючого механізму залучення коштів через місцеві запозичення та гарантії повинне сприяти розширенню кількості потенційних користувачів такими борговими інструментами.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. На прикладі Волинської області розглянуто напрямки залучення кредитних коштів через використання механізмів місцевих запозичень та гарантій, зокрема встановлено, що кінцевими бенефіціарами відповідних операцій є переважно комунальні підприємства з монопольним становищем на ринку та діяльність яких спрямована на забезпечення потреб жителів у тепло- і водопостачанні, теплозбереженні, водовідведенні і громадському транспорті.

Розширення кола місцевих рад, які отримали право на використання місцевих запозичень та гарантій, не спричинило збільшення відповідних операцій, що ми пов'язуємо з відносно малим терміном дії таких повноважень, а також певними організаційними та фінансовими факторами.

На регіональному рівні можуть виникати організаційні неузгодженості між обласними радами, які уповноважені надавати місцеві гарантії та отримувати запозичення, та обласними державними (військовими) адміністраціями, до функціональних обов'язків яких належать повноваження із забезпечення виконання відповідних місцевих бюджетів, а в умовах воєнного стану – і щодо їх затвердження.

Проблемні питання залучення місцевих запозичень та гарантій потребують подальшого вивчення з огляду на важливість зазначених інструментів у збільшенні можливостей органів місцевого самоврядування впроваджувати заходи розвитку на відповідних територіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

2. Ватаманок-Зелінська У. З., Мацей К. П. Фінансово-економічна база місцевих бюджетів як запорука стабільного регіонального розвитку. *Інноваційна економіка*. 2023. № 1. С. 71-78. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1016/1108>.

3. Горин В. П., Ільгов А. О. Комунальний кредит як метод фінансування територіального розвитку. *Збірник праць XX Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації”*. Тернопіль, 19 травня 2023. С. 362-366. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48276/1/Tezy_3.pdf.

4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4736>.

5. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хоміюк Н. Л. та ін. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 514 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22187>.

6. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 500 с.

7. Перчук О. Джерела фінансових активів об'єднаних територіальних громад. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Боголібські читання”*, 15 вересня 2023 р. С. 23-26.

8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.04.1997 № 280/97-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Департамент фінансів Волинської обласної державної адміністрації. URL: <http://www.finance.voladm.gov.ua/>.

10. Філюк Д. Місцеві запозичення як інструмент повоєнної відбудови територіальних громад. *REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу* : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.) / ред. Н. В. Павліха. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. С. 234-240. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22261/1/236-242.pdf>.

REFERENCES

1. Biudzhetniy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

2. Vatananiuk-Zelins'ka, U. Z. and Matsej, K. P. (2023), Finansovo-ekonomichna baza mistsevykh biudzhativ iak zaporuka stabil'noho rehional'noho rozvytku, *Innovatsijna ekonomika*, № 1, s. 71-78, available at: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1016/1108>.

3. Horyn, V. P. and Il'gov, A. O. Komunal'nyj kredyt iak metod finansuvannia terytorial'noho rozvytku. *Zbirnyk prats' XX Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh “Ekonomichnyj i sotsial'nyj rozvytok Ukrainy v KhKhI stolitti: natsional'na viziia ta vyklyky hlobalizatsii”*. Ternopil', 19 travnia 2023, s. 362-366, available at: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48276/1/Tezy_3.pdf.

4. Konstytutsiia Ukrainy, pryjniata na p'iatij sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28.06.1996. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4736>.

5. Pavlikha, N. V. Tsymbaliuk, I. O. Khomiuk, N. L. ta in. (2022), Bezpeka staloho rozvytku rehioniv ta terytorial'nykh hromad Ukrainy na zasadakh inkluzyvnoho zrostannia : monohrafiia, *Vezha-Druk, Luts'k*, 514 s., available at:

<https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22187>.

6. Tymbaliuk I. (2022), Fiskal'nyj prostir inkliuzyvnoho rozvytku rehionu v umovakh finansovoi detsentralizatsii: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia, Vezha-Druk, Luts'k, 500 s.

7. Perchuk O. Dzherela finansovykh aktyviv ob'iednanykh terytorial'nykh hromad. *Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Boholibs'ki chytannia"*, 15 veresnia 2023 r., c. 23-26.

8. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.04.1997 № 280/97-VR. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Departament finansiv Volyns'koi oblasnoi derzhavnoi administratsii, available at: <http://www.finance.voladm.gov.ua/>.

10. Filiuk D. (2023), Mistsevi zapozychennia iak instrument povoienni vidbudovy terytorial'nykh hromad. *REBUILD UKRAINE: sprava vs'oho tsyvilizovanoho svitu* : zbirnyk tez dopovidej II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Luts'k, 15 bereznia 2023 r.). / red. N. V. Pavlikha, Vezha-Druk, Luts'k, s. 234-240, available at: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22261/1/236-242.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 15 квітня 2024 року

УДК 65.012.8

Гаранко С. С.,

ss.garapko@gmail.com, ORCID ID:0009-0006-3578-4695,

здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ІНСТРУМЕНТАРІЙ КІЛЬКІСНОГО ТА ЯКІСНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОГО РИНКУ

Анотація. У статті констатовано відсутність усталених підходів до трактування сутності економічної безпеки страхового ринку та інструментарію її оцінювання. Метою статті є дослідження та систематизація підходів до оцінювання економічної безпеки страхового ринку в сучасних умовах. Запропоновано розглядати економічну безпеку страхового ринку як інтегральну характеристику його спроможності до протидії існуючим і потенційним, локальним та системним ризикам, загрозам, небезпекам ендо- та екзогенного характеру, яка відображає його конкурентоспроможність, глибину, стійкість, результативність. Аналіз наукових підходів до вирішення проблеми оцінювання безпеки страхового ринку дозволив провести їх групування з виокремленням таких: 1) методичний інструментарій, в основу якого покладено визначення інтегрального показника безпеки страхового ринку; 2) підходи на основі розрахунку одичного показника фінансової надійності або системи показників фінансової стійкості страхових компаній; 3) підходи на базі теоретичних засад побудови методики оцінювання фінансової надійності страховиків; 4) ризик-орієнтований підхід до оцінювання рівня безпеки страхового ринку; 5) індикаторний підхід до оцінювання безпеки страхового ринку, за яким пропонується використовувати в якості критеріїв глибину та конкурентоспроможність страхової галузі за трьома основними сферами: 1) важливість страхового сектора для розвитку економіки (загальний рівень страхового покриття); 2) рівень конкуренції, в т.ч. із іноземними страховими компаніями; 3) відносна значимість брокерів і агентів із розповсюдження страхових продуктів. Систематизовано існуючий інструментарій кількісного і якісного оцінювання економічної безпеки страхового ринку, запропоновано авторську методику визначення, яка включає такі індикатори: безпеки страхового ринку країни, ефективності його функціонування, ліквідності, ризику. Подальші дослідження у даному напрямі повинні стосуватися апробації запропонованого методичного інструментарію, розробки організаційно-економічного механізму забезпечення безпеки страхового ринку з конкретизацією його елементів, нормативно-правового та організаційного забезпечення.

Ключові слова: безпека страхового ринку, показники-індикатори, рівень проникнення страхування, рівень щільності страхування, ризики, загрози, небезпеки.

Garapko S. S.,

ss.garapko@gmail.com, ORCID ID:0009-0006-3578-4695,

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

TOOLKIT FOR QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ASSESSMENT OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE INSURANCE MARKET

Abstract. The article states the absence of established approaches to the interpretation of the essence of the interpretation of the essence of the economic security of the insurance market and the tools for its assessment. The purpose of the article is research and systematization of approaches to assessing the economic security of the insurance market in modern conditions. It is proposed to consider the economic security of the insurance market as an integral characteristic of its ability to counteract existing and potential local and systemic risks, threats and dangers of an endo- and exogenous nature, which reflects its competitiveness, depth, stability, and effectiveness. The analysis of scientific approaches to solving the problem of insurance market safety assessment made it possible to group them, highlighting the following: 1) methodical toolkit, which is based on the definition of an integral indicator of insurance market safety; 2) approaches based on the calculation of a single indicator of financial reliability or a system of indicators of financial stability of insurance companies; 3) approaches based on the theoretical foundations of building a methodology for assessing the financial reliability of insurers; 4) a risk-oriented approach to assessing the security level of the insurance market; 5) an indicator approach to assessing the security of the insurance market, according to which it is proposed to use as criteria the depth and competitiveness of the insurance industry in three main areas: 1) the importance of the insurance sector for the development of the economy (general level of insurance coverage); 2) level of competition, including with foreign insurance companies; 3) the relative importance of brokers and agents for the distribution of insurance products. The existing toolkit of quantitative and qualitative assessment of the economic security of the insurance market is systematized and the author's method of determination is proposed, which includes the following

indicators: the security of the country's insurance market, the effectiveness of the functioning of the insurance market, the liquidity of the insurance market, the risk of the insurance market. Further research in this direction should be related to the approval of the proposed methodological toolkit and the development of an organizational and economic mechanism for ensuring the insurance market with the specification of its elements, regulatory and organizational support.

Key words: insurance market security, indicators, insurance penetration level, insurance density level, risks, threats, dangers.

JEL Classification: G22

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-15>

Постановка проблеми. Економічна безпека страхового ринку є комплексною характеристикою, яка відображає стан його розвитку, ресурсний потенціал, захищеність від ризиків екзогенного та ендогенного характеру, здатність задовольняти потреби корпоративних і роздрібних клієнтів у страхових послугах. Актуальність дослідження стану розвитку та рівня безпеки страхового ринку зумовлена особливими умовами функціонування, наявністю новітніх воєнних ризиків, скороченням кількості страховиків, зростанням вимог до основних показників ведення страхового бізнесу з врахуванням операційної та інвестиційної діяльності, її впливу на формування інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку економіки. Такі умови зумовлюють необхідність систематизації підходів до кількісного та якісного оцінювання економічної безпеки страхового ринку з врахуванням міжнародного та вітчизняного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади розкриття сутності управління економічною безпекою страхового ринку розкриті у роботах вітчизняних учених, таких як: Ситник Н., Тишковець М., Перетятя М., Левковець Н., Бабич Л., Теслюк Н., Копилук О., Музичка О., Світлична О., Юдіна С., Чуприна О., Женг В., Лью Ю., Денг Ю., Квон В. та інших. Поряд з тим, потребують подальшого дослідження питання удосконалення методичного інструментарію оцінювання безпеки страхового ринку та його апробації.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та систематизація підходів до оцінювання економічної безпеки страхового ринку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сьогодення немає усталених підходів до трактування сутності економічної безпеки страхового ринку та індикаторів її оцінювання. Зокрема, вітчизняні учені трактують безпеку страхового ринку як динамічну характеристику стану та ресурсної спроможності функціонуючих суб'єктів забезпечити страховий захист в умовах ідентифікації потенційних і реальних ризиків, загроз, небезпек та здатності формувати інвестиційний потенціал для фінансування економічного зростання країни за рахунок розміщення резервів [1, с. 347].

Економічну безпеку страхового ринку, на нашу думку, доцільно визначати як інтегральну характеристику його спроможності до протидії існуючим і

потенційним, локальним та системним ризикам, загрозам й небезпекам ендо- та екзогенного характеру, яка відображає його конкурентоспроможність, глибину, стійкість, результативність.

Варто констатувати, що немає визначеного методичного інструментарію оцінювання рівня економічної безпеки страхового ринку. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) пропонує показники, які на макрорівні є унікальними, оскільки жодна інша міжнародна інституція їх не консолідує та не відображає, а саме:

1) дані про загальну кількість страхових компаній, чисельність працівників, чисті премії, списані за внутрішніми та зовнішніми ризиками, за кордоном філіями, виплачені претензії та резерви, комісії, інвестиції за класами активів, акціонерний капітал, чистий інвестиційний дохід, наявна та мінімальна платоспроможність капіталу;

2) унікальні показники ефективності на макрорівні: частка ринку іноземних страховиків на внутрішньому ринку, премії на одного працівника, коефіцієнт прийнятого перестрашування, коефіцієнт утримання, коефіцієнт збитковості та інші [2].

Дані показники дозволяють розрахувати не лише рівень розвитку страхового ринку та його результативність на макрорівні, але й оцінити рівень безпеки й незалежності від іноземних інвесторів, щільність і проникнення страхування, конкурентоспроможність на глобальному рівні.

При цьому ОЕСР використовує для оцінки ризиків країни кількісні та якісні моделі, зокрема це CRAM – модель оцінки ризику країни, яка базується на кількісній оцінці фінансової, економічної та політичної ситуації, кількісній оцінці кредитного ризику країни. Якісна оцінка дозволяє розширити фактори, які на першому етапі не враховуються [3].

Згідно з даними Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS) з наглядової точки зору оцінюються ринок країни, показники розвитку та існуючі ризики [4].

Для регулювання платоспроможності страховиків та на основі підходів до управління капіталом використовуються моделі, які групуються на принципі - орієнтовані та правило-орієнтовані [5].

У контексті дотримання Принципу 9 IAIS органи нагляду та регулювання повинні консолідувати й оцінювати основні дані функціонування страхових компаній та ринків, такі як:

- нараховані валові та чисті премії (за видами діяльності);
 - активи, баланси посередників (неотримані премії), загальні зобов'язання;
 - страхові відшкодування, витрати на врегулювання збитків, зароблені премії, сплачений капітал, корпоративні права, бізнес-моделі, залежність від іноземного капіталу;
 - прибутки та збитки – чистий прибуток/збиток від андеррайтингу, від інвестицій, дивіденди страхувальникам, розподіл грошових коштів і інвестованих активів (за видами інвестицій);
 - сплачені валові збитки (за видами діяльності, включаючи ексцедент збитків (непропорційне перестраховування));
 - оцінка ризику катастроф (ідентифікація та оцінка ризиків природних небезпек у глобальному, регіональному та локальному масштабах, розвиток здатності прогнозувати небезпечні події, їх наслідки);
 - зароблені премії, понесені збитки, понесені витрати на врегулювання збитків, витрати на андеррайтинг, чистий прибуток/збиток [4].
- Даний підхід має прикладне значення, оскільки може слугувати основою для розробки методично-

го інструментарію оцінювання економічної безпеки в розрізі індикаторів, які відображають показники та ризики страхового ринку.

Індикатори фінансової надійності та безпеки страхування за методикою МБФ ґрунтуються на системі CAMELS, яка включає показники та індикатори, представлені у табл. 1.

Показники за системою CAMELS відображають параметри фінансової стійкості та надійності страховика, а окремі з них у контексті відображення параметрів доцільно використовувати для оцінки безпеки страхового ринку й окремих страховиків як суб'єктів господарювання.

У Сполучених Штатах NAIC створив набір обов'язкових фінансових коефіцієнтів, що використовуються як індикатори фінансової стійкості та безпеки страхових компаній у розрізі лайфхових (12) і нелайфхових (13). Основними параметрами оцінювання визначено: загальні коефіцієнти, коефіцієнти рентабельності, коефіцієнти ліквідності, коефіцієнти резервів. Дані коефіцієнти комплексно відображають стан страхового ринку і групуються в інформаційній системі IRIS, яка використовується органами регулювання і нагляду [7].

Таблиця 1

Індикатори МБФ для оцінювання ринку страхування*

Параметри системи CAMELS	Індикатор
Достатність капіталу (C)	Чиста премія/капітал Капітал/загальні активи Капітал/технічні резерви
Якість активів (A)	(Нерухомість + некотировані акції + боржники)/загальні активи Дебіторська заборгованість/(валова премія + відшкодування за перестраховуванням) Акції/загальні активи Непрацюючі кредити до загальної суми валових кредитів
Перестраховування (R) та актуарна діяльність (A)	Коефіцієнт утримання ризику (чиста премія/валова премія) Чисті технічні резерви/середнє значення чистих збитків, виплачених за останні три роки Чисті технічні резерви/середня чиста премія, отримана за останні три роки
Рівень менеджменту (M)	Валовий прибуток/кількість працівників Активи на одного працівника (загальні активи/кількість працівників)
Прибуток і рентабельність (E)	Коефіцієнт збитків (чисті вимоги/чиста премія) Коефіцієнт витрат (витрати/чиста премія) Комбінований коефіцієнт = коефіцієнт збитків + коефіцієнт витрат Перегляд технічних резервів Інвестиційний дохід/чиста премія Інвестиційний дохід/інвестиційні активи Рентабельність капіталу (ROE)
Ліквідність (L)	Ліквідні активи/поточні зобов'язання
Чутливість до ринкового ризику (S)	Чиста відкрита валютна позиція/капітал Дюрація активів і пасивів

*Складено на основі [6].

Згідно з наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29 жовтня 2013 року було затверджено Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [8]. У цих методичних вказівках взагалі відсутній підпункт “безпека страхового ринку” (обчислюється лише два індикатори, які є у складі безпеки небанківського сектора): рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя). Такий підхід не відповідає сучасним практикам у міжнародному страхуванні, що зазвичай використовує такі методи як: “метод премії”, “метод страхової щільності” та “метод проникнення страхування”. На нашу думку, метод премії відображає загальний масштаб розвитку страхового ринку в кожній країні, але не чисельність населення. Метод щільності страхування враховує рівень зростання страхової діяльності з позицій чисельності населення. Проте дані показники не відображають зв'язок розвитку страхового ринку та економіки країни, спроможності страховиків до участі у її розвитку.

У відповідності до досліджень Женг В., Лью Ю., Денг Ю. запропоновано підхід, що називається “новий метод BRIP”, на основі якого базується розрахунок показника та моделі “зростання страхової діяльності”. Основним індикатором нового методу визначено “еталонний коефіцієнт проникнення страхування” або BRIP, який є показником рівня зростання страхування, скоригованого на базовий показник. На думку авторів, BRIP оцінює відносне співвідношення між проникненням страхування в країні та середнім у світі проникненням на економічному рівні, яке дорівнює відношенню ВВП країни на душу населення. Тобто визначається співвідношення між фактичним проникненням, яке стосується фактичного значення у певній країні, та еталонним проникненням [9].

На основі узагальнення підходів, розроблених IAIS, IMF, NAIC та іншими організаціями, доцільно запропонувати основні індикатори оцінки економічної безпеки страхового ринку, до яких віднесено:

1. Загальні індикатори безпеки страхового ринку країни:
 - 1.1) коефіцієнт проникнення страхування;
 - 1.2) коефіцієнт щільності страхування;
 - 1.3) частка компаній із іноземним капіталом на страховому ринку;
 - 1.4) коефіцієнт ринкової концентрації (індекс Герфіндала);
 - 1.5) показники, пов'язані з концентрацією в окремих класах страхування;
 - 1.6) частка страхування життя на страховому ринку;
 - 1.7) обсяг премій;
 - 1.8) обсяг страхування (андеррайтингу).
2. Індикатори ефективності функціонування страхового ринку:
 - 2.1) рентабельність активів;

- 2.2) рентабельність капіталу;
 - 2.3) рентабельність премій;
 - 2.4) прибуток від операційної діяльності;
 - 2.5) прибуток від інвестицій;
 - 2.6) коефіцієнт активів перестраховування;
 - 2.7) прибуток (збиток) від перестраховування;
 - 2.8) коефіцієнт утримання.
3. Індикатори ліквідності страхового ринку:
 - 3.1) коефіцієнт загальної ліквідності;
 - 3.2) коефіцієнт поточної ліквідності;
 - 3.3) коефіцієнт покриття.
 4. Індикатори ризику страхового ринку:
 - 4.1) показники ринкового ризику;
 - 4.2) показники системного ризику;
 - 4.3) показники кредитного ризику;
 - 4.4) показники ризиків збалансованості активів і пасивів.

На основі аналізу наукових підходів до вирішення проблеми оцінки безпеки страхового ринку проведено їх групування з виокремленням наступних:

1. Методичний інструментарій, в основу якого покладено визначення інтегрального показника безпеки страхового ринку, де пропонується формування системи індикаторів, за допомогою яких можна врахувати основні особливості страхової діяльності, а за їх зміною фіксувати ступінь реалізації відповідних загроз. Індикатори-показники групуються за напрямками впливу на стан безпеки страхового ринку: стимулятори і дестимулятори.

2. Підходи на основі розрахунку одиничного показника фінансової надійності або системи показників фінансової стійкості страхових компаній.

3. Підходи на базі теоретичних засад побудови методики оцінювання фінансової надійності страховиків.

4. Ризик-орієнтований підхід до оцінювання рівня безпеки страхового ринку [10].

На нашу думку, систематизацію ризиків у формуванні безпеки страхового ринку необхідно здійснювати з дотриманням чотирьох основних положень:

– формування системи безпеки страхової компанії як суб'єкта господарювання з позицій здатності формувати страхові фонди для забезпечення фактичної та нормативної платоспроможності й здатності розраховуватися за своїми зобов'язаннями;

– кількісне та якісне оцінювання ризиків страхувальників, які переходять на страховика відповідно до укладених договорів і їх впливу на рівень безпеки;

– комплексне оцінювання рівня безпеки страхового ринку на основі ризик-орієнтованого підходу;

– оцінювання інвестиційного потенціалу страхового ринку в контексті дотримання безпеки вкладень та доходності. Управління ризиками страховика за напрямом інвестування охоплює: 1) ризик інвестицій в акції; 2) процентний; 3) валютний; 4) ризик спреду; 5) майновий; 6) ризик ринкової концентрації та інші.

5. Індикаторний підхід до оцінювання безпеки страхового ринку, за яким пропонується використовувати

в якості критеріїв глибину та конкурентоспроможність страхової галузі за трьома основними сферами: 1) важливість страхового сектора для розвитку економіки (загальний рівень страхового покриття); 2) рівень конкуренції, в т.ч. із іноземними страховими компаніями; 3) відносна важливість брокерів і агентів із розповсюдження страхових продуктів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проведені дослідження дозволили констатувати відсутність усталених підходів до трактування сутності поняття “економічна безпека страхового ринку” та методичного інструментарію її оцінювання. Запропоновано авторське визначення сутності економічної безпеки страхового ринку як інтегральної характеристики його спроможності до протидії існуючим і потенційним локальним та системним ризикам, загрозам, небезпекам ендо- та екзогенного характеру, яка відображає його конкурентоспроможність, глибину, стійкість, результативність.

Систематизовано існуючий інструментарій кількісного та якісного оцінювання економічної безпеки страхового ринку, запропоновано авторську методику визначення, яка включає такі індикатори: безпеки страхового ринку країни, ефективності функціонування, ліквідності, ризику.

Подальші дослідження у даному напрямі повинні стосуватися апробації запропонованого методичного інструментарію, розробки організаційно-економічного механізму гарантування безпеки страхового ринку з конкретизацією його елементів, нормативно-правового та організаційного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копилук О. І., Музичка О. М., Гап'як С. С. Механізм забезпечення безпеки страхового ринку України. *Бізнес Інформ*. 2022. №1. С. 345-350.
2. Kwon W. Jean and Wolfrom Leigh. Analytical tools for the insurance market and macro-prudential surveillance. *OECD Journal: Financial Market Trends Volume*. 2016. № 1. P. 3. URL: <https://www.oecd.org/pensions/Analytical-tools-insurance-market-macro-prudential-surveillance.pdf>.
3. Petrová M., Krügerová M., Koziel M. Methods of evaluating international risks in the insurance market. *Acta academica karviniensia*. 2020. Vol. XX(1). P. 31-46.
4. IAIS Global Insurance Market Report (GIMAR). International Association of Insurance Supervisors. Basel. 2015. URL: <https://www.iaisweb.org/category/global-insurance-market-report-gimar/page/3>.
5. Garayeta A., De la Peña J. I., Trigo E. Towards a Global Solvency Model in the Insurance Market: A Qualitative Analysis. *Sustainability* 2022, 14, 6465. URL: <https://doi.org/10.3390/su14116465>.
6. Financial Sector Assessment: A Handbook, the International Bank for Reconstruction and Development, the World Bank and the International Monetary Fund, Washington, DC. 2005. URL: [https://www.imf.org/en/Publications/Manuals-](https://www.imf.org/en/Publications/Manuals-Guides/Issues/2017/01/01/Financial-Sector-Assessment-A-Handbook-18600)

[Guides/Issues/2017/01/01/Financial-Sector-Assessment-A-Handbook-18600](https://www.imf.org/en/Publications/Manuals-Guides/Issues/2017/01/01/Financial-Sector-Assessment-A-Handbook-18600).

7. Insurance Regulatory Information System Ratios (IRIS) Manual, National Association of Insurance Commissioners, Kansas City. NAIC. 2015. URL: <https://content.naic.org/sites/default/files/publication-uir-zb-iris-ratios-manual.pdf>.

8. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29 жовтня 2013 р. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

9. Zheng W., Liu Y., Deng Y. A Comparative Study of International Insurance Markets. *The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice*. 2008. Vol. 34. P. 85-99. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/gpp.2008.37>.

10. Krenn G., Oschischinig U. Systemic Risk Factors in the Insurance Industry and Methods for Risk Assessment. URL: https://www.oenb.at/dam/jcr:889754c6-5cb2-4f90-b931-1f4b81175a08/fsr_06_risk_factors_tcm16-9500.pdf.

REFERENCES

1. Kopylyuk, O. I. Muzychka, O. M. and Hap'yak, S. S. (2022), *Mekhanizm zabezpechennya bezpeky strakhovoho rynku Ukrayiny*, *Biznes Inform*, №1, с. 345-350.
2. Kwon W. Jean and Wolfrom Leigh (2016), Analytical tools for the insurance market and macro-prudential surveillance, *OECD Journal: Financial Market Trends Volume*, № 1, p. 3, available at: <https://www.oecd.org/pensions/Analytical-tools-insurance-market-macro-prudential-surveillance.pdf>.
3. Petrová M., Krügerová M. and Koziel M. (2020), Methods of evaluating international risks in the insurance market, *Acta academica karviniensia*, vol. XX(1), p. 31-46.
4. IAIS (2015), *Global Insurance Market Report (GIMAR)*. International Association of Insurance Supervisors. Basel., available at: <https://www.iaisweb.org/category/global-insurance-market-report-gimar/page/3>.
5. Garayeta A., De la Peña, J. I. and Trigo E. (2022), *Towards a Global Solvency Model in the Insurance Market: A Qualitative Analysis*. *Sustainability* 2022, 14, 6465, available at: <https://doi.org/10.3390/su14116465>.
6. *Financial Sector Assessment: A Handbook*, the International Bank for Reconstruction and Development, the World Bank and the International Monetary Fund, Washington, DC. 2005., available at: [https://www.imf.org/en/Publications/Manuals-](https://www.imf.org/en/Publications/Manuals-Guides/Issues/2017/01/01/Financial-Sector-Assessment-A-Handbook-18600)
7. *Insurance Regulatory Information System Ratios (IRIS) Manual*, National Association of Insurance Commissioners, Kansas City. NAIC. 2015., available at: <https://content.naic.org/sites/default/files/publication-uir-zb-iris-ratios-manual.pdf>.
8. *Metodychni rekomendatsiyi shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny* :

nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy № 1277 vid 29 zhovtnya 2013 r., available at: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.

9. Zheng W., Liu Y. and Deng, Y. A. (2008), Comparative Study of International Insurance Markets. The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice. Vol. 34. P. 85-99, available at: <https://link.springer.com/article/10.1057/gpp.2008.37>.

10. Krenn G. and Oschischnig U. Systemic Risk

Factors in the Insurance Industry and Methods for Risk Assessment, available at: https://www.oenb.at/dam/jcr:889754c6-5cb2-4f90-b931-1f4b81175a08/fsr_06_risk_factors_tcm16-9500.pdf.

Стаття надійшла до редакції 24 квітня 2024 року

УДК 657.24

Грищенко О. В.,

ostapgryshchenko@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0589-8716,

здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РУХУ ПРОКАТНОГО МАЙНА В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті досліджено зміст та функціональну спрямованість обліково-аналітичного забезпечення прокатного майна в управлінні підприємством. Визначено, що в сучасних умовах господарювання важливою є побудова належної системи обліку, яка передбачає формування достовірної інформації про наявність та рух активів, що є основою для прийняття управлінських рішень. Обґрунтовано: для інформаційного забезпечення системи менеджменту є доцільним групування прокатного майна за терміном корисного використання та вартісної межі у розрізі виділених центрів відповідальності та наявної організаційної структури. Запропоновано облікове забезпечення руху прокатного майна як системи взаємопов'язаних елементів (робочий план рахунків управлінського обліку, порядок відображення руху майна, відомості обліку), що полягає у групуванні майна у розрізі терміну корисного використання та визначеній межі суттєвості, що дасть можливість підвищити достовірність інформаційного забезпечення їх руху. З метою дотримання принципу превалювання сутності над формою та з метою відображення в обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів прокату з урахуванням їх морального та фізичного зносу пропонуємо на досліджуваних підприємствах нараховувати на них амортизацію, що дасть змогу формувати достовірну повну собівартість надання послуг із прокату, а також система управління володітиме достовірною інформацією про фізичний стан таких предметів, що забезпечить у подальшому безперерйне постачання даними активами. У дослідженні використано: історичний та логічний аналіз – для вивчення теоретичних аспектів обліку прокатного майна; методи індукції та дедукції – для розгляду сучасних тенденцій функціонування системи обліку руху прокатного майна; методи теоретичного узагальнення та спостереження – для вивчення облікового та інформаційно-аналітичного забезпечення функціонування діяльності досліджуваних підприємств. Запропоновані пропозиції з вдосконалення системи обліку руху прокатного майна дають можливість чітко визначити його місцезнаходження, а управлінському персоналу надходитиме достовірна інформація про реальний стан прокатного майна, що буде основою для прийняття належних рішень.*

Ключові слова: облік, прокатне майно, необоротні активи, малоцінні швидкозношувані предмети.

Gryshchenko O. V.,

ostapgryshchenko@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0589-8716,

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVIDING OF THE RENTED PROPERTY MOVEMENT IN ENTERPRISE'S MANAGEMENT: ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECT

***Abstract.** The article examines the content and functional focus of accounting and analytical providing of rented property in enterprise's management. It was determined that in modern business conditions, it is important to build a proper accounting system, which provides for the formation of reliable information about the availability and movement of assets, which is the basis for managerial decision making. Substantiated: for the information support of the management system, it is appropriate to group the rented property according to the term of useful use and the value limit in terms of the allocated centers of responsibility and the existing organizational structure. Accounting support for the movement of rented property as a system of interrelated elements (working plan of managerial accounting accounts, the order of displaying property movement, accounting info) is proposed, which consists in grouping the property according to the term of useful use and a defined limit of essentiality, which will make it possible to increase the reliability of information support of their movement. In order to comply with the principle of predominance of essence over form and with the aim to reflect in the accounting of low-value and perishable rented items, taking into account their moral and physical wear and tear, we suggest that the investigated enterprises charge depreciation on them, which will make it possible to form a reliable full cost of providing rental services, as well as the management system will have reliable information about the physical condition of such items, which will ensure uninterrupted supply of*

these assets in the future. The research used: historical and logical analysis - to study the theoretical aspects of rented property accounting; methods of induction and deduction - for consideration of modern trends in the functioning of accounting system of the rented property movement; methods of theoretical generalization and observation - for the study of accounting and information-analytical providing for the functioning of the enterprises under study. The suggested proposals for improving the rented property movement accounting system make it possible to clearly determine its location, and the managerial staff will receive reliable information about the real condition of the rented property, which will create the basis for appropriate decision making.

Key words: accounting, rented property, non-current assets, low-value perishable items.

JEL Classification: M41

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-16>

Постановка проблеми. В сучасних умовах функціонування національної економіки, коли ринок прокатного майна характеризується значним рівнем конкурентності, важливим чинником для суб'єктів господарювання конкурентною перевагою є належне управління предметами прокату, що ефективно сприятиме в наданні послуг. До таких предметів прокату відносяться всі рухомі речі (майно), що надаються в тимчасове володіння та користування за грошову винагороду. Наявність таких активів вимагає від системи менеджменту досліджуваних підприємств належно побудованої системи обліку, яка передбачає формування достовірної інформації про їх наявність та рух, що є основою для прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організаційно-методичних аспектів обліку руху майна розкриваються в працях В. І. Бачинського, Р. М. Воронка, Н. Г. Виговської, І. В. Замули, М. В. Корягіна, П. О. Куцика, Р. А. Марценюка, Л. Г. Медвідь, І. Б. Садовської, Л. В. Чижевської, М. Ю. Чік, В. О. Шевчука, І. Й. Яремка. Проте слід наголосити, що теоретичні, організаційно-методичні й практичні аспекти обліку руху предметів прокату є недостатньо висвітленими в сучасній науковій літературі та потребують сучасних досліджень з метою формування якісно нового інформаційного забезпечення, що дасть можливість підвищити рівень аналітичності інформації.

Постановка завдання. Мета дослідження – узагальнення діючої системи обліку руху прокатного майна та вироблення нових пропозицій щодо її удосконалення, що полягає у формуванні деталізованої інформації за видами групування у розрізі виділених центрів відповідальності та наявної організаційної структури, що дасть можливість сформулювати відповідно інформаційне забезпечення для прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. На підприємствах, що надають послуги з прокату майна, такі активи характеризуються великою різноманітністю (певне групування за тими чи іншими активами здійснюється самими підприємствами, які спеціалізуються на прокаті того чи іншого виду майна, наприклад: автомобілі, самокати, спортивне спорядження, велосипеди, будівельні інструменти, побутова техніка, одяг, предмети кейтерингу тощо). Це ускладнює сам процес ведення обліку за даними

активами, оскільки вони можуть відобразитися в обліку у складі необоротних та оборотних активів, що залежить від терміну використання та межі суттєвості.

М. Ю. Чік, Р. М. Воронко відзначають, що облік прокату майна – важлива складова управління активами підприємства, яка потребує детальної уваги, внаслідок чого підприємство має розробити й дотримуватися облікової політики, яка передбачає методи амортизації, класифікацію активів, визначення термінів корисного використання та врахування інших аспектів, пов'язаних із їх обліком [11, с. 154-155].

Згідно з НП(С)БО 7 “Основні засоби” матеріальні активи, які підприємство використовує з метою надання послуг, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік), відображаються у складі основних засобів [6].

М. Ю. Чік, Р. М. Воронко пропонують на початковому етапі визначити належність переданого у прокат активу до основних засобів [11].

В. Моссаковський вважає, що відносно активів у пунктах прокату, призначених для видачі напрокат, потрібно використовувати рахунок 10 “Основні засоби” [7].

На наше переконання, застосування зазначених пропозицій призведе до викривлення інформації для потреб управління, оскільки інформація про основні засоби, що використовується в діяльності підприємства в якості основних фондів, та майно, яке використовується з метою надання в прокат, як об'єкти, що мають різне призначення, не дозволить здійснювати належний контроль у системі управління підприємством.

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій наявність та рух активів, призначених для видачі напрокат, відображається у складі інших необоротних матеріальних активів [2], зокрема на рахунку 116 “Предмети прокату”.

Строк корисного використання, і максимальну кількість послуг прокату за предметом прокату наймодавець встановлює самостійно [10].

Результати проведеного дослідження засвідчують наявність дискусійного аспекту щодо класифікації таких активів, який полягає в тому, що

відповідно до НП(С)БО 7 “Основні засоби” прокатне майно класифікується за такими групами: інші необоротні матеріальні активи та малоцінні необоротні матеріальні активи (через незначну вартість).

Під вартісною ознакою слід розуміти межу, критерій, який дає можливість зробити групування облікової інформації, що визначає відповідні рамки для прийняття управлінських рішень.

Податковий кодекс України, зокрема пп. 14.1.138, вводить вартісну ознаку (межу суттєвості) для класифікації основних засобів у сумі 20 000 грн. Відповідно, вартість активів понад визначену межу суттєвості відноситься до складу основних засобів, а вартість яких є нижчою визначеної межі, – відноситься до складу малоцінних необоротних матеріальних активів [9].

Відповідно до методичних рекомендацій щодо застосування суттєвості в бухгалтерському обліку, наданих Міністерством фінансів України, поріг суттєвості – це абсолютна або відносна величина, яка є кількісною ознакою суттєвості облікової інформації.

Суттєвість – це характерні критерії облікової інформації, що визначають її здатність впливати на формування рішення користувачів фінансової звітності.

Під ознаками суттєвості інформації для потреб обліку та управління розуміють її кількісні та якісні характеристики, які є важливими для зовнішніх і внутрішніх користувачів даної інформації.

Відповідно, Міністерством фінансів України визначено, що суттєвість окремих господарських операцій та об’єктів обліку визначається керівництвом підприємства, якщо інше не передбачено національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Виходячи з вищеприписаного, стверджуємо, що межу суттєвості для класифікації основних засобів і малоцінних необоротних матеріальних активів слід прописувати у Положенні про облікову політику, яку кожен суб’єкт господарювання визначає самостійно, залежно від обсягів діяльності та структури активів.

При цьому слід враховувати: для визначення суттєвості окремих об’єктів обліку, що відносяться до активів, орієнтовним порогом суттєвості є величина у 5 % від підсумку відповідно всіх активів підприємства.

Результати проведеного дослідження засвідчують: більшість підприємств, що надають послуги з прокату майна, до питання визначення межі суттєвості ставляться формально. Значна частина підприємств у Положенні про облікову політику зазначає межу суттєвості відповідно до встановлених вимог чинного податкового законодавства, які не враховують ні обсяги діяльності, ні специфіку активів, що призначені для прокату. У інших суб’єктів господарювання межа суттєвості – відсутня.

На наш погляд, управлінське рішення щодо ідентифікації активів має враховувати організаційну структуру та специфіку предметів прокату

(будівельне обладнання, будівельні інструменти, одяг, побутова техніка).

Якщо дотримуватися вимог НП(С)БО 7 “Основні засоби”, то активи, вартість яких є незначною, мають обліковуватися у складі активів на рахунку 112 “Малоцінні необоротні матеріальні активи”, а вартість яких є значною, – відносять до активів, які обліковуються на рахунку 116 “Предмети прокату”.

Л. М. Пилипенко та В. І. Воськало стверджують, що якщо вартість предметів прокату не перевищує встановленого обліковою політикою вартісного критерію визнання основних засобів, то такі предмети можуть бути зараховані до складу малоцінних необоротних матеріальних активів [8].

Слід відзначити: у Податковому кодексі України з метою оподаткування відсутні визначення термінів “предмети прокату” та “малоцінні необоротні матеріальні активи”. Проте п. 145.1 Кодексу встановлює класифікаційні ознаки груп основних засобів та інших необоротних матеріальних активів, які відносяться до групи 15, але межу суттєвості визначено лише для основних засобів [9].

На наше переконання, прокатне майно незалежно від вартісного критерію визнається на підставі НП(С)БО та Інструкції про застосування плану рахунків іншими необоротними матеріальними активами і відображається на рахунку 116 “Предмети прокату”.

Для належного управління і формування достовірної інформації про наявність та рух, а також формування адекватної інформації про залишкову вартість предметів прокату пропонуємо для досліджуваних підприємств у робочому плані рахунків відкрити аналітичні рахунки предметів прокату у розрізі їх вартісної ознаки:

- 1161 “Прокатне майно понад визначену межу суттєвості”;
- 1162 “Прокатне майно нижче визначеної межі суттєвості”.

Застосування у господарській діяльності пропозиції автора дасть змогу чітко групувати прокатне майно відповідно до вартісного показника, що забезпечить аналітичність управлінської інформації для прийняття рішень.

Прокатне майно знаходиться в постійному русі (введення в експлуатацію, переміщення між структурними підрозділами (склад, центри видачі), видача у користування, повернення з користування, списання), тому є важливим аспектом визначення посадових обов’язків відповідальних осіб, що дасть можливість оперативно контролювати раціональне використання і формувати достовірну облікову інформацію в системі внутрішньої звітності для керівного складу підприємства.

Організацію обліку прокатного майна досліджуваних підприємств слід здійснювати на основі наявних бізнес-процесів із прокату (будівельного обладнання, будівельних інструментів, велосипедів, спортивного спорядження тощо) з урахуванням особливостей сезонної діяльності (прокат лиж, саної взимку; прокат катамаранів, каное влітку) та їх організаційної структури. На нашу думку, це дасть

можливість виділити основні напрямки формування аналітичної інформації та визначити відповідальних осіб за наявними центрами за їх генерування.

Дискусійною, на наш погляд, є думка Л. М. Пилипенка та В. І. Воськало стосовно того, що при виборі рахунку обліку речей, які є предметами прокату, слід зважати на їхню класифікацію як активів, а не за призначенням [8]. З огляду на це науковці стверджують: з метою оцінювання фінансово-майнового стану підприємства групування активів за видом є важливішим, ніж за призначенням. Тому речі, які є предметами прокату, планом рахунків чи інструкцією про його застосування передбачені відповідні рахунки чи субрахунки їхнього обліку як різновиду активів, саме на цих рахунках (субрахунках) і варто обліковувати.

Насамперед хочемо відзначити: предметами прокату можуть бути не лише речі, а машини та обладнання, транспортні засоби, а також інструменти, прилади та інвентар.

Результати дослідження засвідчують, що для багатьох суб'єктів спостереження з метою формування достовірної інформації для потреб управління важливою є класифікація необоротних активів за призначенням, оскільки саме за цією класифікаційною ознакою вони використовуються в господарській діяльності та приносять підприємству економічні вигоди. Наприклад, готельні комплекси, які мають статус 5 зірок, при наданні готельних послуг пропонують додаткову послугу з прокату автомобілів. Відповідно, транспортні засоби, що використовуються при здійсненні основної діяльності і при наданні додаткових послуг, не можуть групуватися за видом.

Підтвердженням нашої позиції є діяльність суб'єктів господарювання, які здають в оренду або напрокат будівельне обладнання (наприклад: будівельні крани). Відтак, якщо такі підприємства використовують у власній господарській діяльності або здають в операційну оренду, то згідно з НП(С)БО 7 "Основні засоби" та Інструкцією вони обліковуються на рахунку "Машини та обладнання", а якщо вони здаються в прокат, – відображаються на рахунку 116 "Предмети прокату".

З метою формування достовірної інформації в системі обліку стосовно руху прокатного майна проводиться відкриття у робочому плані рахунків досліджуваних підприємств аналітичних рахунків шляхом додавання цифр до синтетичного рахунка у розрізі центрів відповідальності, де вони фізично знаходяться (склад, центри видачі). З метою належного контролю за виданим майном рекомендуємо для робочих планів рахунків застосовувати аналітичний рахунок, який передбачає облік прокатного майна, виданого напрокат (у користування). Дана пропозиція дасть можливість здійснювати системі менеджменту оперативний контроль у розрізі центрів витрат і центрів відповідальності за їх рухом та ефективністю їх використання з надання у прокат.

Запропонована нами методика обліку прокатного майна суттєво відрізняється від чинної, яка полягає в наступному:

- прокатне майно класифікується на підприємстві відповідно до визначеної межі суттєвості, що передбачає відображення на окремих рахунках обліку (1161 "Прокатне майно понад визначену межу суттєвості", 1162 "Прокатне майно нижче визначеної межі суттєвості");

- облік прокатного майна ведеться в розрізі відповідальних осіб за наявними центрами відповідальності: рахунок 11611 "Прокатне майно понад визначену межу суттєвості на складі"; рахунок 11612 "Прокатне майно понад визначену межу суттєвості у пункті видачі" (подібні аналітичні рахунки відкриваються до прокатного майна нижче визначеної межі суттєвості);

- облік прокатного майна ведеться у розрізі активів переданого у прокат (рахунок 11613 "Прокатне майно понад визначену межу суттєвості у прокаті (користуванні)"; рахунок 11623 "Прокатне майно нижче визначеної межі суттєвості у прокаті (користуванні)").

Запропонована методика обліку прокатного майна, що відноситься до складу необоротних активів, дає змогу підвищити рівень аналітичності облікової інформації, визначити відповідальних осіб за достовірність її акумулювання та дозволить оперативно контролювати ефективність їх використання.

У сучасних умовах господарювання важливим аспектом управління прокатним майном, що відноситься до складу необоротних активів, є врахування чинника морального та фізичного зносу, відповідно, суб'єкти дослідження проводять амортизаційні відрахування. Згідно з НП(С)БО 7 "Основні засоби" суб'єкт господарювання самостійно визначає методи нарахування амортизації, які враховують вигоди, що очікують від їх використання.

Аналітичний журнал "ДЕБЕТ-КРЕДИТ" стверджує: амортизація прокатного майна предметів прокату здійснюється лише за прямолінійним або виробничим методом. При цьому там наголошується: при застосуванні прямолінійного методу нарахування амортизації предмета прокату є одна особливість – мінімальний строк корисного використання такого предмета - 5 років [10].

Після того стверджується, що виробничий метод варто використовувати тим наймодавцям, які надають предмети прокату для активного (погодинного) використання, наприклад спортивне спорядження. Проте, оскільки часто важко визначити, скільки саме послуг вдасться надати певним предметом прокату, найчастіше використовують прямолінійний метод амортизації [10].

Слід відзначити: автори публікації "Прокат: податковий та бухгалтерський облік" у цьому ж аналітичному журналі "ДЕБЕТ-КРЕДИТ" не врахували особливості нарахування амортизації на предмети прокату нижче визначеної межі суттєвості (дозволені методи нарахування амортизації: 100 % – у першому місяці використання або 50 % –

у першому місяці використання; 50 % – у місяці вилучення активів). На наш погляд, застосування даних методів у суб'єктах дослідження призведе до викривлення інформації про собівартість надання послуг із прокату майна, оскільки нарахована сума зносу за даними методами не враховуватиме їх фізичного та морального зношення.

Результати дослідження засвідчують, що більшість суб'єктів спостереження застосовують формальний підхід до вибору методу нарахування амортизації з метою відповідності до вимог податкового законодавства щодо визначення об'єкта оподаткування з податку на прибуток, проте вони не завжди враховують інформацію про достовірний фізичний знос із урахуванням термінів корисного використання. На наш погляд, суб'єкти дослідження мають брати до уваги не лише термін корисного використання, а й умови й інтенсивність експлуатації предметів прокату (наприклад: прокат лиж та лижного спорядження у зимовий період; прокат велосипедів у теплу пору року), а також і маркетингову стратегію у відносинах із клієнтами.

З метою формування в системі обліку достовірної інформації про залишкову вартість прокатного майна пропонуємо у робочому плані рахунків до рахунку 132 “Знос інших необоротних матеріальних активів” відкрити аналітичний рахунок 1326 “Знос прокатного майна”, до якого відкрити рахунки 13261 “Знос прокатного майна понад визначену межу суттєвості” та 13262 “Знос прокатного майна нижче визначеної межі суттєвості”.

Для відображення в бухгалтерському обліку інформації про амортизаційні відрахування прокатного майна пропонуємо до впровадження Відомість нарахування амортизації предметів прокату.

Специфіка діяльності підприємств, які надають послуги з прокату майна, полягає в тому, що предметами прокату можуть бути активи, термін використання яких становить менше одного року (або операційного циклу, якщо він менший за рік). До такого виду активів відносять інструменти, господарський інвентар, одяг і взуття, спеціальні прилади, засоби індивідуального захисту.

М. Ю. Чік, Р. М. Воронко пропонують на початковому етапі визначити належність переданого у прокат активу до складу товарів [11, с. 156]. З такою думкою ми не згодні, оскільки придбані предмети прокату (термін використання яких становить менше одного року) не використовуються з метою перепродажу.

Н. В. Куценко пропонує предмети прокату з терміном використання менше одного року кваліфікувати швидкозношуваними активами та обліковувати на окремому субрахунку до рахунку 22 “Малоцінні та швидкозношувані предмети” [3].

Іншої думки притримуються Л. М. Пилипенко та В. І. Воськало, які стверджують: недоцільно надавати в прокат речі, які мають обмежений термін використання через швидкий фізичний знос [8].

З цією позицією ми не згодні, оскільки результати проведеного дослідження засвідчують, що у

багатьох суб'єктів спостереження є предмети прокату, термін використання яких становить менше 12 місяців. Наприклад, предмети кейтерингу, лижні рукавички, рукавиці гірськолижні, захисні спортивні рукавички, комплекти для плавання в басейні, набори для відпочинку на свіжому повітрі, тощо.

Результати дослідження засвідчують: такі предмети на досліджуваних підприємствах є багаторазового використання. Відповідно, чинна система обліку малоцінних швидкозношуваних предметів не відповідає вимогам сучасного управління, яка полягає в тому, що в момент передачі таких активів у використання їх вартість списується з балансу і вони виключаються зі складу майна підприємства. Це призводить до викривлення інформації щодо собівартості надання послуг із прокату майна, відповідно, система менеджменту не володіє достовірними даними щодо результатів діяльності досліджуваних підприємств. Крім того, за чинною системою обліку малоцінних швидкозношуваних предметів відсутній оперативний контроль за переданими активами у прокат.

З метою усунення наявних недоліків нами пропонується методика обліку малоцінних швидкозношуваних активів для підприємств, які надають послуги з прокату майна, що передбачає виділення центрів відповідальності за місцями зберігання (склад, центр видачі) та за наймачами. Для належного управління і формування достовірної інформації про наявність та рух, а також формування адекватної інформації про залишкову вартість предметів прокату, які обліковуються у складі малоцінних швидкозношуваних предметів, пропонуємо для досліджуваних підприємств у робочому плані рахунків відкрити до рахунку 22 “Малоцінні швидкозношувані предмети” аналітичний рахунок 226 “Малоцінні та швидкозношувані предмети прокату”. У свою чергу, до даного рахунку відкрити аналітичні рахунки за центрами відповідальності (зберігання) за кількістю та вартістю впродовж терміну їх експлуатації.

З метою дотримання принципу превалювання сутності над формою та з метою відображення в обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів прокату з врахуванням їх морального та фізичного зносу пропонуємо на досліджуваних підприємствах нараховувати на них амортизацію.

Таку рекомендацію також висловлюють П. О. Куцик та Р. Р. Шумило щодо нарахування амортизації на швидкозношувані предмети [5].

Впровадження даної пропозиції в діяльність досліджуваних підприємств формуватиме достовірну повну собівартість надання послуг із прокату, а також система управління володітиме достовірною інформацією про фізичний стан таких предметів, що забезпечить у подальшому безперебійне постачання даними активами. Для цього у робочому плані рахунків до рахунку 226 “Малоцінні та швидкозношувані предмети прокату” пропонуємо відкрити аналітичний рахунок 2269 “Знос малоцінних та швидкозношуваних предметів прокату”.

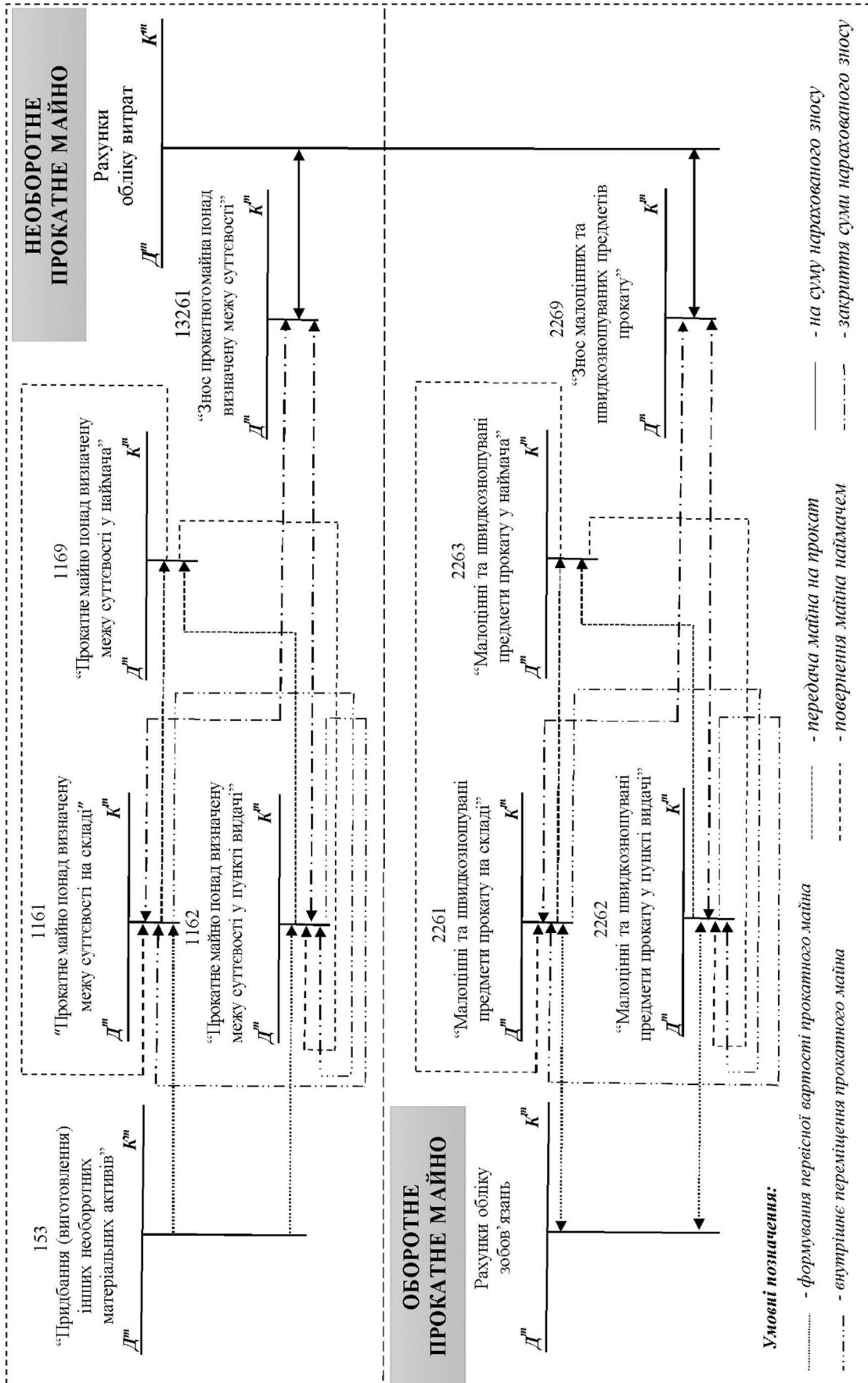

Рис. 1. Схема обліку руху прокатного майна підприємства (розроблено автором)

Результати дослідження підтверджують, що найбільш логічно застосовувати виробничий метод нарахування амортизації, який найбільш економічно доцільно враховує термін корисного використання, термін прокату та фізичний знос малоцінних та швидкозношуваних предметів прокату.

Для відображення в бухгалтерському обліку інформації про амортизаційні відрахування досліджуваних активів пропонуємо до впровадження Відомість нарахування амортизації малоцінних та швидкозношуваних предметів прокату.

Операції зі списання малоцінних та швидкозношуваних предметів прокату відображаються в обліку бухгалтерським проведенням: дебет рахунка 2269 “Знос малоцінних та швидкозношуваних предметів прокату” кредит рахунка 2261 “Малоцінні та швидкозношувані предмети прокату на складі” або 2262 “Малоцінні та швидкозношувані предмети прокату у пункті видачі” (з деталізацією аналітичних рахунків за видами активів).

Впровадження даної пропозиції у практичну діяльність підприємств, що надають послуги з прокату майна, дасть можливість відображати активи за їх реальною вартістю, оскільки сальдо рахунка 226 “Малоцінні та швидкозношувані предмети прокату” відобразатиме реальну інформацію щодо їх вартості, а запропонована аналітика за центрами відповідальності формуватиме інформацію про наявні малоцінні та швидкозношувані предмети прокату, а також суму нарахованого зносу за малоцінними та швидкозношуваними предметами прокату.

Важливим аспектом управління є відображення в обліку передачі прокатного майна зі складу у пункт видачі, а також внутрішнього переміщення між пунктами видачі. Таку господарську операцію пропонуємо документально підтверджувати Актом приймання-передачі (внутрішнього переміщення) прокатного майна. Документ складається за кожною господарською операцією з переміщення предмета (предметів) прокату у відповідний структурний підрозділ (центр відповідальності), що дасть змогу здійснювати персоналізований облік за кожною матеріальною відповідальною особою. Крім того, впровадження даної пропозиції дозволить чітко визначати його місцезнаходження, а управлінському персоналу надходитиме достовірна інформація про реальний стан прокатного майна, що буде основою для прийняття належних рішень.

Запропоновані пропозиції з удосконалення системи обліку руху прокатного майна на досліджуваних підприємствах нами відображено на рис. 1.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Запропоновані напрями вдосконалення наявної системи обліку руху прокатного майна дадуть можливість формувати достовірну інформацію за терміном корисного використання та вартісної межі у розрізі виділених центрів відповідальності та наявної організаційної структури, про реальну вартість, що дозволить формувати достовірну собівартість надання послуг із прокату майна, а також здійснювати оперативний контроль за їх використанням та

підвищити ефективність управління діяльності досліджуваних суб'єктів господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грачова Р. Бухгалтерський облік предметів прокату. URL: <http://www.dtk.com.ua/debet/ukr/2001/42/42pr10.html>.

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 (із змінами). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

3. Куценко Н. В. Економічна суть та класифікація предметів прокату як об'єкта обліку та контролю. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2012. № 3 (61). С. 104-106, с. 105.

4. Куцик П. О., Грищенко О. В. Облік доходів від прокату майна: організаційні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2304>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-21>.

5. Куцик П., Шумило Р. Облік малоцінних необоротних та швидкозношуваних активів: методичний аспект. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2012. № 1. С. 18-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2012_1_4.

6. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”: наказ Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. № 92, зі змінами і доповненнями. URL: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu7/>.

7. Моссаковський В. Невирішені питання обліку непоточних активів. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2010. № 5. С. 17-28.

8. Пилипенко Л., Воськало В. Особливості бухгалтерського обліку прокату речей у контексті розвитку економіки спільного споживання. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. # 60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3568/3500>.

9. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI, зі змінами і доповненнями. *ZakonOnline*. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/321525_548269.

10. Бикова Г. Прокат: податковий та бухгалтерський облік. *Аналітичний журнал “ДЕБЕТ-КРЕДИТ”*. 2013. № 41. «Дебет-Кредит» : *Український фінансово-бухгалтерський портал*. URL: https://online.dtk.com.ua/2013/41/60094_

11. Чік М. Ю., Воронко Р. М. Аспекти обліку предметів прокату на підприємстві. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2024. № 76. С. 153-157.

REFERENCES

1. Hrachova R. Bukhhalter'skyj oblik predmetiv prokatu, available at: <http://www.dtk.com.ua/debet/ukr/2001/42/42pr10.html>.

2. Instruktsiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhholders'koho obliku aktyviv, kapitalu, zobov'iazan' i hospodars'kykh operatsij pidpriemstv i orhanizatsij : nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 30 lystopada 1999 r. № 291 (iz zminy). *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy.*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

3. Kutsenko, N. V. (2012), Ekonomichna sut' ta klasyfikatsiia predmetiv prokatu iak ob'iekta obliku ta kontroliu, *Visnyk ZhDTU. Seriya: Ekonomichni nauky*, № 3 (61), s. 104-106, s. 105.

4. Kutsyk, P. O. and Hryshenko, O. V. (2023), Oblik dokhodiv vid prokatu majna: orhanizatsijni aspekty, *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 49, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2304>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-21>.

5. Kutsyk P. and Shumylo R. (2012), Oblik malotsinnykh neoborotnykh ta shvydkoznoshuvanykh aktyviv: metodychnyj aspekt, *Bukhhalters'kyj oblik i audyt*, № 1, s. 18-21, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2012_1_4.

6. Pro zatverdzhennia Natsional'noho polozhennia (standartu) bukhholders'koho obliku 7 “Osnovni zasoby”: nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 27 kvitnia 2000 r. № 92, zi zminy i dopovnenniamy, available at: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu7/>.

7. Mossakovs'kyj V. (2010), Nevyrisheni pytannia obliku nepotochnykh aktyviv, *Bukhhalters'kyj oblik i audyt*, № 5, s. 17-28.

8. Pylypenko L. and Vos'kalo V. (2024), Osoblyvosti bukhholders'koho obliku prokatu rechej u konteksti rozvytku ekonomiky spil'noho spozhyvannia, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vyp. # 60, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3568/3500>.

9. Podatkovyj kodeks Ukrainy vid 2 hrudnia 2010 r. № 2755-VI, zi zminy i dopovnenniamy. *ZakonOnline*, available at: https://zakononline.com.ua/documents/show/321525_548269.

10. Bykova H. (2013), Prokat: podatkovyj ta bukhholders'kyj oblik, *Analitychnyj zhurnal “DEBET-KREHYT”*, № 41, «Debet-Kredyt» : *Ukrains'kyj finansovo-bukhhalters'kyj portal*, available at: <https://online.dtkr.ua/2013/41/60094>.

11. Chik, M. Yu. and Voronko, R. M. (2024), Aspekty obliku predmetiv prokatu na pidpriemstvi, *Visnyk LTEU. Ekonomichni nauky.*, № 76, s. 153-157.

Стаття надійшла до редакції 13 квітня 2024 року

УДК 004:631.11

Наумчук В. В.,

vnaumchuk@icloud.com,

здобувач, Поліський національний університет, м. Житомир

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ІННОВАЦІЙ НА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Анотація. Стаття досліджує роль інформаційних інновацій у підвищенні економічної ефективності управління земельними ресурсами. Автор аналізує різні аспекти впровадження новітніх інформаційних технологій у процеси землеустрою та землекористування, що включає в себе використання ГІС-технологій, дистанційне зондування Землі, а також системи управління даними про землю. Розглядаються практичні приклади ефективного використання цифрових інструментів, які дозволяють оптимізувати розподіл та використання земельних ресурсів, знижуючи витрати та підвищуючи прибутковість землекористування. Особлива увага приділяється аналізу впливу цих технологій на формування політики землекористування та управління земельними ресурсами на різних рівнях, від місцевого до національного. Доведено, що процес інтеграції сучасних ІТ-рішень та цифрових технологій охоплює збір, обробку, аналіз та розповсюдження інформації про земельні ресурси, що сприяє ухваленню обґрунтованих рішень на всіх рівнях управління. Однією з ключових інновацій є цифровізація земельного кадастру, яка включає створення та ведення електронних баз даних про земельні ділянки, їх характеристики, права власності та обмеження. Це забезпечує прозорість земельних відносин, спрощує доступ до інформації для громадян та підприємств та підвищує ефективність земельного адміністрування. Використання ГІС в земельному управлінні дозволяє інтегрувати різноманітні дані про земельні ресурси, сприяючи ефективному плануванню землекористування та моніторингу змін. Технології Big Data і штучний інтелект відкривають нові можливості для аналізу великих обсягів даних, виявлення аномалій та ризиків, що сприяє прийняттю своєчасних та обґрунтованих рішень. Розвиток цифрових платформ, які залучають громадськість до управлінських процесів, підвищує принципи прозорості та відкритості, дозволяючи громадянам активно брати участь у рішеннях, що стосуються землекористування. Також електронні сервіси для земельних операцій значно спрощують процедури, знижують корупційні ризики та підвищують доступність послуг, що є кроком до модернізації управління та досягнення цілей сталого розвитку.

Ключові слова: інформаційні інновації, ефективність, земельні відносини, управління, кадастр, ГІС-технології.

Naumchuk V. V.,

vnaumchuk@icloud.com,

Postgraduate, Polissia National University, Zhytomyr

THE IMPACT OF INFORMATION INNOVATIONS ON ENHANCING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF LAND RESOURCE MANAGEMENT

Abstract. This article explores the role of information innovations in enhancing the economic efficiency of land resource management. The author examines various aspects of the implementation of modern information technologies in the processes of land use planning and land management, which includes the use of GIS technologies, remote sensing of the Earth, and land data management systems. Practical examples of the effective use of digital tools are discussed, which allow for the optimization of the distribution and use of land resources, reducing costs and increasing the profitability of land use. Special attention is given to analyzing the impact of these technologies on the formation of land use policy and management of land resources at various levels, from local to national. It is substantiated that the process of integrating modern IT solutions and digital technologies encompasses the collection, processing, analysis, and dissemination of information about land resources, which facilitates the making of well-founded decisions at all levels of management. One of the key innovations is the digitization of the land cadastre, which involves the creation and maintenance of electronic databases of land plots, their characteristics, ownership rights, and restrictions. This ensures transparency of land relations, simplifies access to information for citizens and businesses, and enhances the efficiency of land administration. The use of GIS in land management allows for the integration of various data about land resources, promoting effective land use planning and monitoring changes. Big Data and artificial intelligence technologies open new opportunities for analyzing large volumes of data, identifying anomalies and risks, thus supporting timely and well-founded decision-making. The development of digital platforms that engage the public in management pro-

cesses enhances the principles of transparency and openness, allowing citizens to actively participate in decisions related to land use. Additionally, electronic services for land operations significantly simplify procedures, reduce corruption risks, and increase the availability of services, marking a step towards the modernization of management and the achievement of sustainable development goals.

Keywords: Information innovations, efficiency, land relations, management, cadastre, GIS technologies.

JEL Classification: O24, Q18

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-17>

Постановка проблеми. Постановка проблеми у даній статті обертається навколо ключової ролі інформаційних інновацій у підвищенні економічної ефективності управління земельними ресурсами. Незважаючи на потенціал сучасних інформаційних технологій, існують значні виклики у їх впровадженні в процеси землеустрою та землекористування, що включають у себе ГІС-технології, дистанційне зондування Землі та системи управління даними про землю. Основною проблемою є розрив між поточними недоліками ефективності управління земельними ресурсами та можливостями, які пропонують ці передові інформаційні технології. Проблема ускладнюється недостатнім використанням таких технологій для оптимізації розподілу та використання земельних ресурсів, що могло б інакше призвести до зниження витрат та збільшення прибутковості землекористування. Існує брак всебічного аналізу того, як ці технології впливають на політику землекористування та управління земельними ресурсами на різних рівнях, від місцевого до національного, що є критично важливим для обґрунтованого прийняття рішень.

Ба більше, процес інтеграції сучасних ІТ-рішень та цифрових технологій – збір, обробка, аналіз та розповсюдження інформації про земельні ресурси – вимагає значних зусиль, що може перешкоджати швидкому та ефективному впровадженню необхідних змін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тематика впливу інформаційних інновацій на підвищення економічної ефективності управління земельними ресурсами активно досліджувалася різними вченими. Зокрема, Г. І. Бережницька висвітлювала теоретичні аспекти управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств, публікуючи свої роботи у виданні “Економіка та суспільство”. М. В. Зось-Кіор зосереджувався на удосконаленні систем управління в умовах глобалізації, що було представлено в формі монографії у Полтаві. Водночас П. Кулинич аналізував основні тенденції розвитку земельного законодавства України у період земельної реформи, опублікувавши свої висновки в журналі “Право України” [1-3].

Додаткові аспекти управління земельними ресурсами були досліджені Т.Г. Титаренко, яка зосередилася на функціональній характеристиці діяльності державного управління земельними відносинами. А. Третяк та співавтори розробили методологію державного управління земельними ресурса-

ми, що було представлено в журналі “Агросвіт”. З іншого боку, роботи таких авторів, як N. Pryslyiak, V. Dankevych та інші, вивчали вплив воєнних дій на землекористування в контексті глобальної енергетичної та продовольчої безпеки, публікації яких з’явилися у “Energy Policy Journal” у 2023 році [4-6]. Всі ці дослідження сприяють глибшому розумінню процесів інноваційного управління в землекористуванні, важливість яких зростає в умовах сучасних викликів глобалізації та змін у регуляторному середовищі.

Вклад основного матеріалу дослідження. Земельні ресурси України є одними з найбільш цінних в Європі, особливо з точки зору аграрного сектору, де сільськогосподарські угіддя займають визначне місце в економіці країни. Орні землі становлять 57% від загальної площі земельних ресурсів, що підкреслює їхню роль як основи продовольчої безпеки та експортного потенціалу [8]. У лісостеповій та степовій зоні концентруються основні аграрні виробництва, особливо важливі для вирощування зернових культур, овочів та інших рослин. Це підтверджується великими площами орних земель у Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях, що є основними аграрними регіонами країни.

Втім, сучасні виклики, такі як зменшення площі орних земель через їх використання під складування промислових відходів чи будівництво, потребують нових підходів до управління земельними ресурсами. Раціональне використання та захист земель, особливо в умовах збільшення імпорту і скорочення експорту, які були зазначені у статистиці 2023 року, вимагають ефективних стратегій землекористування. Це стає ще більш важливим, враховуючи, що Україна є одним із ключових гравців на міжнародному аграрному ринку, де збереження та розвиток сільськогосподарських земель має безпосередній вплив на економічну стабільність країни.

Стратегічне значення сільськогосподарських земель підкреслюється не тільки їх впливом на внутрішній ринок, але й їхнім потенціалом у міжнародній торгівлі, зокрема в умовах поглиблення інтеграційних процесів із Європейським Союзом. Відтак розвиток і захист таких ресурсів має стати пріоритетом національної політики з метою не тільки збереження, але й оптимізації використання цінних земельних активів для забезпечення продовольчої безпеки та економічного зростання України; особливо це актуально в умовах війни та

тимчасової втрати контролю над певними територіями.

Таблиця 1 представляє структуру земельних ресурсів різних природних зон України, демонструючи розподіл орних земель за площею та їхню частку від загальної площі кожної зони. Зона мішаних лісів займає 11,231.3 тисячі гектарів, із яких 4,042.0 тисячі гектарів, або 36.0%, є орними землями. Лісостепова зона, розташована на площі 20,643.6 тисячі гектарів, має значно більшу частку орних земель – 13,668.4 тисячі гектарів, що складає 66.4% її території. Ще більша частка орних земель у степовій зоні, де з 24,386.3 тисячі гектарів 15,837.3 тисячі гектарів (64.9%) використовується під сільськогосподарські потреби.

У менш густонаселених та гірських регіонах, таких як Карпати і Закарпатська низовина та Гірський Крим, частка орних земель значно нижча. У Карпатах і Закарпатській низовині з загальної площі 3,314.2 тисячі гектарів лише 641.5 тисячі гектарів (19.4%) використовуються під сільськогосподарські потреби. Гірський Крим, займаючи 779.6 тисяч гектарів, має ще меншу частку орних земель – 167.8 тисячі гектарів, або 21.6%. Ці дані підкреслюють регіональні відмінності у використанні земель та акцентують на важливості адаптації землекористування до специфіки природних зон України.

Таблиця 2 підсумовує структуру земельних ресурсів України, розподіляючи їх на різні категорії

за загальною площею та процентним відношенням до загальної площі країни. Значна частина земельних ресурсів припадає на орні землі, які займають 34.4 мільйона гектарів, становлячи 57% від загальної площі земельних угідь. Сільськогосподарські угіддя в цілому (включаючи сади, виноградники, сіножаті, пасовища та перелоги) займають 42.4 мільйона гектарів, що відображає 70.5% від усіх земельних ресурсів. Такий розподіл підкреслює важливість аграрного сектору для економіки країни та підтверджує значний потенціал для використання інформаційних інновацій у цьому напрямку.

Вплив інформаційних інновацій на ефективність управління земельними ресурсами стає важливим фактором для підвищення економічної ефективності, зокрема через оптимізацію використання земель та зменшення втрат. Інформаційні технології дозволяють не тільки точніше аналізувати стан земель і впроваджувати більш продуктивні методи землеробства, але й сприяють створенню стійких ландшафтів і врахуванню екологічних вимог [7-8]. Застосування таких інновацій, як дистанційне зондування, ГІС та автоматизовані системи управління даними, може значно підвищити віддачу від кожного гектара землі, забезпечуючи стабільність і розвиток аграрного сектору на довгострокову перспективу.

Таблиця 1

Структура земельних ресурсів природних регіонів України

Природні зони	Загальна площа, тис. га	Орні землі	
		тис. га	% від загальної площі
Зона мішаних лісів	11 231.3	4 042.0	36.0
Лісостепова зона	20 643.6	13 668.4	66.4
Степова зона	24 386.3	15 837.3	64.9
Карпати і Закарпатська низовина	3 314.2	641.5	45401
Гірський Крим	779.6	167.8	45464

Джерело: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Таблиця 2

Земельні ресурси України та їх структура

Види земельних ресурсів	млн. га	% до загальної площі
Орні землі	34.4	57
Сади, виноградники та інші багаторічні насадження	45292	45536
Сіножаті, пасовища й перелоги	7	45484
Разом сільськогосподарських угідь	42.4	70.5
Ліси, захисні лісонасадження і чагарники	45332	45459
Болота	0.8	45352
Водойми	45384	45538
Піски та яри	0.5	0.8
Шляхи	1	45444
Інші землі	45354	45356
Усього	60.4	100

Джерело: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Завдяки розробці та впровадженню сучасних інформаційних систем, таких як геоінформаційні системи (ГІС), інтегровані бази даних і системи дистанційного зондування Землі, з'являється можливість значно підвищити прозорість та контроль за використанням земель. Ці технології дозволяють точно відстежувати використання землі, виявляти порушення земельного законодавства, а також планувати землекористування таким чином, щоб максимізувати його продуктивність при одночасному зниженні впливу на довкілля.

Оптимізація використання сільськогосподарських земель з допомогою цифрових технологій не тільки збільшує врожайність і зменшує втрати від неефективного використання ресурсів, але й сприяє створенню сталої моделі землекористування. Наприклад, системи точного землеробства, які базуються на даних із супутників та дронів, дозволяють фермерам точно дозувати внесення добрив, зрошення та використання засобів захисту рослин, що не лише підвищує ефективність, але й мінімізує екологічний вплив агротехнологій [9-11].

Крім того, інформаційні інновації сприяють ефективнішому управлінню земельними ресурсами на національному рівні через покращення даних для прийняття рішень. Це включає у себе краще розуміння моделей використання землі, прогнозування змін у аграрному секторі та швидке реагування на ризики, пов'язані з кліматичними змінами або ринковими коливаннями. Цифрові реєстри земель, які ведуться з використанням блокчейн-технологій, забезпечують надійне та незмінне зберігання інформації про земельні відносини, що зменшує можливість зловживань та корупції, тим самим підвищуючи інвестиційну привабливість аграрного сектору.

Враховуючи виклики, які постають перед Україною в контексті глобалізації та інтеграції до європейського ринку, інформаційні інновації в управлінні земельними ресурсами стають невід'ємною частиною стратегії національної безпеки та стабільності. Такі ініціативи не тільки підсилюють економічну ефективність, але й сприяють досягненню соціальної справедливості та екологічної сталості, що є основою для стабільного розвитку та процвітання країни.

Інформаційні інновації суттєво трансформують організаційно-економічне забезпечення управління земельними ресурсами, зокрема через підвищення економічної ефективності використання цих ресурсів. Застосування сучасних ІТ-рішень і цифрових технологій у земельному управлінні дозволяє оптимізувати збір, обробку, аналіз і розповсюдження інформації про земельні ділянки. Це забезпечує ефективніші управлінські рішення на всіх рівнях та сприяє сталому розвитку [12-13]. Однією з ключових інновацій є цифровізація земельного кадастру. Впровадження електронних баз даних земельних ділянок полегшує доступ до інформації, підвищує прозорість земельних відносин і ефективність адміністрування. Також значною мірою сприяє зменшенню бюрократичних бар'єрів та

корупційних ризиків, оскільки всі операції стають відстежуваними та контрольованими.

Геоінформаційні системи (ГІС) є ще одним потужним інструментом в управлінні земельними ресурсами. Використання ГІС дозволяє інтегрувати різноманітні дані, що включають інформацію про рельєф, ґрунти, водні ресурси та вже існуюче використання земель, що сприяє більш обґрунтованому плануванню та використанню земель. Завдяки ГІС можливе точне відстеження змін у землекористуванні, що дозволяє проводити ефективний моніторинг довкілля і вживати заходів щодо збереження біорізноманіття.

Технології Біг Дата і штучний інтелект відкривають нові перспективи для аналізу великих обсягів даних, прогнозування тенденцій розвитку та ідентифікації аномалій. Ці технології можуть сприяти не лише у покращенні управлінських рішень, але й у зниженні негативного впливу на екосистеми через раціональне використання природних ресурсів. Важливим аспектом є також розвиток цифрових платформ для залучення громадськості, які забезпечують доступ до актуальної інформації та участь у обговореннях планів використання земель, що підсилює прозорість та відкритість земельних відносин. Загалом використання інформаційних інновацій в управлінні земельними ресурсами не лише підвищує економічну ефективність землекористування, але й сприяє забезпеченню сталого розвитку та відповідального природокористування.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Україна володіє одними з найцінніших земельних ресурсів у Європі, особливо в аграрному секторі, де сільськогосподарські угіддя відіграють ключову роль в економіці країни. Орні землі, які займають 57% від загальної площі земельних ресурсів, є основою продовольчої безпеки та мають значний експортний потенціал. Централізація аграрного виробництва у лісостеповій та степовій зонах, особливо у Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях, підкреслює важливість цих земель для вирощування зернових, овочів та інших сільськогосподарських культур.

Однак сучасні виклики, такі як війна та зменшення площ орних земель через непридатне використання, зокрема під складування промислових відходів чи будівництво, вимагають від України застосування інноваційних підходів до управління земельними ресурсами. Раціональне використання та захист цих земель є критично важливим для збереження їхнього потенціалу в аграрному секторі, що має безпосередній вплив на економічну стабільність та продовольчу безпеку країни, особливо в умовах тимчасової втрати контролю над певними територіями. Розвиток і оптимізація земельних активів стають пріоритетом національної політики, що сприяє не лише збереженню, а й підвищенню ефективності використання важливих ресурсів у складних умовах.

Інформаційні інновації в управлінні земельними ресурсами відіграють критичну роль у підвищенні економічної ефективності аграрного

сектору України. Цифрові технології, зокрема геоінформаційні системи та системи точного землеробства, дозволяють не лише оптимізувати використання ресурсів та мінімізувати екологічний вплив, але й значно підвищити продуктивність та рентабельність аграрного виробництва. Таке інтенсивне впровадження інформаційних технологій сприяє раціональному і прозорому управлінню земельними ресурсами, забезпечуючи важливу підтримку у вирішенні проблем продовольчої безпеки та економічної стабільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережницька Г. І. Теоретичні засади управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств. *Електронне наукове фахове видання "Економіка та суспільство"*. 2018. Вип. 16. С. 104-107.

2. Зось-Кіор М. В. Удосконалення системи управління земельними ресурсами аграрних підприємств в умовах глобалізації : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 333 с.

3. Кулинич П. Земельне законодавство України періоду земельної реформи: основні тенденції розвитку. *Право України*. 2020. № 5. С. 63-75.

4. Титаренко Т. Г. Функціональна характеристика діяльності суб'єктів державного управління земельними відносинами. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 1. С. 222-234.

5. Третяк А., Третяк В., Прядка Т., Третяк Р., Капінос Н. Методологія державного управління земельними ресурсами та землекористуванням. *Агросвіт*. 2021. № 20. С. 14-21.

6. Pryshliak N., Dankevych V., Tokarchuk D., Shpykuliak O. The sowing and harvesting campaign in Ukraine in the context of hostilities: challenges to global energy and food security. *Energy Policy Journal*. 2023; 26(1):145–168.

7. Данкевич Є. М., Данкевич В. Є. Екологічні особливості ведення сільськогосподарського виробництва на забруднених радіонуклідами територіях з використанням японського досвіду. *Вісник ЖНАЕУ*. 2016. № 1 (55). Т. 3. С. 24-37.

8. Dankevych V., Dankevych Y. Management of forest and water resources in the context of administrative-territorial reform: the experience of Poland. *The scientific heritage*. Budapest. 2020. Vol. 6, № 55. Pp. 27-31.

9. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. Верховна Рада України : *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

10. Писаренко Т. В., Куранда Т. К. та ін. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2021 р.: аналітична довідка. Київ : УкрІНТЕІ, 2022. 53 с.

11. Вишлінський Г., Репко М. та ін. Економіка України під час війни: звіт за жовтень 2022. Центр економічної стратегії, German Economic Team, 22 с.

12. Skydan O. V., Dankevych V. Ye., Fedoniuk T. P., Dankevych Ye. M., Yaremova M. I. European green deal: Experience of food safety for Ukraine. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*. 2022, 9(2), p. 63-71.

13. Данкевич В. Є., Данкевич Є. М., Бондарчук Н. В., Стрільчук В. А. Європейська зелена угода: дорожня карта збалансованого природокористування в умовах децентралізації. *Проблеми економіки*. 2021. № 1 (47). С. 185-191.

REFERENCES

1. Berezhnyts'ka, H. I. (2018), Teoretychni zasady upravlinnia zemel'nymy resursamy sil'skohospodars'kykh pidpriemstv. *Elektronne naukove fakhove vydannia "Ekonomika ta suspil'stvo"*, vyp. 16, s. 104-107.

2. Zos'-Kior, M. V. (2015), Udoskonalennia systemy upravlinnia zemel'nymy resursamy ahrarnykh pidpriemstv v umovakh hlobalizatsii : monohrafiia. PoltNTU, Poltava, 333 s.

3. Kulynych P. (2020), Zemel'ne zakonodavstvo Ukrainy periodu zemel'noi reformy: osnovni tendentsii rozvytku. *Pravo Ukrainy*, № 5, s. 63-75.

4. Tytarenko, T. H. (2015), Funktsional'na kharakterystyka diial'nosti sub'iektiv derzhavnoho upravlinnia zemel'nymy vidnosynamy. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, № 1, s. 222-234.

5. Tretiak A., Tretiak V., Priadka T., Tretiak R., Kapinos N. (2021), Metodolohiia derzhavnoho upravlinnia zemel'nymy resursamy ta zemlekorystuvanniam. *Ahrosvit*, № 20, s. 14-21.

6. Pryshliak N., Dankevych V., Tokarchuk D., Shpykuliak O. (2023), The sowing and harvesting campaign in Ukraine in the context of hostilities: challenges to global energy and food security. *Energy Policy Journal*, 26(1):145–168.

7. Dankevych, Ye. M. and Dankevych, V. Ye. (2016), Ekolohichni osoblyvosti vedennia sil'skohospodars'koho vyrobnytstva na zabrudnennykh radiounuklidamy terytoriiakh z vykorystanniam iapons'koho dosvidu. *Visnyk ZhNAEU*, № 1 (55). Т. 3., s. 24-37.

8. Dankevych V. and Dankevych Y. (2020), Management of forest and water resources in the context of administrative-territorial reform: the experience of Poland. *The scientific heritage*. Budapest. Vol. 6, № 55, pp. 27-31.

9. Stratehiia rozvytku sfery innovatsijnoi diial'nosti na period do 2030 roku. Skhvaleno rozporiadzheniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lypnia 2019 r. № 526-r. *Verkhovna Rada Ukrainy : Ofitsijnyj vebportal parlamentu Ukrainy*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

10. Pysarenko T. V., Kuranda T. K. ta in. (2022), Realizatsiia priorytetnykh napriamiv rozvytku nauky i tekhniky ta otrymani rezul'taty u 2021 r.: analitychna dovidka. UkrINTEI, Kyiv, 53 s.

11. Vyshlins'kyj H., Repko M. ta in. *Ekonomika Ukrainy pid chas vijny: zvit za zhovten' 2022*. Tsentr ekonomichnoi stratehii, German Economic Team, 22 s.

12. Skydan O. V., Dankevych V. Ye., Fedoniuk T. P., Dankevych Ye. M., Yaremova M. I.

(2022), European green deal: Experience of food safety for Ukraine. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 9(2), p. 63-71.

13. Dankevych, V. Ye. Dankevych, Ye. M. Bondarchuk, N. V. and Stril'chuk, V. A. (2021), Yevropejs'ka zelena uhoda: dorozhnia karta zbalanso-

vanoho pryrodokorystuvannia v umovakh detsentralizatsii. *Problemy ekonomiky*, № 1 (47), s. 185-191.

Стаття надійшла до редакції 26 квітня 2024 року

УДК 339.1:339.3

Кріль М. М.,

kril.mikle@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7444-9132,

здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТОРГОВЕЛЬНО-ПОСЕРЕДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ГУРТОВІЙ ТОРГІВЛІ НА МІЖНАРОДНОМУ ТА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ

***Анотація.** Нами представлено торговельно-посередницьку діяльність як один із ключових факторів ведення торговельної діяльності на міжнародних та внутрішніх ринках. Було розглянуто основні елементи торговельно-посередницької діяльності: об'єкти та суб'єкти торговельно-посередницьких відносин, їх роль у веденні торговельних операцій та основні характеристики. Визначено, які головні функції відіграє торговельно-посередницька діяльність на зовнішніх та внутрішніх ринках та в чому полягає її вагомість на сучасному етапі розвитку торгівлі в цілому. Обґрунтовано, що саме торговельно-посередницька діяльність сприяє розширенню торговельних відносин, створює умови для виникнення нових торговельних операцій на основі головних принципів, які є її регуляторами та основою для протікання будь-яких процесів в межах торговельних відносин. Обґрунтовано, що принципи в торговельно-посередницькій діяльності визначають основні норми поведінки, які дозволяють забезпечити ефективне та етичне ведення бізнесу. Визначено, що сучасні засади торговельно-посередницької діяльності створюють основу для взаємовідносин між посередниками, виробниками та споживачами, сприяючи розвитку довіри та стабільності на ринку. Окрім того, визначено, що дотримання принципів, які виникли на сучасному етапі розвитку торговельно-посередницької діяльності, сприяє уникненню конфліктів та підвищує репутацію компанії серед клієнтів та партнерів, створюючи необхідні умови для ведення бізнесу, виникненню стимулюючої конкуренції та забезпечують високу якість надання торговельно-посередницьких послуг. Також визначено, що принципи в економічно-господарських відносинах є основою для побудови та підтримки довгострокових зв'язків між бізнесами та іншими суб'єктами у торговельній сфері. Основні принципи торговельно-посередницької діяльності не лише створюють необхідне середовище для виникнення нових компаній, а й сприяють подальшому розвитку та вдосконаленню існуючих бізнес-моделей, процесів і стратегій, на основі пошуку нових шляхів для удосконалення якості товарів, послуг, технологій і бізнес-процесів. Представлено договірні засади, на яких будуються взаємовідносини між суб'єктами в торговельно-посередницькій діяльності як основний критерій, що регулює здійснення торговельно-посередницьких операцій.*

Ключові слова: торговельно-посередницька діяльність, посередники, спеціалізована гуртова торгівля, гуртова торгівля, принципи спеціалізованої гуртової торгівлі, функції гуртової торгівлі.

Kril' M. M.

kril.mikle@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7444-9132,

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

BASIC PRINCIPLES OF TRADE-INTERMEDIARY ACTIVITIES IN SPECIALIZED WHOLESALE TRADE ON THE INTERNATIONAL AND DOMESTIC MARKET

***Abstract.** We have presented trade and intermediary activities as one of the key factors of conducting trade activities on international and domestic markets. The main elements of trade mediation activity were considered: objects and subjects of trade mediation relations, their role in conducting trade operations and main characteristics. It has been determined what the main functions of trade and intermediary activity on foreign and domestic markets are and what is its importance at the current stage of the development of trade as a whole. It is substantiated that it is trade mediation activity that contributes to the expansion of trade relations, creates conditions for the emergence of new trade operations based on the main principles that are its regulators and the basis for the flow of any processes within trade relations. It is substantiated that the principles in trade and intermediary activity determine the basic norms of behavior that allow to ensure effective and ethical business conduct. It was determined that the modern principles of trade and intermediary activity create a basis for mutual relations between intermediaries, producers and consumers, contributing to the development of trust and stability in the market. In addition, it was determined that compliance with the principles that arose at the current stage of the development of trade and brokerage activity helps to avoid conflicts and increases the company's reputation among customers and partners, creating the necessary conditions for doing busi-*

ness, the emergence of stimulating competition and ensuring high quality of the provision of trade and brokerage services It is also determined that the principles in economic relations are the basis for building and maintaining long-term relations between businesses and other subjects in the trade sphere. The main principles of trade and intermediary activities not only create the necessary environment for the emergence of new companies, but also contribute to the further development and improvement of existing business models, processes and strategies, based on the search for new ways to improve the quality of goods, services, technologies and business processes. The contractual principles are presented, on which relations between subjects in trade and mediation activities are built as the main criterion regulating the implementation of trade and mediation operations.

Keywords: trade mediation, middle-mans, specialized wholesale trade, wholesale trade, wholesale trade principles, wholesale trade functions.

JEL Classification: F10, L81

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-18>

Постановка проблеми. Торговельно-посередницька діяльність відіграє важливу роль у спеціалізованій оптовій торгівлі на міжнародному та внутрішньому ринках. Торговельне посередництво керується певними принципами, фундаментальними правилами, які слугують для неї основою та пронизують всю систему торговельно-посередницької діяльності, субординуючи її.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції розвитку торгівлі в Україні та світі висвітлювалися в науковому віснику Ужгородського національного університету Н. Слободянюком, М. Юнацьким, С. Сірашом [1]. Проблеми і перспективи розвитку досліджували І. М. Копич, О. О. Нестуля [2]. Трансформацію торгівлі споживчої кооперації в економіці ринкового типу вивчали П. Ю. Балабан та М. П. Балабан [3]. Проте вважаємо за потрібне виокремити та дослідити принципи торговельно-посередницької діяльності в сучасних умовах.

Постановка завдання. Дослідити сучасні принципи ведення торговельно-посередницької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оптова торгівля є однією з найпоширеніших форм господарсько-торговельної діяльності, яка здійснюється суб'єктами господарювання в сфері товарного обігу шляхом надання певних послуг. Послуги, що надає оптова торгівля, регулюються рядом законодавчих та нормативно-правових актів.

Проаналізуємо основні загальнодержавні закони та кодекси, які регулюють оптову торгівлю в Україні. Господарський кодекс України – встановлює загальні засади господарської діяльності. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.1991 №959-ХІІ – регулює відносини, пов’язані з веденням зовнішньоекономічної діяльності, включаючи оптову торгівлю між країнами. Закон України “Про захист економічної конкуренції” від 11.01.2001 №2210-ІІІ – спрямований на запобігання недобросовісній конкуренції та монополізму на ринку, в тому числі й у сфері оптової торгівлі. Закон України “Про захист прав споживачів” – регулює відносини між продавцями та споживачами, включаючи ті випадки, коли споживачами виступають юридичні особи. Закон України

“Про захист прав споживачів” – регулює відносини між продавцями та споживачами, включаючи ті випадки, коли споживачами виступають юридичні особи [4]. Податковий кодекс України – визначає податкові обов’язки суб’єктів оптової торгівлі. Митний кодекс України – має значення для оптових торговців, які займаються імпортом та експортом товарів.

Окрім загальнодержавних законів та кодексів, оптова торгівля регулюється також локальними нормативно-правовими актами, рішеннями місцевих органів влади, а також спеціалізованими законами та нормативними актами, що стосуються певних видів товарів: найбільш поширеними серед них є лікарські засоби, алкогольні напої та тютюнові вироби.

Оптова торгівля реалізує товар у великих обсягах, який купується не для особистого користування, а для подальшого перепродажу, тому вона набуває чітких характеристик та відповідних функцій. Вважаємо, що серед системи функцій доцільно виділити такі основні: чітка різностороння взаємодія між суб’єктами оптової торгівлі на державному, міжнародному рівнях; безперервне відстежування тенденції ринку; забезпечення та контроль організаційних процесів щодо зберігання, сортування та транспортування великих партій товару; доставка товару посереднику відповідно до укладеного договору.

Основними суб’єктами оптової торгівлі в Україні, як і у багатьох інших країнах, є організації та підприємства, що займаються купівлею та продажем товарів великими партіями. До основних суб’єктів оптової торгівлі можна віднести: оптові торгові компанії, які спеціалізуються на продажі широкого спектра товарів у великих обсягах. Вони можуть пропонувати товари від різних виробників; дистрибутори – компанії, які мають договірні відносини з виробниками для дистрибуції їхньої продукції; виробники – підприємства, які здійснюють оптову торгівлю власною продукцією для розширення ринку збуту; імпортери та експортери – компанії, що займаються купівлею товарів за кордоном для продажу на внутрішньому ринку або продажем товарів із внутрішнього ринку за кордон; брокери та агенти – особи або компанії, які діють

від імені інших суб'єктів оптової торгівлі, займаючись організацією угод без безпосереднього придбання або володіння товаром; комісіонери – суб'єкти, що приймають товари на зберігання та продаж від імені власника товару, отримуючи за свої послуги комісійну винагороду [2].

Ці суб'єкти взаємодіють між собою в межах оптового ринку, кожен виконує свою діяльність у ланцюжку постачання від виробника до кінцевого споживача.

До об'єктів оптової торгівлі відносять різноманітні товари, які купуються та продаються великими партіями для подальшого перепродажу чи використання в процесі виробництва. Оптова торгівля охоплює широкий спектр товарів, що можуть відрізнитися за характером, об'ємами партій, способами зберігання та логістики. Вибір конкретних об'єктів торгівлі залежить від спеціалізації оптового підприємства, потреб ринку та ланцюжка постачання.

Розглядаючи оптову торгівлю як активного комерційного посередника, можна виокремити її основні ознаки та види серед її функціонального рівня, організаційно-правової форми, форми власності та належності та товарної спеціалізації [5].

Різні стратегії ведення бізнесу пропонують концентрацію зусиль підприємства на виробництві чи торгівлі певною кількістю або навіть одним товаром. Це зумовлюється тим, що існують деякі підходи щодо вибору товарної спеціалізації суб'єкта оптової торгівлі: дозволяє краще виявити та проаналізувати тенденції потреб ринку, сприяє покращенню якості продукції, оптимізує логістику, знижує окремі витрати за рахунок масштабів виробництва чи закупівлі. Отже, товарна спеціалізація є вигідною в умовах жорсткої конкуренції та надає шанс виокремитися, лідирувати у певній ніші.

Товарна спеціалізація може відрізнитися за видами. Головними видами оптової торгівлі з огляду товарної спеціалізації є: універсальна, спеціалізована, змішана, комісійна, дилерська, агентська, брокерська та маклерська оптові торгівлі.

Спеціалізована гуртова торгівля спрямована на певну групу товарів або на певну індустрію. Вона фокусується на вибірковій групі товарів чи галузі промисловості та продає їх великими партіями підприємствам, роздрібним магазинам та іншим покупцям. Зосередження на певній сфері дозволяє розширити та значно збільшити асортимент товару у спеціалізованій галузі. Це сприяє міцній співпраці з постачальниками, створює надійні відносини з ними на основі безперервного забезпечення поповнення запасів. З цього виникає необхідність швидкої та ефективної доставки товарів клієнтам, яка є можливою за наявності професійного сервісу, що надає професійні консультації, та підтримки клієнтів у виборі товарів та обслуговуванні. Спеціалізована гуртова торгівля потребує злагодженої роботи щодо оптимізації цін на товари для забезпечення та просування конкурентоспроможних пропозицій [11].

Спеціалізована гуртова торгівля виконує певні функції, серед основних функцій можна виділити:

спеціалізовану закупівлю, асортиментування, складське управління, логістику, технічну підтримку, розвиток ринку та партнерських відносин. Ці функції – невід'ємна частина спеціалізованої гуртової торгівлі, які також є взаємозалежними. Неможливість виконання однієї з них гальмує інші процеси торгівлі в цілому.

Проведення переговорів із виробниками або постачальниками щодо закупівлі конкретної групи товарів або продукції сприяє якісному формуванню асортименту товарів, розширює цей асортимент відповідно до потреб клієнтів. Наявність великого обсягу товарів, окрім того, різних видів товарів, які вимагають конкретного зберігання, потребує налагодженого складського управління, а саме: ефективного зберігання та управління запасами спеціалізованих товарів на складах.

Логістичні процеси спеціалізованої гуртової торгівлі включають організацію доставки та розподілу товарів безпосередньо до клієнтів. Ефективна логістика також вимагає оптимізацію маршрутів та необхідних транспортних засобів. Не менш важливою функцією спеціалізованої гуртової торгівлі є надання технічної підтримки. Така підтримка клієнтів може включати консультації з використання товарів або послуги післяпродажного обслуговування. Це впливає на довготривалість та надійність торговельних відносин між суб'єктами спеціалізованої гуртової торгівлі, подальшу зацікавленість у закупівлі товарів у постачальника, який надає технічну підтримку клієнтам.

Нові маркетингові стратегії на основі вивчення ринкових тенденцій дозволяють впроваджувати та просувати продукцію відповідно до спеціалізації підприємств. Необхідність пошуку нових рішень у сфері спеціалізованої гуртової торгівлі зумовлюється розвитком ринку в цілому. Встановлення тісних та довготривалих партнерських відносин сприяє досягненню спільного успіху на ринку.

Враховуючи високий рівень експертизи та ефективності у своїй ніші, спеціалізована гуртова торгівля виконує певні завдання, серед них важливо виділити найосновніші, відсутність яких унеможливує функціонування даного виду гуртової торгівлі.

Спеціалізована гуртова торгівля забезпечує постачання специфічних товарів, які здебільшого не можуть бути широкодоступними через загальні канали розподілу. Налагоджені партнерські відносини у певних торговельних галузях дозволяють організаціям чи підприємствам гарантувати доступ до конкретних товарів шляхом просування їх на ринку до своїх клієнтів [6].

Наступним завданням спеціалізованої гуртової торгівлі слід виділити встановлення системи логістичної підтримки, що б надавала змогу організувати ефективне зберігання товару, керувати запасами та доставкою до інших продавців, роздрібних підприємств чи безпосередньо до кінцевих споживачів [10].

Фахова консультація щодо продукції також відноситься до основних завдань, які виконує спеціалізована гуртова торгівля. Важлива

інформація щодо конкретних продуктів, їх подальшого застосування, властивостей та умов зберігання, транспортування, використання теж повинна надаватися суб'єктами, що здійснюють торговельну діяльність у сфері спеціалізованої гуртової торгівлі. Це дозволяє донести споживачам важливість та доцільність товару, що безпосередньо формує попит на продукт та визначає тенденцію його реалізації, конкурентоспроможності.

Серед ключових завдань спеціалізованої гуртової торгівлі є формування глибокого асортименту продукції у вузьких межах її спеціалізації, адже забезпечує високий рівень попиту специфічних сегментів ринку [8].

Також до ключових завдань спеціалізованої гуртової торгівлі відносять забезпечення маркетингової підтримки. Маркетинг відіграє важливу роль у торговельній сфері. Саме тому доцільно розробляти та реалізовувати спеціалізовані маркетингові стратегії, які спрямовані на просування товарів до відповідних цільових аудиторій. Вдала маркетингова стратегія дозволяє проектувати можливі канали збуту, розробляти ринкову поведінку та досліджувати різних суб'єктів ринку збуту. Виконання та рівень ефективності виконання цих завдань забезпечує бажану взаємодію між виробництвом та споживанням, оптимізує ланцюг поставок та підтримує здорову конкурентну динаміку на ринку.

Ключову роль на міжнародному та внутрішньому ринках відіграють торговельно-посередницькі операції. Це діяльність, що включає різноманітні види посередництва між виробниками та кінцевими споживачами, різними ланками в ланцюжку поставок. Саме торговельно-посередницькі операції спрощують процес купівлі-продажу товарів та послуг. До суб'єктів торговельно-посередницької діяльності відносяться фізичні та юридичні особи, а саме: торговці за договором чи торгові агенти, комісійні фірми та лізингові компанії, аукціонні центри чи біржі. Їх поділяють на незалежних, частково залежних та залежних. Такий поділ суб'єктів визначається наявністю обмежень посередника з боку замовника. Це можуть бути територіальні, цінові та інші обмеження, які визначає замовник у межах своєї залученості до торговельно-посередницьких операцій. Посередники здійснюють різні операції на ринках засобів виробництва, сировини, нерухомості, товарів, послуг, тому і об'єкти посередницької діяльності відповідають виду ринку. Об'єктами посередницьких операцій можуть бути продукція промислового призначення, товари широкого вжитку, послуги, цінні папери тощо. Основою торговельно-посередницької діяльності є юридичні та фактичні дії, які здійснюють посередники за дорученням виробників, експортерів, покупців. Посередники можуть не тільки виконувати угоди, а й відповідати за фінансову сторону, надавати послуги та брати на себе ймовірні ризики.

Торговельне посередництво є одним із ключових елементів ринку. Посередників потребують для кваліфікованого забезпечення зручності

придбання продукції, беручи до уваги терміни, локації, витрати на реалізацію продукції чи операцій із матеріально-технічного забезпечення виробництва, а також зниження рівня запасів готової продукції та інших матеріально-технічних ресурсів. Діяльність посередників також впливає на зменшення кількості постачально-збутових операцій і встановлення бажаного контакту зі споживачами чи іншими постачальниками. Це дозволяє досягнути високої оперативності реакції на зміни ринкової кон'юнктури та значно збільшити рівень конкурентоспроможності товарів.

Завдяки функціям, які здійснюють торговельні посередники, їх діяльність поділяють на два види: торговельно-посередницька діяльність із перепродажу товарів, торговельно-посередницька діяльність зі створення умов для здійснення актів купівлі-продажу, організації товарообігу.

Перший вид товарно-посередницької діяльності характеризується тим, що компанія або індивідуальний підприємець виступає посередником між виробником або оптовим продавцем та кінцевим споживачем, не будучи виробником товарів, які продаються. Основною метою такої діяльності є купівля товарів у одних осіб і їх подальший перепродаж іншим особам або компаніям. Цей процес може включати різні аспекти, такі як зберігання, транспортування і маркетинг товарів, але ключовою характеристикою є те, що посередник сам не займається виробництвом цих товарів. Товарно-посередницька діяльність може охоплювати широкий спектр товарів, включаючи продовольчі товари, одяг, електроніку, побутову техніку та багато іншого. Посередники можуть працювати в різних секторах ринку, від роздрібною торгівлі до оптової торгівлі, і виконувати важливу роль у ланцюжку поставок, дозволяючи товарам досягати кінцевих споживачів [1].

Другий вид товарно-посередницької діяльності характеризує суб'єктів товарного обігу, що сприяють у здійсненні операцій купівлі-продажу, створюють умови для укладання комерційних угод. Також відомий як посередницькі послуги або брокерська діяльність. Такі послуги можуть включати забезпечення зустрічі покупців та продавців, сприяння в переговорах, оформлення угод та надання консультацій щодо умов торгівлі. Посередники в даній сфері не володіють товарами, над якими проводять операції, і не виступають як кінцеві покупці або продавці. Замість цього їхнє завдання полягає в спрощенні процесу торгівлі між двома або більше сторонами, забезпеченні ефективного обміну інформацією, укладенні контрактів і, за потреби, вирішенні спорів. Така діяльність може бути особливо важливою на ринках із високим рівнем спеціалізації, де для здійснення торгівлі необхідні глибокі знання про продукт, ринок, юридичні та фінансові аспекти. Посередницькі послуги можуть охоплювати різноманітні сектори, від нерухомості до фінансових послуг, від торгівлі сировиною до високотехнологічної продукції.

Головна мета залучення посередників у торгівлі або в інших сферах діяльності полягає в оптимізації

процесів купівлі-продажу, підвищенні ефективності ринкових операцій та забезпеченні доданої вартості для всіх учасників угоди. Посередники допомагають згладжувати та вирішувати потенційні розбіжності між покупцями та продавцями, забезпечуючи більш плавні та успішні транзакції. Серед ключових переваг залучення посередників слід зазначити: доступ до більшої кількості ринків, адже посередники часто мають мережі та контакти, які дозволяють виводити товари на нові ринки або до нових груп споживачів; економія часу та ресурсів, оскільки посередники можуть швидко з'єднати покупців із продавцями, економлячи час і гроші; експертні знання та досвід, тому що саме посередники часто спеціалізуються на певних товарах або ринках і мають глибокі знання та досвід, які дозволяють допомогти в навігації складнощів угоди; покращення логістики та розподілу, де посередники можуть оптимізувати ланцюг постачання, забезпечуючи ефективніше транспортування та розподіл товарів; зниження ризиків, адже посередники здатні допомогти ідентифікувати та зменшити потенційні ризики, пов'язані з угодою, завдяки своєму досвіду та знанням ринку; переговорна майстерність, де вони можуть виступати в ролі переговорників, дозволяючи досягти кращих умов угоди для обох сторін; послуги післяпродажного обслуговування в деяких випадках, де посередники здатні надавати підтримку після продажу, забезпечуючи, щоб клієнти залишалися задоволені своїми покупками. Залучення посередників може відігравати вирішальну роль у забезпеченні успіху транзакцій, особливо в умовах складних або високоспеціалізованих ринків.

Аналогічно до будь-якої діяльності в торговельній сфері торговельне посередництво керується певними принципами або фундаментальними правилами, що слугують для неї основою та пронизують всю систему торговельно-посередницької діяльності, субординуючи її. До таких принципів слід віднести рівноправність, підприємливість, оперативність, обслуговування контрагентів, економічний інтерес, комерційні та договірні засади [10].

На даному етапі дослідження доцільно провести аналіз описаних вище принципів. Рівноправність сторін визначає партнерські взаємовідносини посередника з виробниками і споживачами продукції та надає альтернативу щодо вибору контрагентів господарських зв'язків, надаючи їм рівень однакової відповідальності за порушення зазначених умов договорів. Цей принцип спрямований на створення справедливих умов конкуренції, забезпечення доступу до ринкової інформації, ресурсів, технологій та ринків збуту. Усім компаніям, незалежно від їх розміру, надається можливість вільно входити на ринок та виходити з нього без необґрунтованих бар'єрів або обмежень. Забезпечуються умови, за яких жоден учасник ринку не має неправомірної переваги над іншими через монополізацію, домовленості щодо цін або інші антиконкурентні практики. Забороняється будь-яка дискримінація учасників ринку на основі

несправедливих критеріїв, що гарантує рівні можливості для всіх. Принцип рівноправності відіграє ключову роль у стимулюванні ефективної конкуренції, сприянні інноваціям, підвищенні якості товарів та послуг, а також у забезпеченні ширшого вибору для споживачів. Він важливий для підтримки здорового ринкового середовища, де успіх компаній визначається їхньою здатністю задовольняти потреби споживачів, а не їхніми зв'язками, розміром або владою.

Принцип підприємливості полягає в заінтересованості сторін при здійсненні конкретних завдань, підкреслюючи важливість ініціативності, інноваційності та готовності до ризику як ключових елементів успішного бізнесу. Підприємництво в цьому контексті включає в себе не лише створення нових компаній, а й розвиток та вдосконалення існуючих бізнес-моделей, процесів і стратегій та пошук нових шляхів для поліпшення товарів, послуг, технологій і бізнес-процесів. Підприємливість передбачає готовність брати на себе обчислені ризики для розвитку бізнесу. Це включає інвестування в нові проєкти, розширення на нові ринки або запровадження нових бізнес-моделей. Це також допомагає швидко адаптуватися до змін на ринку, нових тенденцій у споживанні або зовнішніх економічних умов. Принцип підприємливості є вирішальним для тривалого успіху в торговельно-посередницькій діяльності, оскільки він стимулює зростання та розвиток [9].

Принцип оперативності в торговельно-посередницькій діяльності підкреслює необхідність швидкого реагування на запити клієнтів, ефективне управління замовленнями, а також швидке вирішення будь-яких проблем чи змін в умовах ринку. Такий принцип має вирішальне значення для задоволення потреб споживачів та підтримання конкурентоспроможності на ринку. Це включає ефективну логістику, управління запасами та оптимізацію процесів доставки. Використання цифрових технологій, таких як чат-боти або служби підтримки онлайн, допомагає покращити оперативність обслуговування. Здатність швидко адаптуватися до змін у попиті, умовах ринку або логістичних викликів включає перегляд цінової політики та адаптацію стратегії постачання. Застосування принципу оперативності дозволяє компаніям не лише покращити задоволеність клієнтів, але й збільшити ефективність внутрішніх операцій, знизити витрати та підвищити загальну конкурентоспроможність на ринку.

Принцип обслуговування контрагентів у торговельно-підприємницькій діяльності відіграє ключову роль у побудові та підтримці довгострокових відносин між бізнесами. Він включає ряд підходів і практик, які забезпечують високу якість взаємодії з клієнтами, постачальниками, дистриб'юторами та іншими партнерами. Це означає швидке реагування на запити, надання детальної інформації про товари та послуги, а також вирішення будь-яких питань або проблем, що можуть виникнути. Розробка індивідуальних рішень для задоволення специфічних потреб і вимог кожного контрагента

включає персоналізацію пропозицій, гнучкість угод та передбачення адаптації продуктів або послуг під конкретні запити. Побудова довгострокових відносин із контрагентами сприяє взаємній довірі та надійності. Забезпечення високої якості товарів та послуг, а також надання гарантій і післяпродажного обслуговування створює додаткову цінність для контрагентів та сприяє їх лояльності.

Мобільність та динамічність, що дозволяє виконувати завдання у рамках чітко встановленого терміну, відноситься до принципу оперативності. Обслуговування контрагентів вимагає діяльності, яка б надавала їм комплекс послуг, що задовольняють їх потреби. Торговельно-посередницька діяльність спирається на економічну заінтересованість суб'єктів господарювання в організації опосередкованих каналів розподілу. Принцип, який дозволяє отримати посередникам достатньо прибутку, базується на комерційних засадах діяльності. Наявність договірних засад взаємовідносин із контрагентами – основний принцип, що регулює здійснення торговельно-посередницької операції.

Принцип економічного інтересу в торговельно-посередницькій діяльності підкреслює: основною мотивацією для ведення бізнесу є отримання прибутку та досягнення економічних вигод для всіх сторін, залучених у комерційні відносини. Цей принцип має на меті, щоб діяльність посередників сприяла збільшенню ефективності ринкових операцій, оптимізації витрат і створенню доданої вартості для виробників, роздрібних продавців та кінцевих споживачів. Посередницькі операції дозволяють знизити витрати на розподіл товарів, забезпечуючи ефективніше доходження товарів до кінцевих споживачів через оптимізацію логістики, складського господарства та управління запасами. Посередники часто надають додаткові послуги, такі як маркетинг, реклама, післяпродажне обслуговування, що збільшує цінність товару для кінцевого споживача та сприяє зростанню продажів.

Принцип комерційності та договірних засад є основоположним у торговельно-посередницькій діяльності, відображаючи її комерційну сутність і базуючись на правовій регуляції відносин між усіма учасниками ринку. Комерційність передбачає, що всі операції проводяться на умовах, вигідних для сторін, з метою максимізації доходів і ефективності бізнесу, а торговельно-посередницькі відносини регулюються на основі договорів, які є юридичними документами, що встановлюють права та обов'язки сторін, умови поставки товарів, платежі, строки виконання зобов'язань, а також механізми вирішення можливих спорів. Договірна основа забезпечує правову захищеність і прогнозованість бізнес-відносин [9]. Принцип передбачає чітке і відкрите визначення умов співпраці, цін, відповідальності та інших важливих аспектів комерційної діяльності. Умови договорів повинні бути справедливими та взаємовигідними для всіх учасників торговельно-посередницьких відносин. Всі комерційні угоди та договірні засади мають відповідати чинному законодавству країни, де проводиться діяльність. Це означає не тільки

виконання норм цивільного та торговельного права, але й дотримання податкового законодавства, правил захисту споживачів, стандартів якості товарів і послуг.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Представлені нами принципи торговельно-посередницької діяльності дозволяють окреслити подальші напрямки розвитку спеціалізованої торгівлі на внутрішньому та зовнішньому ринку. Дослідження за даним напрямом у майбутньому може бути пов'язане з питанням регулювання принципів торговельно-посередницької діяльності на міжнародному та внутрішньому ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слободянюк Н., Юнацький М., Сіраш С. Огляд сучасних тенденцій розвитку торгівлі в Україні та світі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 25. Ч. 2. С. 128-132.
2. Копич І. М., Нестуля О. О. Внутрішня торгівля України: проблеми і перспективи розвитку : монографія / за ред. В. В. Апопії, П. Ю. Балабана. Львів : "Новий світ – 2000", 2014. 563 с.
3. Балабан П. Ю., Балабан М. П. Трансформація торгівлі споживчої кооперації в економіці ринкового типу: етапи розвитку, конкурентоспроможність, стратегічні пріоритети : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 421 с.
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22.
5. Апопій В. В., Копич І. М., Біла О. Г. та ін. Система регулювання внутрішньої торгівлі України : монографія. Київ : Академвидав, 2012. 420 с.
6. Поняття оптового торговельного підприємства / У кн.: В. В. Апопій, І. П. Мішук, В. М. Ребицький, С. І. Рудницький, Ю. М. Хом'як. Організація торгівлі. Київ : Центр навчальної літератури, 2017. 632 с.
7. Види оптових підприємств та їх класифікація / У кн.: В. В. Апопій, І. П. Мішук, В. М. Ребицький, С. І. Рудницький, Ю. М. Хом'як. Організація торгівлі. Київ : Центр навчальної літератури, 2017. 632 с. URL: https://pidruchniki.com/19421117/marketing/vidi_optovih_pidpriyemstv_klasifikatsiya.
8. Кошельок Г. В. Сучасний стан та перспективи розвитку оптової торгівлі. *Інтелект XXI*. 2018. № 1. С. 80-85. URL: http://www.intellect21.naft.org.ua/journal/2018/2018_1/17.pdf.
9. Сотник І. М., Петренко Т. П. Проблеми та перспективи розвитку оптової торгівлі в Україні. *Механізм регулювання економіки*. 2012. Вип. 4. С. 94-96.
10. Дослідження про основні тренди ритейлу 2023 ЄС та світу. *Укрлегпром*. 05/06/2023. URL: <https://ukrlegprom.org.ua/news/doslidzhennya-pro-osnovni-trendy-rytejlu-2023-yes-ta-svitu/>.
11. Маковоз О. С., Крайня Д. Р., Обуховський О. В. Фактори інвестиційної стратегії в

системі підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2021. Вип. 5(32). С. 70-75.

REFERENCES

1. Slobodianiuk N., Yunats'kyj M. and Sirash S. (2019), Ohliad suchasnykh tendentsij rozvytku torhivli v Ukraini ta sviti, *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, № 25. Ch. 2, s. 128-132.

2. Kopych, I. M. and Nestulia, O. O. (2014), Vnutrishnia torhivlia Ukrainy: problemy i perspektyvy rozvytku : monohrafiia / za red. V. V. Apopiia, P. Yu. Balabana, "Novyj svit – 2000", L'viv, 563 s.

3. Balaban, P. Yu. and Balaban, M. P. (2011), Transformatsiia torhivli spozhyvchoi kooperatsii v ekonomitsi rynkovoho typu: etapy rozvytku, konkurentospromozhnist', stratehichni priorytety : monohrafiia, RVV PUET, Poltava, 421 s.

4. Hospodars'kyj kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 436-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* (2003), № 18-22.

5. Apopij, V. V. Kopych, I. M. Bila, O. H. ta in. (2012), Systema rehuliuвання vnutrishn'oi torhivli Ukrainy : monohrafiia, Akademvydav, Kyiv, 420 s.

6. Poniattia optovoho torhovel'noho pidpriemstva / U kn.: V. V. Apopij, I. P. Mischuk, V. M. Rebyts'kyj, S. I. Rudnyts'kyj, Yu. M. Khom'iak. (2017), Orhanizatsiia torhivli, Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, 632 s.

7. Vydyy optovykh pidpriemstv ta ikh klasyfikatsiia / U kn.: V. V. Apopij, I. P. Mischuk, V. M. Rebyts'kyj, S. I. Rudnyts'kyj, Yu. M. Khom'iak. (2017), Orhanizatsiia torhivli, Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, 632 s., available at: https://pidruchniki.com/19421117/marketing/vidi_optovih_pidpriemstv_klasifikatsiya.

8. Koshel'ok, H. V. (2018), Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku optovoi torhivli, *Intelekt KhKhI*, № 1, s. 80-85, available at: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2018/2018_1/17.pdf.

9. Sotnyk, I. M. and Petrenko, T. P. (2012), Problemy ta perspektyvy rozvytku optovoi torhivli v Ukraini, *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, vyp. 4, s. 94-96.

10. Doslidzhennia pro osnovni trendy rytejlu 2023 YeS ta svitu. *Ukrlehprom*. 05/06/2023, available at: <https://ukrlegprom.org/ua/news/doslidzhennya-pro-osnovni-trendy-rytejlu-2023-yes-ta-svitu/>.

11. Makovoz, O. S. Krajnia, D. R. and Obukhovs'kyj, O. V. (2021), Faktory investytsijnoi stratehii v systemi pidvyschennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva, *Економіка та управління підприємствами*, vyp. 5(32), s. 70-75.

Стаття надійшла до редакції 23 квітня 2024 року

ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

Збірник наукових праць

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Випуск 77

Літературний редактор – Муравицька Н. О.
Коректор – Мох О. П.

Комп'ютерний макет видавництва
ЛЬВІВСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Електронна версія : <http://www.lute.lviv.ua/education/nauk-vydan/visnyk-ekon/>

Підписано до друку 23.5.2024р.
Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк на різнографі.
16,5 др. арк. 15,42 ум. др. арк. 13,7 облік. видавн. арк.
Тираж 300 прим. Зам. 575.

Віддруковано в друк. видавництва Львівського торговельно-економічного університету
79005, м. Львів, вул. Туган-Барановського, 10. Тел. 275-65-50. e-mail drook@ukr.net
Свідоцтво Держкомітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України
серія ДК № 5149 від 15.07.2016 р.